

УДК 332.6: 332.7
УКПП
№ держреєстрації 0102U006965
Інв.№

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет (СумДУ)
40007, м.Суми, вул.Римського-Корсакова, 2; тел. (0542) 665110

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи
д-р фіз.-мат. наук, професор
_____ А.М. Черноус

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО – ДОСЛІДНУ РОБОТУ
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
(остаточний)

Керівник НДЧ

канд. фіз.-мат. наук, с.н.с. _____

Д.І. Курбатов

Керівник НДР

д-р екон.наук, професор _____

І. І. Рекуненко

2018

Рукопис закінчено 22 грудня 2018 р.

Результати цієї роботи розглянуто науковою радою СумДУ протокол № 5 від 27.11.2018 р.

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Керівник НДР: проф., д.е.н.	28.12.2018	І. І. Рекуненко
Відповідальні виконавці: доцент, д.е.н.	28.12.2018	І. В. Бєлова
доцент, к.е.н.	28.12.2018	Н. Г. Пігуль
аспірант	28.12.2018	Ю. М. Демків (підрозділ 1.1)
аспірант	28.12.2018	І. В. Діденко (підрозділ 1.2)
здобувач	28.12.2018	В. М. Бойченко (підрозділ 1.3)
аспірант	28.12.2018	А. А. Шелюк (підрозділ 1.4)
аспірант	28.12.2018	Н. В. Гребенюк (підрозділ 1.5)
здобувач, к.е.н.	28.12.2018	О. М. Діденко (підрозділ 1.6)
здобувач, к.е.н.	28.12.2018	І. М. Чмутова (підрозділ 1.7)
докторант, к.е.н.	28.12.2018	В. М. Кремінь (підрозділ 2.1)
аспірант	28.12.2018	Є. К. Бондаренко (підрозділ 2.2)
доцент, к.е.н.	28.12.2018	Н. В. Винниченко (підрозділ 2.3)
аспірант	28.12.2018	А. О. Закутня (підрозділ 2.4)
аспірант	28.12.2018	В. А. Козирєв (підрозділ 2.5)
здобувач	28.12.2018	Г. С. Стоянов (підрозділ 2.6)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 2 розділи, 247 сторінок, 70 таблиць, 19 рисунків, 112 джерел.

Банківська система, банківські інновації, нагляд, регулювання, фінансовий ринок, монетарна політика, фінансові конгломерати, фінансові посередники, фінансові ризики, кредитні спілки, інтегральний показник.

Об'єкт дослідження – сучасні технології фінансово-банківської діяльності.

Мета роботи – дослідження використання сучасних технологій та інструментів в фінансово-банківській діяльності та визначення ролі держави в розвитку фінансового сектору України.

У першому розділі звіту: розглянуті кількісні та часові горизонти впливу впровадження банківських інновацій на результати функціонування банку; здійснено оцінювання рівня конкуренції на депозитному ринку України; розроблено методичне забезпечення оцінки ефективності депозитної діяльності банку на основі синтетичного показника; досліджено вплив цифровізації банківництва на стратегічне управління банку; надано методичне забезпечення вибору спеціальних технологій управління фінансами банку. У другому розділі звіту досліджено періоди розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні; розкрито особливості фінансових ризиків фондового ринку, можливості та специфіку їх страхування на фондовому ринку; розроблено інтегровану дескриптивну концепцію трансформації бюджетного менеджменту; здійснено оцінку впливу рівня транспарентності монетарної політики на рівень інфляції; досліджено розвиток фінансових конгломератів на основі оцінки інтеграції секторів фінансового ринку; запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання рівня розвитку кредитних спілок за допомогою виділення збалансованої системи вибіркового показників, що ґрунтується на формуванні інтегрального індикатора.

ЗМІСТ

Вступ	5
1 Використання сучасних технологій та інструментів в банківській діяльності.....	8
1.1 Кількісні та часові горизонти впливу впровадження банківських інновацій на результати функціонування банку	8
1.2 Використання сучасних технологій фінансово-банківської діяльності під час оцінювання рівня конкуренції на депозитному ринку України	30
1.3 Вибір інструментів формування стратегічного управління діяльністю банку з урахуванням структури комплексної фінансової кризи	48
1.4 Методичне забезпечення оцінки ефективності депозитної діяльності банку на основі синтетичного показника.....	65
1.5 Дослідження впливу цифровізації банківництва на стратегічне управління банку.....	77
1.6 Формалізація інтенсивності (напрямків регулювання) банківської діяльності на економічне зростання України та інших країн світу....	86
1.7 Методичне забезпечення вибору спеціальних технологій управління фінансами банку.....	104
2 Роль держави в розвитку фінансового сектору України.....	133
2.1 Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні	133
2.2 Фінансові ризики фондового ринку, можливості їх страхування та специфіка страхування фінансових ризиків на фондовому ринку	152
2.3 Концептуальні засади трансформації бюджетного менеджменту	163
2.4 Оцінка впливу рівня транспарентності монетарної політики на рівень інфляції.....	173
2.5 Дослідження розвитку фінансових конгломератів на основі оцінки інтеграції секторів фінансового ринку.....	183
2.6 Інструментарій діагностики напрямів механізму розвитку кредитних спілок.....	199
Висновки	215
Перелік джерел посилання	223
Додатки.....	235

ВСТУП

Стійке економічне зростання потребує обґрунтування дієвих заходів фінансової політики на основі впровадження сучасних технологій, механізмів та фінансових важелів. Тому важливим є створення відповідних умов для формування ефективного фінансового сектору, підвищення результативності використання фінансів різних суб'єктів господарювання.

Розвиток економіки і фінансово-економічний потенціал країни залежать від якості та своєчасності прийняття управлінських рішень на всіх ланках фінансової системи. І досягнення ефективних показників суспільного розвитку можливе при використанні інструментів виваженої фінансової політики.

Для аналізу сутності й ролі фінансового сектору у взаємозв'язках із іншими фінансовими категоріями накопичено значний досвід: окреслено місце, роль, особливості функціонування банківської системи (В. Корнеєв, О. Вовчак, Т. Савченко, М. Кужелєв), визначено роль фінансових посередників у забезпеченні ефективного функціонування фінансового ринку України (Т. Андрушків, Т. Васильєва, О. Дорош, І. Каракулова, Г. Кравчук, О. Козьменко, С. Леонов, С. Міщенко, В. Пластун, О. Примєрова, І. Рекуненко, І. Школьник). Роль фінансового сектору у підвищенні ефективності функціонування національної економіки досліджують зарубіжні економісти Ф. Аллен, Г. Габбарт, Дж. Герлі, Р. Голдсміт, Дж. Грінвуд, Д. Даймонд, К. Джалан, Х. Джонсон, Е. Дж. Доллан, Р. Кінг, А. Кхан, Р. Лівайн, Р. Раджан, П. Роуз.

Враховуючи достатньо високий рівень зарубіжних і вітчизняних наукових розробок з проблем розвитку фінансового сектору України, залишається низка не вирішених проблем щодо методологічного забезпечення розвитку фінансового сектору України та обґрунтування впливу сучасних технологій та методів на розвиток даного сектору, структурної його розбудови в контексті вимог до забезпечення конкурентоспроможності та фінансової

стійкості.

Мета роботи – дослідження використання сучасних технологій та інструментів в банківській діяльності та визначення ролі держави в розвитку фінансового сектору України.

Для досягнення поставленої мети дослідження було поставлено й вирішено такі теоретичні та практичні задачі:

- дослідити кількісні та часові горизонти впливу впровадження банківських інновацій на результати функціонування банків;
- розглянути використання сучасних технологій фінансово-банківської діяльності під час оцінювання рівня конкуренції на депозитному ринку України;
- обґрунтувати вибір інструментів формування стратегічного управління діяльністю банку з урахуванням структури комплексної фінансової кризи;
- розробити методичне забезпечення оцінки ефективності депозитної діяльності банку на основі синтетичного показника;
- дослідити вплив цифровізації банківництва на стратегічне управління банком;
- розробити методичне забезпечення вибору спеціальних технологій управління фінансами банку;
- дослідити періоди розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні;
- розкрити особливості фінансових ризиків фондового ринку, можливості та специфіку їх страхування на фондовому ринку;
- розробити інтегровану дескриптивну концепцію трансформації бюджетного менеджменту;
- оцінити вплив рівня транспарентності монетарної політики на рівень інфляції;
- дослідити розвиток фінансових конгломератів на основі оцінки інтеграції секторів фінансового ринку;
- розробити науково-методичний підхід до оцінювання рівня розвитку

КС на основі виділення системи показників КС.

Об'єкт дослідження – сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади визначення ролі сучасних технологій в розвитку фінансово-банківського сектору України.

У процесі дослідження було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи: структурно-логічний і семантичний аналіз; статистичний та структурного групування; кореляційно-регресійний аналіз; системний аналіз і синтез, індукції і дедукції; наукової абстракції та порівняння.

Теоретичною базою та методологічною основою проведеного дослідження є наукові праці провідних вітчизняних і закордонних вчених з фінансів, банківської справи та страхування тощо. Під час дослідження використовувалися матеріали офіційних сайтів різних міжнародних і вітчизняних організацій та банків, періодичні видання, праці вітчизняних та закордонних вчених. Правове поле роботи забезпечили законодавчі та нормативно-правові документи з питань розвитку фінансового сектору України.

1 ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Кількісні та часові горизонти впливу впровадження банківських інновацій на результати функціонування банку

Динамічний розвиток ринкової економіки обумовлює необхідність постійної зміни форм та способів ведення бізнесу, що проявляється у впровадженні інноваційних продуктів та шляхів їх надання у всіх галузях функціонування економіки. Особливого характеру роль інновацій у забезпеченні ефективності функціонування компаній набуває у сфері послуг, зокрема при веденні банківського бізнесу, результати провадження якого залежать як від спектру та якості пропонованих банківських продуктів та послуг, так і від рівня обслуговування клієнтів. У зв'язку з цим реалізація концепції управління якістю банківських продуктів передбачає наявність інноваційної компоненти їх надання. Варто відмітити, що дослідженню ролі інновацій у веденні банківського бізнесу та розвитку банківської системи присвячено ряд зарубіжних та вітчизняних наукових праць, спрямованих на систематизацію видів інновацій та визначення результатів від їх запровадження. У той же час, залишаються недослідженими питання ідентифікації кількісного впливу від запровадження банківських інновацій на результативні параметри їх функціонування. Саме тому науковій актуальності та практичній значимості набуває аспект емпіричного дослідження кількісного ефекту від запровадження різного роду інновацій на показники діяльності комерційних банків.

Для проведення дослідження було проаналізовано найбільш значимі інновації, запроваджені комерційними банками України протягом 2012-2016 років. Огляд інформації, опублікованої в наукових працях, інформаційних матеріалах засобів масової інформації та на офіційних сайтах банків, засвідчив, що на практиці інновації можна розділити на три групи. Першою з них є

інноваційні банківські продукти та послуги, запропоновані для ринку комерційними банками, узагальнення яких представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Характеристика інноваційних банківських продуктів та послуг, запроваджених банками України у 2002-2016 рр. (складено на основі [24, 49-52,62,64,69,75,76])

Назва банку	Рік	Опис інновацій
АТ «ОЩАДБАНК»	2011	– емісія електронних грошей платіжної системи «ГлобалМані»
	2012	– картка з технологією безконтактних платежів PayPass
	2013	– миттєві перекази на картку будь-якого українського банку MoneySend
	2015	– програма «Ощадний дім»; – кредити на купівлю електроавтомобілів
	2016	– Електронне пенсійне посвідчення (для забезпечення соціальних виплат); – «Моя картка» – перша миттєва та безкоштовна картка Ощадбанку; – картка містянина
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	2003	– P2P-перекази міжкартками
	2007	– сек'юритизація активів через єврооблігації, забезпечені іпотечними кредитами
	2012	– сервіс накопичень «Скарбничка»; – програма підтримки підприємництва «Кредит на бізнес»
	2013	– можливість відправки SWIFT переказів в інших валютах крім доларів США та євро
	2015	– нова послуга «Стандарт безподатковий»; – преміум-магазин Wargaming в Приват24
АБ «УКРГАЗБАНК»	2003	– платіжна картка МПС VisaInternational
	2007	– сек'юритизація активів через випуск звичайних іпотечних облігацій
	2008	– операції на ринку Forex для клієнтів-фізичних осіб
	2013	– мультивалютна система грошових переказів Welsend; – спеціальний продукт для школярів – платіжна картка Френді Кард; – програма кредитування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків
	2014	– універсальна кредитно-депозитна картка «Домовичок»
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	2002	– послуги з операцій на світовому валютному ринку через програму електронної торгівлі «Дилінговий центр АКБ «Укрсоцбанк»
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	2002	– процентний опціон, що є зобов'язанням продавця надати міжбанківський кредит
	2003	– смарт-картка MasterCard
	2010	– послуга «Індивідуальні інвестиційні рішення»
	2013	– картки з технологіями безконтактних розрахунків Visa PayWave та MasterCard PayPass
АТ «УкрСиббанк»	2012	– картка MasterCard Debit
ПАТ «АЛЬФА- БАНК»	2002	– повний спектр послуг для розміщення внутрішніх випусків облігацій українських компаній
	2003	– картки системи Visa International
	2005	– споживче фінансування
	2006	– автокредитування; – іпотечне кредитування
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	2004	– послуги мікрокредитування
	2005	– «Корпоративна картка Visa» із можливістю встановлення овердрафту; – міжнародні грошові перекази по системі «Анелік» для фізичних осіб.
	2006	– міжнародні грошові перекази ProPay з і до ПроКредитбанків у Центральній та Східній Європі
	2008	– кредит «ПроРемонт Еко»

Продовження табл.1.1

АТ «Дельта Банк»	2006	– сек'юритизація через портфель облігацій; – споживчі експрес-кредити у поштових відділеннях
	2007	– cash-кредитування «Швидкі гроші»
	2010	– кредитування під заставу ПДВ-облігацій
	2011	– депозити, які можна розмістити через Інтернет «Спробуй ON-LINE» і «Найкращий ON-LINE»; – оренда індивідуальних банківських сейфів
	2012	– платіжна картка Visa Gold «Золотий депозит в кармані»; – ко-бренд картка «Delta-Portmone.com»; – безконтактні картки MasterCard PayPass; – автокредитування
	2013	– ощадна картка № 1 Debit, яка включає в себе поточний рахунок і систему управління і контролю своїми рахунками «myDELTA»

Варто відмітити, що для подальшого дослідження було враховано продукти та послуги, які було вперше запропоновано певним банком на банківському ринку України або надання послуг у новому для певного банку напрямку. При цьому з аналізу було виключено нові продукти, запропоновані у традиційних для банків напрямках платіжних карток, кредитів та депозитів, які відрізняються від уже пропонувананих ціновими та іншими загальними характеристиками, але не є принциповими інноваціями. Так, наприклад, у якості інновацій було визначено початок надання послуг з мікрокредитування АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК», послуг з автокредитування, іпотечного кредитування та споживчого фінансування ПАТ «АЛЬФА-БАНК», послуг з автокредитування АТ «Дельта Банк» тощо. Також було враховано інноваційні фінансові активи та послуги з управління фінансовими активами, такі як сек'юритизація активів, здійснена такими банками як АТ «Дельта Банк», АБ «УКРГАЗБАНК», ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», обслуговування випусків облігацій, запропоноване ПАТ «АЛЬФА-БАНК», та інші.

Наступною групою інновацій, розглянутих у процесі дослідження, стали інноваційні банківські технології в обслуговуванні клієнтів, характеристику яких на прикладі найбільш інноваційних банків України представлено в табл. 1.2. Варто відмітити той факт, що на сучасному етапі розвитку банківської системи основним напрямком підвищення якості обслуговування клієнтів є запровадження мобільного банкінгу, лідером у просуванні якого залишається ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», який ще у 2001 році запусив першу версію служби

Приват24. Іншим напрямком у даному виді інновацій є запровадження нових систем обслуговування клієнтів через термінальну мережу, вдосконалення роботи контактних центрів та служб обслуговування клієнтів, здійснені такими банками як АБ «УКРГАЗБАНК», ПАТ «УКРСОЦБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «УкрСиббанк», АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК», АТ «Дельта Банк».

Таблиця 1.2 – Характеристика інноваційних банківських технологій в обслуговуванні клієнтів, запроваджених банками України у 2002-2016 рр.(складено на основі [24, 49-52,69,75,76])

Назва банку	Рік	Опис інновацій
АТ «ОЩАДБАНК»	2013	– мобільний банк Ощад 24/7; – мобільний банкінг для телефонів з Java и iOS (iPhone); – обслуговування платіжних карток в автоматичному меню Контакт-центру Ощадбанку
	2014	– технологія безконтактного розрахунку «чипованою» картою в громадському транспорті
	2016	– сервіс WEB-банкінгу – «Платежі на довільні реквізити»
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	2008	– банківський інтернет-віджет
	2009	– «Електронна решта»; – сервіс онлайн-платежів LiqPay на базі технології VISA Money Transfer
	2010	– «Онлайн-інкасація»
	2012	– отримання фінансових справок та виписок через термінали самообслуговування
	2013	– електронний сервіс OrantaPay для оплати страховки картою; – безконтактний банкомат для отримання готівки за допомогою мобільного телефону; – обмін валют в терміналах самообслуговування; – безконтактна технологія мобільного еквайрингу для малого бізнесу; – система QR-банкінгу; – мобільний додаток «Кредитна історія»
	2014	– мобільний додаток «Мої вклади»; – сервіс швидких грошових переводів на картки будь-якого банку світу; – хмарна технологія здійснення безконтактних платежів у додатку Приват24
	2016	– платформа видачі невеликих роздрібних кредитів «Сервіс вигідних вкладень» – технологія Visa Token Service для забезпечення безпечного середовища у сфері електронної комерції та мобільних платежів
АБ «УКРГАЗБАНК»	2006	– система біометричної ідентифікації клієнтів у депозитарії — «МАСТ-ІПРА «Депозитарій»
	2016	– торгові операції через систему FXAll; – мобільний додаток «MYUKRGASBANK» для зарплатних клієнтів
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	2006	– технологія обслуговування клієнтів у рамках пілотного проекту «Управління чергою»
	2008	– послуга Інтернет-банкінгу для фізичних осіб
	2015	– мобільний додаток UniCredit Mobile»
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	2002	– передоплачені послуги мобільного зв'язку, IP-телефонії і доступу в інтернет через мережу регіональних відділень
	2004	– інтегрована система для роздрібногo бізнесу на основі програми Bankmaster RS
	2014	– мобільний термінал для еквайрингу
АТ «УкрСиббанк»	2010	– система «Керування рахунком» для клієнтів-фізичних осіб
	2011	– унікальна система ідентифікації клієнтів «Єдиний ключ»
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	2008	– система CustomWare.Net, яка дозволяє надавати клієнтам комплексне обслуговування в усіх відділеннях, використовуючи підхід «однієї зупинки»
АТ «Дельта Банк»	2007	– «Дельта он-лайн» — сайт, що об'єднує Інтернет-банк і FOREX на одному Інтернет-ресурсі
	2011	– відкриття Центру підтримки клієнтів малого та середнього бізнесу
	2014	– можливість управління опцією кешбек в інтернет-банкінгу myDELTA; – сервіс «Календар платежів» з функціоналом «Автоплатіж» в Інтернет-банкінгу myDELTA

Третьою групою інновацій, які обумовлюють підвищення якості банківського обслуговування, вважаємо організаційні інновації, пов'язані з оновленням банківських підрозділів, реструктуризацією внутрішньої організаційної структури банків, інтеграції банківського бізнесу з іншими напрямками діяльності тощо. Узагальнення інновацій такого типу, запроваджених банками України, представлено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Характеристика організаційних інновацій, запроваджених банками України у 2002-2016 рр.(складено на основі [24, 49-52])

Назва банку	Рік	Опис інновацій
АТ «ОЩАДБАНК»	2006	– сертифікація чіпового еквайрингу
	2012	– відкриття процесингового центру для підтримки роботи термінального обладнання та карткових розрахунків
	2014	– відкриття інклюзивних відділень
	2015	– відкриття мобільних броньованих відділень для роботи у прифронтовій зоні
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	2014	– перший у світі безконтактний Android-банкомат
	2015	– система DEUTERIUM для управління бізнес-процесами та персоналізованої комунікації з клієнтами
	2016	– система аналізу якості обслуговування на основі нейронних мереж
АБ «УКРГАЗБАНК»	2005	– сертифікація термінального обладнання у МПС MasterCard Worldwide для еквайрингу чіп-карт цієї платіжної системи.
	2016	– реалізація концепції розвитку еко-банкінгу
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	2004	– реалізація проекту структурних перетворень «Трансформація» з метою оцінки та приведення до оптимального стану організаційно-функціональної структури, бізнес-процесів, регламентів банку з підтримкою цих змін сучасною інтегрованою банківською системою; – перехід на роботу в SWIFTNet – нову технологію роботи в системі SWIFT
	2005	– відкриття першого центру самообслуговування клієнтів
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	2002	– реінжиніринг роздрібногo бізнесу банку «Аваль»
	2007	– проект оптимізації мережі банку – «Типологія»
	2011	– проект реорганізації ІТ-підрозділів «25 до 1»
АТ «УкрСиббанк»	2009	– відкриття банківського відділення формату «Лібра»
	2010	– система WFM Teleopti, що дозволяє раціонально використовувати робочий час співробітників і збільшити рівень доступності банку для клієнтів
	2015	– підписання угод про співпрацю на міжнародному рівні з Facebook, Google, LinkedIn і Twitter
ПАТ «АЛЬФА- БАНК»	2007	– освоєння мережі супермаркетів
	2008	– організація мультисервісної мережі передачі голосу і даних для відділень роздрібних продажів «Альфа-Банк Експрес» на базі обладнання Cisco Systems
	2009	– відкриття першого відділення типу А-Клуб
АТ «Дельта Банк»	2007	– освоєння мережі супермаркетів

Кількісна формалізація проаналізованих даних для проведення практичних розрахунків передбачає побудову чотирьох факторних змінних:

- інноваційні продукти – фіктивна змінна, значення якої дорівнює кількості інноваційних продуктів та послуг, запроваджених певним банком у конкретному році, або нулю у випадку відсутності інновацій протягом року;
- інновації в обслуговуванні – фіктивна змінна, значення якої дорівнює кількості інновацій в обслуговуванні клієнтів, запроваджених певним банком у конкретному році, або нулю у випадку відсутності інновацій протягом року;
- організаційні інновації – фіктивна змінна, значення якої дорівнює кількості організаційних інновацій, запроваджених певним банком у конкретному році, або нулю у випадку відсутності інновацій такого типу протягом року;
- банківські інновації – фіктивна змінна, значення якої дорівнює сумі значень трьох попередніх фіктивних змінних.

З метою визначення ефекту від запровадження інновацій комерційними банками у якості результативних змінних було обрано наступні показники функціонування банків:

- рентабельність активів – параметр, розрахований як співвідношення прибутку після оподаткування до сукупних активів банку в звітному періоді, виражений у відсотках, який ілюструє загальну ефективність функціонування банку;
- приріст активів – показник приросту сукупних активів банку в звітному році до сукупних активів у попередньому році, виражений у відсотках, який відображає сукупний темп росту масштабів діяльності конкретного банку;
- приріст кредитів та заборгованості клієнтів – параметр темпу приросту сукупних кредитів та заборгованості фізичних та юридичних осіб у національній та іноземній валютах у звітному році відносно попереднього, який характеризує динаміку попиту клієнтів на кредитні послуги певного банку;
- приріст коштів клієнтів – показник приросту коштів фізичних та юридичних осіб, розміщених у банку, відносно попереднього року, виражений

у відсотках, значення якого відображає динаміку попиту клієнтів на депозитні послуги певного банку;

– приріст процентних доходів – параметр приросту сукупних процентних доходів банку відносно попереднього року, виражений у відсотках, який відображає вартісний результат банку від зміни попиту на банківські послуги.

При цьому варто відмітити, що значення параметрів, обраних у якості залежних ознак, значною мірою залежить від загальних показників функціонування як окремого комерційного банку, так і банківської системи в цілому, а запровадження банківських інновацій виступає лише каталізатором або інгібітором впливу таких факторів. Таким чином, з метою побудови адекватних та статистично значимих економетричних моделей для визначення впливу інновацій на банківські показники було виокремлено ряд додаткових факторних (контрольних) змінних, таких як:

– рентабельність активів банківської системи – параметр, розрахований як співвідношення сукупного для комерційних банків прибутку після оподаткування до сукупних активів банківської системи в звітному періоді, виражений у відсотках, який відображає ефективність функціонування банківської системи в цілому;

– рівень статутного капіталу банку – показник, розрахований як відношення статутного капіталу до активів банку, виражене у відсотках, що відображає рівень фінансової стійкості конкретного банку;

– розмір банку – параметр, розрахований як відношення активів окремого банку до сукупних активів банківської системи, виражений у відсотках, який відображає роль окремого банку в банківській системі, та, відповідно, його здатність впливати на ринкову кон'юнктуру;

– приріст загальних адміністративних витрат – відношення показника адміністративних витрат окремого банку у звітному періоді відносно попереднього періоду, виражене у відсотках, яке відображає динаміку витрачання коштів на утримання банку та просування його іміджу;

– приріст витрат на персонал – відношення показника витрат на персонал окремого банку у звітному періоді відносно попереднього періоду, виражене у відсотках, яке відображає динаміку витрачання коштів на підвищення кваліфікації персоналу банку та, відповідно, якості надання банківських послуг;

– рівень процентних доходів – відношення процентних доходів до сукупних доходів конкретного банку, виражене у відсотках, яке відображає роль кредитно-депозитних операцій для ефективного функціонування банку;

– рівень загальних адміністративних витрат – відношення загальних адміністративних витрат до сукупних активів банку у звітному періоді, що відображає ступінь орієнтованості банку на забезпечення високого рівня утримання його підрозділів та просування іміджу банку.

Таким чином для проведення дослідження було використано статистичні дані за період 2002-2016 років для дев'яти українських банків, діяльність яких протягом зазначеного періоду характеризувалась високим рівнем запроваджених інновацій порівняно з іншими українськими банками. Джерелом статистичної інформації виступила база даних, розміщена на офіційному сайті Національного банку України [62].

Для проведення емпіричного дослідження було використано інструментарій панельного регресійного моделювання програмного забезпечення StataSE12. Для оцінювання обрано специфікацію моделі панельної регресії зі скоригованою стандартною похибкою, яка дозволяє врахувати можливість гетероскедастичності та кореляції між панелями залишків регресії. Результати оцінювання впливу запровадження банківських інновацій на рентабельність активів банків представлено в табл. 1.4.

Результати розрахунків засвідчили, що запровадження банківських інновацій обумовлює від'ємний вплив на динаміку рентабельності активів комерційних банків у рік їх запровадження та в наступні чотири роки після реалізації таких інновацій.

Таблиця 1.4 – Результати оцінювання впливу впровадження інновацій на рентабельність активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Банківські інновації	-1,25*** (0,44)	-1,56*** (0,42)	-1,34*** (0,35)	-3,25*** (0,44)	-2,80*** (0,88)	2,01*** (0,53)
Рентабельність активів банківської системи	0,59*** (0,16)	0,60*** (0,14)	0,55*** (0,15)	0,39** (0,15)	0,56*** (0,19)	0,63*** (0,11)
Рівень статутного капіталу банку	-0,29*** (0,11)	-0,29*** (0,10)	-0,31** (0,11)	-0,32** (0,12)	-0,31*** (0,10)	-0,29*** (0,09)
Розмір банку	0,08* (0,04)	0,08** (0,04)	0,06* (0,03)	0,07* (0,04)	0,06 (0,03)	0,06** (0,03)
Приріст загальних адміністративних витрат	0,00 (0,01)	0,00 (0,01)	0,00 (0,01)	0,01 (0,01)	0,00 (0,02)	0,01 (0,01)
Приріст витрат на персонал	0,00 (0,01)	0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	0,00 (0,02)	-0,01 (0,01)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	43,51	68,70	62,24	82,01	42,56	114,27
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

У той же час, позитивний ефект від запровадження інновацій для рентабельності активів банку спостерігається з часовим лагом у п'ять років, обумовлюючи зростання результативного показника в середньому на 2,01%. При цьому можна відмітити, що рентабельність активів банківської системи та розмір банку є параметрами-каталізаторами як рентабельності активів комерційних банків, так і позитивного впливу реалізації банківських інновацій на динаміку зазначеного показника, у той час як рівень статутного капіталу банку у даній моделі виступає фактором-інгібітором. Привертає увагу той факт, що приріст загальних адміністративних витрат та приріст витрат на персонал характеризуються недостатнім рівнем їх статистичної значимості, що не дає змоги зробити адекватні висновки про їх вплив на результативну змінну.

Значний науковий інтерес представляє також дослідження впливу окремих груп банківських інновацій на результати функціонування банківських установ. Отже, наступним етапом розрахунків стало оцінювання впливу впровадження групи інноваційних банківських продуктів та послуг на рентабельність активів комерційних банків, результати якого представлені в табл. 1.5. Відмітимо, що у даному дослідженні статистично значимий ефект

впливу інноваційних продуктів на результуючу змінну було зафіксовано при наявності часових лагів в один, чотири та п'ять років. При цьому позитивний вплив спостерігається тільки за умови наявності часового лагу в п'ять років, що підтверджує результати попереднього етапу дослідження. Вплив таких контрольних змінних як рентабельність активів банківської системи та рівень статутного капіталу банку є аналогічним попередньо проведеним розрахункам, тоді як ефект від такого фактора як розмір банку спостерігається тільки в моделі з п'ятирічним часовим лагом, при цьому маючи позитивний напрямок впливу.

Таблиця 1.5 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських продуктів та послуг на рентабельність активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інноваційні продукти	-0,92 (0,80)	-2,62*** (0,85)	0,59 (0,90)	0,28 (1,15)	-3,24*** (1,08)	2,78*** (0,76)
Рентабельність активів банківської системи	0,60*** (0,16)	0,61*** (0,15)	0,60*** (0,16)	0,61*** (0,17)	0,55*** (0,18)	0,62*** (0,10)
Рівень статутного капіталу банку	-0,29*** (0,11)	-0,28*** (0,10)	-0,30*** (0,11)	-0,29** (0,12)	-0,30*** (0,01)	-0,30*** (0,08)
Розмір банку	0,06 (0,03)	0,04 (0,03)	0,05 (0,04)	0,05 (0,04)	0,04 (0,04)	0,06** (0,03)
Приріст загальних адміністративних витрат	0,00 (0,01)	0,01 (0,01)	0,00 (0,01)	0,00 (0,02)	0,01 (0,02)	0,00 (0,01)
Приріст витрат на персонал	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,01 (0,01)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	43,68	46,82	41,06	42,21	47,42	125,96
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%

Результати розрахунків, проведені для визначення впливу інноваційних банківських технологій на рентабельність активів демонструє табл. 1.6.

На даному етапі дослідження було виявлено, що запровадження інноваційних технологій в обслуговуванні клієнтів не забезпечує позитивного ефекту зростання рівня рентабельності банківських активів.

Таблиця 1.6 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських технологій в обслуговуванні клієнтів на рентабельність активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інновації в обслуговуванні	-1,32** (0,59)	-0,38 (0,41)	-2,61*** (0,56)	-7,14*** (0,81)	-3,51*** (1,26)	-0,19 (0,93)
Рентабельність активів банківської системи	0,59*** (0,16)	0,60*** (0,15)	0,51*** (0,15)	0,30* (0,15)	0,62*** (0,18)	0,64*** (0,11)
Рівень статутного капіталу банку	-0,29*** (0,10)	-0,30*** (0,10)	-0,31*** (0,11)	-0,31*** (0,11)	-0,31*** (0,10)	-0,30*** (0,09)
Розмір банку	0,07* (0,04)	0,06* (0,03)	0,10*** (0,03)	0,09 (0,06)	0,07* (0,03)	0,05** (0,02)
Приріст загальних адміністративних витрат	0,01 (0,01)	0,00 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,00 (0,01)	0,00 (0,02)	0,00 (0,01)
Приріст витрат на персонал	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	0,00 (0,01)	0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	38,63	49,06	126,37	103,39	36,64	91,80
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

При цьому в моделях, побудованих без часового лагу, або з лагом у два, три або чотири роки спостерігається статистично значимий обернений зв'язок між запровадженням банківських інновацій зазначеного типу та напрямком зміни рівня рентабельності банківських активів, у той час як залежність між змінними в моделях з часовим лагом один або п'ять років не характеризується достатнім для інтерпретації рівнем статистичної значимості. Вплив контрольних змінних є аналогічним результатам, отриманим при дослідженні загальної вибірки банківських інновацій.

Розрахунки впливу організаційних інновацій на рентабельність активів комерційних банків (табл. 1.7) засвідчили наявність негативного впливу у рік їх запровадження та наступні два роки, тоді як позитивний вплив було зафіксовано через п'ять років від реалізації таких інновацій, який характеризується зростанням результативного показника в середньому на 2,66%.

Таблиця 1.7 – Результати оцінювання впливу впровадження організаційних інновацій на рентабельність активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Організаційні інновації	-3,55*** (1,25)	-3,36*** (0,95)	-3,95*** (1,19)	0,62 (1,14)	-0,77 (1,02)	2,66*** (1,02)
Рентабельність активів банківської системи	0,57*** (0,14)	0,57*** (0,16)	0,60*** (0,16)	0,60*** (0,17)	0,62*** (0,17)	0,65*** (0,11)
Рівень статутного капіталу банку	-0,30*** (0,10)	-0,30*** (0,10)	-0,30 (0,11)	-0,29** (0,12)	-0,30*** (0,10)	-0,29*** (0,09)
Розмір банку	0,06* (0,03)	0,06* (0,03)	0,05 (0,03)	0,05 (0,04)	0,05 (0,03)	0,06** (0,02)
Приріст загальних адміністративних витрат	0,00 (0,01)	0,01 (0,01)	0,01 (0,01)	0,00 (0,01)	0,00 (0,02)	0,00 (0,01)
Приріст витрат на персонал	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)	-0,00 (0,01)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	51,60	71,59	59,15	29,77	36,37	111,25
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Наступний блок проведених розрахунків пов'язаний з визначенням впливу банківських інновацій на приріст активів банків. Так, у загальному банківські інновації обумовлюють середнє скорочення активів комерційного банку на 4,39% у рік реалізації таких інновацій, у той час як розрахунки, проведені з додаванням часового лагу, не дозволили отримати статистично значимі результати, що відображають ефект для наступних періодів (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Результати оцінювання впливу впровадження інновацій на приріст активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Банківські інновації	-4,39** (2,19)	-2,55 (2,46)	0,95 (2,70)	-0,49 (2,56)	-2,60 (2,99)	-0,80 (2,05)
Рентабельність активів банківської системи	1,87** (0,79)	1,92** (0,84)	1,87** (0,78)	1,79** (0,77)	1,66** (0,76)	1,41* (0,73)
Рівень процентних доходів	-3,39** (1,36)	-3,61*** (1,38)	-3,84*** (1,42)	-3,72** (1,49)	-3,07** (1,56)	-6,55*** (1,60)
Рівень загальних адміністративних витрат	-15,37*** (3,05)	-14,35*** (2,89)	-14,44*** (3,01)	-14,93*** (3,22)	-15,38*** (3,17)	-9,75*** (2,84)
Приріст витрат на персонал	0,18*** (0,03)	0,17*** (0,04)	0,21*** (0,05)	0,21*** (0,05)	0,22*** (0,05)	0,18*** (0,03)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	103,20	95,73	89,71	86,80	75,21	73,91
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Варто відмітити досить цікаві результати, отримані при аналізі впливу контрольних змінних на залежну ознаку. Так, цілком закономірно, що зростання рівня рентабельності банківської системи обумовлює розширення масштабів банківської діяльності. Також присутній позитивний вплив на зростання активів від приросту витрат на персонал комерційного банку. При цьому варто відмітити, що висока частка процентних доходів у доходах банку, а також значний рівень адміністративних витрат відносно його активів обумовлюють досить суттєве скорочення сукупних активів банку.

Результати дослідження впливу продуктивних банківських інновацій на приріст активів банку (табл. 1.9) засвідчили, що через чотири роки після їх запровадження спостерігається статистично значимий позитивний ефект для динаміки результативного показника (результати побудованих моделей для оцінювання зв'язку між показниками у розрізі інших часових періодів виявилися статистично не значимими). При цьому додатковий приріст активів на будь-якому проміжку часу забезпечують такі параметри як рентабельність активів банківської системи, а також приріст витрат на персонал, у той час як рівень процентних доходів та рівень загальних адміністративних витрат виступають факторами, що стримують зростання банківських активів.

Таблиця 1.9 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських продуктів та послуг на приріст активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інноваційні продукти	-1,31 (4,75)	-1,64 (5,13)	4,21 (5,49)	6,56 (5,28)	10,90* (6,54)	4,07 (6,49)
Рентабельність активів банківської системи	1,96** (0,84)	1,96** (0,84)	1,82** (0,76)	1,98*** (0,77)	1,81** (0,73)	1,35* (0,71)
Рівень процентних доходів	-3,61*** (1,37)	-3,63*** (1,36)	-3,81*** (1,42)	-3,82*** (1,39)	-3,76** (1,53)	-6,57*** (1,55)
Рівень загальних адміністративних витрат	-14,28*** (2,99)	-14,24*** (2,95)	-14,35*** (3,01)	-14,34*** (3,15)	-14,76*** (3,25)	-9,96*** (2,71)
Приріст витрат на персонал	0,17*** (0,04)	0,17*** (0,04)	0,21*** (0,05)	0,21*** (0,05)	0,20*** (0,05)	0,17*** (0,03)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	94,44	94,89	98,19	110,66	83,04	71,16
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Відмітимо той факт, що запровадження інноваційних технологій в обслуговуванні клієнтів в цілому обумовлює скорочення активів комерційного банку як безпосередньо у рік запровадження таких інновацій, так і з часовими лагами у три та чотири роки, що демонструють дані табл. 1.10. При цьому вплив контрольних змінних на результуючу ознаку є аналогічним попереднім етапам дослідження.

Таблиця 1.10 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських технологій в обслуговуванні клієнтів на приріст активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інновації в обслуговуванні	-6,35** (2,90)	-3,54 (2,82)	-2,86 (3,17)	-5,51* (2,83)	-12,56** (5,99)	-6,67 (4,91)
Рентабельність активів банківської системи	1,87** (0,80)	1,94** (0,84)	1,75** (0,79)	1,61** (0,75)	1,69** (0,74)	1,43** (0,72)
Рівень процентних доходів	-3,56*** (1,34)	-3,61*** (1,37)	-3,73*** (1,45)	-3,54** (1,44)	-3,10** (1,48)	-6,56*** (1,60)
Рівень загальних адміністративних витрат	-14,53*** (2,83)	-14,16*** (2,82)	-14,95*** (3,04)	-15,39*** (3,14)	-15,44*** (3,15)	-9,95*** (2,87)
Приріст витрат на персонал	1,17*** (0,03)	0,16*** (0,04)	0,21*** (0,05)	0,22*** (0,05)	0,22*** (0,05)	0,18*** (0,03)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	101,18	95,52	88,97	89,88	75,93	75,77
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

За результатами розрахунків зафіксовано, що статистично значимий вплив організаційних банківських інновацій на приріст активів комерційних банків спостерігається з лагом у чотири роки та має обернений напрямок (табл. 1.11). Вплив контрольних змінних є характерним для даного блоку дослідження.

Наступним блоком дослідження впливу інновацій на результати функціонування комерційних банків стало оцінювання ефекту від впровадження різного роду інновацій на динаміку кредитів та заборгованості клієнтів.

Таблиця 1.11 – Результати оцінювання впливу впровадження організаційних інновацій на приріст активів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Організаційні інновації	-10,46 (7,11)	-2,88 (6,16)	4,98 (7,11)	-0,98 (6,29)	-15,02** (6,06)	-1,83 (5,12)
Рентабельність активів банківської системи	1,89** (0,83)	1,93** (0,85)	1,85** (0,79)	1,83** (0,82)	1,71** (0,75)	1,40* (0,73)
Рівень процентних доходів	-3,52*** (1,37)	-3,67*** (1,36)	-3,79*** (1,40)	-3,73*** (1,44)	-3,13** (1,43)	-6,52*** (1,51)
Рівень загальних адміністративних витрат	-14,97*** (2,99)	-14,10*** (2,87)	-14,73*** (2,99)	-14,86*** (2,96)	-15,10*** (3,15)	-9,80*** (2,72)
Приріст витрат на персонал	0,17*** (0,04)	0,17*** (0,04)	0,21*** (0,05)	0,21*** (0,05)	0,22*** (0,05)	0,18*** (0,03)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	99,03	96,86	88,78	101,93	101,02	72,34
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Отже, як можна відмітити з даних табл. 1.12, в цілому запровадження банківських інновацій обумовлює скорочення результативного показника в середньому на 8,46% у рік їх запровадження, а також на 8,24% у період через 4 роки.

Таблиця 1.12 – Результати оцінювання впливу впровадження інновацій на приріст кредитів та заборгованості клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Банківські інновації	-8,46** (3,76)	-5,68 (4,26)	-3,33 (4,59)	-2,75 (3,91)	-8,24* (4,86)	-2,40 (3,27)
Рівень процентних доходів	-1,19 (2,09)	-1,59 (2,17)	-1,77 (2,34)	-1,67 (2,38)	-1,21 (2,65)	-7,88*** (2,36)
Рівень статутного капіталу банку	-0,84** (0,39)	-0,83** (0,40)	-0,80** (0,40)	-0,80** (0,35)	-0,76** (0,36)	-0,42 (0,34)
Рентабельність активів банківської системи	2,42* (1,26)	2,50* (1,33)	2,38* (1,34)	2,35** (1,18)	2,38* (1,34)	2,10 (1,38)
Рівень загальних адміністративних витрат	-22,33*** (4,40)	-20,44*** (4,28)	-20,88*** (4,48)	-20,83*** (4,43)	-20,49*** (4,17)	-10,36*** (3,41)
Приріст витрат на персонал	0,20*** (0,06)	0,18*** (0,06)	0,22*** (0,08)	0,22** (0,09)	0,23** (0,09)	0,18*** (0,04)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	62,64	57,75	56,30	62,78	56,89	41,58
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

При цьому досить цікавим є вплив контрольних змінних. Так, приріст витрат на персонал обумовлює зростання кредитів та заборгованості клієнтів, тоді як рівень адміністративних витрат має протилежний ефект. У той же час, рентабельність активів на рівні банківської системи стимулює нарощення кредитів та заборгованості клієнтів окремих банків, а рівень статутного капіталу банку – їх стримує. Рівень процентних доходів не має стійкого впливу на результуючу ознаку.

Дослідження у розрізі різних груп банківських інновацій засвідчило, що інноваційні продукти не мають стійкого впливу на приріст кредитів та заборгованості клієнтів (табл. 1.13).

Таблиця 1.13 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських продуктів та послуг на приріст кредитів та заборгованості клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інноваційні продукти	-7,14 (7,60)	-3,42 (8,24)	-1,12 (8,57)	9,94 (8,10)	10,63 (9,20)	1,40* (8,54)
Рівень процентних доходів	-1,46 (2,15)	-1,64 (2,17)	-1,85 (2,31)	-1,97 (2,24)	-2,26 (2,56)	-7,94*** (2,32)
Рівень статутного капіталу банку	-0,78* (0,40)	-0,80** (0,40)	-0,77* (0,40)	-0,75** (0,32)	-0,74** (0,35)	-0,41 (0,34)
Рентабельність активів банківської системи	2,61** (1,29)	2,61* (1,34)	2,50* (1,37)	2,78** (1,20)	2,60* (1,36)	2,05 (1,37)
Рівень загальних адміністративних витрат	-20,87*** (4,37)	-20,17*** (4,36)	-20,43*** (4,44)	-19,54*** (4,26)	-19,61*** (4,16)	-10,42*** (3,28)
Приріст витрат на персонал	0,19*** (0,06)	0,18*** (0,06)	0,22*** (0,08)	0,21** (0,09)	0,20** (0,09)	0,17*** (0,05)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	59,52	56,93	57,78	81,72	59,86	40,90
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Впровадження інновацій в обслуговуванні обумовлює скорочення кредитів у рік запровадження, а також в період через 3 та 4 роки (табл. 1.14).

Таблиця 1.14 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських технологій в обслуговуванні клієнтів на приріст кредитів та заборгованості клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інновації в обслуговуванні	-9,53* (5,45)	-6,44 (5,61)	-8,03 (5,84)	-13,81*** (4,09)	-28,61*** (10,34)	-3,45 (8,32)
Рівень процентних доходів	-1,55 (2,11)	-1,61 (2,15)	-1,59 (2,36)	-1,34 (2,30)	-1,45 (2,50)	-7,93*** (2,35)
Рівень статутного капіталу банку	-0,85** (0,38)	-0,85** (0,40)	-0,84** (0,41)	-0,80** (0,34)	-0,80** (0,38)	-0,42 (0,35)
Рентабельність активів банківської системи	2,45* (1,32)	2,53* (1,33)	2,20* (1,31)	1,98* (1,16)	2,46** (1,25)	2,08 (1,38)
Рівень загальних адміністративних витрат	-20,53*** (4,16)	-19,98*** (4,16)	-21,37*** (4,48)	-21,66*** (4,34)	-20,48*** (4,10)	-10,45*** (3,53)
Приріст витрат на персонал	0,18*** (0,06)	0,17*** (0,06)	0,22*** (0,08)	0,23*** (0,09)	0,23*** (0,09)	0,18*** (0,04)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	59,03	58,82	59,45	68,28	60,40	41,12
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Організаційні інновації також характеризуються оберненим зв'язком з результативною ознакою, який проявляється у період через чотири роки після їх запровадження (табл. 1.15).

Таблиця 1.15 – Результати оцінювання впливу впровадження організаційних інновацій на приріст кредитів та заборгованості клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Організаційні інновації	-15,36 (11,16)	-12,77 (10,18)	6,42 (11,70)	3,75 (8,67)	-17,73** (8,81)	-6,56 (7,42)
Рівень процентних доходів	-1,50 (2,16)	-1,79 (2,17)	-1,80 (2,28)	-1,97 (2,26)	-1,63 (2,53)	-7,78*** (2,23)
Рівень статутного капіталу банку	-0,84** (0,39)	-0,86** (0,40)	-0,76* (0,39)	-0,76** (0,34)	-0,75** (0,35)	-0,43 (0,35)
Рентабельність активів банківської системи	2,48* (1,31)	2,45* (1,34)	2,52* (1,35)	2,48** (1,27)	2,49* (1,37)	2,07 (1,36)
Рівень загальних адміністративних витрат	-21,15*** (4,29)	-19,86*** (4,29)	-20,55*** (4,40)	-20,15*** (3,98)	-19,91*** (4,12)	-10,54*** (3,26)
Приріст витрат на персонал	0,19*** (0,06)	0,17*** (0,06)	0,22*** (0,08)	0,22** (0,09)	0,22** (0,09)	0,17*** (0,04)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	64,49	60,68	57,43	70,75	70,43	41,92
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Іншим параметром, що було використано для відображення залучення клієнтів комерційного банку в результаті запровадження банківських інновацій, є приріст коштів клієнтів банку (як фізичних так і юридичних осіб). Результати, представлені в табл. 1.16, засвідчили, що в цілому банківські інновації мають статистично значимий вплив на результуючу ознаку в період чотири роки після їх запровадження, при цьому отриманий зв'язок є оберненим. Коefіцієнти, отримані при контрольних змінних, використаних у даному блоці дослідження, демонструють, що зростання результуючої ознаки забезпечується внаслідок позитивного приросту витрат на персонал, тоді як рівень загальних адміністративних витрат та рівень статутного капіталу банку мають обернений вплив. При цьому рівень процентних доходів виявився статистично не значимою змінною.

Таблиця 1.16 – Результати оцінювання впливу впровадження інновацій на приріст коштів клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коefіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Банківські інновації	0,46 (3,68)	5,56 (4,22)	5,77 (4,51)	1,39 (3,56)	-12,56*** (3,96)	2,82 (3,54)
Рівень процентних доходів	-2,57 (2,29)	-2,64 (2,19)	-2,58 (2,23)	-1,85 (1,49)	-0,20 (1,54)	-3,15 (1,94)
Рівень загальних адміністративних витрат	-15,80*** (4,91)	-15,89*** (4,72)	-14,58*** (4,84)	-16,50*** (3,99)	-17,77*** (3,93)	-12,07*** (3,99)
Рівень статутного капіталу банку	-2,57* (1,36)	-3,04** (1,39)	-2,86** (1,40)	-2,15* (1,15)	-1,96*** (0,75)	-1,13 (0,75)
Приріст витрат на персонал	0,26*** (0,07)	2,54*** (0,07)	0,21** (0,09)	0,21*** (0,05)	0,24*** (0,05)	0,16*** (0,05)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	40,49	36,20	33,43	38,69	52,27	19,57
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

У той же час, запровадження інноваційних банківських продуктів та послуг дозволяє отримати позитивний ефект приросту коштів клієнтів комерційних банків у період через два роки після їх виходу на ринок, про що свідчать дані табл. 1.17.

Таблиця 1.17 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських продуктів та послуг на приріст коштів клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інноваційні продукти	3,44 (7,31)	6,53 (8,01)	17,72** (8,73)	9,59 (6,29)	0,50 (6,78)	9,67 (6,40)
Рівень процентних доходів	-3,37 (2,38)	-3,28 (2,34)	-3,09 (2,29)	-2,43* (1,47)	-1,76 (1,55)	-4,41*** (1,55)
Рівень загальних адміністративних витрат	-15,56*** (4,90)	-15,45*** (4,77)	-13,76*** (4,82)	-15,73*** (4,11)	-17,19*** (4,30)	-11,73*** (3,99)
Рівень статутного капіталу банку	-2,74** (1,18)	-2,69** (1,17)	-2,34** (1,02)	-2,11** (1,07)	-2,35*** (0,72)	-1,23 (0,78)
Приріст витрат на персонал	0,20 (0,13)	0,13 (0,10)	0,06 (0,12)	0,12 (0,08)	0,11 (0,09)	0,00 (0,08)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	43,05	45,00	36,77	43,55	33,82	31,27
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Інноваційні банківські технології обумовлюють скорочення коштів клієнтів через 4 роки після їх запровадження, як свідчать дані табл. 1.18.

Таблиця 1.18 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських технологій в обслуговуванні клієнтів на приріст коштів клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інновації в обслуговуванні	-1,82 (3,84)	3,42 (3,88)	1,82 (4,47)	-4,60 (3,99)	-15,79** (7,69)	2,05 (6,43)
Рівень процентних доходів	-3,21 (2,36)	-3,29 (2,35)	-3,29 (2,40)	-2,01 (1,46)	-1,49 (1,47)	-4,45*** (1,55)
Рівень загальних адміністративних витрат	-15,87*** (4,86)	-16,08*** (4,83)	-14,73*** (4,90)	-16,66*** (4,06)	-17,21*** (4,14)	-11,24*** (3,88)
Рівень статутного капіталу банку	-2,47** (1,17)	-2,84** (1,19)	-2,59** (1,19)	-1,75* (1,01)	-2,11*** (0,73)	-1,33* (0,74)
Приріст витрат на персонал	0,14 (0,10)	0,14 (0,10)	0,05 (0,12)	0,12 (0,08)	0,13 (0,08)	0,02 (0,08)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	45,10	43,82	32,03	38,59	43,88	29,03
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Аналогічно попереднім даним відбувається скорочення коштів клієнтів через 4 роки після запровадження організаційних інновацій (табл. 1.19).

Таблиця 1.19 – Результати оцінювання впливу впровадження організаційних інновацій на приріст коштів клієнтів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Організаційні інновації	4,58 (12,32)	11,84 (10,59)	-11,10 (12,98)	0,65 (8,41)	-25,51*** (7,75)	-2,50 (6,94)
Рівень процентних доходів	-3,29 (2,41)	-3,16 (2,26)	-3,30 (2,34)	-2,29 (1,46)	-1,56 (1,41)	-4,35*** (1,51)
Рівень загальних адміністративних витрат	-15,59*** (5,03)	-16,03*** (4,69)	-14,32*** (4,88)	-16,51*** (4,03)	-17,09*** (4,25)	-11,48*** (3,79)
Рівень статутного капіталу банку	-2,69** (1,11)	-2,76** (1,10)	-2,27** (1,12)	-2,11** (0,99)	-2,48*** (0,73)	-1,39* (0,76)
Приріст витрат на персонал	0,14 (0,10)	0,15 (0,10)	0,04 (0,12)	0,11 (0,08)	0,12 (0,09)	0,02 (0,08)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	45,07	51,71	32,30	38,49	51,74	29,30
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%, * – значимість на рівні 90%

Вартісним індикатором залучення клієнтів у результаті запровадження інновацій, обраним для оцінювання, виступає приріст процентних доходів комерційних банків. За даними табл. 1.20 можна відмітити, що в цілому банківські інновації не характеризуються статистично значимим впливом на результуючу ознаку, у той час як контрольні змінні мають стійкий негативний ефект на динаміку процентних доходів комерційних банків.

Таблиця 1.20 – Результати оцінювання впливу впровадження інновацій на приріст процентних доходів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Банківські інновації	-0,46* (6,29)	-2,08 (7,07)	-2,49 (7,88)	6,74 (7,65)	9,51 (11,20)	-4,15 (2,78)
Рівень статутного капіталу банку	-1,28*** (0,45)	-1,28*** (0,45)	-1,31*** (0,44)	-1,28*** (0,44)	-1,28*** (0,44)	-0,72*** (0,26)
Рівень загальних адміністративних витрат	-16,74** (7,58)	-16,79** (7,14)	-17,35** (7,25)	-17,05** (7,41)	-18,76** (7,53)	-14,53*** (2,82)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	15,42	13,98	16,56	16,61	18,68	33,36
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%

Продуктові інновації мають стійкий позитивний вплив на приріст процентних доходів через 4 та 5 років після їх запровадження (табл. 1.21).

Таблиця 1.21 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських продуктів та послуг на приріст процентних доходів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інноваційні продукти	2,42 (14,17)	6,92 (16,44)	3,67 (18,04)	11,55 (15,14)	42,07*** (13,88)	12,72** (6,19)
Рівень статутного капіталу банку	-1,28*** (0,45)	-1,31*** (0,45)	-1,30*** (0,45)	-1,28*** (0,46)	-1,35*** (0,40)	-0,67*** (0,25)
Рівень загальних адміністративних витрат	-16,52** (7,41)	-16,45** (7,23)	-16,81** (7,31)	-17,08** (7,39)	-19,39*** (7,12)	-15,86*** (2,98)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	14,38	14,37	15,84	16,54	26,52	29,35
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%

Інноваційні банківські технології в обслуговуванні клієнтів характеризуються наявністю негативного впливу на динаміку процентних доходів комерційних банків у період через 5 років після їх запровадження (табл. 1.22).

Таблиця 1.22 – Результати оцінювання впливу впровадження інноваційних банківських технологій в обслуговуванні клієнтів на приріст процентних доходів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Інновації в обслуговуванні	-5,38 (7,39)	-8,34 (6,88)	-5,93 (6,96)	-2,85 (8,62)	-24,84 (20,55)	-18,12*** (6,64)
Рівень статутного капіталу банку	-1,29*** (0,44)	-1,31*** (0,45)	-1,32*** (0,45)	-1,27*** (0,45)	-1,39*** (0,38)	-0,75*** (0,24)
Рівень загальних адміністративних витрат	-16,86** (7,25)	-16,78** (7,04)	-17,53** (7,31)	-17,83** (7,59)	-17,90** (7,79)	-15,30*** (2,77)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	14,77	15,15	16,37	16,24	17,41	34,55
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%

У той же час, досить цікавим є вплив організаційних інновацій на динаміку процентних доходів комерційних банків, який демонструють дані табл. 1.23.

Таблиця 1.23 – Результати оцінювання впливу впровадження організаційних інновацій на приріст процентних доходів банків України

Факторні ознаки	Коефіцієнти впливу					
	часовий лаг відсутній	в моделі встановлено часовий лаг для параметра інновацій				
		1 рік	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Організаційні інновації	11,02 (16,03)	-8,35 (14,66)	-9,30 (15,78)	34,49** (14,31)	-18,87 (13,93)	-16,04** (7,32)
Рівень статутного капіталу банку	-1,27*** (0,45)	-1,29*** (0,45)	-1,31*** (0,45)	-1,18*** (0,42)	-1,35*** (0,45)	-0,72*** (0,27)
Рівень загальних адміністративних витрат	-16,09** (7,15)	-16,76** (7,17)	-16,90** (7,24)	-17,56** (7,29)	-17,56** (7,68)	-14,95*** (2,70)
Кількість спостережень	104	104	103	102	93	84
Wald chi2(3)	16,27	14,00	16,04	18,92	14,66	33,50
Prob > chi2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Примітка: в дужках представлено значення стандартної похибки; *** – значимість на рівні 99%, ** – значимість на рівні 95%

У період через 3 роки після запровадження інновацій даної групи спостерігається позитивний вплив на результуючу ознаку, у той час як через 5 років після реалізації організаційних інновацій маємо зворотній ефект, що свідчить про вичерпний потенціал даної групи інновацій.

Отже, результати дослідження створюють наукове підґрунтя для управління банківськими інноваціями як у процесі підвищення якості банківських послуг, так і при використанні резервів зростання результативних показників функціонування банку, а також є основою для проведення подальших досліджень щодо визначення ролі банківських інновацій в забезпеченні ефективності діяльності комерційних банків.

1.2 Використання сучасних технологій фінансово-банківської діяльності під час оцінювання рівня конкуренції на депозитному ринку України

Сьогодні поняття «депозит» набуло дещо іншого значення і використовується в різноманітних сферах людського життя. Думки різних вчених-дослідників щодо трактування цього терміну відрізняються одна від одної.

Під час дослідження наукової літератури та нормативної бази деяких країн нами було виявлено, що всі існуючі визначення можна поділити на такі підходи як:

- юридичний: вітчизняний, зарубіжний;
- економічний: ототожнення депозиту виключно із грошовими ресурсами і використанням послуг виключно банківських установ, ототожнення депозиту з різними фінансовими ресурсами і використанням послуг різних фінансових установ, відсутність ототожнення депозиту із конкретними фінансовими ресурсами та використанням послуг будь-яких фінансових інститутів.

Юридичний підхід до визначення поняття «депозит» як у вітчизняній так і в зарубіжній практиці має свою специфіку, оскільки залежить від системи організації фінансового ринку і відносин, що складаються між його суб'єктами (в Росії, наприклад, взагалі не виділяється таке поняття як «депозит» на законодавчому рівні, а замість нього використовується термін «вклад»). Як бачимо, у всіх розглянутих нормативно-правових актах депозити ототожнюються виключно із грошовими засобами, що є значним недоліком, оскільки не в повній мірі розкриває сутність даного поняття.

Такий недолік притаманний також і для першого економічного підходу. Вчені, які належать до даного напрямку, не врахували у своїх визначеннях того, що депозити можуть формуватись не лише із грошових коштів, а й інших

фінансових цінностей. Крім того, залучати їх можуть не тільки банки, а також інші фінансові установи, які мають на це відповідний дозвіл.

Представники другого напрямку в рамках економічного підходу дають більш детальне визначення поняття «депозит», розкриваючи різноманіття форм його існування та фінансових інститутів, які мають право залучати фінансові цінності. Проте цей напрям, не дивлячись на його інформативність, має свої недоліки, зокрема в ототожненні депозиту з вкладом (вклад – це грошові засоби, внесені для зберігання в банк або ощадний банк на певних умовах [61]).

Такий недолік притаманний також і для першого економічного підходу. Вчені, які належать до даного напрямку, не врахували у своїх визначеннях того, що депозити можуть формуватись не лише із грошових коштів, а й інших фінансових цінностей. Крім того, залучати їх можуть не тільки банки, а також інші фінансові установи, які мають на це відповідний дозвіл.

Представники другого напрямку в рамках економічного підходу дають більш детальне визначення поняття «депозит», розкриваючи різноманіття форм його існування та фінансових інститутів, які мають право залучати фінансові цінності. Проте цей напрям, не дивлячись на його інформативність, має свої недоліки, зокрема в ототожненні депозиту з вкладом (вклад – це грошові засоби, внесені для зберігання в банк або ощадний банк на певних умовах [1]).

Третій напрям у визначеному економічному підході не дає чіткого розуміння поняття «депозит». Він взагалі не конкретизує що саме розуміється під цим терміном і які фінансові інститути можуть бути залучені у формування депозитів.

Отже, таким чином, нами було досліджено поняття «депозит». Враховуючи всі позитивні і негативні сторони в його трактуванні, можемо запропонувати власне визначення даного поняття, як різновиду економічних відносин. Депозит – це система відносин з приводу передачі фізичними і юридичними особами (резидентами чи нерезидентами) тимчасово вільних фінансових ресурсів у формі грошових коштів, цінних паперів, валютних та інших цінностей банкам, кредитним спілкам та інвестиційним компаніям, в

коротко-, середньо- або довгострокове користування з подальшою компенсацією відсотків, отримувач та розмір яких визначається попитом та пропозицією на депозитному ринку.

Виходячи із такого визначення, можемо дати відповідь на питання стосовно об'єкта на депозитному ринку. Таким чином, об'єктом депозитного ринку виступають тимчасово вільні фінансові ресурси фізичних і юридичних осіб, представлені в різних формах.

На сьогодні вчені виділяють багато різних класифікаційних ознак, за якими можна було б описати існуючі види депозитів: за економічною суттю, залежно від вкладника (депонента), за способом оформлення депозиту, за секторами економіки, за ознакою резидентності, залежно від форми власності, за способом оформлення, за характером розпорядження, за строками та порядком вилучення коштів, за видом валюти, за формою власності, залежно від оподаткування доходів, отриманих із депозиту та інші.

В багатьох країнах світу під час класифікації депозитів зупиняються лише на двох ознаках: на строках використання депозиту і структурі вкладників. На нашу думку, цього не достатньо, щоб описати всю різноманітність такого поняття як «депозит», тому ми пропонуємо виділити п'ять ключових ознак, доповнивши при цьому ті дві, які виділяються в інших країнах:

- за строками використання (депозити до запитання (кореспондентські рахунки і депозити в НБУ та інших банках, поточні рахунки і депозити суб'єктів господарської діяльності), строкові депозити (короткострокові – до 1 року і довгострокові – понад 1 рік), ощадні депозити (використовуються для накопичення заощаджень));

- за характером вкладника (депонента) (депозити фізичних осіб, депозити юридичних осіб, міжбанківські депозити);

- за характером оформлення і розпорядження (іменні (належать конкретній особі), анонімні/на пред'явника (для здійснення операцій із депозитом третьою особою, яка не є його власником, не потрібні ніякі додаткової інформації про вкладника або зразок його підпису),

закодовані/захищені (для проведення операцій із депозитом третьою особою, яка не є його власником, необхідно в обов'язковому порядку пред'явити підпис-код (електронний ключ із паролем) власника));

– за способом нарахування відсотків (за допомогою простих відсотків, за допомогою складних відсотків);

– за способом вилучення депозитів (без попереднього сповіщення фінансової установи про вилучення депозиту, із попереднім сповіщенням фінансової установи про вилучення депозиту, з накладеними обмеженнями на вилучення депозиту з боку фінансової установи.)

Знаючи об'єкт депозитного ринку, можемо визначити його суб'єкти, учасників ринку, які виступають, з однієї сторони, власниками та вкладниками (депонентами) тимчасово вільних фінансових ресурсів, а з іншої – позичальниками цих ресурсів. Система суб'єктів депозитного ринку має наступний вигляд (рис. 1.1).

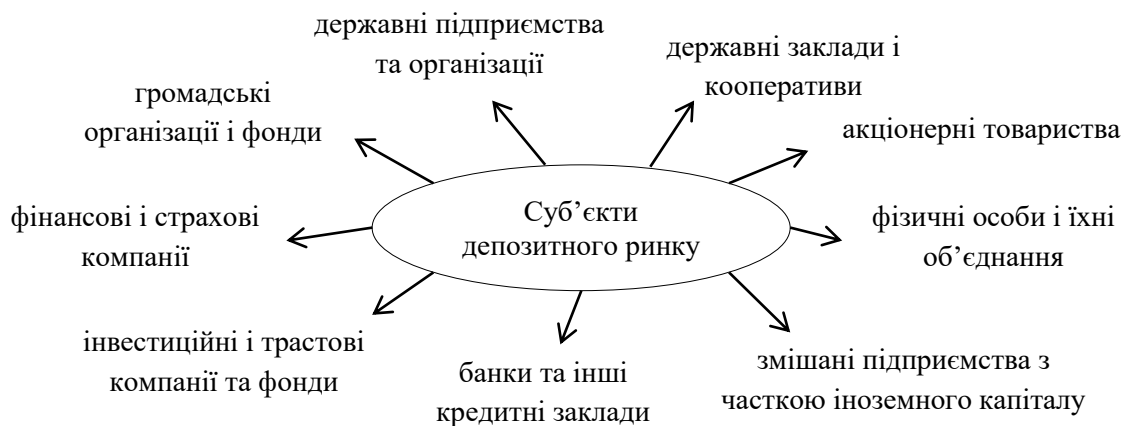

Рисунок 1.1 – Система суб'єктів депозитного ринку

Враховуючи специфіку діяльності кожного із виділених суб'єктів депозитного ринку, необхідно чітко визначити хто з них є депозитними, а хто недепозитними інститутами. Однією із перших країн світу, де у системі фінансових посередників, які ведуть свою діяльність на фінансовому ринку, для

позначення суб'єктів депозитного ринку було використано поняття «депозитні інститути» (depository institutions), стали США.

На основі цього було сформовано сучасну міжнародну класифікацію фінансових посередників залежно від тих послуг, що вони пропонують. Згідно даної класифікації до них належать:

- контрактно-ощадні інститути (пенсійні фонди, страхові компанії);
- інвестиційні посередники (інвестиційні банки, фінансові компанії, іпотечні банки);
- депозитні інститути (комерційні та ощадні банки, кредитні спілки та ощадно-позикові установи).

Під поняттям «депозитні інститути» тут розуміються фінансові заклади (посередники), які приймають до себе депозити на зберігання і надають позики під відсоток [37].

В Україні проблему визначення депозитних інститутів спробував вирішити Національний банк України в 2009 р., ввівши нові ринкові терміни «фінансова корпорація» і «депозитна корпорація» на основі наказу Державного комітету статистики України № 96 від 18 квітня 2005 р «Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України». Відповідно до опублікованого в 2010 р. Методологічного коментаря НБУ за 2010 р. фінансові корпорації – це корпорації, які спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності: Національний банк України, інші депозитні корпорації (банки, що створені і діють на території України), інші фінансові корпорації (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди, кредитні установи, фінансові компанії тощо).

До підсектору інших депозитних корпорацій (банків) належать фінансові корпорації, основною функцією яких є фінансове посередництво та які емітують зобов'язання у формі депозитів чи інших інструментів залучення фінансових ресурсів, що включаються до грошових агрегатів». У зазначеному вище наказі Держкомстату України розкривається детальніше суть поняття інших депозитних корпорацій. До них включаються «всі фінансові корпорації

(за винятком Національного банку), основним видом діяльності яких є фінансове посередництво та зобов'язання яких мають форму депозитів або таких фінансових інструментів, як короткострокові депозитні сертифікати, що виступають як близькі замітники депозитів при мобілізації фінансових ресурсів і включаються до показника грошей в широкому розумінні». Такими корпораціями, що відповідають цим умовам, є банки, філії іноземних банків, клірингові установи, фонди підтримки житлового будівництва тощо. З огляду на таке визначення сутності «депозитної корпорації» вітчизняні вчені пропонують виділяти в структурі фінансового ринку депозитні і недепозитні інститути, наприклад, відповідно до джерел фінансових ресурсів табл. 1.24 [11].

Як депозитні, так і недепозитні інститути, є суб'єктами депозитного ринку. Особливість недепозитних фінансових інститутів полягає в тому, що вони виконують активну роль на депозитному ринку, тобто розміщують свої тимчасово вільні фінансові ресурси в депозитних інститутах.

Таблиця 1.24 – Поділ фінансових інститутів за джерелами фінансових ресурсів та їхніми активами

Фінансові інститути	Джерела фінансових ресурсів	Фінансові активи
Депозитні інститути		
Комерційні банки	Депозити	Кредити, цінні папери
Ощадні банки	Депозити	Заставні
Ощадні і кредитні асоціації	Депозити	Заставні
Кредитні спілки	Депозити	Споживчі кредити
Недепозитні інститути		
Страхові компанії	Страхові внески	Цінні папери
Інвестиційні компанії	Акції, інвестиційні	Цінні папери
Пенсійні фонди	Внески учасників	Цінні папери

Депозитні інститути, у свою чергу, виконують одночасно дві ролі – активну і пасивну, залучаючи тимчасово вільні фінансові ресурси, вони можуть також розміщати їх в інших депозитних інститутах. Повернувшись до запропонованого нами раніше визначення поняття «депозит», можна побачити,

що серед фінансових інститутів, які можуть залучати тимчасово вільні фінансові ресурси, ми виділили і інвестиційні компанії.

Дане рішення було прийняте на основі дослідження поточної ситуації у світі, в тому числі в Україні, пов'язаної із взаємопроникненням банківського та інвестиційного секторів. Яскравим прикладом такого симбіозу є діяльність вітчизняної інвестиційної компанії «Сігніфер» (Signifer), яка надає послугу «інвестиційний депозит цінних паперів». Суть даної послуги полягає в наступному: цінні папери залучаються компанією на умовах поверненості та виплатою відсоткової ставки доходу від ринкової вартості цінних паперів. Дана послуга стосується ліквідних українських цінних паперів, над якими не проводиться торгових операцій, і є приваблива тим, що дає можливість їх власникам не просто зберегти цінні папери у власному інвестиційному портфелі, а і отримувати додатковий дохід від їхнього розміщення. Таку практику також активно запроваджує Raiffeisen Bank International, шведські банки Swedbank, SEB Eesti ühisbank, латвійський Norvik Banka, російська інвестиційна компанія «Барель» щодо залучення на депозит цінних паперів з подальшим їх поверненням та виплатою відсоткової ставки доходу від ринкової вартості цих цінних паперів. Не дивлячись на розширену структуру депозитних фінансових інститутів, найбільш розвинутими в Україні є комерційні банки. Всі інші інститути займають низьку частку в структурі всього депозитного ринку.

Визначившись із об'єктно-суб'єктною стороною депозитного ринку, необхідно дослідити його інструментарій. Ми вже неодноразово зазначали, що тимчасово вільні фінансові ресурси є основою для функціонування депозитного ринку. Операції депозитних інститутів із залучення цих ресурсів та відкриття депозитних рахунків називаються депозитними. Оскільки банки є ключовими учасниками на вітчизняному депозитному ринку, то розглянемо детальніше депозитні банківські операції:

- відкриття та реєстрація депозитного рахунку;
- залучення фінансових ресурсів;
- укладання угоди з приводу відкриття депозитного рахунку;

- відкриття і реєстрація депозитного рахунку;
- нарахування відсотків на депозит;
- перерахування відсотків по депозиту;
- прийом додаткових вкладів на депозит;
- вилучення коштів із депозиту;
- пролонгація дії договору банківського депозиту;
- закриття депозитного рахунку тощо.

Список цих операцій залежить від багатьох факторів: виду депозиту, учасників відносин, способу надання депозиту тощо. Виконуючи ряд депозитних операцій, комерційні банки використовують різні депозитні інструменти. Одними із найбільш поширених депозитних інструментів є депозитні договори, депозитні і ощадні сертифікати.

Депозитний договір засвідчує право банку управляти залученими від юридичних і фізичних осіб коштами і право вкладників отримати в чітко визначений строк суму депозитного вкладу і відсотків за користування за ним.

На відміну від депозитного договору депозитні і ощадні сертифікати (CD² в англійській літературі) є цінними паперами банку, тобто можуть перепродаватись на ринку цінних паперів, виступати засобами платежу. Взагалі, поява депозитних і ощадних сертифікатів відбулась в 60-х роках минулого століття і в цей період вони набули особливо великої популярності в банках США. Основна відмінність між цими сертифікатами в тому, що депозитний сертифікат – це документ, що видається тільки юридичній особі у вигляді письмового свідоцтва банку про внесення фінансових ресурсів, яке надає право власнику сертифіката після закінчення встановленого терміну отримувати суму внеску та відповідні проценти. У той час коли ощадний сертифікат – це аналогічний документ, але який видається виключно фізичній особі як свідоцтво про внесення нею фінансових ресурсів на банківський рахунок та надає право власнику на отримання відповідної суми відсотків. Виділяють різні види депозитних і ощадних сертифікатів: іменні і на

пред'явника, строкові і до запитання, ті, що вільно обертаються , і ті, що не обертаються, відкличні і невідкличні та інші.

В українському законодавстві ці два поняття депозитний і ощадний сертифікати ототожнюються. Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі закінченням встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. В цьому законі також визначено, що ощадний (депозитний) сертифікат є неемісійним цінним папером, що видається на певний строк (під відсотки, передбачені умовами його видачі) і можуть бути іменними або на пред'явника і існують виключно в документарній формі. У Цивільному кодексі України, стаття 1065 повідомляє, що ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі закінченням встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. Отже, визначившись із об'єктом, суб'єктом, інструментами і інституціональною структурою депозитного ринку, можемо сформулювати його визначення таким чином: депозитний ринок – це частина фінансового ринку, де відбувається встановлення взаємовідносин між суб'єктами господарювання, недепозитними і депозитними інститутами з приводу розміщення і мобілізації тимчасово вільних фінансових ресурсів на певних умовах з метою отримання додаткового доходу у вигляді нарахованих відсотків чи інших виплат.

Депозитний ринок виконує такі основні функції:

- мобілізація тимчасово вільних фінансових ресурсів, які виражаються у формі заощаджень суб'єктів фінансового ринку;
- перерозподіл за допомогою депозитних інститутів акумульованих фінансових ресурсів суб'єктів фінансового ринку між іншими суб'єктами ринку на засадах взаємовигідних умов з метою ефективного їхнього використання

(вплив обсягу залучених депозитів на здатність депозитних інститутів змінювати обсяг кредитування інших суб'єктів фінансового ринку тощо);

- забезпечення рівня ліквідності фінансових інститутів за рахунок встановленої залежності між кредитно-депозитною базою депозитних інститутів;

- упорядкування залучених тимчасово вільних фінансових ресурсів за їхніми основними ознаками: строками, обсягами, секторами економіки, валютою тощо.

Функціонування депозитного ринку повинно ґрунтуватись на наступних принципах:

- прозорість (всі депозитні послуги, що надаються зі сторони депозитного інституту, мають бути відкритими і прозорими для обох сторін відносин);

- захист і забезпечення інтересів та прав суб'єктів фінансового ринку;

- відповідність національної системи депозитних інструментів міжнародним стандартам, що забезпечувало б економічну безпеку в діяльності депозитних інститутів;

- ефективність (створення максимально вигідних умов для залучення і розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів);

- соціальна справедливість (кожен суб'єкт господарювання має рівнозначне право звернутися до депозитного інституту для отримання депозиту);

- правова впорядкованість (дотримання діючого вітчизняного нормативно-правового забезпечення на кожному етапі здійснення депозитних операцій);

- конкурентність (створення таких умов, які б забезпечували середовище для «вільних змагань» між депозитними інститутами за можливість залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів);

- урегульованість (будь-які депозитні операції, починаючи від залучення фінансових ресурсів і до їхнього вилучення, повинні регулюватись

гнучкою і ефективною системою регулювання);

– контрольованість (забезпечення надійного механізму проведення депозитних операцій, мінімізуючи при цьому будь-які порушення чи зловживання з однієї і іншої сторони відносин).

На основі вище представленої інформації відносно депозитного ринку, можемо побудувати структуру даного ринку з урахуванням специфіки української банківської системи (рис. 1.2), де суцільними стрілочками позначено переміщення недепозитних фінансових ресурсів, штриховими стрілочками – депозитні.

Таким чином, систематизувавши основні наукові напрацювання у сфері дослідження понять «депозити» та «депозитний ринок», нами було уточнені ці категорії з урахуванням суб'єктів ринку, які можуть залучати до себе депозити, форм, у яких тимчасово вільні фінансові ресурси фізичних та юридичних осіб, можуть трансформуватись на депозитний ринок, а також умов, під які формуються депозити.

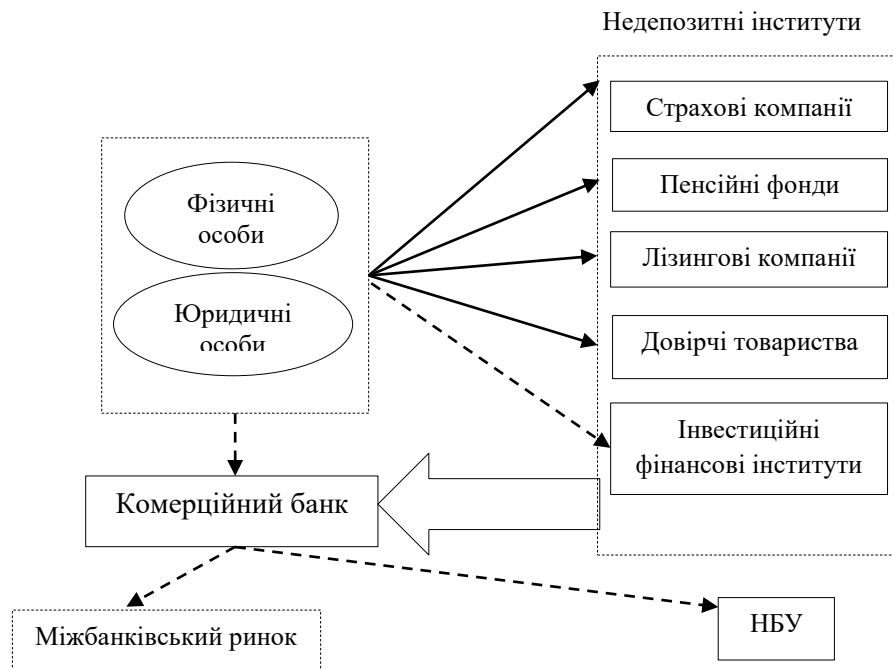

Рисунок 1.2 – Схематичне представлення структури депозитного ринку

У контексті проведеного дослідження також слід звернути увагу на відмінності у трактуванні понять «вклад» і «депозит». На нашу думку,

ототожнювати дані поняття не можна, оскільки перше є набагато вужчим за друге і не розкриває всієї природи відносин між суб'єктами, які взаємодіють на депозитному ринку. Також важливим є те, що вітчизняний депозитний ринок знаходиться на шляху перетворення його основних складових частин, особливо в контексті реформування вітчизняної фінансової системи.

Під час дослідження депозитного ринку важливе місце займає оцінка рівня конкуренції на ньому. На сьогодні виділяють дві великі групи підходів оцінки рівня конкуренції в банківській системі: структурні і неструктурні. На представленому рисунку (рис. 1.3) представлено основні моделі, які набули найбільшої популярності останнім часом серед усіх існуючих підходів.

Рисунок 1.3 – Підходи до оцінки рівня конкуренції в банківській системі

Для оцінювання рівня конкуренції на депозитному ринку України ми обрали модель Панзара-Роса, якій притаманні наступні на відміну від інших:

- вона є універсальним інструментом для оцінки рівня конкуренції в різних країнах (з різним рівнем економічного розвитку), що дає можливість порівнювати результати між собою та робити міжрегіональний аналіз;
- дозволяє оцінити рівень конкуренції як на окремому сегменті, так і на всьому ринку загалом;
- спрямована на максимізацію прибутку в умовах конкурентної боротьби;
- під час використання даної моделі зазвичай немає проблеми із вхідною інформацією, яка є у вільному доступі.

Оскільки за допомогою моделі Панзара-Роса оцінюється рівень конкуренції всієї банківської системи, в контексті нашого дослідження нам необхідно внести деякі корективи в її початковий вигляд. В попередньому пункті ми розглядали модель Панзара-Роса в її розгорнутому вигляді. Якщо її дещо узагальнити, то отримаємо наступне:

$$\ln(PR_{it}) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot \ln(FIP_{it}) + \alpha_2 \cdot \ln(BSF_{it}) + \alpha_3 \cdot \ln(TA_{it}) + \varepsilon, \quad (1.1)$$

де α_0 – вільний член моделі;

$\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ – коефіцієнти моделі;

PR_{it} – процентні доходи банку i -ого банку в період дослідження t ;

FIP_{it} – змінна, яка відображає ціни на фактори виробництва i -ого банку в період дослідження t ;

BSF_{it} – змінна, за допомогою якої описуються специфічні банківські фактори i -ого банку в період дослідження t ;

TA_{it} – сукупні активи i -ого банку в період дослідження t ;

ε – величина випадкової помилки.

Значення H -статистики в цьому випадку визначатиметься як сума коефіцієнтів α при змінній FIP . Тобто коефіцієнт α_1 в моделі (1.1) – це узагальнене значення, яке може складатися із кількох коефіцієнтів. Те ж саме

стосується й інших параметрів моделі.

Під час дослідження рівня конкуренції на депозитному ринку України було використано саме таку специфікацію моделі Панзара-Роса, яка представлена вище (1.1). Проте, ми дещо змінили склад змінних, зробивши акцент на тих, від яких, на нашу думку, залежить рівень конкуренції на депозитному ринку. Таким чином ми отримали наступний вигляд моделі Панзара-Роса для депозитного ринку України:

$$\ln(PR_{it}) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot \ln(Liq_{it}) + \alpha_2 \cdot \ln(Activ_{it}) + \alpha_3 \cdot \ln(Fund_{it}) + \alpha_4 \cdot \ln(BSF_{it}) + \varepsilon, (1.2)$$

де α_0 – вільний член моделі;

$\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ – коефіцієнти моделі;

PR_{it} – процентні доходи банку i -ого банку в період дослідження t ;

$Activ_{it}$ – змінна, яка характеризує масштаб діяльності банку i -ого банку в період дослідження t ;

$Fund_{it}$ – змінна, яка описує відносну вартість залучених коштів банку i -ого банку в період дослідження t ;

Res_{it} – змінна, яка відображає частку резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів банку до його сукупних активів i -ого банку в період дослідження t ;

BSF_{it} - змінна, за допомогою якої описуються специфічні банківські фактори i -ого банку в період дослідження t ;

ε – величина випадкової помилки.

Консолідована таблиця використаних нами показників та їх співвідношень представлено в табл. 1.25.

Змінна BSF_{it} є сумою п'яти різних показників ($BSF1_{it}$, $BSF2_{it}$, $BSF3_{it}$, $BSF4_{it}$, $BSF5_{it}$), які комплексно описують стан депозитного ринку та банківської системи країни.

Таблиця 1.25 – Деталізований аналіз змінних моделі Панзара-Роса, адаптованої до оцінки рівня конкуренції на депозитному ринку України

Назва змінної	Формула розрахунку змінної	Додаткове пояснення параметрів змінної	
<i>Activi</i>	$\frac{\text{Активи банку (тис. грн.)}}{\text{Усього зобовязань банку (тис. грн.)}} \times 100\%$		
<i>Fund</i>	$\frac{\text{Процентні витрати банку (тис. грн.)}}{\text{Залучені кошти банку (тис. грн.)}}$	Залучені кошти банку = Кошти юр. осіб + Кошти фіз. осіб + Кошти банків	
<i>Resit</i>	$\frac{\text{Резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів банку (тис. грн.)}}{\text{Активи банку (тис. грн.)}}$		
<i>BSF_{it}</i>	<i>BSF_{1it}</i>	$\frac{\text{Власний капітал банку (тис. грн.)}}{\text{Активи банку (тис. грн.)}}$	
	<i>BSF_{2it}</i>	$\frac{\text{Депозити клієнтів банку (тис. грн.)}}{\text{Активи банку (тис. грн.)}}$	Депозити клієнтів = Кошти юр. осіб + Кошти фіз. осіб
	<i>BSF_{3it}</i>	$\frac{\text{Платні активи банку (тис. грн.)}}{\text{Платні пасиви банку (тис. грн.)}}$	Платні активи = Торгові цінні папери + Кошти в інших банках + Кредити та заборгованість клієнтів + Цінні папери в портфелі банку на продаж + Цінні папери в портфелі банку до погашення + Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії + Інвестиційна нерухомість + Інші фінансові активи + Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття
	<i>BSF_{4it}</i>	$\frac{\text{Неплатні активи банку (тис. грн.)}}{\text{Активи банку (тис. грн.)}}$	Неплатні активи = Грошові кошти та їх еквіваленти + Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток + Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток + Відстрочений податковий актив + Основні засоби та немаеріальні активи + Інші активи
	<i>BSF_{5it}</i>	$\frac{\text{Адміністративні та інші операційні витрати банку (тис. грн.)}}{\text{Активи банку (тис. грн.)}}$	

Підставивши ці показники у вираз (1.2), отримаємо наступне:

$$\ln(PR_{it}) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot \ln(Activ_{it}) + \alpha_2 \cdot \ln(Fund_{it}) + \alpha_3 \cdot \ln(Res_{it}) + \alpha_4 \cdot \ln(BSF1_{it}) + \alpha_5 \cdot \ln(BSF2_{it}) + \alpha_6 \cdot \ln(BSF3_{it}) + \alpha_7 \cdot \ln(BSF4_{it}) + \alpha_8 \cdot \ln(BSF5_{it}) + \varepsilon \quad (1.3)$$

Значення показника H -статистики при цьому визначатиметься як:

$$H_{stat} = \sum_{k=1}^3 \alpha_{ki} \cdot \quad (1.4)$$

Тобто ми стверджуємо, що рівень конкуренції на депозитному ринку України визначається через масштаб діяльності банків, ефективність використання залучених коштів та частки резервів під заборгованість клієнтів в активах банку.

Показник масштабів діяльності банку, як ключовий індикатор обсягів зобов'язань банку, які забезпечуються його активами, є важливим фактором у визначенні конкурентної позиції банку на депозитному ринку зокрема. Тому даний індикатор було включено в модель Панзара-Роса.

Процентні витрати банку є його найбільшою витратною частиною і поділяються на такі види:

- витрати за операціями з коштами, які розміщені в інших банках;
- витрати за кредитами, депозитами та іншими фінансовими інструментами (в тому числі цінними паперами).

Його конкурентоспроможність на ринку. Чим більшою є їхня частка в сукупних активах, тим імовірніше, що банк має фінансові труднощі в результаті чого може втратити свою позицію на ринку. Тому необхідно брати до розгляду дану змінну під час оцінки рівня конкуренції на депозитному ринку.

Як бачимо, процентні витрати банку – це не що інше, як ті кошти, які банк виплачує своїм вкладникам. Змінна відносного витрачення залучених коштів банку не даремно також була включена в модель дослідження. За допомогою даної змінної можна говорити про те, скільки банк спроможний витратити коштів для обслуговування кожної залученої одиниці і, як результат,

захистити своїх клієнтів від втрат. Цим самим банк визначає своє положення в конкурентному середовищі депозитного ринку.

Третя змінна, включена в модель дослідження, це частка резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів банку в його сукупних активах. За обсягом резервів та якістю активів банків можна говорити про. Визначившись із специфікацією моделі Панзара-Роса, можемо переходити до її реалізації. Для цього спочатку окреслимо повний алгоритм дій, необхідних для цього (рис. 1.4).

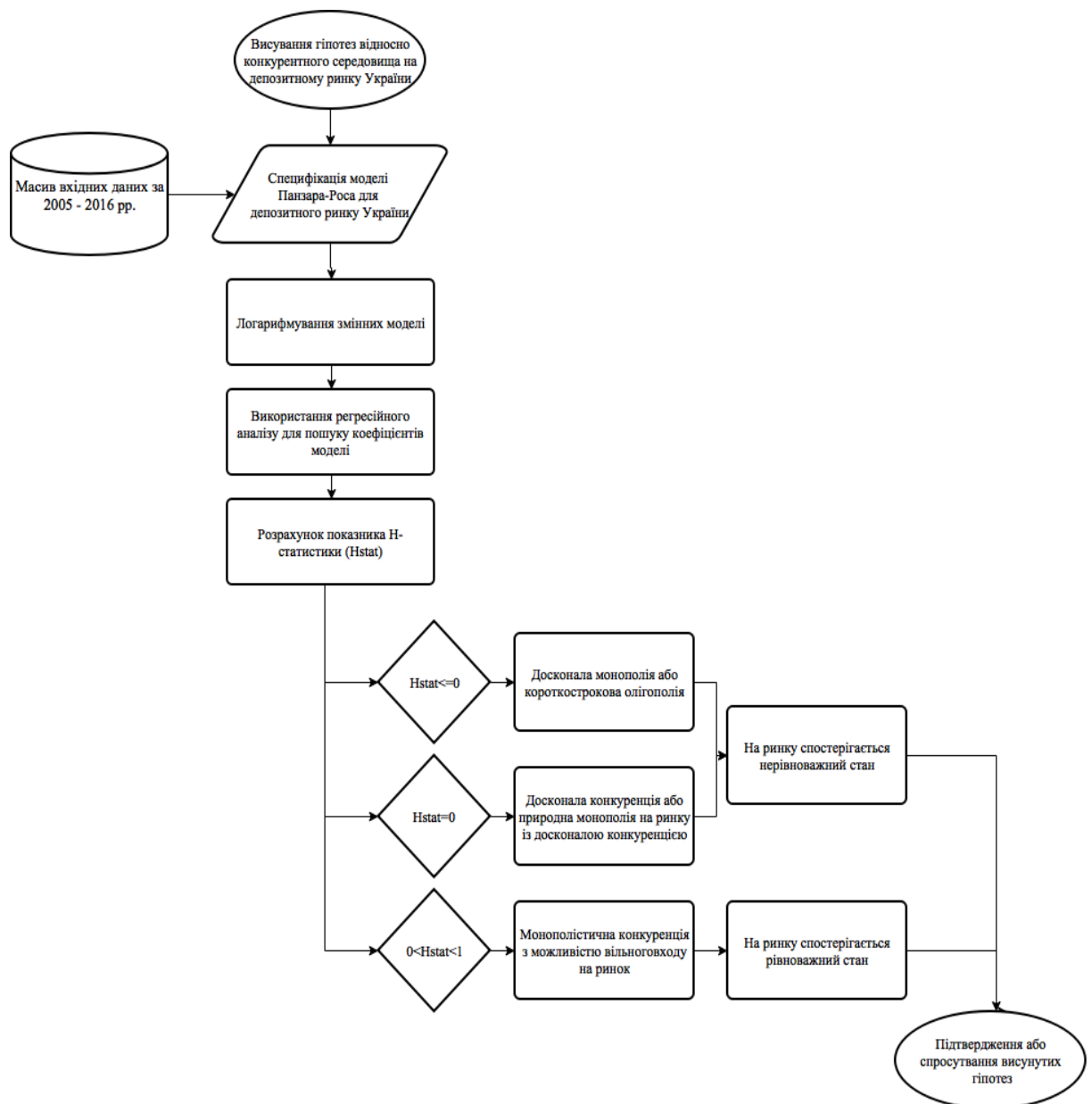

Рисунок 1.4 – Алгоритм використання моделі Панзара-Роса для оцінки рівня конкуренції на депозитному ринку України

Проведемо регресійний аналіз, щоб знайти критерії $\alpha_1 \alpha_2 \alpha_3$. Для цього скористаємось вбудованим інструментом «Множественная регрессия» програмного пакету аналізу статистичних даних STATISTICA. В результаті отримуємо 45 моделей (відповідно до кількості кварталів в досліджуваному періоді).

Коефіцієнт детермінації R^2 для всіх моделей є більшим ніж 0,5. Це свідчить про помітний функціональний зв'язок між пояснюючими та результативною змінними. Іншими словами, на основі отриманого R^2 можна говорити про гарну якість побудованих моделей. Період дослідження охоплює інтервал з 2005 р. по 1 квартал 2016 р. Статистичні дані, які були задіяні в дослідженні, охоплюють всі банки, представлені на ринку в конкретний період аналізу. Підставимо одержані значення критеріїв $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ в і розрахуємо значення H -статистики. Бачимо, що значення показника H -статистики носить коливальний характер, постійно змінюючи свій знак. (рис. 1.5).

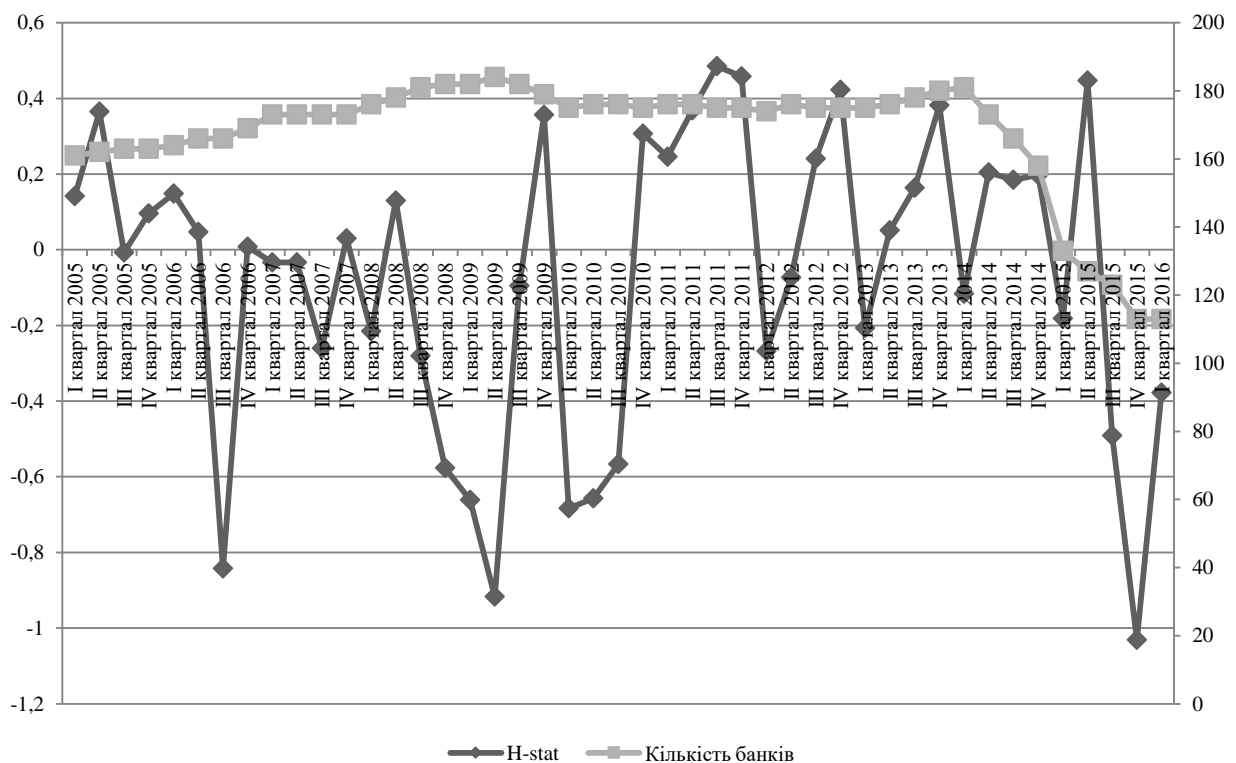

Рисунок 1.5 – Динаміка зміни показника H -статистики на депозитному ринку України відносно загальної кількості банків протягом 2005 – 2016 рр.

На графіку чітко прослідковується характер зміни показника *H*-статистики протягом досліджуваного періоду. Загалом, проаналізувавши одержану картину, можна сказати, що депозитний ринок України в період останніх одинадцяти років перебував в достатньо нестійкому стані.

Протягом досліджуваного періоду депозитний ринок України, як і банківська система в цілому, переживали цілий ряд структурних зрушень у зв'язку із економічними потрясіннями 2008 – 2009 рр., а також внутрішніми та зовнішніми геополітичними проблемами. Крім того, концентрація активів всієї банківської системи та депозитного портфелю, зокрема, в 25 банках не сприяли налагодженню сприятливого конкурентного середовища в банківському секторі. Внаслідок цього протягом досліджуваного періоду спостерігається наявність монополістичної конкуренції на депозитному ринку України з частими відхиленнями в бік абсолютної монополії або ж олігополії. Подібна тенденція, до речі, також притаманна і для країн Європейського Союзу, що свідчить про подальше реформування банківського сектору в даному сегменті (наприклад, повне впровадження стандартів Базель II, Базель III).

1.3 Вибір інструментів формування стратегічного управління діяльністю банку з урахуванням структури комплексної фінансової кризи

На сьогодні тема ідентифікації економічних криз та їх фаз є досить популярною у науковій літературі, що найімовірніше викликано нещодавнім виходом із однієї з найбільших фінансово-економічних криз світу з часів «Великої депресії», окремі країни ще до цих пір переживають наслідки тієї кризи, в деяких з них вона має продовження у вигляді інших типів криз. Найбільш поширеними типами економічних криз, які трапляються в розвинених країнах є валютна, банківська, боргова та криза платіжного балансу, або, як її часто називають у зарубіжній науковій літературі – криза

«раптової зупинки». Інші види економічних криз можуть бути комбінацією вищеперерахованих та витікати з них. Аналіз розвитку криз в розвинених країнах світу за останні 45 років свідчить, що в першу чергу розвивається валютна криза, а вже за нею слідує боргова та банківська. З іншого боку, ефективний розвиток інструментів монетарної політики призвів до стабілізації валютних ринків, внаслідок чого розвинені країни світу практично не мали валютних криз протягом останніх 20 років. Втім для країн, що розвиваються дане твердження не є справедливим, вони залишаються залежними від валютної стабільності, що підтверджується сучасними тенденціями в економічному розвитку України, де валютна дестабілізація призвела до банківської та боргової кризи. Що стосується стратегічних пріоритетів банків на кредитному ринку протягом різних стадій економічного циклу, то слід зауважити, що для Європейського Союзу характерне підвищення процентних ставок по кредитах у передкризовий період та протягом кризи та стрімке зниження вартості кредитів по досягненню піку фінансової кризи, на відміну від країн Європи в Україні підвищення процентних ставок більш характерне для кризового та посткризового періоду, що на нашу думку сповільнює процес виходу із кризи, а отже державне регулювання процентних ставок на кредитному ринку України є надзвичайно актуальним питанням на сьогодні. Також слід зауважити, що фінансово-економічна криза не призвела до зміни секторальної та галузевої структури кредитного портфеля банків України.

З огляду на мінливість протікання фінансових криз в різних країнах світу є нагальна необхідність розробки індикатора-ідентифікатора типу кризи, який з одного боку сигналізував би про ступінь розвитку кризи, а з іншого боку – містив би інформацію про тип кризи. З цією метою проаналізуємо існуючі підходи до діагностики криз.

Останніми роками питання визначення показників раннього попередження і моделей діагностики криз відновило свою актуальність в дискусії серед вчених і політиків у зв'язку з фінансовою кризою 2008 року і подальшою фінансово-економічною турбулентністю.

Фінансова криза передбачає:

– охоплення ринків капіталу, кредиту та інших сегментів фінансового сектору, міжнародних фінансів, суверенних, місцевих фінансів та фінансів корпоративного сектору;

– середньо та довгостроковий негативний вплив на розвиток національної економіки країни в цілому та добробуту населення зокрема;

– наявність джерел, та конкретних проявів, які визначають тип фінансової кризи та стадію її розвитку.

Список можливих змінних для використання їх в якості індикаторів ранньої діагностики може бути дуже великим. Розглянемо найбільш популярні в науковій літературі змінні. Першою групою показників є показники, що характеризують виникнення проблем в банківському секторі, тобто індикатори банківської кризи (BC).

В першу чергу, аналізуючи показники, що характеризуються рівень стійкості, ліквідності та надійності банківської системи слід звернутися до рекомендацій Міжнародного валютного фонду, який з метою постійного моніторингу стану фінансової системи країн запровадив систему індикаторів фінансової стійкості. При цьому 25 індикаторів розраховуються для банків (в тому числі 12 обов'язкових) та 15 для їх клієнтів.

Так, зокрема, МВФ пропонує ряд показників, правила розрахунку яких визначені у «Керівництві з компіляції індикаторів фінансової стійкості». Дане керівництво передбачає дві групи індикаторів: базові (12 індикаторів) та рекомендовані (13 індикаторів) – кожна з яких містить 5 підгруп об'єднаних за змістом індикаторів: достатності банківського капіталу, якості активів банків, рентабельності банківської діяльності, ліквідності й чутливості до ринкових ризиків.

Система показників фінансової стійкості банків була створена для макропруденційного аналізу, з огляду на це у «Керівництві з компіляції індикаторів» не зазначені контрольні значення індикаторів на макро- та мікрорівні, зазначається лише їх тенденція в разі зростання або зниження, що

обумовлюється обмеженим накопиченим досвідом. Характеристика основних індикаторів фінансової стійкості наведений у табл. 1.26.

Таблиця 1.26 – Характеристика індикаторів фінансової стійкості МВФ

№ з/п	Позначення	Назва індикатора	Характеристика тенденції
1	I1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	Зниження свідчить про погіршення стабільності банку, зростання – навпаки.
2	I2	Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів	Зниження свідчить про погіршення стабільності банку, зростання – навпаки. Порівняно з I1 цей показник є менш чутливим до сезонних коливань.
3	I3	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	Показує ступінь незахищеного ризику. Зростання → погіршення фінансової стійкості
4	I4	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	Збільшення свідчить про погіршення стабільності банку, зменшення – навпаки
5	I5	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів	Рівень диверсифікації кредитного портфелю, демонструє ступінь галузевої концентрації кредитного ризику
6	I6	Норма прибутку на активи	Рентабельність активних операцій, оптимальний рівень – 1-2%. Зростання – добре, але може свідчити про нарощування ризиків.
7	I7	Норма прибутку на капітал	Рентабельність власного капіталу, оптимальний рівень – 12-20%. Зростання – добре, але може свідчити про нарощування ризиків.
8	I8	Співвідношення процентної маржі до валового доходу	Рівень рентабельності, отриманий за рахунок традиційних банківських операцій. Зниження – погано, оскільки банк заробляє не традиційними операціями.
9	I9	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	Зростання – погано, свідчить про неоптимальність та некоректність розподілу витрат банку.
10	I10	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	Зростання – добре, зниження – може свідчити про погіршення платоспроможності банку. Аналог нормативу короткострокової ліквідності.
11	I11	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	Зростання – добре, зниження – може свідчити про погіршення платоспроможності банку. Аналог нормативу поточної ліквідності.
12	I12	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	Зростання → зростання валютного ризику.

В українській практиці банківського нагляду використовується дещо інша система нормативів-індикаторів фінансової стійкості. Їх порядок розрахунку та нормативні значення регулюються «Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні» затвердженою постановою правління Національного банку України від 28.08.2001 р. за № 368.

Нормативи достатності капіталу є найбільш важливими, оскільки достатність капіталу є одним визначальних факторів забезпечення фінансової

стабільності банку та банківської системи. Регулятивний капітал є базою для розрахунку ряду індикаторів як за методикою НБУ так і за методикою МВФ. Основні вимоги до розрахунку регулятивного капіталу визначені в документі «Міжнародна конвергенція вимірювання та стандартів капіталу» (частіше відомий як Базель I, або перша Базельська угода від 1988 р.). Зважаючи на зміни у діяльності банків та результати фінансових криз кінця ХХ – початку ХХІ ст. вимоги кілька разів змінювалися – у 2004 р. (Базель II, або друга Базельська угода) та 2010 р. (Базель III, або третя Базельська угода).

Зазначимо, що посилення вимог за третьою Базельською угодою було відкладено комітетом з банківського нагляду на 2019 рік. Таким чином банки отримали змогу включати до структури активів інструменти з високим рівнем ризику (цінні папери забезпечені іпотекою, акції та облігації дрібних підприємств).

Не менш важливими є нормативи короткострокової, поточної та миттєвої ліквідності, які дозволяють банку контролювати можливість задоволення вимог кредиторів на певному часовому горизонті. Зазначимо, що частково ці нормативи дублюються у методиці МВФ (показники I 10 та I 11).

Нормативи кредитного та інвестиційного ризиків дозволяють визначити рівень кредитного або інвестиційного ризику, як в цілому так і по відношенню до пов'язаних осіб. Це дозволяє контролювати «великі» ризики. На відміну від методики МВФ, методика НБУ не враховує якість кредитного портфеля та його галузеву концентрацію. Також у методиці НБУ було ліквідовано норматив відкритої довгої/короткої валютної позиції, тоді як він по суті залишається в методиці МВФ (індикатор I 12).

З огляду на вищезазначене, ми пропонуємо для визначення банківської кризи скористатися наступними індикаторами:

- частка проблемних кредитів (BC_1);
- адекватність регулятивного капіталу (BC_2);
- співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських) (BC_3);

- норма прибутку на активи (BC_4);
- норма прибутку на капітал (BC_5);
- співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (BC_6);
- співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (BC_7);
- співвідношення процентної маржі до валового доходу (BC_8);
- співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу (BC_9).

Динаміка даних показників протягом 2005-2008 рр. (до початку світової фінансової кризи в Україні) наведена на рис. 1.6.

Що стосується наступного типу кризи, боргової, то в науковій літературі також описано досить багато варіантів її ідентифікації. Так, зокрема, ряд показників використовується для визначення боргової кризи в країні. Механізм їх розрахунку враховує співвідношення державного боргу, витрат на його обслуговування та погашення та наступними макроекономічними показниками: валовий внутрішній продукт, обсяг експорту та імпорту, обсяг доходів держбюджету і т.п. Для індикаторів боргової кризи як правило існують певні порогові або граничні значення, що пов'язано з обмеженими фінансовими можливостями держави. При цьому більш важливим є аналіз відповідних індикаторів у динаміці.

Наукові дослідження свідчать, що формування єдиного універсального набору індикаторів який дозволяв оцінити критичність розміру державного боргу, та який би підходив для різних країн незалежно від їх рівня економічного розвитку. Це означає, що граничні значення індикаторів боргової кризи не є остаточними і їх порушення далеко не завжди будуть означати старт боргової кризи в масштабах всієї країни.

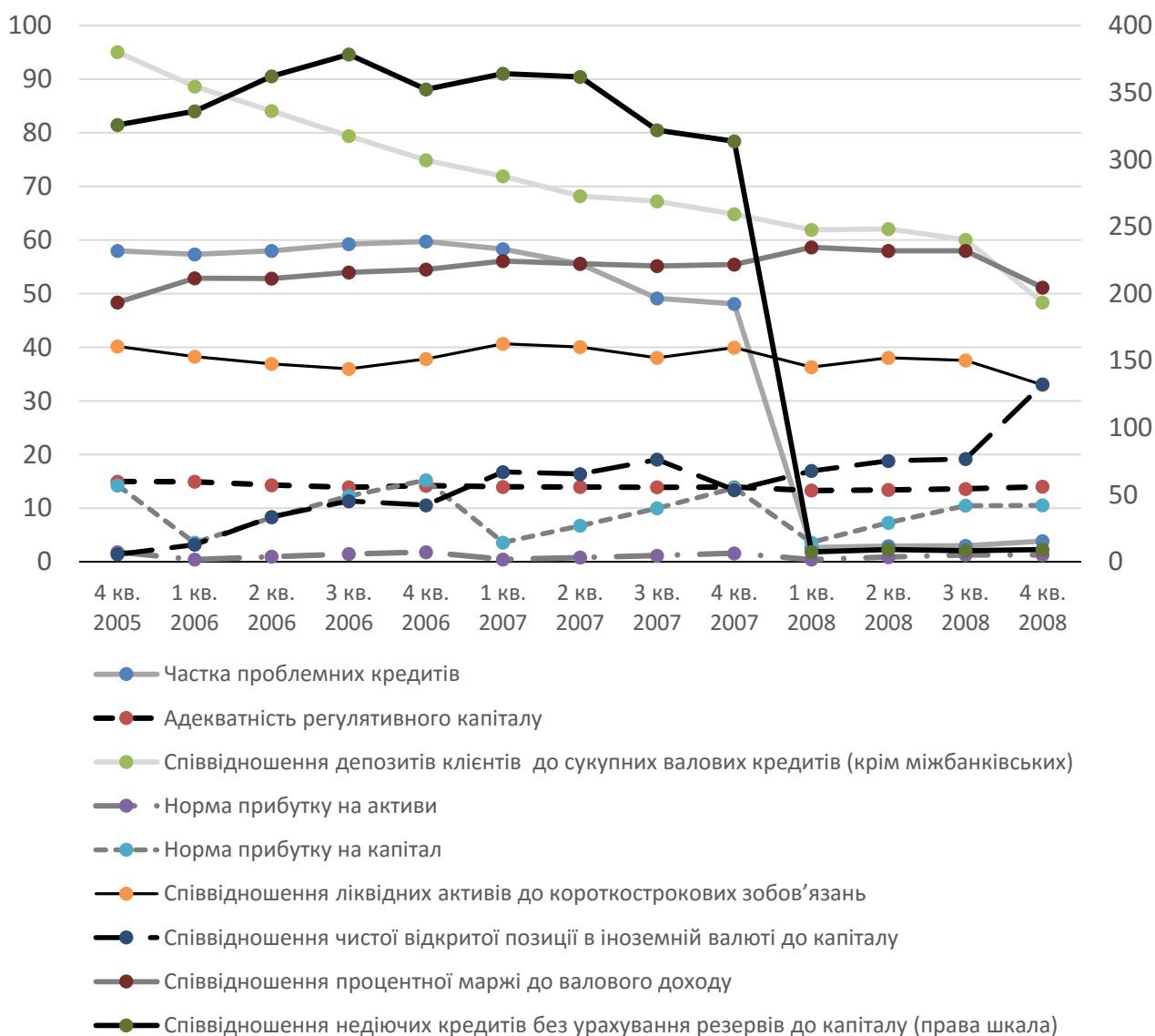

Рисунок 1.6 – Динаміка обраних індикаторів банківської кризи до початку розгортання кризи 2008-2009 року в Україні (побудовано автором за даними НБУ)

Зважаючи на вищезазначене, та враховуючи напрацювання науковців, що досліджували боргові кризи та боргову безпеку країн для визначення ступеня боргової кризи (*DC*) в країні ми пропонуємо використовувати наступні показники:

- відношення державного боргу до ВВП, %;
- індекс споживчих цін, %;
- співвідношення між зовнішнім та внутрішнім державним боргом;

- відношення корпоративного боргу до ВВП, %;
- дефіцит державного бюджету, у % до ВВП;
- курс гривні до дол. США;
- облікова ставка;
- різниця між обліковою ставкою НБУ та LIBOR;
- сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США.

Динаміка вищезазначених показників за період 2005-2008 рр. наведена у таблиці 1.27.

Таблиця 1.27 – Динаміка показників боргової кризи в Україні протягом 2005-2008 рр. (за даними <https://bank.gov.ua/control/uk>, <http://ukrstat.gov.ua/>)

Період	Відношення державного боргу до ВВП, %	Індекс споживчих цін, %	Співвідношення між зовнішнім та внутрішнім державним боргом	Відношення корпоративного боргу до ВВП, %	Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	Курс гривні до дол. США	Облікова ставка	Різниця між обліковою ставкою НБУ та LIBOR, %	Сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США
	<i>DC₁</i>	<i>DC₂</i>	<i>DC₃</i>	<i>DC₄</i>	<i>DC₅</i>	<i>DC₆</i>	<i>DC₇</i>	<i>DC₈</i>	<i>DC₉</i>
4 кв. 2005	12,20	110,4963	0,05	24,28	1,36	512,47	9,50	4,73	-5 409,00
1 кв. 2006	9,20	102,3852	2,28	20,71	1,03	505,00	9,50	4,28	1 389,00
2 кв. 2006	8,92	102,4296	2,28	21,11	1,03	505,00	8,50	3,07	-189,00
3 кв. 2006	8,77	105,8	2,28	22,77	1,03	505,00	8,50	3,13	-1 052,00
4 кв. 2006	10,14	110,7963	2,28	24,76	1,03	505,00	8,50	3,14	-4 153,00
1 кв. 2007	7,33	100,8815	0,46	20,45	0,89	505,00	8,50	3,14	-1 807,00
2 кв. 2007	7,58	103,6333	0,46	21,37	0,89	505,00	8,00	2,56	-3 523,00
3 кв. 2007	7,62	108,2926	0,46	23,75	0,89	505,00	8,00	2,97	-4 556,00
4 кв. 2007	8,33	116,3889	0,46	23,53	0,89	505,00	8,00	4,71	-4 761,00
1 кв. 2008	6,58	109,7963	0,13	20,19	1,47	505,00	10,00	7,25	-3 525,00
2 кв. 2008	6,20	115,2667	0,13	20,62	1,47	485,19	12,00	9,09	-5 726,00
3 кв. 2008	5,89	115,963	0,13	22,51	1,47	485,30	12,00	9,23	-6 054,00
4 кв. 2008	9,56	121,9889	0,13	32,99	1,47	758,14	12,00	10,76	5 615,00

Відношення обсягу державного боргу до ВВП не повинно перевищувати 55%. Законодавством України, зокрема у статті 18 Бюджетного кодексу,

граничне значення цього індикатора встановлено на рівні 60%. Для країн Європейського Союзу таке значення є звичним і традиційним, втім для України воно є високим. Дослідження міжнародних фінансових інститутів свідчать, що для України максимальний рівень державний борг повинен становити не більше 40% від ВВП. Зокрема, у Меморандумі про співробітництво укладеного Україною з МВФ після світової кризи в рамках виділенні міжнародної допомоги, задекларовано зниження розміру сукупного державного боргу до 35% від ВВП не пізніше ніж до 2015 р.

Розглянемо детально характер прояву валютної кризи в економіці країни з метою визначення найбільш релевантних індикаторів її ідентифікації.

Науковці визначають валютну кризу як наслідок тиску іноземної валюти на місцеву. Такий тиск частіше за все виявляється в бажанні суб'єктів економіки вкладати кошти в активи в іноземній валюті. Можливі декілька варіантів такої поведінки: збільшення грошової маси урядом для вирішення проблем дефіциту державного бюджету, що викликатиме занепокоєння інвесторів; девальвація національної валюти спричинена спекулятивним тиском на валютний ринок, який має на меті зростання валютного курсу тощо. У будь-якому випадку, для стабілізації ринку та зменшення темпів девальвації, центральний банк країни як правило продає валюту за рахунок своїх золотовалютних резервів. За умови незначного рівня девальвації та достатніх обсягів золотовалютних резервів центрального банку експортери можуть отримувати додатковий прибуток за рахунок девальвації, тоді як домогосподарства не відчують суттєвого погіршення власного добробуту. У випадку стрибкоподібної девальвації, коли падіння курсу перевищує 10 % за досить короткий період, це може спричинити розкручування інфляції, зміну ринків збуту та ринкової кон'юнктури.

Перші моделі, які були спрямовані на формування системи індикаторів ранньої діагностики валютної кризи та які б враховували у тому числі й дефіцит державного бюджету, обсяги міжнародних резервів та очікування суб'єктів національної економіки були створені у 60-х роках 20 століття.

Існуючі на даний момент моделі діагностики валютних криз можуть бути розділені на 3 групи, для кожної з яких характерний акцент на певні фактори моделювання та передбачення валютної кризи.

Моделі першої групи були розроблені П. Кругманом та П. Гарбером. На їх думку, основними причинами валютної кризи є зростання державного боргу та неспроможність уряду втримувати на заданому рівні дефіцит державного бюджету. Зазначені моделі фокусуються на оцінюванні можливості втрати стабільності валютним курсом, оскільки саме це розцінюється як найбільш негативний ефект валютної кризи, що спричиняє найбільш руйнівні економічні наслідки.

Таким чином, моделі першої групи встановили зв'язок між державною бюджетною політикою та стабільним валютним курсом та обґрунтували фундаментальні зв'язки між ними. Недоліком моделей даної групи є відсутність обґрунтування механізму поширення валютної кризи на інші країни, а також гіпотеза про апріорне очікування суб'єктами національної економіки девальвації національної валюти при наявності дефіциту державного бюджету.

Авторами другої групи моделей є Б. Айхенгрін, Ч. Віплош, М. Обстфельд та Е. Роуз. Ключовою гіпотезою цих моделей є те, що валютні кризи самостійно виникають, при цьому вони закладають передумови для майбутнього повернення або поширення на іншу країну. Девальвація однієї валюти призводить до зміни торгівельного балансу не тільки у відповідній країні, а й в інших країнах – торгових партнерах.

Таким чином, основним досягненням моделей цієї групи є обґрунтування механізму передачі валютних криз з однієї країни до другої.

Варто відзначити, що ні моделі першої групи, ні моделі другої групи не ставили за мету розробку певних рекомендацій для суб'єктів економічного регулювання. П. Кругман зазначав, що валютні кризи будуть виникати у будь-якому випадку незалежно від дій регуляторів.

Третя група моделей уже містить рекомендації щодо проведення монетарної політики урядами та центральними банками на різних стадіях валютної кризи. Авторами моделей цієї групи є Ф. Агіон, Ф. Бачета та П. Кругман. Моделі цієї групи базуються на гіпотезі, що падіння стійкості фінансової системи в цілому та банківського сектору зокрема, зменшує кредитоспроможність суб'єктів економіки, робить більш жорсткими вимоги щодо отримання підприємствами нових позик та збільшує вірогідність настання фінансової кризи. Як приклад у цих моделях часто ілюструється ситуація, коли зростання відсоткової ставки понад певний рівень призводить до припинення іноземних інвестицій і як наслідок – до валютної кризи. Недостатня кількість кредитних ресурсів спричиняє економічний спад та формує валютний тиск. Це в свою чергу зменшує доходи державного бюджету та поглиблює кризу.

Аналізуючи ті індикатори, що використовувалися у вищезгаданих моделях для ідентифікації валютної кризи, вважаємо, що найбільш повно та адекватно наближення та розгортання валютної кризи (СС) можна оцінити за наступними індикаторами:

- курс національної валюти до дол. США;
- обсяг корпоративного зовнішнього боргу;
- співвідношення між зовнішнім та внутрішнім державним боргом;
- сальдо зовнішньоторгового балансу;
- сальдо фінансового рахунку;
- частка кредитів в іноземній валюті;
- частка депозитів в іноземній валюті;
- співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу;
- обсяг міжнародних резервів центрального банку.

У таблиці 1.28 наведено значення вищезазначених індикаторів для України за 2005-2008 рр.

Таблиця 1.28 – Динаміка індикаторів валютної кризи в Україні за 2005-2008 рр. (складено за даними <https://bank.gov.ua/control/uk>, <http://ukrstat.gov.ua/>)

Період	Курс гривні до дол. США, грн. за 100 дол. США	Обсяг корпоративного зовнішнього боргу, млн. дол. США	Співвідношення між зовнішнім та внутрішнім державним боргом	Сальдо зовнішньоторгового балансу, млн. дол. США	Сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США	Частка кредитів в іноземній валюті	Частка депозитів в іноземній валюті	Співвідношення чистої відкритої позиції в ін. валюті до капіталу, %	Обсяг міжнародних резервів центрального банку, млн. дол. США
4 кв. 2005	512,47	20 913	0,05	-86,00	-5 409,00	0,43	0,35	1,41	19 390,58
1 кв. 2006	505,00	22 315	-2,28	-769,00	1 389,00	0,44	0,38	3,20	17 290,67
2 кв. 2006	505,00	22 752	-2,28	0,00	-189,00	0,46	0,39	8,37	17 675,27
3 кв. 2006	505,00	24 531	-2,28	502,00	-1 052,00	0,47	0,40	11,32	19 166,04
4 кв. 2006	505,00	26 676	-2,28	-1 352,00	-4 153,00	0,50	0,38	10,55	22 358,10
1 кв. 2007	505,00	29 179	0,46	-1 079,00	-1 807,00	0,51	0,39	16,76	22 991,53
2 кв. 2007	505,00	30 492	0,46	-616,00	-3 523,00	0,51	0,36	16,36	25 914,46
3 кв. 2007	505,00	33 890	0,46	-321,00	-4 556,00	0,52	0,34	19,06	30 665,49
4 кв. 2007	505,00	33 581	0,46	-3 235,00	-4 761,00	0,50	0,32	13,38	32 479,06
1 кв. 2008	505,00	37 905	0,13	-3 665,00	-3 525,00	0,49	0,33	16,95	33 231,43
2 кв. 2008	485,19	40 290	0,13	-3 321,00	-5 726,00	0,49	0,32	18,81	35 451,96
3 кв. 2008	485,30	43 969	0,13	-2 084,00	-6 054,00	0,51	0,31	19,17	37 530,21
4 кв. 2008	758,14	41 255	0,13	-3 711,00	5 615,00	0,59	0,44	33,10	31 543,20

Аналіз причин та характеру розвитку кризи платіжного балансу передбачає визначення його значення для забезпечення макроекономічної рівноваги у моделях відкритої економіки. Першим, хто спробував довести, що метою макроекономічної політики повинна бути загальна економічна рівновага був Д. Мід. Дж. Вільямсон трактував зовнішній баланс через обсяг сальдо поточного рахунку. Як і Дж. Мід він вважав, що встановлення макроекономічної рівноваги відбувається за допомогою вирівнювання рахунку поточних операцій, а не зміну зведеного зовнішнього балансу (шляхом використання резервів).

Модель Мандела-Флемінга найбільш повно враховувала потоки капіталу та дещо змінювала визначення сутності зовнішнього балансу. Втім, визначення сальдо рахунку капіталу як функції від процентної ставки було суттєвим недоліком даної моделі, оскільки це передбачало постійний притік інвестиційного капіталу в країну, навіть коли місцева та іноземна процентні ставки постійно відрізняються.

Стрімкий розвиток міжнародних фінансових ринків у 1960-2000 рр., дав поштовх дослідженням щодо розробки підходів до регулювання та трактування платіжного балансу з позицій школи монетаристів. Найбільш яскравими представниками були Ж. Полак та Е. Джонсон. Вони поставили під сумнів доцільність використання платіжного балансу як індикатора зовнішньої рівноваги в країнах з високим рівнем розвитку економіки. Монетаристи вважали, що чисті зовнішні активи є більш адекватним показником зовнішньої рівноваги аніж платіжний баланс, оскільки суб'єкти національних економік отримали доступ до міжнародних ринків інвестиційних ресурсів.

Дефіцит поточного рахунку виникає, у випадку коли країна інвестує більше ніж заощаджує, а різниця забезпечується чистим притоком капіталу. Дефіцит поточного рахунку взагалі то не є суттєвою проблемою для економіки, так саме як і не являється він і позитивним чинником. Якщо в країні недостатньо свого капіталу для інвестування у свій розвиток, завжди можна отримати кредит або інвестиції з-за кордону. Проте високий рівень дефіциту поточного рахунку робить країну чутливою до коливань ринкової кон'юнктури та зміни напряму потоків капіталу, які, покривають такий дефіцит. В науковій та аналітичній літературі вважається, що 5% від ВВП дефіциту поточного рахунку є критичним рівнем, при досягненні якого відповідальні особи повинні вживати заходів регуляторного впливу, а ринки почнуть перебудовувати свою кон'юнктуру.

Дж. Мілезі-Ферретті та Дж. Разін здійснили досить вдалу спробу підібрати сукупність структурних індикаторів, які б дали змогу оцінити платоспроможність країни, розрив між обсягами інвестицій та заощаджень та

схильність інвесторів до фінансування негативного сальдо поточного рахунку. Дана модель є однією з найбільш популярних та ґрунтовних моделей оцінювання поточного рахунку платіжного балансу.

Зазначимо, що крім кількісних параметрів можуть також розглядатися такі чинники як макроекономічна політика, політична ситуація в країні, споживчі та підприємницькі очікування.

Таким чином, проаналізувавши платіжний баланс як важливий фактор формування макроекономічної рівноваги, можемо констатувати, що частина вчених розглядає нульове сальдо поточного рахунку як визначальну умову досягнення макроекономічної рівноваги, а відповідно збільшення негативного сальдо буде сигналом розгортання кризи платіжного балансу. Нехтування транскордонними потоками капіталу робить цей підхід неприйнятним у чистому вигляді у сучасних умовах. Врахування транскордонних потоків капіталу дозволяє більш цілісно оцінювати зведений баланс поточного рахунку, проте обмеженням є високий рівень розвитку місцевих фінансових та банківських систем та фондових ринків. Це робить неможливим застосування цих моделей для країн, що розвиваються.

З огляду на вищезазначене, нами пропонуються наступні релевантні індикатори кризи платіжного балансу (*SSC*):

- курс гривні до долара США;
- обсяг корпоративного зовнішнього боргу;
- співвідношення між зовнішнім та внутрішнім державним боргом;
- відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП;
- сальдо фінансового рахунку;
- облікова ставка;
- різниця між обліковою ставкою НБУ та LIBOR;
- індекс споживчих цін;
- приріст ВВП.

У табл. 1.29 наведено динаміку даних показників для України за 2005-2008 рр.

Таблиця 1.29 – Динаміка індикаторів кризи платіжного балансу в Україні протягом 2005-2008 рр. [<https://bank.gov.ua/control/uk>, <http://ukrstat.gov.ua/>)]

Період	Курс гривні до дол. США	Обсяг коорпоративного зовнішнього боргу	Співвідношення між зовнішнім та внутрішнім державним боргом	Відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП	Сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США	Облікова ставка	Різниця між обліковою ставкою НБУ та LIBOR	Індекс споживчих цін, %	Приріст ВВП
4 кв. 2005	512,47	20 913	0,05	1,47%	-5 409,00	9,50	4,73	110,4963	16,00%
1 кв. 2006	505,00	22 315	-2,28	0,21%	1 389,00	9,50	4,28	102,3852	23,26%
2 кв. 2006	505,00	22 752	-2,28	0,25%	-189,00	8,50	3,07	102,4296	23,26%
3 кв. 2006	505,00	24 531	-2,28	0,32%	-1 052,00	8,50	3,13	105,8	23,26%
4 кв. 2006	505,00	26 676	-2,28	0,25%	-4 153,00	8,50	3,14	110,7963	23,26%
1 кв. 2007	505,00	29 179	0,46	0,24%	-1 807,00	8,50	3,14	100,8815	32,45%
2 кв. 2007	505,00	30 492	0,46	0,27%	-3 523,00	8,00	2,56	103,6333	32,45%
3 кв. 2007	505,00	33 890	0,46	0,63%	-4 556,00	8,00	2,97	108,2926	32,45%
4 кв. 2007	505,00	33 581	0,46	0,27%	-4 761,00	8,00	4,71	116,3889	32,45%
1 кв. 2008	505,00	37 905	0,13	0,27%	-3 525,00	10,00	7,25	109,7963	31,54%
2 кв. 2008	485,19	40 290	0,13	0,39%	-5 726,00	12,00	9,09	115,2667	31,54%
3 кв. 2008	485,30	43 969	0,13	0,36%	-6 054,00	12,00	9,23	115,963	31,54%
4 кв. 2008	758,14	41 255	0,13	0,11%	5 615,00	12,00	10,76	121,9889	31,54%

На нашу думку, для ефективного стратегічного планування діяльності банку як на кредитно-інвестиційному ринку так і на інших напрямках слід враховувати комплексний тип фінансової кризи.

Комплексний тип фінансової кризи повинен враховувати як тип базової фінансової кризи, так і ступінь розвитку похідних фінансових криз. З цією ми пропонуємо науково-методичний підхід до ідентифікації цільових інструментів стратегічного управління діяльністю банку в залежності від типу фінансової кризи (рис. 1.7).

Зважаючи, що для України достовірні економічні та фінансові дані розпочали офіційно публікувати тільки на початку 1990-х років, панельні дані є дещо незбалансованими. Втім, на результати моделювання та раннього оцінювання, на нашу думку, це впливає не суттєво.

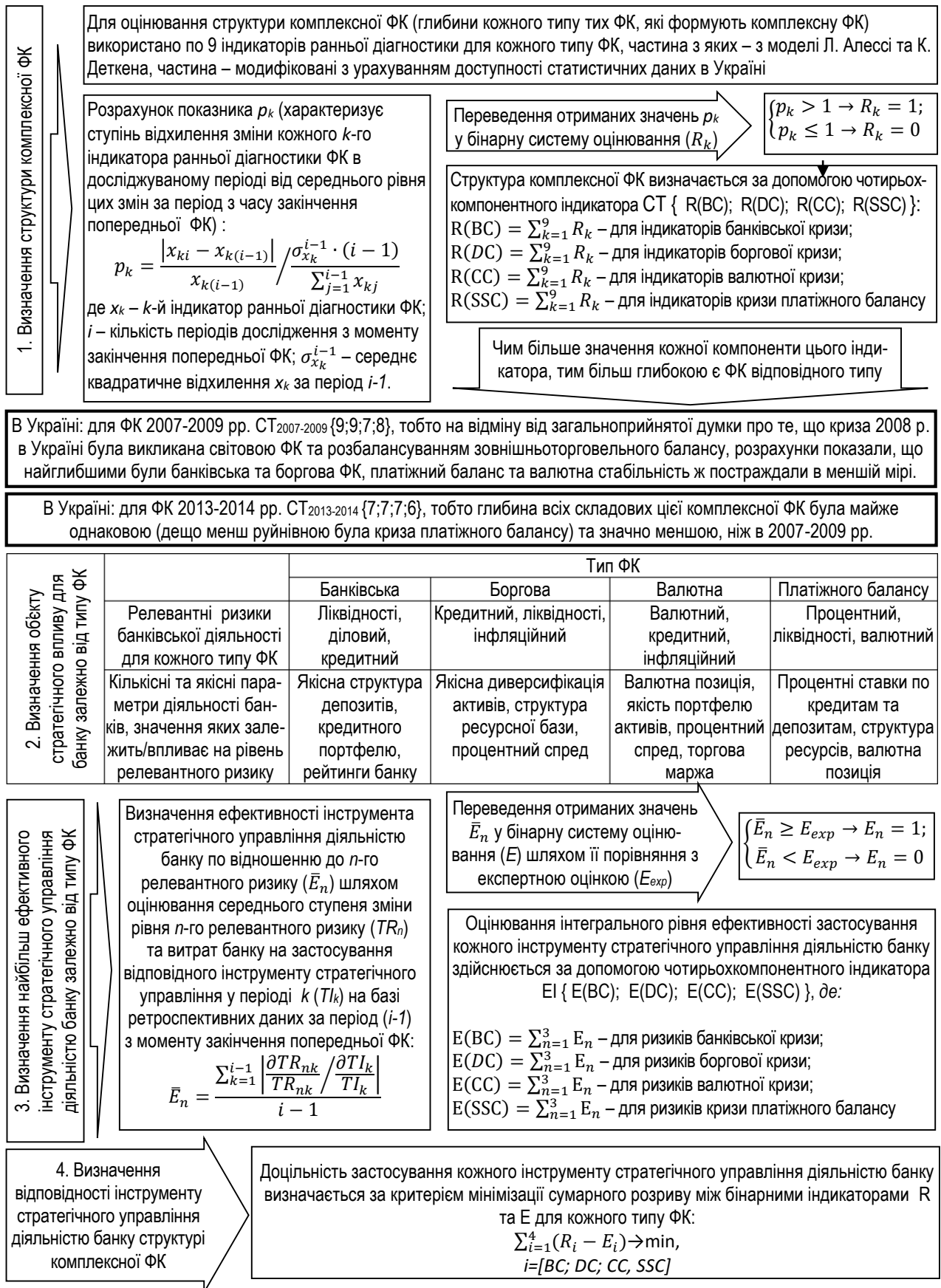

Рисунок 1.7 – Ідентифікація інструментів стратегічного управління банком в залежності від типу фінансової кризи (авторська розробка)

Ми звузили список потенційних змінних від близько 100 до 36 потенціальних випереджальних індикаторів для того, щоб мати достатньо глибокий часовий горизонт і деталізацію даних. Ці показники включають в себе основні макроекономічні та фінансові змінні.

Отриманий 4-компонентний показник СТ може знаходитися в межах $\{0;0;0;0\} - \{9;9;9;9\}$, при цьому кожен розряд відповідає окремому типу кризи, найбільший розряд визначає тип базової кризи, інші розряди – ступінь розвитку похідних фінансової кризи.

Нами здійснено розрахунки СТ для криз 2008-2009 рр. та 2013-2014 рр. в Україні (додаток А).

Так, на відміну від загальноприйнятої думки про те, що криза 2008 року в Україні була викликана світовою кризою та розбалансуванням зовнішньоторговельного балансу, розрахунки показали, що на початок 2009 р. значення СТ складало $\{9;9;7;8\}$, що означає, що дана криза в першу чергу була банківською та борговою, і лише потім її вплив розповсюдився на платіжний баланс та валютну стабільність. На початок 2015 р. значення СТ становило $\{7;7;7;6\}$, що фактично означає відсутність яскраво вираженого характеру фінансової кризи та її всеохоплюючий характер на момент останнього спостереження.

У відповідності до запропонованого нами підходу щодо ідентифікації типу фінансової кризи, ми пропонуємо також і механізм відбору інструментів стратегічного управління банком на основі рівня його ефективності при регулюванні релевантного для відповідної фінансової кризи ризику, що на нашу думку значно підвищить загальний рівень ефективності стратегічного управління банком та зменшить кількість хибних рішень.

1.4 Методичне забезпечення оцінки ефективності депозитної діяльності банку на основі синтетичного показника

Традиційні інструменти оцінки ефективності депозитної діяльності банку базуються на дослідженні динаміки розрізнених показників, що в переважній більшості характеризують інтенсивність залучення вкладів, проте за таких умов порушується принцип симбіотичного функціонування всіх підсистем банку, оскільки максимізується функція обсягів депозитних коштів, тобто досягається одна з оперативних цілей депозитного менеджменту, проте поза увагою залишається можливість досягнення тактичних та стратегічних цілей на рівні банку в цілому.

На етапі планування в системі депозитного менеджменту банку затвердження перспективних цільових параметрів варто здійснювати не лише за окремими індикаторами в абсолютних вимірах, а й за відносними індексами, що характеризують інші аспекти діяльності банку, в першу чергу, щодо розміщення коштів в активи. За таких умов динамічний аналіз масиву даних ускладнюється і може призводити до виникнення асиметрії інформації на різних рівнях управління, тому формалізація алгоритму аналітичної моделі є основою для реалізації функцій депозитного менеджменту банку (рис. 1.8).

У сучасній практиці моделювання економічних процесів сформувалися два дивергентні напрямки побудови моделей банківського бізнесу, що мають дуалістичний характер, а тому при їх застосуванні у якості бази моделювання місце та функціональні зв'язки депозитного менеджменту в системі управління діяльністю банку суттєво відрізняються. Особливістю цих часткових моделей є те, що у якості об'єктів математичної формалізації виступають окремі сфери діяльності банку, тобто зміщується акцент на користь залучення чи розміщення коштів на основі застосування різних гіпотез щодо ринку, а також можливості учасників впливати на його стан.

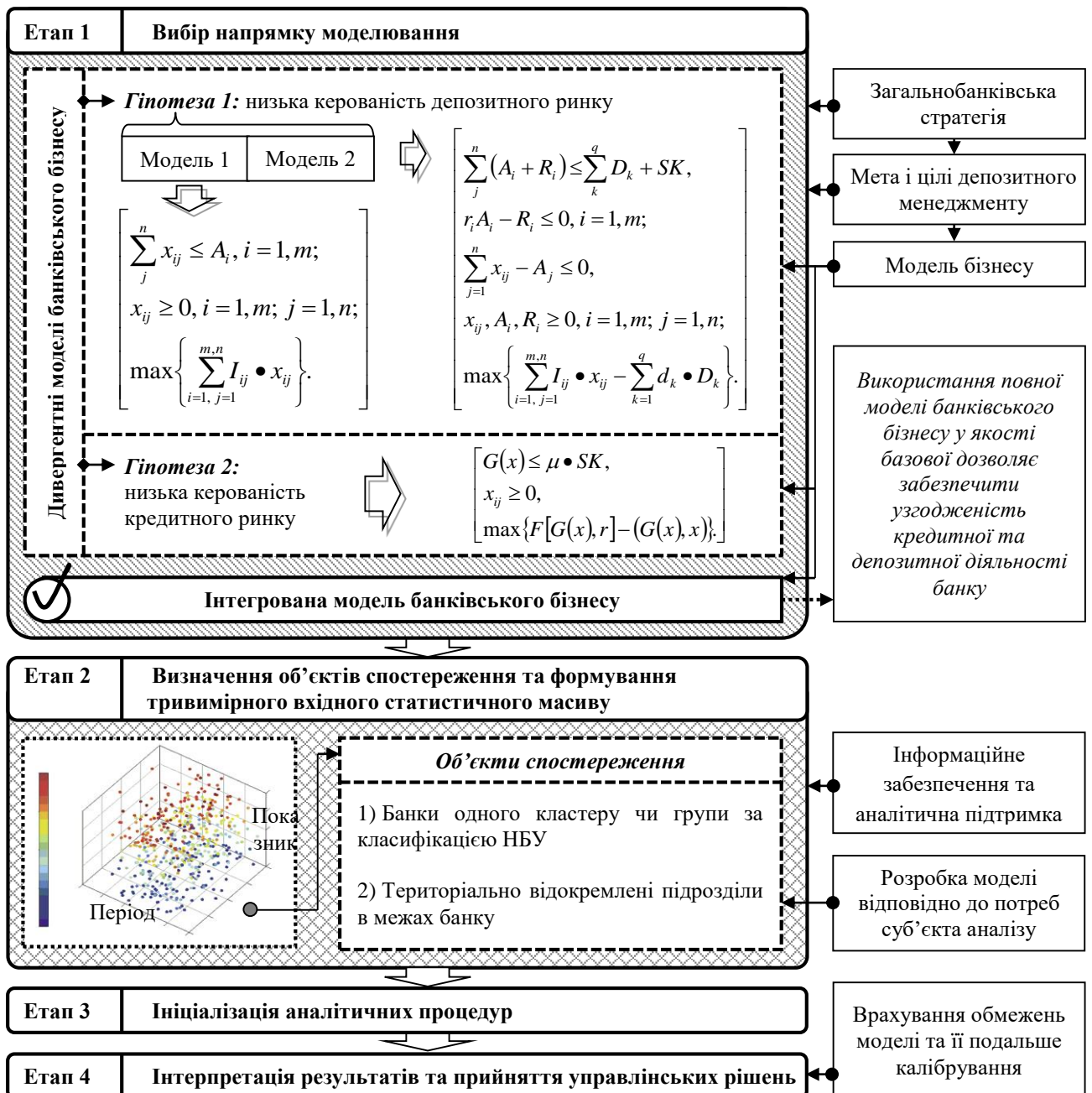

Рисунок 1.8 – Алгоритм аналітичної моделі в контексті реалізації функцій депозитного менеджменту банку

Враховуючи зазначене, результатом першого етапу (див. рис. 1.8) є вибір інтегрованого напрямку моделювання у якості базового, що дозволяє розглянути банк як цілісну економічну систему, всі базові функції якої (залучення вкладів, розміщення коштів, розрахункові операції) повинні реалізовуватися перманентно.

За таких умов фактично не підтверджуються обидві гіпотези щодо керованості депозитного та кредитного ринку, проте, враховуючи, що побудова

моделі передбачає спрощення економічних умов при одночасному збереженні всіх суттєвих вхідних параметрів, можна дійти висновку про часткову керованість зазначених ринків, оскільки формалізація впливу всієї сукупності факторів на діяльність банку є недоцільною з точки зору витрат часу, а, як наслідок, вихідний масив даних потребує подальшої трансформації щодо виключення окремих видів коливань та трендів.

Впровадження інтегрованого підходу можливе при виконанні таких вхідних умов моделювання: 1) управлінські рішення, що приймаються менеджерами та керівництвом банку, визначаються рівнем витрат на залучення коштів, дохідністю розміщених в активи ресурсів за умови утримання в прийнятних межах рівня ризику та постійного забезпечення ліквідності; 2) врахування ресурсних витрат і поведінки суб'єктів, що впливає на процес ціноутворення на банківські продукти. Таким чином, математичну формалізацію функції корисності при застосуванні інтегрованої моделі можна представити у вигляді:

$$f(M) = \begin{cases} x_2 \cdot L + Z^+ - (x_1 \cdot D + Z^- + \eta_1 \cdot D + \eta_2 \cdot L) \\ D = f(\varepsilon_1, x_1) \\ L = D + \begin{cases} Z^+, L > D \\ Z^-, L < D \end{cases} \\ x_2 = \varphi(\varepsilon_2) \end{cases}, \quad (1.5)$$

де $f(M)$ – цільова функція ефективності;

x_1, x_2 – середньозважена вартість залучених/розміщених коштів;

D – загальний обсяг залучених депозитних коштів;

L – загальний обсяг розміщення коштів в активи, чутливі до зміни процентної ставки;

η_1, η_2 – супутні транзакційні витрати на залучення/розміщення коштів;

$\varepsilon_1, \varepsilon_2$ – сезонні, випадкові та непередбачувані фактори, що впливають на депозитну/кредитну політику банку;

Z^+, Z^- – показники незбалансованості активів і пасивів за строками і сумами.

Запропонована модель одночасно враховує пропорції щодо підтримки пропорцій формування пасивів та розміщення активів та має динамічний характер на основі постійної підтримки окреслених взаємозв'язків, що дозволяє розробляти на її основі синтетичний показник ефективності депозитного менеджменту банку із застосуванням методу лінійної згортки масиву статистичних даних.

Врахування варіації параметрів зовнішнього середовища в частині мінливості ринкової кон'юнктури та рівноважної ціни на ресурси відбувається шляхом включення до моделі сезонних, випадкових та непередбачуваних компонентів, що впливають на депозитну/кредитну політику банку.

Сезонний компонент включає в себе постійний вплив сезонного фактору, а також інші систематичні ефекти, які не є стабільними в межах заданого часового горизонту моделювання і можуть змінювати напрямок впливу на інтервалах до 1 тижня (наприклад, ефект кількості робочих днів, ковзних святкових днів). Тренд характеризує превалюючу тенденцію та циклічні коливання ознаки, що описує об'єкт або сукупність об'єктів спостереження, в середньостроковому і довгостроковому періодах.

Для максимального нівелювання впливу сезонних та циклічних коливань на статистичний ряд у банківській діяльності застосовується модель ARIMA, за якої спочатку визначається тренд і цикл у першому наближенні [70, 77], який в подальшому виключається з фактичних даних, що формує підґрунтя для розрахунку сезонного компонента для кожного періоду за допомогою фільтрів змінної середньої. Після цього шляхом елімінування сезонного компонента із даних за виключеним трендом і циклом визначається випадковий компонент, який використовується для розрахунку екстремумів. Результатом цих процедур є формування масиву сезонно скоректованих даних за допомогою розподілу спостережень часового ряду на сезонний компонент, зміщений на екстремальні значення. Зазначений комплекс ітерацій зазнає циклічного повторення до

остаточного розкладання фактичного часового ряду на його неспостережні компоненти.

Випадковий (ірегулярний) компонент відображає сукупність ефектів, що не були враховані трендом і сезонним компонентом, тобто статистичні викиди, які характеризують надзвичайні події, екстремальні спостереження або помилки в даних) [106]. Для цілей моделювання висувається припущення, що випадковий компонент є стохастичною змінною, яка симетрично розподілена навколо очікуваного значення, і в подальшому застосовується мультиплікативний метод розкладання тимчасового ряду на неспостережні компоненти. Оскільки ірегулярному компоненту не притаманна статистична стійкість, його прояв неможливо описати статистично значимим законом розподілу ймовірностей, тому для зниження впливу таких факторів на результати сезонного згладжування додатково використовується якісна інформація про поточний стан та кон'юнктуру ринку.

Характеристика базових аспектів запропонованої моделі дозволяє визначити, що її подальше вдосконалення з метою практичної апробації в банківській системі України потребує обґрунтування оптимальної структури активів і пасивів, що задається суб'єктом аналізу. Враховуючи існування різноманітних бізнес-моделей банків у вітчизняних реаліях, що суттєво впливають на формування структури їх балансів, та обмеженість доступу до інформації про затверджені стратегії їх діяльності на перспективу, вважаємо за доцільне здійснювати конкретизацію моделі шляхом розподілу на компаративний та управлінський блоки, інформаційне забезпечення в межах яких відрізняється залежно від обраних об'єктів спостереження. Так, в межах першого блоку розглядаються банки одного кластеру чи групи за класифікацією НБУ, а всі розрахункові ітерації здійснюються на основі публічних даних фінансової звітності банків України [36]. Функціонування управлінського блоку базується на внутрішніх даних банку і має на меті порівняння ефективності функціонування його відокремлених підрозділів.

Таким чином, різний рівень доступу суб'єктів аналізу до джерел інформації та диверсифікацію об'єктів спостереження актуалізує питання вибору та модифікації в межах цих блоків як вхідних даних, так й інструментів аналізу з урахуванням його мети та ключових цілей (рис. 1.9).

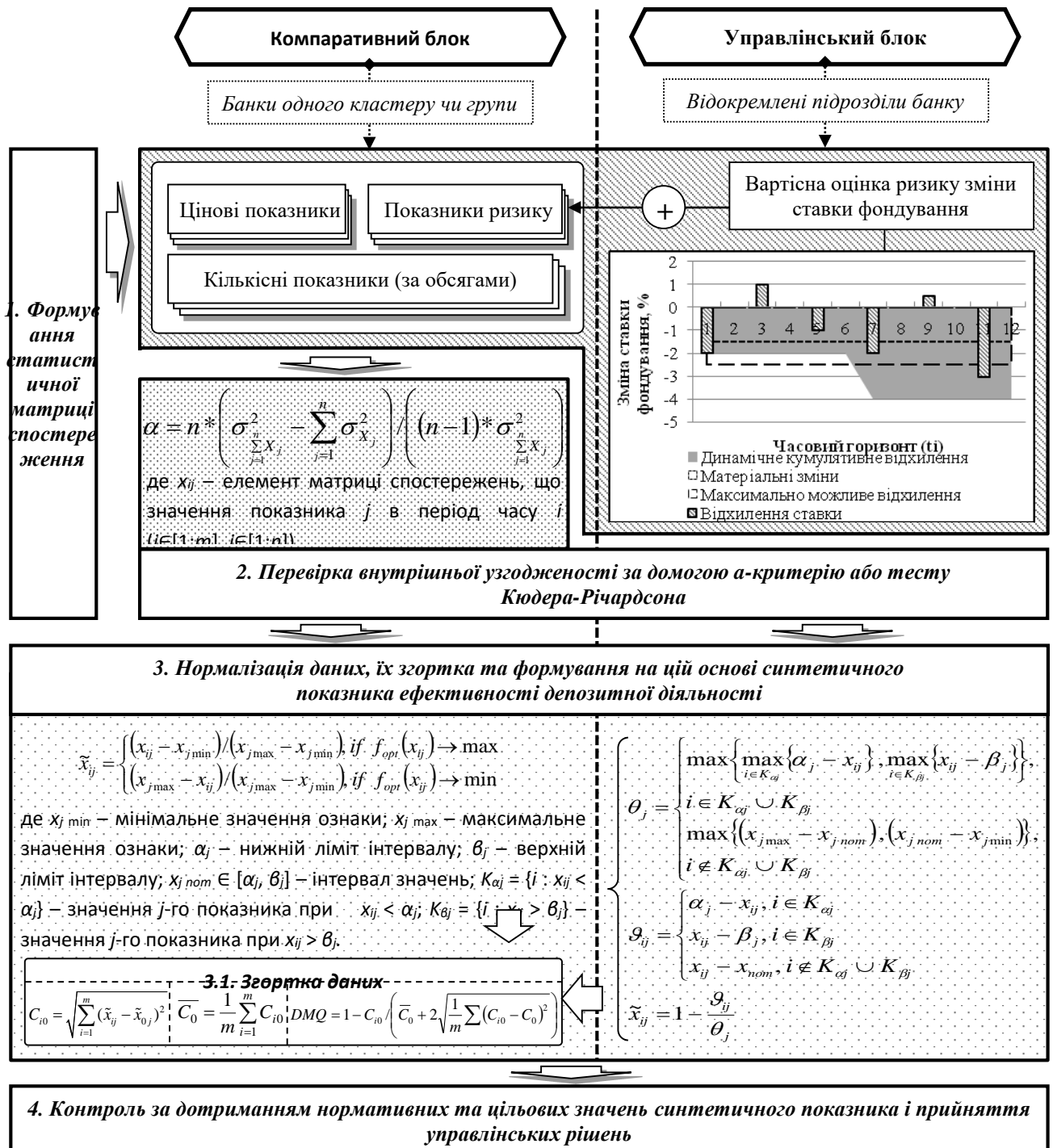

Рисунок 1.9 – Етапи розрахунку синтетичного показника депозитного менеджменту на основі інтегрованої моделі бізнесу банку

Принципово важливим моментом в застосуванні цієї моделі є формування факторних показників, динаміка яких буде використана при розрахунках. Цей процес можна представити у вигляді таких етапів: підбір факторів, динаміка яких адекватно відображає якість управління депозитними ресурсами банку, та розрахунок значень факторних ознак на різних проміжках часу на основі доступної інформації.

Ініціалізація аналітичних ітерацій здійснюється на основі розробки комплексу вхідних показників, що всесторонньо описують ефективність депозитної діяльності банку, задовольняючи при цьому умови уніфікації та універсалізації, що дозволяє проводити порівняльну оцінку результуючих синтетичних показників за різними об'єктами спостереження і приймати на їх основі якісні управлінські рішення.

Особливості процедури побудови синтетичного показника зумовлені необхідністю дослідження розрізнених вхідних індексів за окремими об'єктами спостереження в динаміці, що передбачає аналітичну обробку великих масивів даних, які репрезентують цільові сфери діяльності. В межах даного дослідження вирішення окресленої проблеми здійснюється шляхом застосування ітеративної послідовної згортки нормалізованих даних, за якої результуючі параметри агрегуються на основі певної характеристики за умови виконання таких умов моделювання:

- комплексність вхідних показників в контексті відображення реального стану об'єкта спостереження у динаміці, що забезпечує досягнення мети та завдань аналізу;

- елімінація авторегресійних характеристик факторів, які обумовлюють формування комплексу показників, що дозволяє знизити ймовірність дублювання їх впливу на результуючу цільову функцію в межах всього часового горизонту планування та аналізу;

- забезпечення максимальної чутливості цільової функції до коливання рівнів значень ознак шляхом кількісного формування їх набору в інтервалі від 6 до 25 одиниць;

– доступність статистичних даних, що формують вхідну матрицю спостережень, а також здатність аналітичних систем агрегувати і накопичувати ретроспективні масиви даних стосовно рівня та динаміки значень ознак для подальшого бек-тестування та калібрування математичних моделей;

– інформативність результуючих даних, що забезпечує однозначність їх інтерпретації в контексті подальшого прийняття управлінських рішень;

– точність алгоритмів обробки вхідного масиву даних;

– статистична значимість факторів у динаміці на основі очищення ретроспективного ряду даних від випадкових коливань;

– співставність часткових вхідних показників, що досягається шляхом нівелювання їх одиниць виміру на основі застосування статистичних методів нормалізації;

– узгодженість значень ознак в межах розрахункового індексу з точки зору однонаправленості їх впливу на напрям коливання цільової функції, що досягається завдяки вирівнюванню нормалізованих даних із застосуванням диверсифікованих методів обробки для стимуляторів та дестимуляторів на всій множині їх значень або в межах визначених номінаторних інтервалів.

Перелік вхідних індексів, що використовуються для аналізу ефективності депозитної діяльності банку пропонуємо формувати за трьома групами, що дозволить забезпечити комплексність оцінки та узгодженість з іншими сферами діяльності банку:

– кількісні показники, що характеризують обсяги залучення депозитних коштів за обсягами у розрізі джерел їх надходження: кошти фізичних осіб (liabilities to individuals, L_i), кошти юридичних осіб (liabilities to companies, L_c);

– цінові показники, які визначають ефективність процентної політики в контексті адекватності рівня встановлених депозитних ставок при залученні коштів: чистий процентний спред (net spread, NS), чиста процентна маржа (interest rate margin, IRM), чистий процентний дохід в розрахунку на один відокремлений підрозділ банку (net interest income to branches, $NItoB$) [42];

– показники ризику, на основі яких визначається поточний профіль ризику банку щодо співставності обсягів залучених та розміщених коштів за строками: коефіцієнт покриття поточних зобов'язань високоліквідними активами (liquid assets to short-term liabilities, *LAtoCL*), частка зобов'язань на вимогу в структурі депозитного портфелю банку (short-term liabilities to deposit portfolio, *CLtoD*).

Синтетичний показник може розраховуватися на основі масиву вхідних показників як в межах кожного напрямку окремо для деталізації результатів та виявлення проблемних аспектів функціонування банку, так і агреговано.

Зауважимо, що у випадку, коли значення вхідних ознак неможливо описати кількісно, проте їх включення до вибірки суттєво покращує результати моделювання, доцільним є застосування дихотомічних вимірників, тому за таких умов застосовується критерій Кюдера-Річардсона.

Таким чином, здійснені розрахунки є основою для формування багатовимірної матриці статистичних спостережень, що може бути представлена у вигляді:

$$x = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1j} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2j} & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ij} & \dots & x_{in} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mj} & \dots & x_{mn} \end{pmatrix}, \quad (1.6)$$

Застосування моделі для аналізу ефективності депозитної діяльності з боку різних груп економічних суб'єктів актуалізує питання модифікації статистичних інструментів нормалізації даних відповідно до завдань дослідження та наявного обсягу вхідних даних (див. рис. 1.9). Так, у розпорядженні менеджерів банку є повний спектр інформації про його діяльність, а результати розрахунків використовуються для забезпечення ефективного контролю та вчасного регулювання відхилень в процесі реалізації

депозитної політики; зовнішні суб'єкти, як правило, ставлять за мету реалізацію компаративного підходу до аналізу ефективності депозитної діяльності різних банків, що зумовлює диференціацію аналітичних ітерацій, в першу чергу, під час розподілу показників на стимулятори, дестимулятори, номінатори.

Якщо зміна значення ознаки x_i прямо/обернено-пропорційно впливає на напрям зміни цільової функції, то їй присвоюється параметр стимулятора або де стимулятора відповідно. У випадку достатності інформації про перспективний стан об'єкта дослідження менеджментом банку встановлюються ліміти регуляторного інтервалу функції, в межах якого залежність характеризується монотонним характером, а ознака x_i виступає у якості номінатора.

Статистичні обмеження щодо моделювання синтетичного показника обмежують варіацію його значень в діапазоні від 0 до 1, а нормалізаційні процедури здійснюються на основі перетворення:

$$\tilde{x}_{ij} = \begin{cases} (x_{ij} - x_{j\min}) / (x_{j\max} - x_{j\min}), & \text{if } f_{opt}(x_{ij}) \rightarrow \max \\ (x_{j\max} - x_{ij}) / (x_{j\max} - x_{j\min}), & \text{if } f_{opt}(x_{ij}) \rightarrow \min \end{cases}, \quad (1.7)$$

де $x_{j\min}$ – мінімальне значення статистичного показника у вибірці;

$x_{j\max}$ – максимальне значення статистичного показника у вибірці.

Нормалізація показників за формулою 3 передбачає наявність прямопропорційної залежності між значенням рівня вхідної ознаки та результуючою функцією у вигляді ефективності депозитної діяльності банку, проте практика функціонування економічних систем передбачає, що перманентне зростання окремих показників може призводити до порушення оптимуму за іншими, тому запропонований підхід може бути використаним в межах компаративного блоку з урахуванням обмеженості доступу до інформацію про перспективну поведінку інших банків, у той час, як при виборі територіально відокремлених підрозділів окремого банку у якості об'єктів

спостереження в межах управлінського блоку доцільним є утримання показників депозитного менеджменту в межах регуляторного інтервалу $[\alpha_j, \beta_j]$, що визначаються відповідними суб'єктами на основі ретроспективних даних.

При цьому постає питання необхідності здійснення перетворень: нехай $K_{\alpha j} = \{i : x_{ij} < \alpha_j\}$ – сукупність ознак, для яких справджується твердження про те, що значення j -го показника є меншим за нижній ліміт регуляторного інтервалу; а $K_{\beta j} = \{i : x_{ij} > \beta_j\}$ – сукупність ознак, для яких справджується твердження про те, що значення j -го показника є меншим за верхній ліміт регуляторного інтервалу ($j = \overline{1, n}$); а нормалізація статистичних даних здійснюється на основі формули 1.8:

$$\left\{ \begin{array}{l} \theta_j = \begin{cases} \max \left\{ \max_{i \in K_{\alpha j}} \{ \alpha_j - x_{ij} \}, \max_{i \in K_{\beta j}} \{ x_{ij} - \beta_j \} \right\}, & i \in K_{\alpha j} \cup K_{\beta j} \\ \max \left\{ (x_{j \max} - x_{j \text{ nom}}), (x_{j \text{ nom}} - x_{j \min}) \right\}, & i \notin K_{\alpha j} \cup K_{\beta j} \end{cases} \\ \mathcal{G}_{ij} = \begin{cases} \alpha_j - x_{ij}, & i \in K_{\alpha j} \\ x_{ij} - \beta_j, & i \in K_{\beta j} \\ x_{ij} - x_{\text{nom}}, & i \notin K_{\alpha j} \cup K_{\beta j} \end{cases} \\ \tilde{x}_{ij} = 1 - \frac{\mathcal{G}_{ij}}{\theta_j} \end{array} \right. \quad (1.8)$$

Отже, об'єктивні обмеження, що формують параметри моделі (рівень доступу до інформації, мета аналізу), одночасно визначають адаптивність окремих її компонентів у частині економетричних процедур стандартизації. Наступним етапом побудови синтетичного показника є згортка даних за допомогою синтезуючої функції, яка враховує розрахункову відстань від точки P_0 (C_{i0}) координат багатовимірному простору, сформованого кількістю об'єктів спостереження, показників та часових періодів аналізу:

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (\tilde{x}_{ij} - \tilde{x}_{0j})^2}, \quad (1.9)$$

де \tilde{x}_{ij} – нормалізоване значення j -го показника в момент i ;

$\tilde{x}_{o,j}$ – нормалізоване значення j -го для еталонного об'єкта спостереження.

На основі базових перетворень при розрахунку середньозваженої відстані \overline{C}_0 та стандартного відхилення S_0 визначається синтетичний показник ефективності депозитної діяльності DMQ :

$$\overline{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0}. \quad (1.10)$$

$$DMQ = 1 - C_{i0} / \left(\overline{C}_0 + 2 \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \overline{C}_0)^2} \right). \quad (1.11)$$

На зміну значення синтетичного показника значною мірою впливає відтік коштів населення з банківської системи. Так, депозити нефінансових корпорацій є більш стабільними пасивами через існування ліміту залишку готівки в касі. З метою зниження реалізації депозитного ризику, що виникає при достроковому розірванні депозитних договорів за бажанням клієнта, у 2015 р. було ініційовано прийняття змін до ст. 1060 Цивільного Кодексу України [84] щодо заборони дострокового зняття коштів за строковими договорами банківських вкладів.

Для запобігання відтоку коштів вартість їх залучення у 2015 році характеризувалась висхідним трендом, а зростання процентних ставок стримувалось вартістю та обсягами активних операцій, оскільки обсяги кредитів, що надані протягом року за новими договорами, скоротилися через зниження платоспроможного попиту (в умовах стагнації економічної активності в державі зменшилася кількість надійних позичальників) та нестабільність ресурсної бази, що також негативно вплинуло на динаміку показників цінової групи.

Враховуючи мінливість інтенсивності впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на ефективність депозитної діяльності в динаміці, важливим є моніторинг якісних сигналів таких змін, що є інструментом для подальшого калібрування моделі за умови, якщо вона не відповідає новим тенденціям

розвитку економічного середовища функціонування банку. Ітеративність процесу калібрування забезпечується внесенням відповідних змін до параметрів моделі в частині введення нових процесів, змін типів подій або законів розподілу випадкових величин, що моделюються, і реалізується за схемою: 1) порівняння результуючих розподілів (у якості критерію може використовуватися різниця згладжених значень відгуку системи і моделі); 2) балансування моделі (оцінка її стійкості та чутливості); 3) оптимізація моделі (перевірка якості індикаторів випадкових величин, застосування методів зниження дисперсії) [70].

Отже, розрахунок на основі надійних статистичних методів та економетричних моделей рівня ефективності депозитної діяльності банку формує основи для дослідження впливу зовнішніх факторів на нього задля забезпечення адаптивності відповідної системи в контексті врахування такого впливу в процесі управління.

1.5 Дослідження впливу цифровізації банківництва на стратегічне управління банку

Вивчення теоретичних (щодо основ стратегічного управління банку та сучасних трансформаційних змін банківської системи України) та практичних засад визначення умов функціонування банку, ідентифікації його позиції на ринку та оцінювання роботи банку (науково-методичний інструментарій дослідження ринкового середовища діяльності банку, визначення його стратегічної позиції на ринку банківських послуг та оцінювання рівня ефективності банку), доцільно розвинути науково-методичні підходи до практичного впровадження інструментів стратегічного управління банку. Крім того, значної актуальності набуває ідентифікація впливу запропонованих інструментів на фінансові ресурси банку, що

дозволить розробити подальші стратегічні рішення оптимізації доходних та витратних фінансових потоків банку. Тобто, в межах необхідно сформувавши методичні засади прийняття ефективних управлінських рішень щодо діяльності банку в майбутньому, сформувавши стратегію їх практичного застосування, а також визначити потенційні фінансові можливості реалізації запропонованих заходів та ймовірний очікуваний фінансовий ефект.

Розпочинаючи реалізацію вищезазначених завдання, зауважимо, що комплекс попередніх досліджень зводить науковий пошук інструментів стратегічного управління банку до вибору різних інноваційних технологій, за допомогою яких менеджери банку спроможні оптимізувати діяльність фінансової установи. Це пов'язано з тим, що цифровізація банківської діяльності з кожним роком все більше трансформує не тільки механізми залучення клієнтів банку та продажу банківських продуктів, але й змінює засади організації банку, як суб'єкта господарювання. Так, в умовах сучасної реалізації Індустрії 4.0 виникає можливість створення віртуального банку, який буде здійснювати діяльність тільки за допомогою цифрових технологій. Проте в сучасних умовах, дана ситуація в Україні неможлива зважаючи на нормативні вимоги НБУ до організації банківської діяльності. Таким чином, на даний час, цифровізація банківництва в Україні призводить до появи нових методів акумуляції, обробки, збереження, передачі банківських даних, а також значного збільшення потужності і швидкості їх обробки, що призвело до трансформації процесів залучення клієнтів, поширення банківських послуг та організації внутрішніх бізнес-процесів банку.

Паралельно з цим, цифровізація банківництва в Україні зумовлює більш детальне дослідження впливу ІТ-технологій на грошові потоки банку, оскільки даний процес змінив систему фінансових відносин між учасниками ринку банківських послуг, збільшив рівень конкуренції на сегментах даного ринку та залучив на даний ринок паралельно з небанківськими фінансово-кредитними установами високотехнологічні компанії та, так звані, стартапи «Fintech» [87, 13].

Таким чином, у менеджерів банку та його персоналу є два шляхи подальшого стратегічного розвитку або консервативна стратегія, яка призведе до суттєвого зниження рівня конкурентоспроможності банку та втрати його стратегічної позиції на всіх сегментах ринку банківських послуг, або прогресивна стратегія, яка вимагатиме від керівництва банку витратити значний обсяг фінансових ресурсів на впровадження інновацій, а від персоналу швидкої адаптації до змін внутрішнього і зовнішнього середовища їх трудової діяльності.

Виходячи з цього, актуальності набуває дослідження різних сценаріїв стратегічного розвитку банку в залежності від ступеня прийняття банком процесу цифровізації. Так, серед практиків ринку цифрових технологій поширилось два підходи до градації моделей цифрового банкінгу. Спеціалісти компанії IBM [37] розрізняють чотири моделі організації банківської діяльності. Поділ даних моделей відбувається в залежності від рівня участі банку в процесах цифровізації власних бізнес-процесів, а саме процесу створення банківських продуктів, організації каналів їх збуту, організації роботи бек-офісу, а також наявності власних або залучених від материнських компаній банківських ліцензій. Виходячи з цього:

- перша модель носить назву «цифровий банківський бренд», її особливість полягає у тому, що менеджмент банку, з метою збереження існуючої клієнтської бази, яка може негативно відреагувати на нововведення, створюють новий банківський цифровий проект спрямований на прогресивну аудиторію споживачів банківських послуг. Даний бренд, безумовно, використовує всю інфраструктуру вже існуючого материнського банку, включаючи його банківські ліцензії, але реалізує нові інноваційні банківські продукти;

- друга модель називається «банк з цифровими каналами», сутність даної моделі полягає в організації банківської діяльності на основі ліцензій та бек-офісу материнського банку, але продаж самостійно розроблених

інноваційних банківських продуктів здійснюється через організовані на основі власних ІТ-розробок цифрових каналів збуту;

- третя модель – це «цифровий філіал банку». Виходячи з того, що крупним банкам важко швидко трансформувати всі бізнес-процеси на цифровий лад, створюється, так званий, підрозділ із власним гнучким бек-офісом та інноваційними банківськими продуктами, а також каналами по їх розповсюдженню;

- четверта модель – це «цифровий банк», тобто банк нового покоління, який відразу організовує власну діяльність на базі цифрових технологій та здійснює комунікацію з клієнтами на 90% через цифрові канали.

Отже, на основі розглянутих моделей цифровізації банківської діяльності, справедливо зазначити, що вибір однієї з них, залежить від розміру банку, його клієнтської бази, сегменту в якому він працює та від наявних фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на реалізацію тієї або іншої ІТ-технології. Таким чином, за умови того, що банк однозначно обрав інноваційну стратегію власного розвитку, він може варіювати ступеню власної розробки технологій на кожному з трьох етапів діяльності: впровадження цифрових банківських продуктів, організації каналів їх продажу та роботи персоналу.

Паралельно з експертами ІВМ, експерти SAP, також виділяють чотири моделі цифрового банкінгу [87], проте градація в даному підході ґрунтується на особливостях взаємодії банку з іншими суб'єктами ІТ-сфери та ринку банківських послуг. Отже:

- перша модель – банкінг, як сервіс (banking-as-a-service), тобто банк вступає в спільну діяльність з іншими фінансовими посередниками на ринку банківських послуг, розширюючи канали продажу інноваційних банківських продуктів;

- друга модель – інклюзивний банкінг (inclusive banking), це модель за якої банк входить в нові цифрові сегменти надання банківських послуг, зокрема на основі мобільних та хмарних технологій;

- третя модель – розширений банкінг (beyond banking), в даній моделі банк трансформує свою діяльність від сервісу до центру отримання комплексу фінансових послуг різного характеру (страхування, консультування, придбання активів);

- четверта модель – цифровий супермаркет (marketplace), це модель єдиної площадки електронної комерції, де клієнт може скористатись будь-якими фінансовими послугами як банківськими, так й іншими (страхування, туристичні послуги, різні ліцензії й т. ін), які, в рамках функціонування єдиного «фінансового вікна», надають різні фінансові посередники та суб'єкти господарювання. Банки, які працюють за даною моделлю стали називатись «Fintechs», тобто фінансові установи, які надають багатогранний спектр різних послуг, реалізація яких здійснюється на базі ІТ-технологій.

Таким чином, на основі розглянутих градацій цифрового банкінгу, справедливо зауважити, що українські банки йдуть шляхом часткового впровадження цифрових технологій у власну діяльність та використовують по дві перші моделі з кожної градації: «цифровий банківський бренд» та «банк з цифровими каналами», а також «банкінг, як сервіс» та «інклюзивний банкінг». Створення в Україні моделі «цифрового банку» інтегрованої з моделлю «цифрового супермаркету» викликає значну кількість фінансових, нормативних та інфраструктурних бар'єрів, а також неспроможністю менеджменту фінансових установ, ІТ-компаній та інших суб'єктів господарювання вибудовувати партнерські стосунки спрямовані на посилення уваги до потреб клієнтів.

Переходячи до дослідження цифрових технологій, які на даний момент застосовуються банками в Україні, розглянемо кожну з них більш детально та визначимо їх вплив на особливості діяльності банку, подальші стратегічні рішення менеджменту банку та фінансові потоки, які формуються в процесі реалізації обраної ІТ-технології:

- 1) Блокчейн. Це децентралізована фінансова система, моніторинг функціонування якої може здійснити кожен з її учасників. На даний

момент, блокчейн є найбільш комплексним стратегічним інструментом, який може кардинально змінити банківську діяльність. Так, на його основі можливо створити електронний документообіг без провайдерів; систему обміну валют; крипто валюти; високо захищені банківські рахунки та інше. Все це дозволяє значно зменшити адміністративні витрати банку, які в реаліях національної банківської системи складають майже половину непроцентних витрат банку;

- 2) Big Data. Технології по обробці великих масивів даних в банківській діяльності пов'язана з аналізом інформації про клієнтів, що дозволяє формувати індивідуальні пропозиції виходячи з їх потреб, уподобань, застережень та рівня платоспроможності. Таким чином, відбувається сегментація клієнтів банку, пошук певних закономірностей між даними, виявленням нових потенційних клієнтів. Це збільшує дохід від активізації продажу банківських продуктів. Крім того, технології по обробці великих даних активно використовуються банками з метою протидії шахрайським діям з кредитними картками та іншими банківськими продуктами, так аналізу піддається значний масив даних пов'язаних зі специфікою та передумовою проведення незаконної дії, що дозволяє в майбутньому застосувати превентивні заходи попередження злочину;
- 3) Digital Marketing. Це вид технологій (інтернет сайти, мобільні додатки), які дозволяють активно поширювати банківські продукти серед широкого кола їх споживачів через цифрові канали (контекстна реклама, банерна реклама, соціальні мережі, блоги та інші). В межах оптимізації фінансових результатів діяльності банку дані технології дозволяють не стільки зменшити витрати на рекламу, скільки збільшити ефект від її розповсюдження через цифрові канали через розширення кола споживачів банківських послуг, які її зможуть побачити;

- 4) CRM+BPM (customer relationship management and business process management). Це технології у вигляді цифрових платформ комплексного управління взаємовідносин з клієнтами та бізнес-процесів банку. Тобто, це технологічний продукт, у вигляді програмного забезпечення, який дозволяє автоматизувати діяльність банку. Фінансовий ефект в рамках застосування даних інноваційних технологій буде прослідковуватись в: зменшенні витрат на оплату праці персоналу, які будуть вивільнені в результаті оптимізації бізнес-процесів банку; отриманні додаткового доходу в результаті підвищення швидкості проведення банківських операцій, а отже їх кількості; збільшення продажів банківських продуктів, в результаті підвищення лояльності клієнтів за рахунок підвищення якості їх обслуговування.
- 5) Grid-технології. Це система розподіленого обчислення, яка дозволяє досягти високу швидкість обробки даних і надійне їх зберігання за рахунок запуску процесів на декількох серверах та подальшої їх акумуляції в єдину локацію. Застосування даних технологій також підвищує можливість ефективного провадження декількох бізнес-процесів одночасно. З фінансової точки зору, застосування Grid-технології знижує витрати на закупівлю комп'ютерного обладнання та його підтримку;
- 6) Технології віртуальної реальності. В межах банківської діяльності дані технології використовуються з метою візуалізації витрат і прогнозування майбутніх заощаджень. Доведено, що банківські клієнти, яким було представлено власне майбутнє в пенсійному віці збільшували власну купівельну активність, тим самим, збільшуючи дохід банку;
- 7) NFC (Near Field Communication)-технології. Дана технологія дозволяє здійснювати будь-який розрахунок за допомогою смартфонів, що повністю ліквідує потребу у пластикових картках, а також терміналів,

які розширюють їх функціональні можливості. В розрізі фінансів банку, це дозволяє значно зменшити операційні витрати пов'язані з випуском пластикових карток, виробництвом та розміщенням платіжних терміналів та інше;

- 8) Чат-боти та віртуальні помічники. Дані технології дозволяють автоматизувати такі процеси, як спілкування з клієнтами банку з приводу стану рахунку, банківських послуг та продуктів, безпеки власних заощаджень та інше. Крім того використання чат-ботів та віртуальних помічників дозволяють миттєво та в будь-який час надати допомогу клієнту банку. Дані технології поряд з підвищенням рівня обслуговування клієнтів та, відповідно, отриманням більшого доходу, зменшують витрати на утримання додаткового персоналу банку;
- 9) Технології біометрії. Це новітні засоби ідентифікації власника того чи іншого банківського продукту. На даний час, фізичні характеристики людини, які використовуються в банківській діяльності з метою підвищення рівня безпеки проведених операцій, є обличчя, голос, відбитки пальців. Біометрія, в своїй більшості, використовуються в комплексі з вже розглянутими технологіями та здійснюють вплив на фінансові потоки банку тільки в межах підвищення довіри споживачів до банку [13, 27, 32, 91].

Таким чином, справедливо зазначити, що менеджмент банку, виходячи з фінансових можливостей та обраної моделі стратегічного розвитку банку, спроможний обирати різні варіанти цифрових технологій, які дозволять вирішити різні проблеми його діяльності, підвищити ефективність функціонування та забезпечити оптимізацію доходів та витрат. Формалізацію основних елементів впливу цифровізації банківництва на стратегічні рішення банку та його фінансові потоки зображено на рисунку 1.10:

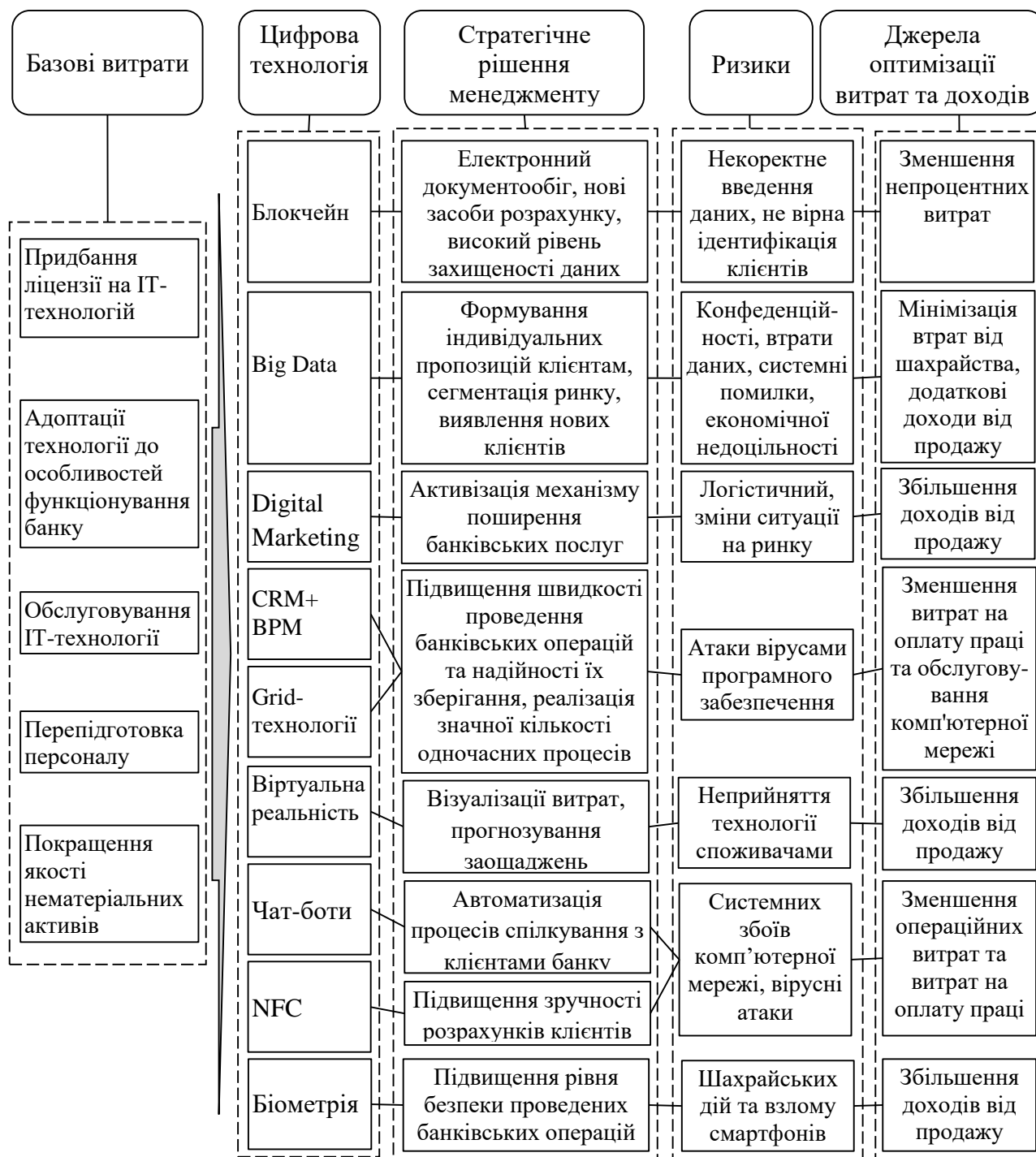

Рисунок 1.10 – Вплив цифровізації банківництва на стратегічне управління та фінансові потоки банку

Отже, в подальшому актуальності набуває розробка науково-методичних підходів, які дозволять встановити види та напрямки застосування цифрових технологій, а також з'ясувати готовність персоналу ефективно реалізовувати цифрову модель розвитку банку за допомогою новітніх технологій.

1.6 Формалізація інтенсивності (напрямків регулювання) банківської діяльності на економічне зростання України та інших країн світу

Плюралізм наукових підходів до визначення характеру та напрямку впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на динаміку економічного зростання обумовлює необхідність розробки відповідного науково-методичного підходу, який би дозволив врахувати та, відповідно, виправити недоліки, характерні для здійснених раніше досліджень. Крім того, розвиток сфери економіко-математичного моделювання також може мати значний позитивний вплив на результати дослідження, оскільки нові методи оцінювання можуть дозволити врахувати певні аспекти, імплементація яких у модель раніше було неможливою з об'єктивних причин, що, у свою чергу, буде сприяти зростанню точності та об'єктивності емпіричних результатів.

Отже, перш за все, у рамках даного дослідження доцільно охарактеризувати країни, що увійшли до вибірки, а також часовий діапазон спостереження. Таким чином, враховуючи необхідність отримання досить універсальних результатів, тобто таких, що дозволили б охопити як різні регіони за географічним критерієм, так і за специфікою функціонування банківського сектору (даний аспект є надзвичайно важливим, оскільки залежно від територіального розташування, а також традицій ведення бізнесу, у різних країнах можуть суттєво відрізнятися параметри інтенсивності регулювання банківської діяльності) до вибірки було включено 22 країни, серед яких є представники різних частин світу, а саме: Європа – Україна, Російська Федерація, Білорусь, Франція, Німеччина, Великобританія, Польща, Естонія, Нідерланди; Азія – Грузія, Казахстан, Індія, Малайзія, Філіппіни; Північна Америка – Канада, США; Південна Америка – Колумбія, Бразилія; Африка – Марокко, Нігерія, Південно-Африканська Республіка; Австралія.

Отже, можна відмітити, що вибірка охоплює різні континенти, а також держави, які значно відрізняють за рівнем розвитку. Таким чином, можна

зауважити, що у рамках даного дослідження було враховано як соціально-економічні, так і географічні аспекти, що можуть мати вплив на коливання параметрів інтенсивності регулювання банківської діяльності.

Після з'ясування складу вибірки, на основі якої буде проведено дослідження, доцільно охарактеризувати також і часовий діапазон спостереження, який, слід відмітити, також є досить значним і охоплює 13 років, а саме 2001-2013 рр.

Вибір саме такого періоду дослідження обумовлений можливостями акумулювання статистичної бази дослідження, тобто, справедливо зауважити, що дещо більший діапазон спостереження дозволив би певним чином підвищити точність результатів, проте саме на цьому проміжку можливо зібрати адекватний масив статистичних даних для усіх означених вище країн.

Отже, враховуючи охарактеризовані раніше обсяг вибірки та часовий діапазон дослідження, слід зазначити, що обидва представлені показники є досить значними. Крім того, особливий науковий інтерес у рамках даного дослідження представляє виявлення як короткострокових, так і довгострокових коефіцієнтів залежності між інтенсивністю регулювання та динамікою економічного зростання. Приймаючи до уваги обидва описані критерії, а також динамічний характер панелі даних, для формалізації зв'язку між залежною та незалежними змінними запропоновано використовувати авторегресійну модель з розподіленим лагом, що, у свою чергу, дозволяє використовувати три окремих методи, розроблені Песараном та Смітом [107], а саме: Mean Group (MG), Pooled Mean Group (PMG) та Dynamic Fixed Effects (DFE), які значною мірою схожі, проте, разом з тим, мають свою специфіку. Зокрема, метод MG не приймає до уваги той факт, що певні параметри можуть бути однаковими між різними групами, тобто дозволяє розрахувати як короткострокові, так і довгострокові коефіцієнти моделі для кожної окремої групи (країни), тоді як агреговані показники (для панелі в цілому) розраховують як усереднені значення.

Натомість, метод PMG спрямований як на об'єднання, так і на усереднення; припускає, що вільний член, короткострокові коефіцієнти та значення похибки можуть відрізнятись між групами, проте довгострокові коефіцієнти є однаковими. Метод DFE, у свою чергу, припускає, що як довгострокові, так і короткострокові коефіцієнти мають бути однаковими для панелі даних в цілому.

Враховуючи припущення, що у довгостроковій перспективі взаємозв'язок між інтенсивністю регулювання та темпами економічного зростання має бути подібним, у рамках даного дослідження запропоновано використовувати лише два з описаних вище методів, а саме: Pooled Mean Group (PMG) та Dynamic Fixed Effects (DFE).

Практична апробація даних методів буде здійснена з використання опцій надбудови «xtprmg» програмного продукту Stata 12.0.

Отже, з'ясувавши доцільність вибору відповідного математичного інструментарію, а також здійснивши його коротку характеристику, доцільно перейти до конкретизації параметрів моделі, тобто залежної, незалежної та контрольних змінних.

Таким чином, у якості незалежної змінної запропоновано використовувати інтегральний індикатор інтенсивності регулювання банківської діяльності, деталізація формування та розрахунку якого буде представлена далі.

Традиційно, показником, що відображає динаміку економічного зростання певної країни є приріст ВВП на душу населення, а тому саме даний індикатор є залежною змінною у рамках даного науково-методичного підходу.

У якості контрольних змінних було використано наступні:

– індикатор відкритості економіки, що розраховується Світовим Банком як відношення суми експорту та імпорту товарів і послуг до ВВП, і характеризує вплив активності країни у сфері міжнародної торгівлі на її економічну динаміку;

- показник співвідношення валового нагромадження капіталу до ВВП, що відображає вплив інвестиційної активності суб'єктів економічних відносин певної країни на темпи економічного розвитку;
- питома вага споживчих витрат уряду у ВВП дозволяє зробити висновок про вплив державних витрат на сповільнення чи пришвидшення темпів економічного розвитку;
- співвідношення чисельності безробітних до загального обсягу робочої сили в країні – даний показник дозволяє оцінити вплив зайнятості населення на динаміку показників економічного зростання;
- частка активів банківської системи у ВВП є опцією, що характеризує стан розвитку банківського сектору;
- індекс споживчих цін – є показником, що дозволяє врахувати циклічність розвитку країн у рамках даної моделі.

Слід зауважити, що вище описано набір контрольних змінних, які було використано в цілому в моделі, проте у межах застосування окремого методу (PMG, DFE) формалізації впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на параметри економічного зростання деякі з них було виключено, враховуючи той факт, що вплив деяких з охарактеризованих показників виявився статично незначимим у межах допустимих довірчих інтервалів (у рамках даного дослідження приймаємо, що допустимим є довірчі інтервали 99%, 95% та, в окремих випадках, 90%).

Отже, загальна характеристика змінних моделі представлена у табл. 1.30.

Таким чином, з'ясувавши ключові теоретичні аспекти науково-методичного підходу до виявлення впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на економічне зростання, варто перейти до його практичної реалізації та, відповідно, інтерпретації отриманих результатів.

Таблиця 1.30 - Характеристика параметрів моделі формалізації впливу інтенсивності державного регулювання банківської діяльності на динаміку економічного зростання країни

Назва показника	Характеристика показника	Джерело
Приріст ВВП на душу населення (GDP per capita growth rate)	Відображає річний темп приросту ВВП на душу населення, виражений у %.	Світовий банк
Питома вага державних споживчих витрат у ВВП (General government final consumption expenditure as % of GDP)	Показник характеризує частку сукупних поточних державних витрат, враховуючи витрати на придбання товарів і послуг (у тому числі оплата праці працівників), більшість витрат на національну безпеку та оборону за виключення державних військових витрат, у ВВП	Світовий банк
Валове нагромадження капіталу як % від ВВП (Gross fixed capital formation as % of GDP)	Враховує вартість меліораційних робіт, придбання необоротних активів; будівництво доріг, інфраструктурних споруд, приватних житлових будинків, а також комерційних і промислових будівель.	Світовий банк
Відкритість економіки (Trade as % of GDP)	Розраховується як сума експорту та імпорту товарів і послуг у відношенні до ВВП.	Світовий банк
Рівень безробіття (у % до загального обсягу робочої сили) (Unemployment, % of total labor force)	Характеризує частку робочої сили, яка не має роботи, але спроможна працювати і активно шукає роботу.	Світовий банк
Активи банківської системи у % до ВВП (Deposit money banks' assets as % of GDP)	Відображає співвідношення активів банківського сектору та ВВП.	Світовий банк
Індекс споживчих цін (Consumer price index (2005=100, average))	Індекс споживчих цін відображає зміни у вартості придбання товарів і послуг, що входять до споживчого кошика; є усередненим за рік.	Світовий банк
Інтегральний індикатор інтенсивності регулювання банківської діяльності	Інтегральний показник, що враховує різні критерії інтенсивності регулювання банківської діяльності, серед яких дотримання правових норм, впровадження Базелю, волатильність ставки рефінансування тощо.	Авторська розробка

Отже, перш за все, здійснимо оцінку означеного типу взаємозв'язку у коротко- та довгостроковій перспективі для усієї вибірки країн з використання методу PMG. Результати застосування методу представлено у табл. 1.31.

Таблиця 1.31 - Статистичні результати застосування методу PMG для визначення коротко- та довгострокових коефіцієнтів залежності між рівнем інтенсивності регулювання банківської діяльності та економічним зростанням для усієї вибірки країн

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	P> z
	Коефіцієнти залежності у довгостроковій перспективі			
Індекс інтенсивності регулювання банківської діяльності	-0,1888732	0,1024294	-1,84	0,065
Валове нагромадження капіталу як % від ВВП	0,2013691	0,0277237	7,26	0,000
Питома вага державних споживчих витрат у ВВП	-0,3673563	0,0691611	-5,31	0,000
Індекс споживчих цін	-0,3640401	0,0434399	-8,38	0,000
Активи банківської системи у % до ВВП	-0,0286939	0,0055724	-5,15	0,000
	Коефіцієнти залежності у короткостроковій перспективі			
Індекс інтенсивності регулювання банківської діяльності	1,226628	0,5753302	2,13	0,033
Валове нагромадження капіталу як % від ВВП	0,5029575	0,1755309	2,87	0,004
Питома вага державних споживчих витрат у ВВП	-0,5651031	0,3704923	-1,64	0,100
Індекс споживчих цін	0,3431546	0,1131499	3,03	0,002
Активи банківської системи у % до ВВП	-0,2660171	0,1366471	-1,95	0,052
Cons	10,7520700	0,8352554	12,87	0,000
ес	-0,9929223	0,0608426	-16,32	0,000
Кількість країн	22	22	22	22
Кількість спостережень	264	264	264	264

Отже, на основі даних, представлених у табл. 1.31 можна відзначити, що у довгостроковій перспективі існує негативний і статистично значимий зв'язок між залежною та незалежною змінними, а саме: зростання інтенсивності регулювання банківської діяльності на одиницю обумовлює зменшення економічної динаміки (прирості ВВП на душу населення) на 0,19%, що є цілком закономірним, оскільки посилення регуляторного навантаження призводить до скорочення ділової активності суб'єктів банківського сектору, зниження результативності їх діяльності, що, у свою чергу, також негативно позначається

і на масштабах кредитування реального сектору економіки і, як наслідок, викликає скорочення приросту ВВП.

Характеризуючи вплив на результативний показник контрольних змінних у довгостроковому періоді, можна відмітити, що позитивно на економічне зростання впливає перманентне зростання частки валового нагромадження капіталу у ВВП, а саме: зростання на 1% рівня даної контрольної змінної призводить до збільшення темпу приросту ВВП на душу населення на більш ніж 0,2%. Решта показників, серед яких частка державних споживчих витрат у ВВП, відношення активів банків до ВВП та індекс споживчих цін мають негативний вплив на динаміку економічного розвитку країни.

Зокрема, необхідно зазначити, що зростання питомої ваги державних споживчих витрат у ВВП (може бути обумовлено розширенням управлінського апарату понад оптимальний рівень) на 1% спричиняє скорочення приросту ВВП на душу населення на 0,37%. Майже аналогічний негативний вплив має і зростання загальнорічного індексу споживчих цін на 1%. Натомість, зростання частки активів банків у ВВП у довгостроковій перспективі також призводить до незначного сповільнення економічної динаміки на менш ніж 0,03%.

Разом з тим, варто відзначити, що напрямок впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на динаміку ВВП на душу населення змінюється у короткостроковому періоді, тобто є позитивним, а саме: збільшення індексу на одиницю обумовлює пришвидшення темпів економічного зростання на 1,23%. Така ситуація є також цілком закономірною, адже зростання регуляторного навантаження у короткостроковому періоді спрямоване на забезпечення стабільності банківської діяльності і на незначному часовому діапазоні не призводить до згасання ділової активності банківських установ, тоді як перманентне посилення інтенсивності регулювання у довгостроковій перспективі має негативний ефект.

Традиційно, позитивний вплив на економічну динаміку у короткостроковому періоді має зростання валового нагромадження капіталу, збільшення питомої ваги якого у ВВП обумовлює зростання результативного

показника на 0,5%. Разом з тим, на незначному часовому діапазоні позитивно на економічний розвиток також впливає зростання індексу споживчих цін, що цілком відповідає позиції значного числа сучасних економістів, які стверджують, що незначна (повзуча) інфляція є стимулятором економічної активності. Математично цей зв'язок можна описати наступним чином: зростання середньорічного індексу споживчих цін на 1% призводить до збільшення темпів приросту ВВП на душу населення на 0,34%.

Натомість, збільшення частки державних споживчих витрат має негативний вплив на динаміку ВВП на душу населення, а саме: зростання рівня даної контрольної змінної на 1% обумовлює скорочення результативного показника на 0,57%.

На наступному етапі дослідження розрахуємо аналогічні показники, проте з використання методу DFE, результати застосування якого представлені у табл. 1.32.

Як можна відмітити на основі даних, представлених у табл. 1.32, враховуючи значення показника $P > |z|$, статистично незначимими серед показників, які характеризують взаємозв'язок між інтенсивністю регулювання і контрольними змінними та динамікою економічного розвитку у довгостроковій перспективі є частка валового нагромадження капіталу у ВВП, питома вага державних витрат у ВВП та рівень безробіття; решта показників є статистично значимими хоча б на одному з трьох допустимих довірчих інтервалів.

Характеризуючи тенденції, виявлені на основі методу DFE у довгостроковій перспективі, варто відзначити наступне:

- аналогічно до результатів за методом PMG, виявлено негативний вплив збільшення інтенсивності регулювання банківської діяльності на динаміку економічного розвитку країни, а саме: зростання інтегрального показника інтенсивності регулювання на одиницю обумовлює сповільнення темпів економічного зростання на 0,83%;

- серед чинників, що негативно впливають на темпи приросту ВВП на душу населення також можна відзначити збільшення індексу споживчих цін

(зростання ІСЦ на 1% обумовлює скорочення результативного показника на 0,1%) та питомої ваги активів банків у ВВП (зростання факторної ознаки на 1% спричиняє зменшення залежної змінної на 0,05%);

Таблиця 1.32 – Статистичні результати застосування методу DFE для визначення коротко- та довгострокових коефіцієнтів залежності між рівнем інтенсивності регулювання банківської діяльності та економічним зростанням для усєї вибірки країн

Змінна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	P> z	
					Коефіцієнти залежності у довгостроковій перспективі
Індекс інтенсивності регулювання банківської діяльності	-0,8371247	0,4256354	-1,97	0,049	
Відкритість економіки	0,0433610	0,0194791	2,23	0,026	
Валове нагромадження капіталу як % від ВВП	-0,0161610	0,1310768	-0,12	0,902	
Питома вага державних споживчих витрат у ВВП	-0,2426297	0,2029715	-1,20	0,232	
Рівень безробіття	-0,0854636	0,1073758	-0,80	0,426	
Активи банківської системи у % до ВВП	-0,0524566	0,0175800	-2,98	0,003	
Індекс споживчих цін	-0,1010482	0,0385296	-2,62	0,009	
	Коефіцієнти залежності у короткостроковій перспективі				
Індекс інтенсивності регулювання банківської діяльності	0,5299535	0,5059124	-1,64	0,100	
Відкритість економіки	-0,0269244	0,0859999	-0,31	0,754	
Валове нагромадження капіталу як % від ВВП	0,6056275	0,1484525	4,08	0,000	
Питома вага державних споживчих витрат у ВВП	0,0987203	0,4486114	0,22	0,826	
Рівень безробіття	-0,6834163	0,2295072	-2,98	0,003	
Активи банківської системи у % до ВВП	-0,1126781	0,0407843	-2,76	0,006	
Індекс споживчих цін	0,1457815	0,1037679	1,62	0,104	
Cons	13,965870	6,246887	2,24	0,025	
ес	-0,9768868	0,0646336	-15,11	0,000	
Кількість країн	22	22	22	22	
Кількість спостережень	264	264	264	264	

— єдиною змінною, що позитивно впливає у довгостроковому періоді на економічну динаміку є відкритість економіки – зростання даного показника на 1% виявляється у збільшенні темпу приросту ВВП на душу населення на 0,04%.

Разом з тим, слід відзначити, що серед показників, які характеризують модель у короткостроковому періоді статистично незначимими є відкритість економіки та питома вага державних споживчих витрат у ВВП. Аналізуючи значення статистично значимих коефіцієнтів, варто зауважити, що у короткостроковій перспективі зростання інтегрального показника інтенсивності регулювання банківської діяльності на одиницю супроводжується збільшення темпу приросту ВВП на душу населення на 0,53%. Крім того, позитивно на динаміку економічного зростання впливає підвищення питомої ваги валового нагромадження капіталу у ВВП (зростання факторної ознаки на 1% призводить до підвищення результативної змінної на 0,61%), а також індексу споживчих цін (підвищення ІСЦ на 1% обумовлює збільшення темпу приросту ВВП на душу населення на 0,15%). У свою чергу, негативно на динаміку економічного розвитку впливає зростання таких параметрів як безробіття (супроводжується скорочення темпу приросту ВВП на душу населення на 0,68%) та частки активів банків у ВВП (обумовлює зменшення залежної змінної на 0,11%).

Загалом, порівнюючи результати, отримані за кожним із двох методів, можна відмітити, що в цілому зберігаються тенденції та напрям впливу незалежної та контрольних змінних на залежну, проте дещо відрізняються значення коефіцієнтів, що характеризують такого типу взаємозв'язок.

Разом з тим, оскільки метод PMG дозволяє отримати короткострокові коефіцієнти залежності у розрізі кожної з країн, охарактеризуємо деякі з них (ті, що мають найвищий рівень статистичної значимості у короткостроковому періоді) з метою порівняння отриманих результатів для різних країн світу.

Отже, перш за все, проаналізуємо показники взаємозалежності інтенсифікації рівня регулювання банківської діяльності та темпів економічного зростання, що представлені у табл. 1.33.

Таким чином, за даними, представленими у табл. 1.33 можна відмітити, що з 10 розглянутих країн більшість, а саме 7, характеризуються позитивним взаємозв'язком між інтенсивністю регулювання банківської діяльності та темпами економічного зростання, тобто посилення регуляторних вимог у

короткому часовому діапазоні сприяє зростанню рівня стабільності економіки країни і, як наслідок, стимулює покращення економічної динаміки, що проявляється у збільшенні темпу приросту ВВП на душу населення.

Таблиця 1.33 – Статистичні показники виявлення взаємозв'язку між рівнем інтенсивності регулювання банківської діяльності та економічним зростанням у короткостроковій перспективі

Країна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	$P > z $
Великобританія	-2,029	1,281	-1,64	0,100
Російська Федерація	-1,035	0,341	-3,04	0,002
Казахстан	3,069	1,611	1,91	0,057
Австралія	0,520	0,301	1,73	0,084
Індія	2,989	0,899	3,33	0,001
Канада	0,708	0,437	1,62	0,104
Колумбія	9,786	1,521	6,43	0,000
Малайзія	-0,983	0,539	-1,83	0,068
Нідерланди	2,277	1,257	1,81	0,070
Грузія	4,978	2,475	2,01	0,044

Серед представленої групи країн найбільш значним позитивним взаємозв'язком між інтегральним показником інтенсивності регулювання банківської діяльності та темпами приросту ВВП на душу населення характеризується Колумбія, для якої даний тип залежності може бути описаний наступним чином: зростання інтегрального показника на один пункт обумовлює пришвидшення динаміки економічного зростання на 9,79%. Досить високим значення коефіцієнта є також і для Грузії, а саме: збільшення факторної ознаки на одиницю призводить до зростання темпу приросту ВВП на душу населення на 4,98%. У свою чергу, для Казахстану зв'язок між залежною та незалежною змінними може бути охарактеризований наступним твердженням: підвищення на одиницю регуляторного навантаження у банківській діяльності сприяє прискоренню економічного зростання на 3,07%. Майже такий же ефект як і для Казахстану має посилення регуляторних вимог у

банківському секторі і для Індії, для якої буде притаманним підвищення темпу приросту ВВП на душу населення майже на 3%.

Для інших країн позитивний вплив є не настільки суттєвим, а саме: для Австралії та Канади збільшення інтегрального показника інтенсивності регулювання банківської діяльності супроводжується прискоренням темпів економічного зростання менше, ніж на 1%.

Однак, разом з тим, для таких країн як Великобританія, Росія та Малайзія характерним є негативний характер зв'язку між досліджуваними показниками, тобто підвищення на одиницю інтенсивності регулювання діяльності банків передбачає скорочення темпу приросту ВВП на душу населення на 2,03%, 1,04% та 0,98% відповідно.

У контексті дослідження взаємозв'язку між основними параметрами моделі, доцільно проаналізувати не лише вплив зміни інтенсивності регулювання на динаміку показника економічного розвитку, а й волатильність контрольних змінних для різних країн при існуючому рівні регуляторного навантаження на банківський сектор. Відповідні статистичні показники представлено у табл. 1.34 - 1.37 (для аналізу відібрано коефіцієнти, що мають найвищі показники статистичної значимості).

Спираючись на дані, представлені у табл. 1.34, можна зауважити, що показник питомої ваги валового нагромадження капіталу є достатньо ефективною контрольною змінною у процесі дослідження впливу певних індикаторів на темпи економічного розвитку, оскільки у короткостроковій перспективі він є статистично значимим для більшості країн вибірки на довірчих інтервалах у 99% та 95% (навіть без урахування третього допустимого довірчого інтервалу 90%).

Аналізуючи більш детально значення коефіцієнтів регресії, слід зазначити, що для переважної більшості країн вплив збільшення валового нагромадження капіталу на темпи економічного зростання має позитивний характер, і лише для Франції та Індії цей зв'язок є негативним, тобто зростання

рівня контрольної змінною на 1% призведе до скорочення показника приросту ВВП на душу населення на 1,31% та 0,37% відповідно.

Таблиця 1.34 - Статистичні показники виявлення взаємозв'язку між питомою вагою валового нагромадження капіталу у ВВП та економічним зростанням у короткостроковій перспективі

Країна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	P> z
Україна	1,158	0,176	6,58	0,000
Німеччина	0,737	0,383	1,92	0,055
Франція	-1,313	0,376	-3,49	0,000
Російська Федерація	2,423	0,246	9,85	0,000
Казахстан	0,784	0,312	2,51	0,012
США	0,791	0,119	6,64	0,000
Індія	-0,369	0,178	-2,07	0,039
Колумбія	1,281	0,283	4,53	0,000
Бразилія	1,204	0,251	4,80	0,000
Польща	0,981	0,282	3,48	0,001
Філіппіни	1,374	0,478	2,87	0,004
Естонія	0,496	0,227	2,18	0,029
Грузія	0,638	0,217	2,95	0,003

Разом з тим, максимальний позитивний ефект при зростанні незалежної змінної на 1% у короткостроковій перспективі можна відзначити для таких країн як Російська Федерація, Філіппіни, Колумбія, Бразилія та Україна, що може бути охарактеризовано збільшення результативної змінної на 2,42%, 1,37%, 1,28%, 1,2% та 1,16% у відповідній послідовності для кожної з зазначених держав. Натомість, для решти країн, представлених у табл. 1.34 взаємозв'язок між двома досліджуваними параметрами є менш суттєвим, а саме: зростання на 1% частки валового нагромадження капіталу у ВВП супроводжується збільшення темпу приросту ВВП на душу населення менше, ніж на 1%.

Важливою контрольною змінною у процесі дослідження впливу певної групи чинників на динаміку економічного зростання є індекс споживчих цін,

оскільки зазначений показник дозволяє врахувати у ході моделювання циклічність розвитку національної економіки. Саме тому виникає необхідність більш ґрунтовного аналізу взаємозв'язку між коливанням ІСЦ та темпами приросту ВВП на душу населення для даної групи країн у часовому діапазоні 2001-2013 рр. у короткостроковому періоді та при існуючому рівні інтенсивності регулювання банківської діяльності (табл. 1.35).

Таблиця 1.35 - Статистичні показники виявлення взаємозв'язку між індексом споживчих цін та економічним зростанням у короткостроковій перспективі

Країна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	$P > z $
Україна	0,294	0,074	7,54	0,000
Німеччина	1,519	0,711	2,14	0,033
Російська Федерація	-0,339	0,058	-5,89	0,000
Казахстан	0,410	0,154	2,66	0,008
США	0,320	0,060	5,32	0,000
Канада	0,274	0,094	2,91	0,004
Колумбія	-0,740	0,263	-2,81	0,005
Малайзія	0,431	0,201	2,14	0,032
Польща	0,532	0,213	2,50	0,012
Нігерія	1,621	0,560	2,89	0,004
Естонія	0,562	0,152	3,68	0,000
Грузія	0,490	0,208	2,36	0,018

Аналогічно до отриманих в цілому за вибіркою країн результатів, дані табл. 1.35 засвідчують наявність позитивної залежності між рівнем інфляції, розрахованим на основі індексу споживчих цін, та динамікою приросту ВВП на душу населення для більшості держав, для яких вплив досліджуваної контрольної змінної є статистично значимим у короткостроковому періоді хоча б на одному з довірчих інтервалів у 99% чи 95%. Проте, разом з тим, для Російської Федерації та Колумбії незначне зростання інфляції не виступає тригером пришвидшення темпів економічного зростання, а навпаки обумовлює їх скорочення на 0,34% та 0,74% відповідно.

Аналізуючи позитивні значення коефіцієнтів регресії, слід відзначити Німеччину та Нігерію, для яких вплив на результативний показник є найбільш суттєвим, а саме: зростання індексу споживчих цін на 1% призводить до збільшення темпу приросту ВВП на душу населення на 1,52% та 1,62% відповідно. Для решти держав групи позитивного впливу значення коефіцієнта коливається несуттєво і не перевищує 1%.

У контексті даного дослідження особливий інтерес представляє аналіз взаємозв'язку між такою контрольною змінною як частка активів банків у ВВП та темпами економічного зростання з урахування визначеного рівня інтенсивності регулювання банківської діяльності, що представлено у табл. 1.36.

Таблиця 1.36 – Статистичні показники виявлення взаємозв'язку між питомою вагою активів банківської системи у ВВП та економічним зростанням у короткостроковій перспективі

Країна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	P> z
Україна	-0,175	0,059	-2,94	0,003
Німеччина	-0,433	0,155	-2,78	0,005
Франція	-0,173	0,036	-4,88	0,000
Російська Федерація	-0,340	0,140	-12,19	0,000
США	0,063	0,022	2,80	0,005
Білорусь	-0,825	0,354	-2,33	0,020
Індія	-1,332	0,189	-7,02	0,000
Канада	0,055	0,011	5,09	0,000
Колумбія	0,501	0,130	3,85	0,000
Малайзія	-0,146	0,038	-3,83	0,000
Філіппіни	-0,212	0,110	-1,92	0,055
Грузія	0,750	0,466	1,61	0,104

Аналізуючи дані, представлені у табл. 1.36, доцільно відмітити, що напрям впливу показника питомої ваги активів банківської системи у ВВП на темп приросту ВВП на душу населення у короткостроковому періоді серед групи країн з найбільшим рівнем статистичної значимості відповідного коефіцієнта регресії є неоднозначним з незначним превалюванням негативного зв'язку. Крім того, значення самого коефіцієнта є невисоким, тобто зміна

результативної ознаки під впливом факторної не буде досить значною. Зокрема, серед усієї вибірки держав, представлених у таблиці, лише для Індії значення коефіцієнта перевищує одиницю, тобто зростання частки активів банківської системи цієї країни у ВВП буде супроводжуватися скороченням темпу приросту ВВП на душу населення на 1,33%.

Негативний вплив підвищення рівня досліджуваної контрольної змінної на результативний параметр спостерігається також для таких країн як Україна, Німеччина, Франція, Російська Федерація, Білорусь, Малайзія та Філіппіни, проте значення коефіцієнта регресії є меншим за 1%.

Серед групи країн позитивного впливу слід відзначити Грузію та Колумбію, для яких збільшення на 1% частки активів банківської системи у ВВП супроводжується прискоренням темпів економічного зростання на 0,75% та 0,5% відповідно, тоді як для Канади та США значення коефіцієнта не перевищує 0,1%.

Останньою серед групи контрольних змінних, аналіз впливу яких на динаміку ВВП на душу населення при заданому рівні інтенсивності регулювання банківської діяльності потребує дослідження є частка державних споживчих витрат у ВВП (табл. 1.37).

Отже, на основі розрахованих за методом РМГ короткострокових коефіцієнтів регресії можна відзначити, що для більшості країн, для яких аналізований статистичний індикатор є значимим хоча б на одному з допустимих довірчих інтервалів, вплив зростання питомої ваги державних споживчих витрат у ВВП на темпи приросту доданої вартості з розрахунку на душу населення є негативним. Позитивним характером взаємозалежності між факторною та результативною ознаками можуть бути відзначені лише Нігерія та Індія, для яких приріст на 1% рівня означеної незалежної змінної супроводжується збільшенням темпу приросту ВВП на душу населення на 4,79% та 1,04% відповідно.

Таблиця 1.37 – Статистичні показники виявлення взаємозв'язку між питомою вагою споживчих витрат уряду у ВВП та економічним зростанням у короткостроковій перспективі

Країна	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	z	$P > z $
Франція	-4,041	0,485	-8,33	0,000
Великобританія	-1,782	0,680	-2,62	0,009
Казахстан	-1,035	0,540	-1,92	0,055
США	-0,866	0,279	-3,10	0,002
Австралія	-2,516	0,651	-3,86	0,000
Індія	1,036	0,570	1,82	0,069
Канада	-1,895	0,157	-12,11	0,000
Малайзія	-0,878	0,503	-1,75	0,081
Бразилія	-1,209	0,375	-3,22	0,001
Південно-Африканська Республіка	-1,906	0,352	-5,40	0,000
Нігерія	4,786	1,558	3,07	0,002
Естонія	-2,647	0,703	-3,76	0,000

Разом з тим, серед країн з негативним характером взаємозв'язку максимальним значенням коефіцієнтів характеризуються такі держави як Франція, Естонія та Австралія, для яких зв'язок між змінними може бути описаний наступним чином: збільшення питомої ваги споживчих витрат уряду у ВВП на 1% призводить до скорочення темпу приросту ВВП на душу населення на 4,04%, 2,65% та 2,52% відповідно.

Досить суттєвим є негативний вплив зростання державних витрат на економічну динаміку і для таких країн як Південно-Африканська Республіка, Канада та Великобританія, а саме: ріст факторної ознаки на 1% призводить до зниження темпу приросту доданої вартості на душу населення на 1,91%, 1,90% та 1,78% послідовно для кожної з трьох країн.

У свою чергу, для таких держав як Казахстан та Бразилія коливання досліджуваних показників у короткостроковому періоді є майже ідентичним, проте різнонаправленим, тобто зростання одного з них призводить до скорочення іншого приблизно на такий же відсоток, і навпаки.

Значення коефіцієнтів регресії для Малайзії та США дозволяють зробити висновок про те, що у короткостроковій перспективі зростання питомої ваги державних споживчих витрат у ВВП відбувається більш випереджальними темпами, ніж скорочення приросту ВВП на душу населення, що ним спричинене.

Таким чином, підсумовуючи усе вище викладене у рамках даного дослідження, можна відмітити, що застосування двох методів (PMG та DFE) у рамках авторегресійної моделі з розподіленням лагом дозволило виявити майже ідентичний характер залежності між залежною та набором незалежних (у тому числі, і контрольних) змінних у довгостроковій перспективі, а саме: зростання таких показників як інтегральний індикатор інтенсивності регулювання банківської діяльності, частка державних споживчих витрат у ВВП, питома вага активів банківської системи у ВВП та індекс споживчих цін характеризується негативним впливом на темп приросту ВВП на душу населення, тобто обумовлює його скорочення. Натомість, фактори позитивного, що є статистично значимим впливу у довгостроковому періоді відрізняються за кожним із методів. Так, для Pooled Mean Group такою змінною є частка валового нагромадження капіталу, тобто саме зростання цього параметра сприяє пришвидшенню темпів економічного зростання. Однак, згідно з результатами, отриманими на основі застосування методу Dynamic Fixed Effect такою змінною є відкритість економіки (співвідношення суми експорту та імпорту товарів і послуг до ВВП), а тому зростання рівня даного показника сприяє покращенню макроекономічної динаміки.

Характеризуючи короткострокові коефіцієнти залежності, справедливо зазначити, що обидва інструменти дозволили виявити статистично значимий позитивний зв'язок між динамікою ВВП на душу населення та такими змінними як інтегральний індикатор інтенсивності регулювання банківської діяльності, питома вага валового нагромадження капіталу у ВВП та індекс споживчих цін, а також негативний вплив частки активів банківської системи у ВВП, тоді як

вплив решти контрольних змінних може бути охарактеризований лише на основі одного з методів, а для другого є статистично незначимим.

Таким чином, можна відзначити, що два різних інструменти дозволили виявити значною мірою подібні закономірності, а тому отримані результати можуть вважатися цілком адекватними та стати основою для розробки та координації регуляторної політики у банківській діяльності на різних часових діапазонах з метою запобігання деструктивного впливу на темпи економічного зростання в країні.

1.7 Методичне забезпечення вибору спеціальних технологій управління фінансами банку

Аналіз теоретичних підходів до використання управлінських технологій у фінансовому менеджменті показав практичну відсутність механізму вибору технологій управління фінансами банку, який би враховував доцільність впровадження певної технології на певному етапі розвитку банку. Зважаючи на це, пропонується формувати спеціальні технології управління фінансами банку для кожної стадії його життєвого циклу на основі виявлення банківських операцій з низьким рівнем ефективності здійснення.

Для цього слід обґрунтувати індикатори, які характеризують ефективність здійснення основних банківських операцій: кредитних, з залучення коштів, з цінними паперами, валютних, з розрахунково-касового обслуговування з подальшим їх об'єднанням у інтегральні таксономічні показники за кожною групою операцій та розмежуванням значень інтегральних показників на низьке, середнє, високе.

При формуванні показників для оцінювання банківських операцій було враховано, що, згідно з чинним в Україні Законом про бухгалтерський облік та фінансову звітність [65], усю господарську діяльність поділяють на три види:

операційну, інвестиційну та фінансову. Під операційною діяльністю розуміється основна діяльність банку, що дає дохід, а також інші види діяльності, що не є інвестиційними або фінансовими [23].

Внаслідок операційної діяльності банку виникають такі доходи і витрати: процентні доходи і витрати; комісійні доходи і витрати; результат від торговельних операцій; інші операційні доходи і витрати; загальні адміністративні витрати; відрахування в резерви; повернення списаних активів; непередбачені доходи та витрати; податок на прибуток [3,8].

Фінансова діяльність розглядається як діяльність, яка спричиняє зміни розміру та складу власного й запозиченого капіталу банку [23]. Це підтверджується переліком результатів операцій, що пов'язані з фінансовою діяльністю банку, а саме: доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу; доходи (витрати) за субординованим боргом; дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду; доходи, які виникають унаслідок випуску інструментів власного капіталу, тощо.

Інвестиційна діяльність – це придбання і продаж довгострокових активів, а також інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів [23]. За результатами інвестиційної діяльності банк визначає: доходи (витрати) за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій в асоційовані компанії; доходи (витрати) за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи; доходи (витрати) за операціями з реалізації (придбання) інвестиційних цінних паперів, зокрема, цінних паперів до погашення; доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів тощо. На нашу думку, особливу увагу при аналізі процесів відтворення фінансових ресурсів банку за основними банківськими операціями слід приділяти напрямам діяльності, які входять до складу операційної діяльності. Саме вона формує основну частину як доходів, так і витрат будь-якої банківської установи.

У структурі доходів та витрат, які сформовані внаслідок операційної діяльності, найбільшу питому вагу мають процентні доходи і витрати, які в

основному пов'язані з кредитними операціями та операціями із залучення коштів. Ефективне кредитування на сьогодні є необхідним стратегічним завданням фінансового менеджменту банку, оскільки саме кредитні операції є головною структурною компонентою банківських активів. Відтак успішне провадження банківського кредитування є запорукою надійного й стійкого функціонування банків на фінансовому ринку. Основою успішного здійснення кредитних операцій банку є сформована в достатньому обсязі ресурсна база. Отже, зростання обсягів депозитів є важливим фактором збільшення кредитних ресурсів, зменшення їх вартості та оптимізації кредитної політики банків, що призведе до зменшення процентних ставок за кредитами та збільшення попиту на них з боку суб'єктів господарювання та населення. Зростання кредитних портфельів дозволяє банкам збільшувати свої доходи.

Проте банківський прибуток формується в результаті здійснення не тільки кредитної діяльності, але й завдяки здійсненню розрахункових, касових та інших операцій банку. Тобто у загальній структурі прибутку банку важливе місце посідають комісійні доходи й витрати. Левову частину цієї статті складають доходи й витрати від розрахунково-касового обслуговування. Значення аналізу розрахункових і касових операцій обумовлено місцем цих операцій у діяльності банків, а саме:

- розрахункові операції є найпоширенішими операціями банків, і частка цих операцій збільшується у зв'язку з динамічним розвитком роздрібного ринку, а також із використанням платіжних карток;

- розрахункові операції здійснює переважна більшість персоналу банку;

- розрахункові та касові операції виконуються не тільки як окремі операції, вони також супроводжують активні й пасивні операції;

- проведення цих операцій сприяє залученню найдешевших ресурсів;

- ризикованість розрахункових операцій є значно нижчою за ризик активних операцій;

- доходи від розрахункових операцій є стабільнішими, ніж доходи від активних операцій.

Метою аналізу розрахункових операцій є визначення напрямів розширення кола послуг, підвищення конкурентоспроможності банку на ринку й отримання додаткових джерел доходів.

У структурі доходів та витрат від операційної діяльності значне місце посідає результат від торговельних операцій. Цей результат виникає внаслідок здійснення валютних операцій та купівлі-продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж, торговому портфелі та до погашення. Необхідність аналізу валютних операцій у процесі управління банківською установою зумовлюється тим, що валютні операції є одним із найскладніших і найризикованіших видів банківського бізнесу. Здійснення цих операцій може бути для банку джерелом як значних прибутків, так і збитків. У процесі діяльності вітчизняних банківських установ та їх інтеграції у міжнародний фінансовий простір виникає необхідність більш детального аналізу діяльності банків у сфері валютних операцій. Види та обсяги валютних операцій збільшуються прискореними темпами, і сьогодні посідають вагомe місце у діяльності вітчизняних банків.

Обрані показники оцінки ефективності здійснення банківських операцій повинні, по-перше, відповідати цілям та завданням банку, по-друге, вони повинні бути зручними в практичному використанні. Система показників покликана охарактеризувати ступінь вирішення кожного поставленого загального або окремого завдання. При цьому обов'язково має бути збереженою їх внутрішня єдність. Складність формування системи показників полягає в тому, що процеси функціонування та розвитку характеризуються комплексом різноманітних, постійно діючих, мінливих факторів та результатів. Саме тому вибір показників залежить від конкретної ситуації, від виду завдань, що вирішуються.

Слід зазначити, що з метою використання показників для оцінки ефективності здійснення банківських операцій необхідно, щоб вони відповідали основним вимогам, а саме: показники повинні мати можливість агрегуватися та дезагрегуватися й бути зіставними; показники мають бути визначеними та вимірюваними; система показників у цілому повинна комплексно

характеризувати усі аспекти функціонування об'єктів, бути гнучкою та здатною відображати будь-які зміни.

На основі узагальнення наукової літератури [2,5,7,17, 19,33,34,39,43,63,68,83], з урахуванням зазначених вище вимог сформовано перелік показників у розрізі банківських операцій, які характеризують ефективність відтворення фінансових ресурсів (табл. 1.38). Показники розраховуються за офіційними формами фінансової звітності банків.

Для оцінювання ефективності відтворення фінансових ресурсів банку за групами банківських операцій сформовано систему показників, кількість яких за результатами теоретичного узагальнення наукових джерел склала 53. З метою скорочення інформаційного простору, виключення показників, які дублюють один одного та виділення найбільш значущих застосовано кореляційний та багатовимірний факторний аналіз.

Кореляційний аналіз передбачає розрахунок коефіцієнта парної кореляції, який дозволяє виявити щільність лінійного зв'язку між показниками. Якщо значення коефіцієнта парної кореляції коливається в межах від 0,7 до 0,9, то між показниками існує сильний характер взаємозв'язку. Якщо воно перевищує значення 0,9 – це є свідченням дуже сильної тісноти лінійного зв'язку [44]. Виключення з вибірки коефіцієнтів, значення яких перевищує 0,7, дозволить уникнути дублювання показників з подібним змістом. Це забезпечить вибір лише найбільш важливих та інтерпретованих показників.

Показники, які наведено в табл. 1.38, розраховано на підставі фінансової звітності 134 банків станом на 01.07.2014 р. З вибірки було виключено банки, які перебували у стані ліквідації, банки із тимчасовою адміністрацією, санаційний банк, а також банки, на сайтах яких була відсутня фінансова звітність з примітками до неї. Як показали розрахунки, між деякими показниками існує тісний лінійний зв'язок – парні коефіцієнти кореляції перевищують 0,7. Розраховані коефіцієнти парної кореляції представлені за кожною окремою групою показників у залежності від сфери діяльності банку (табл. 1.39 – табл. 1.43).

Таблиця 1.38 - Перелік показників для оцінювання ефективності здійснення основних банківських операцій

Показники	Умовне позначення
<i>Показники оцінки кредитних операцій банку</i>	
Коефіцієнт кредитної активності	K1
Коефіцієнт забезпеченості позик	K2
Коефіцієнт захищеності позик (достатність резервів)	K3
Розмір кредитних вкладень на 1 грн. капіталу	K4
Частка кредитів, наданих фізичним особам	K5
Частка кредитів, наданих юридичним особам	K6
Частка кредитного портфеля, яка переходить в категорію нестандартної заборгованості	K7
Частка безнадійних кредитів у загальному обсязі кредитів	K8
Частка списань із резерву в кредитному портфелі	K9
Дохідність кредитних вкладень	K10
Дохідність активів за рахунок кредитних операцій	K11
Питома вага доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів	K12
Окупність процентних витрат доходами від кредитування	K13
<i>Показники оцінки операцій із залучення коштів</i>	
Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів	31
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	32
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	33
Коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи	34
Коефіцієнт активності використання зобов'язань у кредитний портфель	35
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	36
Співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб	37
Частка вкладів фізичних осіб у зобов'язаннях	38
Коефіцієнт залежності від міжбанківського ринку	39
Вартість зобов'язань	310
Ефективність використання залучених коштів	311
Частка міжбанківських позик у загальному обсязі зобов'язань	312
Відношення міжбанківських позик до статутного капіталу	313
Коефіцієнт надання міжбанківських позик	314
Частка поточних рахунків у зобов'язаннях банку	315
<i>Показники оцінки операцій з розрахунково-касового обслуговування</i>	
Частка комісійних доходів від РКО в комісійних доходах	PK1
Частка комісійних доходів від РКО в загальних доходах банку	PK2
Частка комісійних видатків за РКО в загальних комісійних витратах	PK3
Частка комісійних видатків за РКО в загальних витратах банку	PK4
Непроцентна маржа по РКО	PK5
Частка кількості карток в обігу в загальній кількості карток	PK6
Частка кількості банкоматів у загальній кількості банкоматів	PK7
Частка кількості платіжних терміналів у загальній кількості терміналів	PK8

Продовження таблиці 1.38

Показники	Умовне позначення
<i>Показники оцінки валютних операцій</i>	
Частка валютних активів у загальних активах	B1
Частка валютних кредитів у загальному обсязі активних операцій у валюті	B2
Частка валютних кредитів у загальному обсязі кредитних операцій	B3
Частка валютних зобов'язань у загальних пасивах	B4
Ефективність використання банком залучених ресурсів в іноземній валюті	B5
Рентабельність доходу від валютних операцій	B6
Рентабельність валютних активів	B7
Частка прибутку від валютних операцій у загальному прибутку банку	B8
Дохідність загальних активів за рахунок валютних операцій	B9
<i>Показники оцінки операцій банку з цінними паперами</i>	
Частка портфелю цінних паперів в портфелі банку на продаж в загальних активах	ЦП1
Частка портфелю цінних паперів у торговому портфелі банку	ЦП2
Частка портфелю цінних паперів у портфелі банку до погашення	ЦП3
Дохідність портфелю цінних паперів на продаж	ЦП4
Дохідність торгового портфелю цінних паперів	ЦП5
Дохідність портфелю цінних паперів до погашення	ЦП6
Частка доходів від продажу цінних паперів у портфелі на продаж у загальному доході	ЦП7
Частка доходів від продажу цінних паперів у торговому портфелі в загальному доході	ЦП8

У результаті відбору показників залишилися ті, що використовуються для аналізу кредитних операцій при оцінюванні ефективності відтворення фінансових ресурсів банку: коефіцієнт кредитної активності (K_1), коефіцієнт забезпеченості позик (K_2), коефіцієнт захищеності позик (достатність резервів) (K_3), розмір кредитних вкладень на 1 грн. капіталу (K_4), частка кредитів, наданих юридичним особам (K_6), частка кредитного портфеля, яка переходить у категорію нестандартної заборгованості (K_7), частка безнадійних кредитів у загальному обсязі кредитів (K_8), частка списань із резерву в кредитному портфелі (K_9), дохідність кредитних вкладень (K_{10}), питома вага доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів (K_{112}) та окупність процентних витрат доходами від кредитування (K_{13}).

Таблиця 1.39 - Взаємозв'язок між показниками оцінки кредитних операцій банку

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13
K1	1,000	0,175	0,084	0,555	-0,196	0,350	0,333	-0,172	0,001	0,046	0,501	0,602	0,209
K2	0,175	1,000	-0,295	-0,012	-0,346	0,514	0,219	0,010	-0,247	-0,216	-0,172	0,032	-0,061
K3	0,084	-0,295	1,000	-0,172	0,060	-0,026	0,144	0,323	0,090	0,240	0,255	0,059	0,418
K4	0,555	-0,012	-0,172	1,000	0,021	0,061	0,204	-0,119	-0,015	0,045	0,298	0,396	-0,182
K5	-0,196	-0,346	0,060	0,021	1,000	-0,883	-0,343	0,177	0,147	0,373	0,314	-0,127	-0,092
K6	0,350	0,514	-0,026	0,061	-0,883	1,000	0,417	-0,132	-0,103	-0,226	-0,192	0,205	0,120
K7	0,333	0,219	0,144	0,204	-0,343	0,417	1,000	0,089	-0,026	-0,075	0,015	0,305	0,118
K8	-0,172	0,010	0,323	-0,119	0,177	-0,132	0,089	1,000	0,039	0,001	-0,092	-0,025	-0,045
K9	0,001	-0,247	0,090	-0,015	0,147	-0,103	-0,026	0,039	1,000	0,176	0,107	0,035	0,111
K10	0,046	-0,216	0,240	0,045	0,373	-0,226	-0,075	0,001	0,176	1,000	0,745	0,311	0,129
K11	0,501	-0,172	0,255	0,298	0,314	-0,192	0,015	-0,092	0,107	0,745	1,000	0,453	0,226
K12	0,602	0,032	0,059	0,396	-0,127	0,205	0,305	-0,025	0,035	0,311	0,453	1,000	0,151
K13	0,209	-0,061	0,418	-0,182	-0,092	0,120	0,118	-0,045	0,111	0,129	0,226	0,151	1,000

Враховуючи умову наявності тісного лінійного зв'язку зі значенням 0,7 та вище, виключено такі показники, які характеризують операції з залучення коштів (табл. 1.40): коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів (Z_2), коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи (Z_4), відношення міжбанківських позик до статутного капіталу (Z_{13}) та коефіцієнт надання міжбанківських позик (Z_{14}).

З переліку показників, які використовуються для аналізу операцій із розрахунково-касового обслуговування, на основі аналізу коефіцієнтів парних кореляцій (табл. 1.41) виключенню підлягають 2 показники, а саме: частка кількості карток в обігу в загальній кількості карток (PK_6) та частка кількості платіжних терміналів у загальній кількості терміналів (PK_8).

Таблиця 1.40 - Взаємозв'язок між показниками оцінки операцій з залучення коштів

	31	32	33	34	35	36	37	38	39	310	311	312	313	314	315
31	1,000	0,233	0,585	-0,697	-0,490	-0,432	-0,348	0,214	-0,304	-0,334	0,276	0,145	0,275	0,353	-0,231
32	0,233	1,000	-0,071	-0,131	-0,080	0,117	-0,117	-0,162	0,194	-0,092	0,121	0,972	0,841	0,879	-0,248
33	0,585	-0,071	1,000	-0,393	-0,230	-0,560	-0,191	0,567	-0,202	-0,028	0,093	-0,118	-0,026	0,073	-0,364
34	-0,697	-0,131	-0,393	1,000	0,901	0,427	0,068	-0,066	0,570	0,308	-0,253	-0,108	-0,127	-0,141	0,206
35	-0,490	-0,080	-0,230	0,901	1,000	0,430	0,020	-0,019	0,475	0,211	-0,290	-0,080	-0,063	-0,083	0,154
36	-0,432	0,117	-0,560	0,427	0,430	1,000	0,057	-0,384	0,174	-0,112	-0,294	0,156	0,153	0,012	0,230
37	-0,348	-0,117	-0,191	0,068	0,020	0,057	1,000	-0,345	-0,015	-0,003	0,011	-0,082	-0,163	-0,186	-0,055
38	0,214	-0,162	0,567	-0,066	-0,019	-0,384	-0,345	1,000	0,124	0,057	-0,019	-0,185	-0,100	-0,064	-0,052
39	-0,304	0,194	-0,202	0,570	0,475	0,174	-0,015	0,124	1,000	0,231	-0,068	0,205	0,147	0,190	0,078
310	-0,334	-0,092	-0,028	0,308	0,211	-0,112	-0,003	0,057	0,231	1,000	-0,131	-0,093	-0,082	-0,072	-0,103
311	0,276	0,121	0,093	-0,253	-0,290	-0,294	0,011	-0,019	-0,068	-0,131	1,000	0,142	0,031	0,168	-0,135
312	0,145	0,972	-0,118	-0,108	-0,080	0,156	-0,082	-0,185	0,205	-0,093	0,142	1,000	0,783	0,805	-0,236
313	0,275	0,841	-0,026	-0,127	-0,063	0,153	-0,163	-0,100	0,147	-0,082	0,031	0,783	1,000	0,825	-0,167
314	0,353	0,879	0,073	-0,141	-0,083	0,012	-0,186	-0,064	0,190	-0,072	0,168	0,805	0,825	1,000	-0,278
315	-0,231	-0,248	-0,364	0,206	0,154	0,230	-0,055	-0,052	0,078	-0,103	-0,135	-0,236	-0,167	-0,278	1,000

Таблиця 1.41 - Взаємозв'язок між показниками оцінки операцій з розрахунково-касового обслуговування банку

	PK1	PK2	PK3	PK4	PK5	PK6	PK7	PK8
PK1	1,0000	0,3273	0,4091	0,2146	0,0917	0,0630	0,0904	0,0899
PK2	0,3273	1,0000	0,2105	0,1754	0,0608	0,0177	0,0268	0,0230
PK3	0,4091	0,2105	1,0000	0,1636	-0,3567	0,0286	0,0599	0,0522
PK4	0,2146	0,1754	0,1636	1,0000	-0,2107	0,0071	0,0215	0,0206
PK5	0,0917	0,0608	-0,3567	-0,2107	1,0000	-0,0492	-0,0522	-0,0615
PK6	0,0630	0,0177	0,0286	0,0071	-0,0492	1,0000	0,9624	0,9700
PK7	0,0904	0,0268	0,0599	0,0215	-0,0522	0,9624	1,0000	0,9892
PK8	0,0899	0,0230	0,0522	0,0206	-0,0615	0,9700	0,9892	1,0000

Аналіз валютних операцій банку як складова оцінювання ефективності відтворення його фінансових ресурсів буде здійснюватись за допомогою наступних показників: частка валютних кредитів у загальному обсязі активних операцій у валюті (B₂), частка валютних зобов'язань у загальних пасивах (B₄), ефективність використання банком залучених ресурсів у іноземній валюті (B₅), рентабельність доходу від валютних операцій (B₆), рентабельність валютних активів (B₇), частка прибутку від валютних операцій у загальному прибутку банку (B₈) та дохідність загальних активів за рахунок валютних операцій (B₉) (табл. 1.42).

Аналіз коефіцієнтів парної кореляції показників операцій із цінними паперами (табл. 1.43) засвідчив, що щільність лінійного зв'язку не перевищує 0,7, тому всі показники аналізу операцій банку з цінними паперами доцільно надалі використовувати при оцінюванні стану відтворювальних процесів.

Таблиця 1.42 - Взаємозв'язок між показниками оцінки валютних операцій банку

	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9
B1	1,0000	0,4325	0,7853	0,8753	0,0693	0,0747	-0,1125	0,0882	0,1189
B2	0,4325	1,0000	0,7197	0,3611	0,4091	-0,0121	0,0697	0,0632	0,1464
B3	0,7853	0,7197	1,0000	0,7085	0,1907	0,0653	-0,0701	0,0593	0,0941
B4	0,8753	0,3611	0,7085	1,0000	-0,0108	0,0208	-0,1987	-0,0704	-0,1388
B5	0,0693	0,4091	0,1907	-0,0108	1,0000	0,0329	0,4622	0,0205	0,1464
B6	0,0747	-0,0121	0,0653	0,0208	0,0329	1,0000	0,0781	0,1722	0,2939
B7	-0,1125	0,0697	-0,0701	-0,1987	0,4622	0,0781	1,0000	0,1124	0,4455
B8	0,0882	0,0632	0,0593	-0,0704	0,0205	0,1722	0,1124	1,0000	0,4385
B9	0,1189	0,1464	0,0941	-0,1388	0,1464	0,2939	0,4455	0,4385	1,0000

Таблиця 1.43 - Взаємозв'язок між показниками оцінки операцій банку з цінними паперами

	ЦП1	ЦП2	ЦП3	ЦП4	ЦП5	ЦП6	ЦП7	ЦП8
ЦП1	1,0000	-0,0653	-0,0440	-0,0607	0,2501	0,3178	0,0659	0,0547
ЦП2	-0,0653	1,0000	-0,0516	-0,0455	0,1053	-0,0320	0,6786	0,0238
ЦП3	-0,0440	-0,0516	1,0000	-0,0522	-0,0110	-0,0313	-0,0408	-0,0161
ЦП4	-0,0607	-0,0455	-0,0522	1,0000	0,0212	0,1480	-0,0314	-0,0225
ЦП5	0,2501	0,1053	-0,0110	0,0212	1,0000	-0,0041	0,2440	0,0879
ЦП6	0,3178	-0,0320	-0,0313	0,1480	-0,0041	1,0000	0,0211	-0,0204
ЦП7	0,0659	0,6786	-0,0408	-0,0314	0,2440	0,0211	1,0000	0,0484
ЦП8	0,0547	0,0238	-0,0161	-0,0225	0,0879	-0,0204	0,0484	1,0000

Таким чином, розрахунок коефіцієнтів парної кореляції між показниками, що описують ефективність здійснення банківських операцій, дозволив скоротити вихідну сукупність показників з 53 до 43 та уникнути явища дублювання між показниками з подібним економічним змістом.

Для реалізації наступного етапу відбору показників доцільним є застосування факторного аналізу, який використовується як спосіб виявлення структури взаємозв'язків між змінними, так і як спосіб скорочення їх кількості, тобто редукції даних.

Під факторним аналізом у математичній статистиці розуміють сукупність методів, які дозволяють вилучити й кількісно описати латентні узагальнюючі характеристики механізму розвитку досліджуваних явищ і процесів на основі реально існуючих зв'язків показників-ознак. Факторний аналіз не потребує апріорного поділу змінних на залежні та незалежні, адже всі змінні розглядаються як рівнозначні [44]. Одним із найпоширеніших методів виявлення факторів є метод головних компонент, суть якого полягає у визначенні максимально інформативних компонент. Використання цього методу дає можливість знизити розмірність досліджуваної вибірки без втрати інформативності.

Максимальна кількість факторів, які можна виокремити у результаті факторного аналізу, складає 13, кожному з яких відповідає пояснювана ним дисперсія. При визначенні кількості головних компонент використовується критерій Кайзера, згідно з яким, головними є компоненти, власні числа яких більші за 1. Якщо фактор не виділяє дисперсію, рівну за величину, принаймні,

одній змінній, то він вилучається [44]. Реалізацію методу було здійснено у програмі Statistica 8.0 (модуль Factor Analysis). Статистичні характеристики отриманих факторів наведено в табл. 1.44.

Таблиця 1.44 - Результати факторного аналізу показників кредитних операцій

Фактор	Власне значення фактора	Частка загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
1	2,562143	27,29221	2,562143	27,29221
2	1,997630	19,16027	4,559773	46,45248
3	1,541467	16,01333	6,101239	62,46581
4	1,096515	12,96832	7,197755	75,43413

Результати факторного аналізу показали, що аналіз кредитних операцій доцільно проводити на основі чотирьох отриманих факторів. Частка цих компонент у сумарній дисперсії (27,29%, 19,16%, 16,01% та 12,97% відповідно) є вагомою, що свідчить про достатньо високу повноту факторизації – 75,43%.

У кожен з виділених факторів включаються всі аналізовані показники, але для зменшення розмірності слід оцінити їх значущість на основі величини факторних навантажень (табл. 1.45).

Таблиця 1.45 - Матриця факторних навантажень показників кредитних операцій

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
K ₁	-0,838733	0,183685	-0,165423	0,054295
K ₂	-0,410241	-0,595992	0,326171	-0,008531
K ₃	0,013124	0,692911	0,498598	-0,113898
K ₄	-0,572514	0,026495	-0,591363	-0,274397
K ₆	-0,638528	-0,327540	0,422441	0,183226
K ₇	-0,623222	0,030467	0,343115	-0,254418
K ₈	0,173872	0,214863	0,402134	-0,786114
K ₉	0,097942	0,432078	-0,119385	0,140264
K ₁₀	-0,004083	0,633404	-0,254360	0,040548
K ₁₂	-0,700835	0,367537	-0,231415	-0,090838
K ₁₃	-0,187865	0,500502	0,467977	0,509296

З таблиці видно, що перший фактор має найбільший кореляційний зв'язок з двома показниками (коефіцієнт кредитної активності та питома вага доходів

від надання кредитів у загальній сумі доходів), а четвертий фактор знаходиться в тісному кореляційному взаємозв'язку з часткою нестандартних кредитів у загальному обсязі кредитів.

При цьому фактор 2 та 3 не мають тісних кореляційних взаємозв'язків із жодною ознакою. Матриця факторних навантажень із такими значеннями не дає змогу надати змістовну інтерпретацію отриманих факторів, тому слід здійснити процедуру повороту за ортогональним обертанням методом Varimax normalized. Цей метод обертання спрощує факторну структуру (значення навантажень є наближеними до 1 або до 0) та полегшує інтерпретацію визначених факторів. Матриця факторних навантажень після обертання представлена в табл. 1.46.

Як видно з таблиці, до групи показників ефективності здійснення кредитних операцій банку увійшли: коефіцієнт кредитної активності (K_1), коефіцієнт забезпеченості позик (K_2), розмір кредитних вкладень на 1 грн. капіталу (K_4), частка кредитів, наданих юридичним особам (K_6), частка нестандартних кредитів у загальному обсязі кредитів (K_8), питома вага доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів (K_{12}) та окупність процентних витрат доходами від кредитування (K_{13}).

Таблиця 1.46 - Матриця факторних навантажень показників кредитних операцій після обертання Varimax normalized

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
K_1	0,840260	-0,127463	0,164501	-0,134839
K_2	0,093428	-0,785956	-0,031819	-0,049974
K_3	0,033506	0,269541	0,631199	0,519311
K_4	0,756452	0,074953	-0,412730	-0,072766
K_6	0,306045	-0,724223	0,311146	-0,109795
K_7	0,490422	-0,418803	0,221146	0,327071
K_8	-0,096577	0,010660	-0,056056	0,918424
K_9	0,048137	0,429867	0,203696	-0,040200
K_{10}	0,255364	0,604836	0,188299	0,032657
K_{12}	0,814624	0,098575	0,119432	0,021539
K_{13}	0,064793	0,071282	0,864096	-0,090770

Результати проведення факторного аналізу операцій із залучення коштів,

розрахунково-касового обслуговування, валютних операцій та операцій з цінними паперами представлено в Додатку Б, табл. Б.1–Б.7.

До складу показників, які використовуються в процесі аналізу операцій із залучення коштів, віднесено (табл. 1.47): коефіцієнт активності залучення строкових депозитів, коефіцієнт активності використання зобов'язань у кредитний портфель, коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель, співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб, коефіцієнт залежності від міжбанківського ринку та частка міжбанківських позик у загальному обсязі зобов'язань.

Таблиця 1.47 – Матриця факторних навантажень показників операцій з залучення коштів після обертання Varimax normalized

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
Z ₁	0,397773	-0,562035	-0,318801	0,461919
Z ₃	0,810084	-0,173899	-0,076698	0,258034
Z ₅	-0,262693	0,724806	0,237096	0,062666
Z ₆	-0,795831	0,246331	0,106618	0,072302
Z ₇	-0,138779	-0,038735	-0,013020	-0,808407
Z ₈	0,665191	0,187063	0,194560	0,476810
Z ₉	-0,128218	0,771261	-0,180075	0,178699
Z ₁₀	0,327360	0,621391	0,029725	-0,355654
Z ₁₁	0,135917	-0,316896	-0,482760	-0,070998
Z ₁₂	-0,314052	0,094426	-0,804503	0,232293
Z ₁₅	-0,422367	-0,051094	0,626681	0,211244

Аналіз операцій з розрахунково-касового обслуговування (РКО) в межах процедури оцінювання ефективності відтворення фінансових ресурсів банку доцільно здійснювати за наступними показниками (табл. 1.48): частка комісійних доходів від РКО в комісійних доходах, частка комісійних витратів за РКО в загальних комісійних витратах та непроцентна маржа за РКО.

Таблиця 1.48 – Матриця факторних навантажень показників РКО банку

Показник	Фактор 1	Фактор 2
РК ₁	0,708608	0,431794
РК ₂	0,560760	0,486801
РК ₃	0,755852	-0,236855
РК ₄	0,540092	-0,175185
РК ₅	-0,351261	0,846068
РК ₇	0,184333	-0,044039

До переліку показників, які характеризують валютні операції, включено (табл. 1.49): частку валютних кредитів у загальному обсязі активних операцій у валюті, частку валютних зобов'язань у загальних пасивах, ефективність використання банком залучених ресурсів в іноземній валюті, рентабельність валютних активів, частку прибутку від валютних операцій у загальному прибутку банку та дохідність загальних активів за рахунок валютних операцій.

Таблиця 1.49 – Матриця факторних навантажень показників валютних операцій після обертання Varimax normalized

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
V ₂	0,053203	-0,786581	0,380509
V ₄	-0,023944	-0,831197	-0,235094
V ₅	-0,072151	-0,256942	0,830589
V ₆	0,655654	-0,060863	-0,080575
V ₇	0,194011	0,218192	0,811667
V ₈	0,753603	0,010599	0,026052
V ₉	0,748996	0,082107	0,393351

За результатами факторного аналізу операції банку з цінними паперами оцінюватимуться за допомогою таких показників, як частка портфелю цінних паперів у портфелі банку на продаж у загальних активах, частка портфелю цінних паперів у торговому портфелі банку, дохідність портфелю цінних паперів на продаж, дохідність портфелю цінних паперів до погашення, частка доходів від продажу цінних паперів у портфелі на продаж у загальному доході та частка доходів від продажу цінних паперів у торговому портфелі в загальному доході (табл. 1.50).

Таблиця 1.50 - Матриця факторних навантажень показників операцій з цінними паперами після обертання Varimax normalized

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
ЦП ₁	0,027708	0,830058	-0,112215	-0,181815
ЦП ₂	-0,904379	-0,093606	0,025160	0,024380
ЦП ₃	0,061988	0,044865	-0,665495	0,304583
ЦП ₄	0,040055	0,070285	0,731062	0,192393
ЦП ₅	-0,285207	0,417157	-0,118264	-0,439022
ЦП ₆	0,032502	0,713520	0,283240	0,284561
ЦП ₇	-0,908811	0,092143	-0,003896	-0,059061
ЦП ₈	0,041662	-0,023717	0,064466	-0,809055

Таким чином, у результаті здійснення кореляційного та факторного аналізу відібрано 28 найбільш інформативних та значущих показників для оцінювання ефективності здійснення основних банківських операцій.

Формування спеціальних технологій управління фінансами банку, як зазначено вище, здійснюється, у першу чергу, за тими операціями, ефективність здійснення яких є низькою. Тому доцільним є зведення множини індикаторів за кожною групою банківських операцій до комплексного показника, з подальшим розмежуванням його на високий, середній, низький рівні. Оскільки всі банківські операції характеризуються кількісними показниками, то з метою отримання інтегрального показника застосовано метод таксономії [59].

На рис. 1.11 представлено взаємозв'язки показників оцінювання ефективності здійснення основних банківських операцій.

Для формування висновків стосовно значень інтегральних показників за банківськими операціями, що забезпечують відтворення фінансових ресурсів банку, а також для виявлення операцій з низькою ефективністю здійснення доцільно визначити їх рівні.

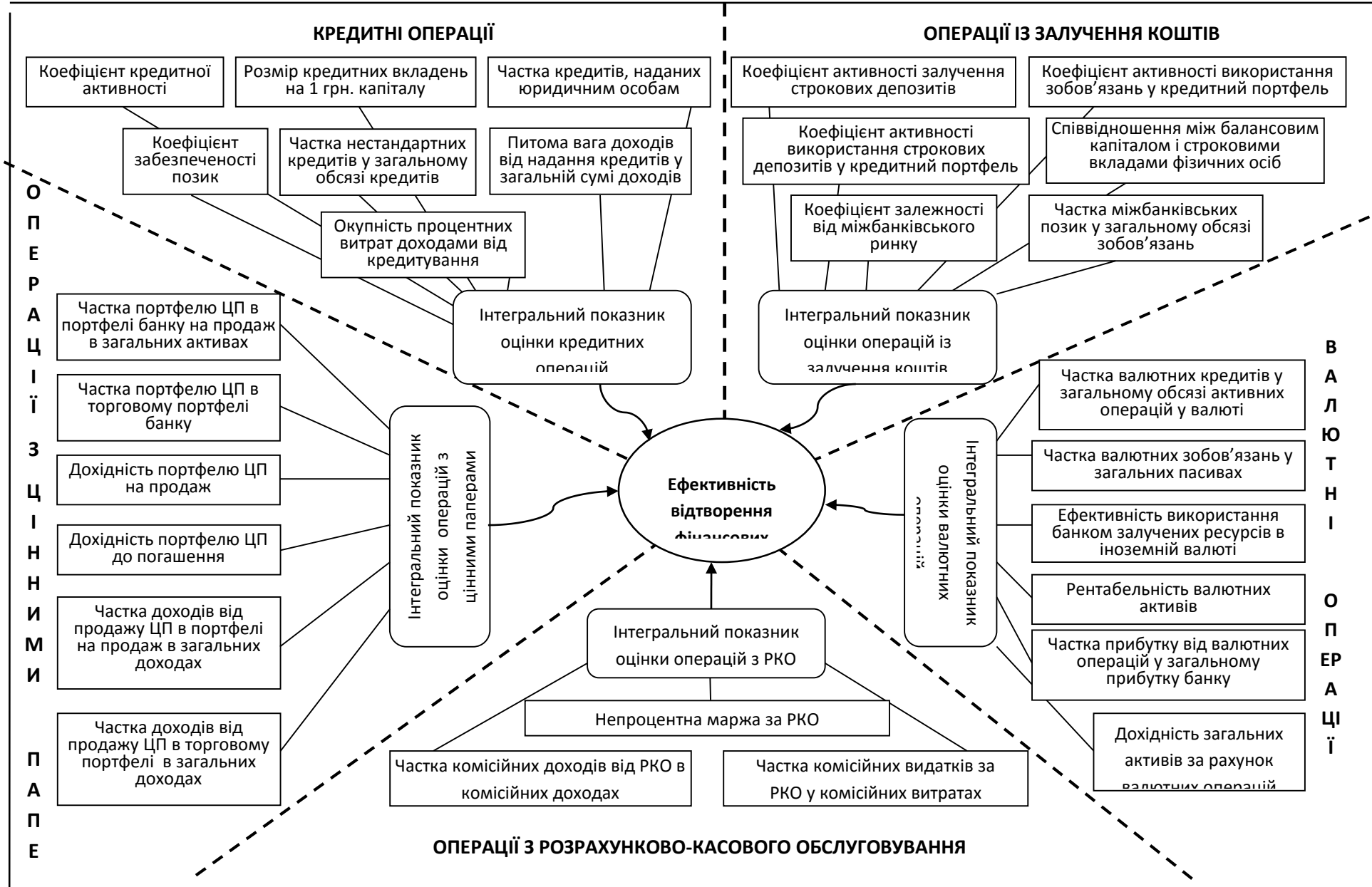

Рисунок 1.11 - Взаємозв'язки показників оцінювання ефективності здійснення банківських операцій

Однією із складових методичного забезпечення вибору спеціальних технологій управління фінансами банку є розмежування значень інтегральних таксономічних показників оцінки ефективності здійснення банківських операцій на низький, середній, високий рівні, що реалізовано за допомогою методу шкалювання за правилом «трьох сигм».

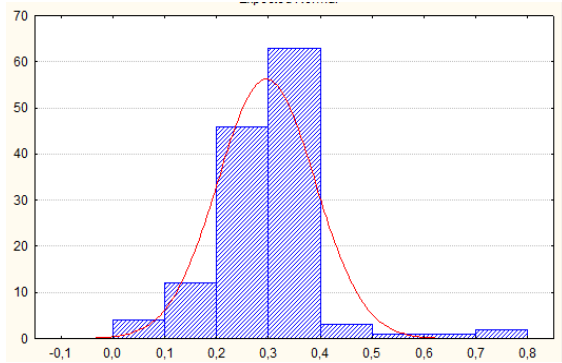
Для перевірки значень інтегральних показників на відповідність нормальному закону розподілу та суттєвості асиметрії у випадку її наявності були розраховані основні параметри розподілу показників оцінки ефективності здійснення банківських операцій: середнє арифметичне, середнє квадратичне відхилення, мода, медіана, відносний показник асиметрії, коефіцієнт асиметрії (табл. 1.51).

Таблиця 1.51- Кількісні характеристики оцінки ефективності здійснення основних банківських операцій

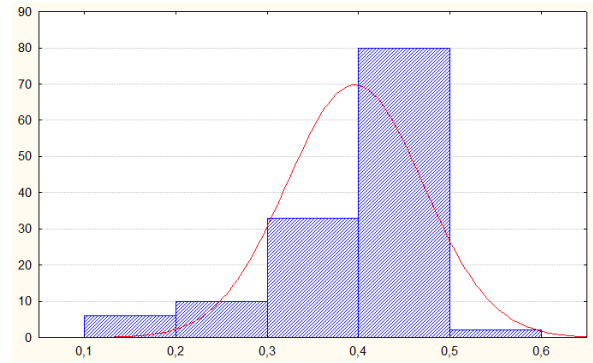
Показник	Середнє арифметичне	Медіана	Мода	Середнє квадратичне відхилення	Відносний показник асиметрії	Коефіцієнт асиметрії
Інтегральний показник оцінки кредитних операцій	0,299	0,301	0,314	0,097	1,541	-0,164
Інтегральний показник оцінки операцій із залучення коштів	0,396	0,412	0,42	0,0749	-1,583	-0,324
Інтегральний показник оцінки операцій з РКО	0,359	0,349	0,346	0,1184	0,798	0,119
Інтегральний показник оцінки операцій із цінними паперами	0,078	0,0698	0,0675	0,033	3,467	0,3205
Інтегральний показник оцінки валютних операцій	0,27	0,268	0,268	0,071	0,884	0,0271

З результатів розрахунків видно, що показники розподілені не

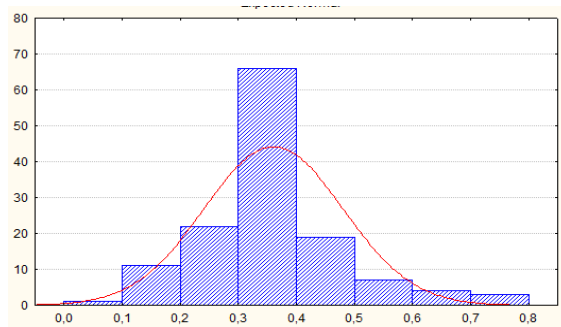
симетрично. З побудованого графіку розподілу частот показників оцінки ефективності здійснення основних банківських операцій можна відстежити характер асиметрії (рис. 1.12).

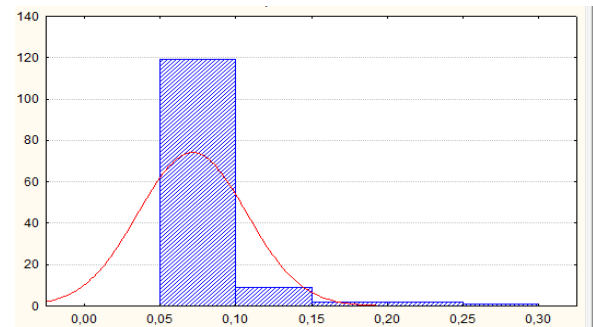
Інтегральний показник оцінки кредитних операцій

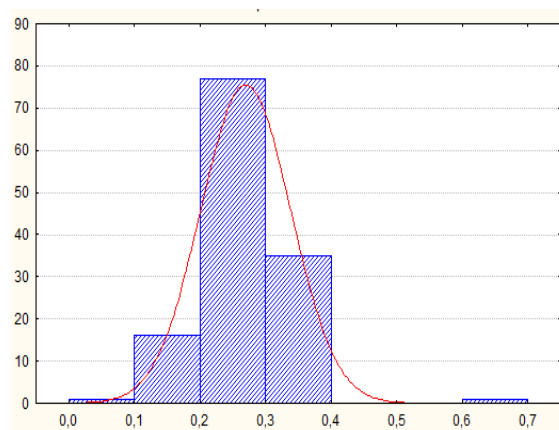
Інтегральний показник оцінки операцій із залучення коштів

Інтегральний показник оцінки операцій з розрахунково-касового обслуговування

Інтегральний показник оцінки операцій з цінними паперами

Інтегральний показник оцінки валютних операцій

Рисунок 1.12 – Гістограми розподілу інтегральних показників оцінки ефективності здійснення основних банківських операцій (складено автором)

З табл. 1.51 та рис. 1.12 видно, що тільки один показник розподілений із лівобічною асиметрією, а саме – інтегральний показник оцінки операцій із залучення коштів. Інші інтегральні показники за банківськими операціями мають правобічну асиметрію розподілу.

Для оцінки суттєвості асиметрії був розрахований коефіцієнт асиметрії (табл. 1.51). Виходячи з даних таблиці, зазначені інтегральні показники оцінки ефективності відтворення фінансових ресурсів банку мають незначну асиметрію розподілу (коефіцієнт асиметрії показників за модулем менше, ніж 0,5), тому при шкалюванні її можна не враховувати.

Оскільки розподіл інтегральних показників оцінки ефективності відтворення фінансових ресурсів банку за банківськими операціями близький до нормального, то точкою відліку обрано середнє арифметичне значення інтегрального показника за кожною операцією.

Наступним етапом є визначення інтервалів шкали інтегральних показників. При цьому порядок розрахунку діапазону значень шкал здійснюватиметься наступним чином: $(\bar{X} - 3\sigma; \bar{X} + 3\sigma)$. Результати розрахунків представлено в табл. 1.52.

Таблиця 1.52 - Шкали та рівні показників оцінки ефективності здійснення основних банківських операцій

Показник	Рівні інтегрального показника		
	низький	середній	високий
Інтегральний показник оцінки кредитних операцій	[0; 0,202]	(0,202; 0,396]	(0,396; 1]
Інтегральний показник оцінки операцій із залучення коштів	[0; 0,321]	(0,321; 0,471]	(0,471; 1]
Інтегральний показник оцінки валютних операцій	[0; 0,199]	(0,199; 0,341]	(0,341; 1]
Інтегральний показник оцінки операцій із цінними паперами	[0; 0,045]	(0,045; 0,111]	(0,111; 1]
Інтегральний показник оцінки операцій із РКО	[0; 0,242]	(0,242; 0,478]	(0,478; 1]

Розроблені шкали та визначені рівні інтегральних показників банківських операцій дозволяють зробити висновки щодо відтворення фінансових ресурсів

банків та виділити операції з низьким рівнем ефективності здійснення. Розподіл цих показників за низьким, середнім та високим рівнями по банківській системі України у цілому представлено в табл. 1.53.

Як показують дані, інтегральний показник оцінки кредитних операцій банків розподілено наступним чином: 21,9% показників описують низький рівень, 72,99% показників розподілені в межах середнього рівня та 5,11% відповідають високому рівню. Розподіл значень інтегрального показника оцінки операцій із залучення коштів також характеризується переважно середнім рівнем, оскільки частка таких показників складає 79,64%. Низькому та високому рівням відповідає 17,52% та 5,84% інтегральних показників відповідно.

Таблиця 1.53 – Розподіл інтегральних показників оцінки ефективності здійснення основних банківських операцій банків України станом на 01.07.2014 р.

Показник	Частка інтегральних показників банків за їх рівнями, %		
	низький рівень	середній рівень	високий рівень
Інтегральний показник оцінки кредитних операцій	21,90	72,99	5,11
Інтегральний показник оцінки операцій із залучення коштів	17,52	76,64	5,84
Інтегральний показник оцінки валютних операцій	27,01	64,23	8,76
Інтегральний показник оцінки операцій з цінними паперами	2,19	89,78	8,03
Інтегральний показник оцінки операцій з РКО	16,79	70,80	12,41

Досліджуючи розподіл інтегральних показників оцінки валютних операцій, можна побачити, що переважна більшість показників сконцентрована в межах середнього рівня (64,23%), а високому та низькому рівням відповідають 8,76% та 27,01%. Розподіл значень інтегрального показника оцінки операцій із цінними паперами представлено наступним чином: 89,78% показників описують середній рівень, 8,03% – високий рівень, 2,19% – низький рівень. Аналіз розподілу інтегральних показників оцінки операцій із

розрахунково-касового обслуговування також підтверджує наявність переважно середнього рівня (70,80%), при цьому 16,79% та 12,41% показників характеризуються відповідно низьким та високим рівнями.

Аналіз інтегральних показників оцінки банківських операцій за побудованими шкалами надав змогу, по-перше, дійти висновку, що ефективність їх здійснення у цілому по банківській системі характеризується середнім рівнем. При цьому частка розподілених показників є вищою в межах низького рівня, аніж високого. По-друге, побудовані шкали для визначення рівнів показників дозволять розробляти заходи та формувати певні рекомендації керівництву банків щодо підвищення ефективності здійснення банківських операцій.

Слід зазначити, що існує залежність ефективності здійснення банківських операцій у розрізі проаналізованих п'яти груп від стадій життєвого циклу банків. Банки на стадії створення характеризувалися наступними рівнями інтегральних показників (табл. 1.54).

Таблиця 1.54 - Рівні інтегральних показників ефективності здійснення банківських операцій банків на стадії створення станом на 01.07.2014 р.

Назва банку	Інтегральні показники									
	кредитних операцій	Р	операцій з залучення коштів	Р	операцій з РКО	Р	операцій з цінними паперами	Р	валютних операцій	Р
Банк Авангард	0,149	н	0,227	н	0,122	н	0,116	в	0,312	с
Розрахунковий Центр	0,074	н	0,142	н	0,480	в	0,101	с	0,207	с
Вектор Банк	0,391	с	0,258	н	0,147	н	0,041	н	0,128	н
Банк «Гефест»	0,081	н	0,097	н	0,099	н	0,037	н	0,118	н
Інвестиційно-трастовий банк	0,199	н	0,325	с	0,115	н	0,122	в	0,131	н
Банк Портал	0,413	в	0,221	н	0,297	с	0,042	н	0,230	с

Умовні позначення: Р – рівень; в – високий; с – середній; н – низький.

У цілому більшість показників банків, які перебувають на стадії створення, сконцентровані у інтервалі, що відповідає низькому рівню. Для стадії створення ця ситуація є показовою, оскільки банки нещодавно розпочали свою діяльність. Найбільш проблемною складовою відтворювальних процесів на цій стадії є операції з залучення коштів – 83,3% банків мають низький рівень

ефективності їх здійснення та 16,7% представлено середнім рівнем. Це можна пояснити тим, що для банків з незначним періодом функціонування досить складно сформулювати достатній рівень довіри клієнтів з позицій розміщення ними строкових коштів. Кредитні операції та операції з розрахунково-касового обслуговування на стадії створення неефективно проводять 66,7% банків, 16,7% належать середньому та високому рівням. Операції з цінними паперами здійснюють на середньому рівні 50% банків, низький рівень відповідає 33%, високий – 17%. Валютні операції половини банків характеризуються середнім рівнем, інша половина представлена низькими показниками.

Узагальнюючи можна сказати, що усі складові відтворення фінансових ресурсів банків, які перебувають на стадії створення, потребують розвитку та покращення результативності, проте найбільш актуальним для таких банків є активне формування ресурсів і клієнтської бази, тобто пріоритетними спеціальними технологіями управління фінансами є технології управління залученням коштів. Також слід зауважити, що конкретизація управлінських процедур у межах спеціальних технологій управління фінансами має проводитись з урахуванням особливостей діяльності кожного банку.

Банки на стадії екстенсивного зростання характеризувалися наступними рівнями інтегральних показників (табл. 1.55).

Таблиця 1.55 - Рівні інтегральних показників ефективності здійснення банківських операцій банків на стадії екстенсивного зростання станом на 01.07.2014 р.

Назва банку	Інтегральні показники									
	кредитних операцій	Р	операцій з залучення коштів	Р	операцій з РКО	Р	операцій з цінними паперами	Р	валютних операцій	Р
Фідобанк	0,201	н	0,399	с	0,301	с	0,085	с	0,393	с
Сітібанк	0,313	с	0,197	н	0,396	в	0,279	в	0,378	с
Банк 3/4	0,171	н	0,323	с	0,271	с	0,059	с	0,238	н
Юніон стандарт банк	0,361	с	0,378	с	0,221	с	0,052	с	0,166	н
Банк Юнісон	0,229	с	0,321	н	0,377	в	0,075	с	0,178	н
«Фінансовий партнер»	0,146	н	0,146	н	0,144	н	0,169	в	0,311	с
Артем-Банк	0,296	с	0,407	с	0,278	с	0,067	с	0,273	н
Альпарі Банк	0,187	н	0,496	в	0,200	с	0,098	с	0,242	н
Банк Михайлівський	0,305	с	0,435	с	0,255	с	0,045	н	0,365	с
Банк Альянс	0,322	с	0,428	с	0,236	с	0,056	с	0,089	н

Серед банків на стадії екстенсивного зростання 60% мають середній та 40% – низький рівень ефективності здійснення кредитних операцій; операції з залучення коштів найбільш ефективно проводять 10% банків, 60% мають середній та 30% – низький рівні; за ефективністю здійснення валютних операцій та операцій із цінними паперами банки розподілилися наступним чином: 70% – середній рівень, 10% – високий рівень, 20% – низький рівень; розрахунково-касове обслуговування виконується на середньому рівні у 40% банків, на низькому – у 60%, що потребує удосконалення технології управління у першу чергу цим видом операцій.

На відміну від попередньої стадії, менша частка банків на стадії екстенсивного зростання мають низький рівень операційної активності, в основному вона характеризується середніми значеннями показників. Банки на цій стадії намагаються значними темпами нарощувати операційні доходи.

Залежність рівня ефективності здійснення банківських операцій від стадії життєвого циклу банків, що перебувають на стадії інтенсивного зростання, можна відстежити на основі даних табл. 1.56.

На цій стадії банки мають переважно середній рівень ефективності відтворювальних процесів, зокрема такий рівень є характерним для кредитних операцій (64,29% банків), операцій з залучення коштів (80,95% банків), операцій з розрахунково-касового обслуговування (71,43% банків), операцій з цінними паперами (92,86% банків), валютних операцій (76,19% банків).

Порівняно зі стадією екстенсивного зростання, менша частка банків здійснюють свої операції неефективно, натомість більше банків якісно проводять розрахунково-касове обслуговування. Особливістю цієї стадії є забезпечення розвитку банків за рахунок розширення ринкової частки (частка активів банку у активах банківської системи), і найбільш проблемною складовою відтворювальних процесів у цьому контексті є кредитні операції, як найбільш представницька з активних операцій (33,33% банків мають низькі показники їх розвитку). Отже, пріоритетною спеціальною технологією управління фінансами для банків на стадії інтенсивного зростання має бути

технологія управління кредитною діяльністю.

Таблиця 1.56 – Рівні інтегральних показників ефективності здійснення банківських операцій банків на стадії інтенсивного зростання станом на 01.07.2014 р.

Назва банку	Інтегральні показники									
	кредитних операцій	Р	операцій з залучення коштів	Р	операцій з РКО	Р	операцій з цінними паперами	Р	валютних операцій	Р
Дельта Банк	0.200	н	0.426	с	0.723	в	0.064	с	0.273	с
Промінвестбанк	0.322	с	0.479	в	0.334	с	0.061	с	0.348	в
Укрсоцбанк	0.301	с	0.332	с	0.270	с	0.061	с	0.250	с
Сбербанк Росії	0.361	с	0.306	н	0.306	с	0.061	с	0.352	в
«Надра»	0.198	н	0.428	с	0.196	н	0.101	с	0.380	в
«Фінансова Ініціатива»	0.348	с	0.362	с	0.351	с	0.085	с	0.182	н
Креді Агріколь Банк	0.357	с	0.446	с	0.291	с	0.052	с	0.328	с
Банк Київська Русь	0.325	с	0.434	с	0.377	с	0.067	с	0.263	с
Платинум Банк	0.198	н	0.446	с	0.299	с	0.052	с	0.262	с
Кредобанк	0.201	н	0.398	с	0.400	с	0.064	с	0.248	с
Діамантбанк	0.199	н	0.430	с	0.355	с	0.076	с	0.256	с
Банк Національні Інвестиції	0.202	н	0.455	с	0.543	в	0.055	с	0.212	с
Фінбанк	0.316	с	0.404	с	0.329	с	0.053	с	0.308	с
Фортуна-Банк	0.335	с	0.435	с	0.293	с	0.052	с	0.266	с
Банк Восток	0.332	с	0.396	с	0.292	с	0.052	с	0.337	с
БМ Банк	0.302	с	0.384	с	0.523	в	0.065	с	0.256	с
Прокредит Банк	0.300	с	0.447	с	0.307	с	0.059	с	0.299	с
Банк інвестицій та заощаджень	0.336	с	0.460	с	0.304	с	0.052	с	0.327	с
Банк Національний Кредит	0.314	с	0.426	с	0.568	в	0.056	с	0.298	с
«Аркада»	0.334	с	0.451	с	0.326	с	0.131	в	0.290	с
Кредит Європа Банк	0.316	с	0.526	в	0.144	н	0.058	с	0.292	с
Міжнародний Інвестиційний Банк	0.335	с	0.438	с	0.354	с	0.052	с	0.370	в
Банк Ренесанс Капітал	0.132	н	0.182	н	0.295	с	0.052	с	0.194	н
Радикал Банк	0.325	с	0.437	с	0.356	с	0.052	с	0.334	с
Унікомбанк	0.310	с	0.429	с	0.340	с	0.052	с	0.392	в
Комінвестбанк	0.309	с	0.391	с	0.473	с	0.052	с	0.331	с
Банк Грант	0.324	с	0.455	с	0.513	в	0.053	с	0.297	с
Банк Контракт	0.198	с	0.393	с	0.357	с	0.105	с	0.165	н
«Стандарт»	0.303	с	0.428	с	0.195	н	0.063	с	0.128	н
Банк Траст	0.172	н	0.433	с	0.544	в	0.052	с	0.290	с
Інвестбанк	0.321	с	0.421	с	0.290	с	0.052	с	0.292	с
Банк Січ	0.300	с	0.416	с	0.491	в	0.060	с	0.319	с
«Укоопспілка»	0.196	н	0.266	н	0.587	в	0.230	в	0.274	с
Кредитвест Банк	0.333	с	0.422	с	0.326	с	0.052	с	0.345	в
Оксі Банк	0.327	с	0.441	с	0.373	с	0.068	с	0.326	с
Радабанк	0.306	с	0.399	с	0.314	с	0.054	с	0.268	с
Мотор-Банк	0.200	н	0.392	с	0.307	с	0.198	в	0.311	с
Укрбудінвестбанк	0.202	н	0.428	с	0.433	с	0.084	с	0.209	с
«Земельний капітал»	0.299	с	0.380	с	0.193	н	0.052	с	0.234	с
Фінанс Банк	0.172	н	0.300	н	0.433	с	0.102	с	0.217	с
«Конкорд»	0.193	н	0.472	в	0.281	с	0.058	с	0.221	с
«Центр»	0.763	в	0.490	в	0.439	с	0.052	с	0.252	с

Умовні позначення: Р – рівень; в – високий; с – середній; н – низький.

У банків на стадії зрілості темпи зростання основних показників діяльності уповільнюються, а їх значення стабілізуються, що знаходить прояв у практичній відсутності варіативності значень інтегральних показників банківських операцій, майже усі з яких є середніми (табл. 1.57).

Таблиця 1.57 – Рівні інтегральних показників ефективності здійснення банківських операцій банків на стадії зрілості станом на 01.07.2014 р.

Назва банку	Інтегральні показники									
	кредитних операцій	Р	операцій з залучення коштів	Р	операцій з РКО	Р	операцій з цінними паперами	Р	валютних операцій	Р
Приватбанк	0,336	с	0,432	с	0,362	с	0,092	с	0,263	с
Ощадбанк	0,247	с	0,414	с	0,215	н	0,082	с	0,260	с
Укрексімбанк	0,271	с	0,398	с	0,349	с	0,227	в	0,311	с
Райффайзен Банк Аваль	0,352	с	0,410	с	0,374	с	0,068	с	0,235	с
Перший Український Міжнародний Банк	0,265	с	0,430	с	0,217	н	0,066	с	0,328	с
Альфа-Банк	0,308	с	0,430	с	0,386	с	0,077	с	0,243	с
ВТБ Банк	0,316	с	0,263	н	0,645	в	0,073	с	0,310	с
Банк Фінанси та Кредит	0,320	с	0,411	с	0,430	с	0,060	с	0,300	с
Укрсиббанк	0,253	с	0,421	с	0,372	с	0,062	с	0,278	с
Укргазбанк	0,271	с	0,405	с	0,211	н	0,116	в	0,340	с
ОТП Банк	0,315	с	0,452	с	0,314	с	0,057	с	0,311	с
«Південний»	0,319	с	0,452	с	0,336	с	0,058	с	0,286	с
Імексбанк	0,306	с	0,388	с	0,472	с	0,052	с	0,216	с
Інг Банк Україна	0,611	в	0,284	н	0,103	н	0,059	с	0,360	в
«Хрещатик»	0,268	с	0,404	с	0,341	с	0,130	в	0,258	с
Златобанк	0,292	с	0,460	с	0,313	с	0,054	с	0,366	в
Банк Кредит Дніпро	0,245	с	0,445	с	0,377	с	0,057	с	0,330	с
Укрінбанк	0,292	с	0,444	с	0,352	с	0,063	с	0,291	с
Універсал Банк	0,307	с	0,413	с	0,337	с	0,086	с	0,283	с
Мегабанк	0,339	с	0,461	с	0,267	с	0,055	с	0,319	с
Укрбізнесбанк	0,338	с	0,449	с	0,393	с	0,068	с	0,306	с
Правекс-Банк	0,206	с	0,413	с	0,388	с	0,065	с	0,190	н
Діві Банк	0,335	с	0,473	в	0,223	н	0,052	с	0,383	в
«Кліринговий Дім»	0,314	с	0,398	с	0,570	в	0,057	с	0,258	с
Український Професійний Банк	0,323	с	0,442	с	0,182	н	0,062	с	0,127	н
«Союз»	0,339	с	0,459	с	0,295	с	0,059	с	0,187	н
Банк Русский Стандарт	0,177	н	0,374	с	0,414	с	0,052	с	0,199	н
Авант-Банк	0,293	с	0,404	с	0,314	с	0,064	с	0,191	н
Таскомбанк	0,339	с	0,445	с	0,321	с	0,063	с	0,327	с
Піреус Банк МКБ	0,171	н	0,403	с	0,357	с	0,055	с	0,270	с
Банк Кіпру	0,255	с	0,140	н	0,462	с	0,052	с	0,290	с
Ідея Банк	0,252	с	0,447	с	0,648	в	0,128	в	0,189	н
Індустріалбанк	0,181	н	0,417	с	0,360	с	0,057	с	0,297	с
Віес Банк	0,339	с	0,452	с	0,447	с	0,052	с	0,199	н
Марфін Банк	0,280	с	0,424	с	0,342	с	0,062	с	0,268	с
«Київ»	0,271	с	0,379	с	0,316	с	0,055	с	0,646	в
Експрес-Банк	0,246	с	0,377	с	0,441	с	0,075	с	0,193	н
Енергобанк	0,309	с	0,428	с	0,387	с	0,052	с	0,192	н
Акцент-Банк	0,226	с	0,412	с	0,472	с	0,054	с	0,181	н

Продовження таблиці 1.57

Назва банку	Інтегральні показники									
	кредитних операцій	P	операцій з залучення коштів	P	операцій з РКО	P	операцій з цінними паперами	P	валютних операцій	P
Полтава - Банк	0,322	с	0,438	с	0,448	с	0,054	с	0,282	с
Укргазпромбанк	0,244	с	0,390	с	0,370	с	0,094	с	0,294	с
Перший Інвестиційний Банк	0,312	с	0,434	с	0,382	с	0,061	с	0,187	н
«Львів»	0,327	с	0,436	с	0,203	н	0,073	с	0,262	с
Банк Петрокоммерц-Україна	0,312	с	0,426	с	0,329	с	0,075	с	0,328	с
Апекс-Банк	0,303	с	0,381	с	0,347	с	0,052	с	0,293	с
Метабанк	0,330	с	0,452	с	0,710	в	0,052	с	0,298	с
«Новий»	0,323	с	0,444	с	0,388	с	0,058	с	0,272	с
Агрокомбанк	0,293	с	0,383	с	0,315	с	0,107	с	0,166	н
Банк Софійський	0,332	с	0,464	с	0,388	с	0,052	с	0,289	с
Банк Український Капітал	0,269	с	0,269	н	0,386	с	0,069	с	0,272	с
Полікомбанк	0,308	с	0,425	с	0,747	в	0,052	с	0,197	н
Вернум Банк	0,219	с	0,335	с	0,409	с	0,061	с	0,313	с
«Столичний»	0,328	с	0,373	с	0,376	с	0,052	с	0,278	с
Банк Богуслав	0,295	с	0,414	с	0,175	н	0,077	с	0,181	н
Асвіо Банк	0,323	с	0,457	с	0,326	с	0,052	с	0,180	н
«Траст-Капітал»	0,265	с	0,403	с	0,345	с	0,054	с	0,186	н
Регіон-Банк	0,328	с	0,446	с	0,666	в	0,066	с	0,291	с
КСГ Банк	0,341	с	0,216	н	0,333	с	0,052	с	0,132	н
Банк Ринкові Технології	0,511	в	0,248	н	0,373	с	0,052	с	0,078	н
Кредит Оптима Банк	0,282	с	0,299	н	0,480	в	0,052	с	0,188	н
Банк Народний Капітал	0,302	с	0,445	с	0,391	с	0,052	с	0,195	н
Промислово-Фінансовий Банк	0,408	в	0,420	с	0,268	с	0,052	с	0,197	н
Фінексбанк	0,299	с	0,347	с	0,451	с	0,052	с	0,196	н
Банк Фамільний	0,072	н	0,365	с	0,328	с	0,059	с	0,307	с
Банк Велес	0,452	в	0,190	н	0,323	с	0,056	с	0,108	н
Комерційний Індустріальний Банк	0,180	н	0,329	с	0,447	с	0,052	с	0,182	н

Стадію зрілості банку можна охарактеризувати як період рівноваги в його діяльності, а всі показники його діяльності є стабільними. Банки на цій стадії мають стійкі позиції на ринку. Підтримка ринкової позиції та нарощення ресурсної бази банку здійснюється в залежності від запланованого обсягу прибутку та показників рентабельності його діяльності. Оскільки формування позитивного іміджу банку здійснюється роками, банки на відповідній стадії характеризуються достатньо тривалим строком функціонування. Як впливає з даних табл. 1.57, найбільшої уваги у банків на стадії зрілості потребує валютна складова відтворювальних процесів (37% банків мають низький рівень її розвитку), що обумовлює використання у першу чергу технології управління валютними операціями.

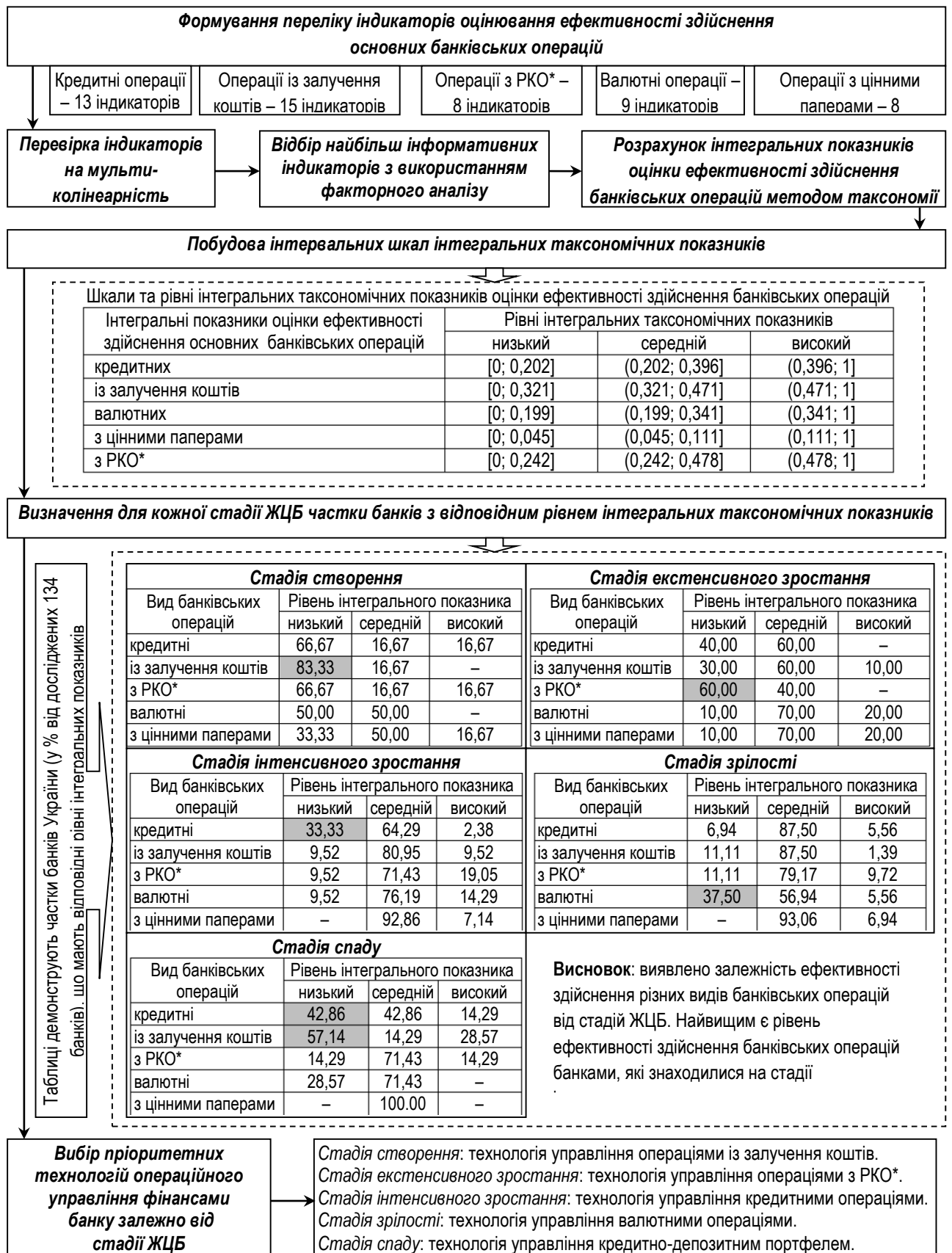
Банки на стадії спаду характеризуються наступними рівнями інтегральних показників (табл. 1.58).

Таблиця 1.58 – Рівні інтегральних показників ефективності здійснення банківських операцій банків на стадії спаду станом на 01.07.2014 р.

Назва банку	Інтегральні показники									
	кредитних операцій	Р	операцій з залучення коштів	Р	операцій з РКО	Р	операцій з цінними паперами	Р	валютних операцій	Р
БТА Банк	0,200	н	0,318	н	0,404	с	0,070	с	0,271	с
Кредитпромбанк	0,067	н	0,303	н	0,318	с	0,061	с	0,251	с
«Преміум»	0,333	с	0,445	с	0,336	с	0,052	с	0,307	с
Омега Банк	0,027	н	0,196	н	0,646	в	0,100	с	0,219	с
Класикбанк	0,749	в	0,488	в	0,447	с	0,052	с	0,158	н
Дойче Банк ДБУ	0,298	с	0,507	в	0,199	н	0,062	с	0,244	с
Астра Банк	0,067	н	0,205	н	0,290	с	0,052	с	0,192	н

На стадії спаду перебувають банки, темпи приросту доходів, витрат на персонал, ринкової частки яких є від'ємними, що позначається на показниках їх відтворювальних процесів. Так, порівняно із стадіями екстенсивного зростання, інтенсивного зростання та зрілості, частка низьких інтегральних показників майже за усіма операціями є більш значною. Наявність на стадії спаду 57,14% банків з низьким рівнем ефективності операцій із залучення коштів та 42,86% банків з недостатньо результативним здійсненням кредитних операцій обумовлює необхідність використання на операційному рівні фінансового менеджменту у першу чергу технології управління кредитно-депозитним портфелем.

Методичні засади вибору спеціальних технологій управління фінансами банку подано на рис. 1.13. Такі технології доцільно формувати залежно від ефективності відтворення фінансових ресурсів, які відображають перетворення потоку залучених коштів у потік активних операцій і характеризуються інтегральними таксономічними показниками банківських операцій.

* РКО – розрахунково-касове обслуговування

Рисунок 1.13 - Методичні засади вибору спеціальних технологій управління фінансами банку

Пріоритетна спеціальна технологія управління фінансами обирається для банківських операцій, які потребують підвищення ефективності здійснення відповідно до визначених інтервалів значень інтегральних показників (високий, середній, низький).

Таким чином, в контексті запровадження технологічного підходу у фінансовому менеджменті банку запропоновано відокремлювати комплексні і спеціальні технології управління фінансами банку, причому перші передбачають застосування диференційованого інструментарію для окремих банківських операцій, тоді як другі зорієнтовані на комплексне управління відтворенням всіх фінансових ресурсів банку.

2 РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

2.1 Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні

Розвиток фінансового сектору нерозривно пов'язаний із удосконаленням фінансової політики, яка являє собою важливу частину економічної політики. Реалізуючи фінансову політику, держава здійснює і розподільчі й перерозподільчі заходи через фінансову систему, невід'ємною складовою якої є фінансовий сектор. У свою чергу, комплексний розвиток фінансового сектору може стати підґрунтям розбудови економічної системи країни та її реформування.

За понад 25 років існування фінансовий сектор України виступав як рушієм економічного зростання і фінансового розвитку, так і джерелом фінансово-економічних криз. З огляду на це здійснення функції фінансового нагляду вимагає постійного коригування, особливо враховуючи специфічні зміни у функціонуванні та розвитку фінансового сектора, а також фінансові кризи, які стаються дедалі частіше. З одного боку, фінансові кризи спричиняють втрату довіри до фінансових посередників, їхнього менеджменту, а з іншого – до регуляторних і наглядових органів, які не змогли вчасно попередити кризові явища у фінансовому секторі.

Враховуючи, що фінансовий сектор розвивається нерівномірно та проходить різні стадії економічного циклу у своєму розвитку, особливого значення набуває періодизація розвитку фінансового сектору з метою завчасного коригування фінансового нагляду як важливого напрямку фінансової політики. В роботах вітчизняних науковців ця проблематика періодично висвітлюється, але як правило в розрізі окремих сегментів: банківського страхового чи фондового.

Грунтовну періодизацію розвитку банківської системи з початку її

створення здійснили В. І. Міщенко та С. В. Науменкова у науковій статті, присвяченій 25-річчю банківської системи [41]. І. І. Рекуненко, досліджуючи особливості функціонування грошового і кредитного ринків України, визначив і охарактеризував основні етапи їх розвитку. Своє бачення щодо виділення етапів розвитку грошового і кредитного ринків України науковець аргументував різними подіями, що мали місце в процесі розвитку ринків, зміною ролі учасників у розвитку ринків, а також особливостями створення й удосконалення законодавчої бази функціонування грошового і кредитного ринків [72]. І. С. Каракулова у дослідженні, присвяченому небанківським фінансовим інститутам на ринку фінансових послуг України, здійснила аналіз еволюції розвитку та становлення небанківських фінансових посередників в Україні за такими критеріями періодизації, як загально-економічні, нормативно-правові, контрольні-регулюючі та соціально-економічні [25]. В. Л. Смагін, вивчав закономірності функціонування і розвитку фінансового ринку в трансформаційній економіці та запропонував періодизацію інституційних змін розвитку фінансового ринку України [75].

Високо оцінюючи існуючий доробок вітчизняних науковців, зауважимо, що на сьогоднішній день практично відсутні підходи, які дозволяють провести періодизацію розвитку фінансового сектору з урахуванням усіх його складових – банківського, страхового секторів, діяльності інших небанківських посередників, а також ринку цінних паперів. З огляду на це, метою наукової роботи є розробка періодизації розвитку фінансового сектору України та фінансового нагляду на основі комплексного аналізу змін, що відбувались одночасно в функціонуванні фінансового сектору та регуляторно-наглядових заходах.

Перш ніж перейти безпосередньо до визначення періодів розвитку фінансового сектору, проведемо аналіз динаміки кількості фінансових посередників у розрізі банківського, небанківського секторів та ринку цінних паперів, а також частки їх активів у ВВП. Аналіз кількості фінансових посередників в Україні протягом 2005-2016 рр. засвідчив, що найбільша кількість банків, страхових

компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, адміністраторів недержавних пенсійних фондів, торговців цінних паперів та компаній з управліннями активами спостерігалася у 2008 р.

Порівнюючи кількість фінансових посередників у 2016 р. з 2005 р., можна стверджувати про зменшення кількості банків на 40,0 %, страхових компаній на 22,1 %, кредитних спілок на 36,1 %, адміністраторів недержавних пенсійних фондів на 40,5 %, торговців цінних паперів на 62,0%. Протягом 2005-2016 рр. недержавних пенсійних фондів побільшало на 18,5%, фінансових компаній – на 1344,4 %, лізингодавців – юридичних осіб – на 304,0%, ломбардів – на 55,1 %, компаній з управління активами – на 88,7%. Якщо порівняти кількість депозитарних установ у 2016 р. із кількістю зберігачів і реєстраторів у 2005 р., то в підсумку депозитарних установ на 55% менше. Представивши кількість досліджуваних фінансових посередників у розрізі банківського, небанківського секторів та ринку цінних паперів, можна дійти висновків щодо наявності тенденцій зростання ділової активності у небанківському секторі та її зниження у банківському секторі та на ринку цінних паперів.

Протягом тривалого часу в Україні формувалася банкоцентрична модель фінансового сектору. Так, у 2008 р. активи банків у ВВП сягали майже 94 %. Враховуючи тенденції останніх років – протягом 2013-2017 рр. кількість банківських установ було скорочено на половину – активи банків ледве перевищили половину ВВП України.

Ця тенденція отримала неформальну назву «банкопад» і, за оцінками експертів, обійшлася економіці у 38 % ВВП загальних втрат і 14 % ВВП фіскальних втрат [25]. Свої дії представники Національного банку України обґрунтовували необхідністю макроекономічної стабілізації, перезавантаженням монетарної політики, розчищенням банківської системи [37]. Причинами виходу банківських установ з ринку стали порушення платоспроможності, порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу, незабезпечення прозорості структури власності, недостатній рівень капіталізації банків та неможливість акціонерів забезпечити належну фінансову підтримку установ. Окремі банки самостійно оголошували

самоліквідацію, що не створювало додаткового тиску на Фонд гарантування вкладів населення, оскільки у такому випадку банк самостійно виконує усі зобов'язання перед клієнтами.

Частка активів страхових компаній у ВВП протягом 2005 – 2016 рр. залишалася більш-менш стабільною і коливалася навколо 4 %. Проте, протягом 2015 – 2016 рр. відбулося її суттєве зниження до 2,35 %. Що ж до решти досліджених фінансових посередників – кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, ломбардів та фінансових компаній – то частка активів цих фінансових посередників не перевищують 1% від ВВП. Проте слід звернути увагу, що в цілому активи недержавних пенсійних фондів, ломбардів та фінансових компаній протягом досліджуваного періоду мали зростаючий тренд.

Статистичне забезпечення функціонування і розвитку фінансового сектору передбачає багато показників, що відображають специфіку діяльності різних видів фінансових посередників. Враховуючи це, виявлення однорідних періодів розвитку фінансового сектора України повинно базуватися на періодизації комплексного, тобто багатовимірного, динамічного ряду.

Для виявлення однорідних ознак з метою проведення періодизації розвитку фінансового сектора нами пропонується використати методичний інструментарій кластерного аналізу. Цей метод дозволить визначити періоди, які схожі між собою за рівнем та динамікою діяльності фінансових посередників, адже розвиток фінансового сектора є результатом взаємовпливу та переплетіння різних процесів, які є динамічними та часто суперечливими. В основу кластерного аналізу покладено особливий принцип формування груп – політетичний, згідно з яким усі групувальні змінні одночасно беруть участь у створенні кластерів, тобто вони усі разом враховуються при включенні об'єкта спостереження до того чи іншого кластера [41].

Кластерний аналіз належить до класу багатовимірних методів і дозволяє сформулювати відносно віддалені одна від одної групи однорідних об'єктів на підставі інформації про відстань або зв'язок (як міру близькості), тобто класифікувати

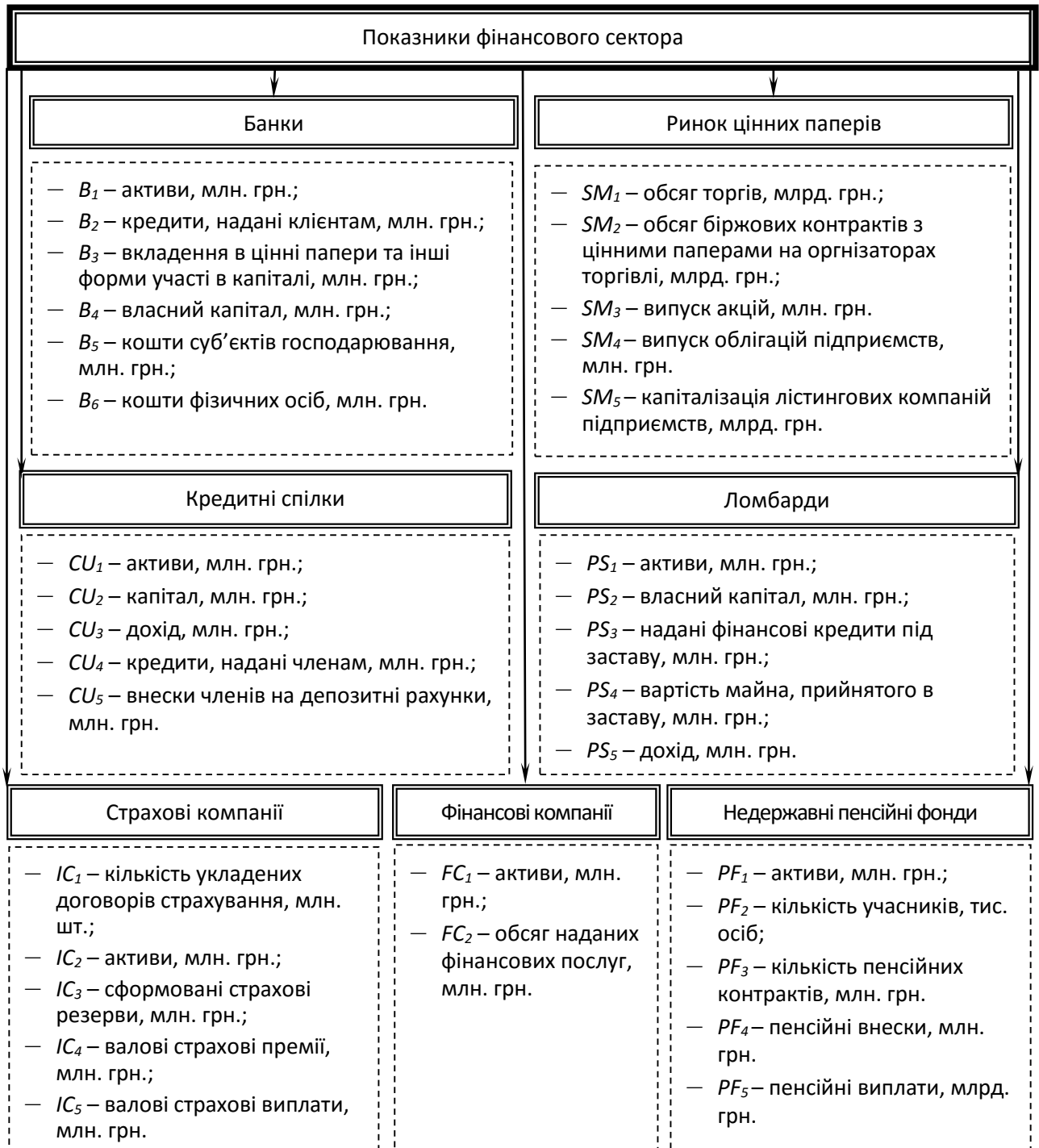
спостереження, кожне з яких описується набором вхідних змінних x_1, x_2, \dots, x_m . У нашому випадку об'єктами спостереження є роки, а групами, що будуть сформовані, – періоди розвитку фінансового сектору України.

Враховуючи обмеженість наявної статистичної бази (передусім для небанківських фінансових посередників та ринку цінних паперів), нами було обрано показники функціонування фінансового сектору за 2005 – 2016 рр. (рис.2.1). Стандартизацію вхідних змінних слід провести, виходячи із значень середньої та стандартних відхилень.

Застосовуючи методи кластерного аналізу, спочатку слід скористатися ієрархічним методом, який дозволить попередньо визначити кількість кластерів, тобто періодів розвитку фінансового сектора України у 2005-2016 рр. Маючи припущення про найбільш вірогідну кількість кластерів, можна застосувати метод k -середніх [102]. Зазвичай, такий порядок використання методичного інструментарію кластерного аналізу є традиційним. Саме у такому порядку застосовували методи кластерного аналізу науковці І. М. Виголова, Т. М. Ларіна, Л. В. Беньковська [16] та Д. В. Веремчук [11]. Зауважимо, що Н. І. Гражевська та Н. С. Ковтун використовували метод кластерного аналізу при багатовимірній періодизації та типологізації, досліджуючи закономірності глобалізації країн світу [18], тобто фактично для періодизації глобалізаційних процесів.

Результати застосування методу k -середніх підтвердило попередні результати – нами було отримано п'ять кластерів-періодів, при цьому слід відмітити, що хронологічна послідовність зберіглася. Вони можуть бути ідентифіковані як стадії розвитку фінансового сектору наступним чином: 2005-2006 рр. – зростання; 2007-2008 рр. – пік, спад; 2009-2011 р. – криза, післякризове відновлення; 2012-2014 рр. – пік, спад; 2015-2016 рр. – криза, стискання. Зауважимо, що періодизація розвитку фінансового нагляду, тобто зміна регуляторного і наглядового середовища, є вторинною відносно періодизації розвитку фінансового сектора. Тож зміну нормативно-правового забезпечення нагляду за діяльністю фінансових посередників ми будемо досліджувати в межах визначених на основі кластерного аналізу періодів

розвитку фінансового сектору України (рис. 2.2).

Джерело: власна розробка

Рисунок 2.1 – Показники, обрані для періодизації розвитку фінансового сектору

Період 2005-2006 рр. визначений як період зростання фактично є завершальним у якісному зростанні фінансового сектору, що розпочався після грошової реформи 1996 р. У цей період трансформація економіки та її

переведення на ринкові методи господарювання були переважно завершені, подолана гіперінфляція, розпочалось економічне зростання [41]. У цей період вже активно діяли такі небанківські фінансові посередники як страхові компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії, компанії з управління активами, ломбарди та ін. У цей період в Україні вже працювало 23 банки з іноземним капіталом, у тому числі 9 зі 100%-м іноземним капіталом. Темпи зростання основних показників діяльності банків, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, а також показників функціонування ринку цінних паперів протягом 2005-2006 рр. були вищими за 100%.

Щодо нормативно-правового забезпечення фінансового нагляду, то до 2005-2006 рр. воно було вже цілком сформоване, і протягом зазначеного періоду велася активна робота щодо його удосконалення. У 1991 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про цінні папери і фондову біржу», який у 2006 р. змінив Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок», у 1996 р. – «Про страхування», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», у 1997 р. – Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», який у 2012 році змінив Закон України «Про депозитарну систему України», у 1999 р. – Закон України «Про Національний банк України», у 2000 р. – Закон України «Про банки і банківську діяльність», у 2001 р. – Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Відповідно до змін у 2005 р. до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків протягом цього періоду відбулося підвищення вимог до регулятивного капіталу при здійсненні окремих операцій, удосконалення розрахунку економічних нормативів, що стосуються інсайдерів. Окрім того, відповідно до постанов НБУ удосконалено порядок формування резервів за кредитними операціями в іноземній валюті та резервів під дебіторську заборгованість, зміни порядку визначення рейтингових оцінок банків за системою CAMELS.

Джерело: авторська розробка

Рисунок 2.2 – Періодизація розвитку фінансового сектору і удосконалення фінансового нагляду в Україні у 2005-2016 роках

Наприкінці 2006 р. Національний банк підвищив граничні розміри активів для чотирьох груп банків та встановив мінімальний розмір регулятивного капіталу у національній валюті, еквівалентний установленій сумі в євро. Також у цьому ж році НБУ переглянув Положення про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, удосконалення ліквідаційної процедури, аудиту банків, видачі ліцензій, а також розробив методичні рекомендації щодо визначення критеріїв проблемності банків, порядок здійснення виїзного інспектування та взаємодію в цьому процесі Департаменту банківського регулювання і нагляду з територіальними управліннями, план заходів щодо забезпечення стабільності банківської системи [74]. На основі змін до Закону України «Про страхування», ухвалених у 2006 р., Нацкомфінпослуг підготувала цілу низку положень щодо забезпечення діяльності на страховому ринку України філій страховиків-нерезидентів, зокрема, щодо їх реєстрації, затвердження ліцензійних умов, вимог до гарантійного депозиту, здійснення нагляду та застосування заходів впливу, порядку ліквідації філій страховиків-нерезидентів.

У 2007-2008 рр. зростання у фінансовому секторі досягнуло свого пікового рівня, проте наприкінці 2008 р. з'явилися перші прояви фінансової кризи. У 2008 році в Україні працювали 184 банки, при цьому 53 мали іноземний капітал, серед яких 17 контролювалися іноземними установами на 100%. Таке суттєве зростання рівня іноземного капіталу в Україні пов'язане із активізацією угод М&А у банківському секторі. Однією з перших таких операцій в Україні стало поглинання другого за величиною вітчизняного банку АППБ «Аваль» компанією «Raiffeisen International». Вартість угоди становила 1028 млрд. дол. США. На особливу увагу заслуговує також купівля 8% акцій «Укрсоцбанку» банком Banca Intensa (Італія) вартістю 1,16 млрд. дол. США. У цей період здійснено також продаж менших пакетів акцій великих українських банків закордонним інвесторам («УкрСиббанк», «Форум», «ВАБанк», «Мрія») [72]. Стосовно ринку цінних паперів варто зазначити, що в цей період спостерігалась активність в емісії як акцій так і корпоративних облігацій. Підприємства та фінансово-

кредитні установи, в першу чергу банки провели вдалі операції первинного публічного розміщення цінних паперів, але це відбувалось на закордонних фондових площадках – Варшавській фондовій біржі, альтернативному майданчику Лондонської фондової біржі та інших, оскільки внутрішній ринок не мав на той час значних обсягів капіталу.

До осені 2008 р. банківська система розвивалася динамічно – капітал і активи банків станом на початок жовтня складали відповідно 12,7 і 97,4% ВВП країни, а кредити фізичним особам зросли практично на третину з початку року. Фактично в Україні спостерігався бум банківського кредитування. Проте, як показав подальший розвиток подій, у цьому крилися серйозні загрози – розбалансований характер розширення кредитування, висока частка валютних кредитів, недостатньо якісне управління кредитними і валютними ризиками. Враховуючи, що іноземні материнські банківські установи перебували у кризовому становищі, вже на початку 2008 р. українські банки стикнулися з браком зовнішнього фінансування. Більше того – це відбувалося на фоні звуження депозитної бази вітчизняних банків. З метою протидії кризі у жовтні 2008 р. було ухвалено рішення про збільшення розміру гарантування вкладів фізичних осіб до 150 тис. грн., окрім того Національний банк України перерахував до Фонду гарантування вкладів 1 млрд. грн. [37].

Як і протягом 2005-2006 рр., у 2007-2008 рр. темпи зростання основних показників діяльності банків, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, а також показників функціонування ринку цінних паперів були вищими за 100%, але темпи зростання діяльності переважної більшості видів фінансових посередників у 2008 році порівняно із попередніми роками уповільнилися.

У 2007-2008 рр. через зростання споживчих кредитів у іноземній валюті НБУ удосконалив порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, порядок оцінки фінансового стану позичальника та визначення категорії кредиту. НБУ змінив порядок формування резервів під операції банків з цінними паперами.

Окрім того, з метою покращення адекватності регулятивного капіталу щодо врахування валютного ризику та ризику довгострокової ліквідності Національним банком внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків. У 2008 р. цим документом було встановлено, що мінімальний регулятивний капітал банків має становити 10 млн. євро – для новостворених банківських установ, і поетапне досягнення регулятивного капіталу цього обсягу функціонуючими банками. Також було запроваджено новий економічний норматив для банків – співвідношення між регулятивним капіталом та сукупними активами. НБУ розробив рекомендації щодо удосконалення корпоративного управління в банківських установах та фінансового оздоровлення й ліквідації банків, а також підвищення їх капіталізації. Нацкомфінпослуг у 2007 – 2008 рр. видала цілу низку розпоряджень щодо врегулювання діяльності страховиків-нерезидентів, зокрема вимог щодо рейтингу, укладання договорів, здійснення посередницької діяльності, змінила умови ліцензування страхової діяльності, а також удосконалила порядок оприлюднення інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових компаній, нормативи діяльності для кредитних спілок, а також розпочала роботу із підвищення власної інституційної спроможності [73].

У 2009-2011 рр. – період кризи та післякризового відновлення в повній мірі в Україні проявився вплив світової фінансової кризи. У 2009 р. в Україні функціонувало 182 банки, а на кінець 2011 р. їх було вже 176. Фінансова криза 2008-2009 рр. сприяла виникненню нової тенденції у банківському регулюванні і нагляді – передача у державну власність проблемних банків, що суттєво збільшило присутність держави на банківському ринку і фінансовому секторі в цілому. Так, у 2009 році до переліку державних додалися банківські установи «Київ», «Родовід» і «Укргазбанк».

У 2009 р. обсяг активів банків зменшився порівняно із 2008 рр. на 6%, видані кредити стали меншими на 1,5% на фоні минулорічних приростів цих показників на 49,9 і 72,0%. У 2009 р. обсяг коштів фізичних осіб у банках

залишився майже без змін, а обсяг коштів юридичних осіб – знизився на 5,4%. Проте у 2011 р. фактично вже наприкінці 2011 р. основні наслідки банківської кризи були подолані [37]. Звісно, докризові темпи не були досягнуті, проте протягом 2009-2011 рр. активи банків збільшилися на 20,7%, надані кредити – на 10,9%, капітал – на 29,3%, кошти суб'єктів господарювання – на 57,5%, а кошти фізичних осіб – на 45,4%. Яскраво демонструє рівень накопичених проблем у банківському секторі – частка прострочених проблемної заборгованості у сумі наданих резидентам кредитів, в результаті фінансової кризи 2008-2009 рр. відбулося перше пікове зростання з 2,3% у 2007 р. до 11,2% у 2010 р. Проте, вже у 2011 р. цей показник дещо зменшився і склав 9,6%.

Фінансова криза призвела до того, що практично усі види фінансових посередників погіршили фінансові результати або ж зазнали збитків. В цілому протягом 2009-2011 рр. мала місце негативна динаміка показників діяльності кредитних спілок. У 2009 році порівняно із попереднім скоротилися наступні показники страхових компаній: сформовані страхові резерви, валові і чисті страхові премії, валові і чисті страхові виплати. У 2011 р. страхові компанії досягли докризового рівня основних показників діяльності. Єдиними фінансовими посередниками, кількість яких збільшилася у 2009 році, стали ломбарди. Необхідно відзначити, що в умовах фінансової кризи ломбарди, активізувавши свою діяльність, створили серйозну конкуренцію банківським установам і кредитним спілкам саме у сфері кредитування фізичних осіб [72]. Протягом 2009-2011 рр. вартість активів ломбардів, власного капіталу, наданих фінансових кредитів під заставу та вартість майна, прийнятого в заставу, щорічно зростала на 10-80%. Не скоротили свою діяльність також недержавні пенсійні фонди: їхні активи, кількість укладених контрактів, кількість учасників, пенсійні внески і виплати збільшувалися щорічно протягом 2009-2011 р., хоча слід зазначити, що самі значення темпів зростання рік від року ставали нижчими. Також розширювалася діяльність фінансових компаній – обсяг активів зростав протягом 2009-2011 рр. а обсяг наданих фінансових

послуг – у 2010-2011 рр.

Протягом 2009-2011 рр. курс національної валюти до долара втратив 1,51 грн., що у відносному вираженні склало 51%. Девальваційні та інфляційні очікування домашніх господарств та нефінансових корпорацій посилилися, також скоротилася схильність до заощаджень. У 2011 році Верховна Рада України ухвалила зміни до законодавства про захист прав споживачів, заборонивши споживчі кредити в іноземній валюті.

Стосовно ринку цінних паперів варто відзначити, що з цього періоду почалось поступове зростання частки державних цінних паперів – облігацій внутрішньої державної позики, який на сьогодні сягає більше 90 % всього ринку.

Також можна говорити про наявність регуляторно-наглядової кризи у фінансовому секторі у цей період. Очевидно, що наглядові органи, які функціонують в Україні, не впоралися з викликами фінансової кризи та не змогли своєчасно вжити необхідних заходів. Окрім того, оголилася проблема недосконалих підходів щодо управління ризиками фінансових посередників, неефективності фінансової підтримки банківських установ, недостатнього нагляду за діяльністю фінансових груп та ін.

Протягом 2009 – 2011 рр. робота Національного банку у сфері удосконалення фінансового нагляду здійснювалася за напрямками: збільшення статутного капіталу банків, перегляд порядку врахування субординованого боргу в капіталі банку, зміна порядку реорганізації банків; удосконалення розрахунку нормативів ліквідності. У 2010 р. було внесено зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» в частині строків повноважень тимчасової адміністрації. Також у 2011 р. суттєвих змін зазнала Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні в частині розрахунку регулятивного капіталу, удосконалення порядку врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банків, впровадження та визначення порядку обчислення нормативів – співвідношення між регулятивним капіталом та зобов'язаннями, інвестування в цінні папери окремо за кожною установою та

загальної суми інвестування, уточнення визначення інсайдерів банку. Також зміни були внесені до Положення про планування і порядок проведення інспекційних перевірок, а саме встановлення періодичності проведення планової перевірки, розширення підстав проведення позапланових перевірок, визначення видів інспекційних перевірок. Також відбулися зміни у порядку реорганізації банку за рішенням його власників та подання банками до НБУ аудиторських звітів [74]. Національна комісія, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, у 2010 р. змінила правила формування, обліку та розміщення страхових резервів для страхових компаній «non-life» та встановила обмеження на сумісництво діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг [7373].

Протягом 2012-2014 рр. кількість банків скоротилася зі 175 до 162 установ. У 2012 р. проведено реорганізацію діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, на нього покладено обов'язки щодо введення тимчасових адміністрацій у неплатоспроможні банки та виведення їх із ринку в разі ліквідації. В окреслений період запроваджуються нові інструменти ризик-менеджменту та вдосконалюються механізми корпоративного управління в банках [41] з метою надання наглядовій та регуляторній політиці попереджувального та антикризового характеру. Банки у 2012-2013 рр. продемонстрували позитивну динаміку активів, виданих кредитів, вкладень в цінні папери, капіталу, коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Проте, вже у 2014 р. показники динаміки активів, виданих кредитів, вкладень в цінні папери та коштів суб'єктів господарювання дещо знизилися, капітал банківських установ за результатами 2014 р. знизився на 23,1%, а також спостерігався відтік депозитів фізичних осіб, які з початку року, скоротилися на 4,3%. Обсяги рефінансування банків у цей період сягнули критично високих значень – 97,5 млрд. грн. у 2015 році та 222,3 млрд. грн. у 2014 р., що склало відповідно 9 і 14% від ВВП. Національна валюта протягом 2012-2014 рр. відносно долара США і євро 48,9% і 53,0% відповідно.

У 2013 р. більшість показників діяльності страхових компаній продемонстрували позитивну динаміку, до того ж і вищу за динаміку 2012 р.

Хоча, у 2013 р. майже на 10% знизилися валові страхові премії. У 2014 р. розширення страхової діяльності відбувалося значно нижчими темпами порівняно із двома попередніми роками, разом із обсягом сплачених статутних капіталів зменшилися і валові страхові премії – на 0,7 і 6,6%. Якщо ж говорити про діяльність ломбардів, то її розширення відбувалося тільки у 2012 р., у 2013 році їхні активи і власний капітал скоротилися, а у 2014 році призупинилося зростання наданих фінансових кредитів та вартості майна, прийнятого в заставу. Що ж до діяльності недержавних пенсійних фондів, то у 2013 році спостерігалася позитивна динаміка, яка у 2014 році уповільнилася і повернулася до рівня 2012 р. Протягом 2012-2014 рр. фінансові компанії збільшили активи та обсяг наданих фінансових послуг. У 2012 р. показники діяльності кредитних спілок – кількість членів, капітал, дохід, активи – показали позитивну динаміку, проте фінансовий результат діяльності через зростання витрат залишився від’ємним. На ринку цінних паперів у цей період зростав обсяг торгів цінними паперами, обсяг біржових контрактів та капіталізація лістингових компаній. У 2012 р. спостерігалось суттєве зниження випуску акцій – на понад 70% (проте позитивна динаміка відновилася у 2013-2014 рр.), а у 2013 і 2014 рр. – випуску облігацій (на 17,4 і 9,8%).

Протягом цього періоду розвитку фінансового сектору України – 2012-2014 рр. – Нацкомфінпослуг змінила процедуру погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, затвердила порядок розрахунку та оприлюднення інформації про середньозважений показник зміни чистої вартості одиниці пенсійних активів, удосконалила вимоги до розкриття страховиками інформації щодо здійснення страхової діяльності [73]. Зміни 2013 р. до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» уточнили перелік послуг, які вважаються фінансовими, та заборонили надання фінансовими установами послуг, які не входять до такого переліку.

У 2012 р. НБУ розробив та затвердив Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп, а також Положення про порядок

регулювання діяльності банківських груп, яким було встановлено економічні нормативи, розмір консолідованого регулятивного капіталу та критерії його достатності, вимоги щодо регулювання діяльності банківської групи та її підгруп. У цьому ж році знову зазнав змін порядок розрахунків економічних нормативів та визначення спеціалізації банківських установ. У 2013 р. Національний банк удосконалив визначення економічних нормативів банків та переглянув підходи щодо визначення прийнятності забезпечення за стабілізаційними кредитами банкам [74].

На початку липня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи», розроблений за ініціативою Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Цим законом було закріплено збільшення мінімального розміру статутного капіталу новостворюваних банків до 500 млн. грн, а також графік приведення статутного капіталу діючих банків у відповідність до нових вимог протягом 10 років. Цим же законодавчим актом було передбачено критерії системних банків та методика їх визначення – розмір банку, ступінь фінансових взаємозв'язків, напрями діяльності. Змінами до закону України «Про банки і банківську діяльність» від 2014 р. визначено особливості корпоративного управління в банках: підвищено вимоги до його організації, підвищено відповідальність керівників банку за результати діяльності, встановлено вимоги щодо побудови адекватних та ефективних систем ризик-менеджменту та систем внутрішнього контролю.

У 2015 р. усі розглянуті нами показники банківської діяльності, окрім коштів суб'єктів господарювання, були менші за їхні значення у 2014 р. Наступний 2016 р. продемонстрував зростання усіх показників банківської діяльності. Проте не дивлячись на позитивну динаміку, активи банків у 2016 р. не досягли навіть рівня 2013 р.

Наприкінці грудня 2016 р. Кабінет Міністрів ухвалив рішення про входження держави у капітал «Приватбанку», послугами якого на той момент

часу користувалося понад 20 млн. осіб. Після його приватизації частка держави у банківському секторі склала більше 50%. Протягом 2016-2017 років активно відбувалась докапіталізація державних банків, в тому числі ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк».

Активи страхових компаній у 2015-2016 рр. суттєво знизилися – порівняно із обсягом 2014 р. зменшення склало 20%. Кількість укладених договорів страхування зросла у 2015 р. на 67,7 млн. шт., а у 2016-у – скоротилася на 23 млн. шт. Такі показники як сформовані страхові резерви, валові страхові премії та валові страхові виплати продемонстрували у 2015-2016 рр. позитивну тенденцію. Ділова активність ломбардів у цей період суттєво підвищилася. Протягом 2015-2016 рр. зросла кількість пенсійних контрактів, сума пенсійних внесків та пенсійних виплат. Відповідно до динаміки досліджуваних нами показників діяльності кредитних спілок, їх ділова активність у 2015 р. знижувалася. У 2016 р. позитивна тенденція була характерною для капіталу, доходів та виданих кредитів кредитними спілками, у той час як активи і внески членів спілок на депозитні рахунки продовжували скорочуватися. На фоні зростання обсягів надання фінансових послуг фінансових компаній у 2015 і 2016 рр. на 26,1 і 61,7% їхні активи у цьому періоді не мали однозначної тенденції: у 2015 р. вони зросли на 38,7%, а у 2016 р. скоротилися на 5,2%. Ринок цінних паперів у 2015-2016 рр. не продемонстрував позитивної динаміки: скоротилися обсяги торгів, біржових контрактів, випуску облігацій, капіталізація лістингових компаній. Лише емісія акцій у 2016 р. зросла на 77 млрд. грн., збільшившись на 63,0%.

У 2015 р. органами фінансового нагляду в Україні була розроблена Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Нацкомфінпослуг у 2015 р. розробила Стратегію реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки.

У сфері розбудови фінансового нагляду нормативно-правові акти Нацкомфінпослуг у 2015-2016 рр. стосувалися підвищення прозорості діяльності небанківських фінансових установ, удосконалення фінансових

нормативів діяльності фінансових установ, запровадження нагляду на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, удосконалення порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, удосконалення розкриття фінансовими установами інформації, встановлення обов'язкових критеріїв та нормативів достатності, диверсифікованості та якості активів страхових компаній [73].

У 2015 р. проведено кардинальну зміну операційної, управлінської та організаційної структури Національного банку України. У 2016 р. робота із внутрішньої трансформації НБУ була продовжена – здійснено централізацію функцій, оптимізацію супроводжуваних та неключових функцій, оптимізацію чисельності персоналу, реінжиниринг процесів. Робота Національного банку із удосконалення фінансового нагляду направлена на посилення відповідальності власників та керівництва банків за доведення фінансових установ до банкрутства, жорсткий контроль за операціями банків із пов'язаними особами та розкриття структури власності банків [74].

У 2016 р. НБУ розпочав активно використовувати інструменти банківського нагляду на основі оцінки ризиків, безвизний нагляд базувався на системі раннього реагування. Наглядовий процес було реорганізовано відповідно до рекомендацій Європейської банківської наглядової організації.

У процесі дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Найбільша кількість усіх видів фінансових посередників – банків, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, адміністраторів недержавних пенсійних фондів, торговців цінних паперів та компаній з управліннями активами – спостерігалася в Україні у 2008 р. У 2016 р. кількість банків скоротилася на 40,0% – ця тенденція отримала неформальну назву «банкопад», страхових компаній стало менше на 22,1%, кредитних спілок – на 36,1%, адміністраторів недержавних пенсійних фондів – на 40,5%, торговців цінних паперів – на 62,0%. Зменшилася, як результат, і частка активів фінансових посередників у ВВП країни, у 2016 р. нарощення активів зафіксоване лише щодо ломбардів.

2. Враховуючи комплексність і багатогранність функціонування і розвитку фінансового сектору, для виокремлення періодів було застосовано кластерний аналіз, який дозволяє класифікувати спостереження, кожне з яких описується набором вхідних змінних. Для цього було використано показники діяльності банків, кредитних спілок, страхових компаній, фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів, ломбардів та функціонування ринку цінних паперів за 2005-2016 рр. В результаті проведення кластерного аналізу було отримано п'ять кластерів-періодів, при цьому слід відмітити, що хронологічна послідовність зберіглася. Вони можуть бути ідентифіковані як стадії розвитку фінансового сектору наступним чином: 2005-2006 рр. – зростання; 2007-2008 рр. – пік, спад; 2009-2011 р. – криза, післякризове відновлення; 2012-2014 рр. – пік, спад; 2015-2016 рр. – криза, стискання.

3. Періодизація розвитку фінансового нагляду, тобто зміна регуляторного і наглядового середовища, є вторинною відносно періодизації розвитку фінансового сектору і була нами складена на основі аналіз змін у нормативно-правовому забезпеченні фінансового нагляду в рамках отриманих періодів розвитку фінансового сектору. Під час переломних 2013-2014 рр. наглядові органи сконцентрувалися на підвищенні вимог до капіталу новостворюваних банків, впровадженні поетапного зростання регулятивного капіталу банків, впровадженні порядку визначення та нагляду за діяльністю банківських груп та системно-важливих банків, удосконаленні визначення економічних нормативів банків та корпоративного управління у банках, посиленні вимог до розкриття інформації фінансовими установами та уточненні переліку фінансових послуг. У кризові 2015-2016 рр. було змінено категоризацію банків за бізнес-моделями та доповнено систему CAMELS новим компонентом, впроваджено жорсткий контроль за операціями банків із пов'язаними особами, удосконалено підхід до визначення банками розміру кредитного ризику, удосконалено нормативи діяльності фінансових установ, запроваджено нагляд на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, удосконалено розкриття фінансовими установами інформації, встановлено обов'язкові критеріїв та нормативи

достатності, диверсифікованості та якості активів страхових компаній. Відтак, регуляторно-наглядові заходи застосовувались скоріше за наслідками розвитку фінансового сектору і не працювали на випередження чи попередження фінансових криз.

2.2 Фінансові ризики фондового ринку, можливості їх страхування та специфіка страхування фінансових ризиків на фондовому ринку

Фондовий ринок України відноситься до категорії ринків, що розвиваються, для яких характерна висока прибутковість і більш високий ступінь ризику в порівнянні з країнами з розвинутою економікою. Торгівля на українському фондовому ринку пов'язана зі стійким станом невизначеності. Постійно зростаюча кількість фінансових інструментів, пропонувані вітчизняним фондовим ринком, велика кількість факторів, що впливають на зміну їх вартості, призводять до того, що індивідуальний інвестор в більшості випадків не має можливості оцінити всю сукупність ризиків, пов'язаних з інвестуванням в конкретні фінансові інструменти.

Вся діяльність на ринку цінних паперів пов'язана з тим чи іншим видом ризику. Будь-які рішення, операції на цьому ринку означають, що його учасник (інвестор, емітент, посередник) приймає на себе ту чи іншу величину ризику. У зв'язку з цим актуалізується завдання управління ризиками, що передбачає визначення, оцінювання і прогнозування величини конкретних ризиків з метою їх мінімізації.

Одним із видів зниження фінансового ризику для суб'єктів економіки є його страхування. При чому, саме страхування є найбільш дієвим способом зменшення фінансового ризику та його негативних наслідків. В умовах сучасної економічної та політичної нестабільності страхування фінансових

ризиків може забезпечити сталість економічних результатів суб'єктів економіки та стимулювати його подальший економічний розвиток.

В умовах стрімкої конвергенції окремих складових фінансового ринку страховий та фондовий ринки мають все більше точок перетину. Розглянемо найбільш суттєві сторони їх взаємопроникнення:

1. Страхові компанії виступають у ролі покупців цінних паперів, здійснюючи власну інвестиційну діяльність. В західній практиці страхова компанія – це фінансово потужний суб'єкт економіки та значний інституційний гравець на ринку цінних паперів. При цьому, інвестиції в цінні папери здійснюються як за рахунок коштів страхових резервів, так і за рахунок власних коштів страховиків.

Особливість ролі страхових компаній як покупців на фондовому ринку полягає в тому, що вони є універсалами за своєю суттю: мають змогу відповідно до свого фінансового становища проводити будь-які інвестиційні операції – від короткострокових до довгострокових, від надризикованих до безризикових тощо. Але страхові компанії найчастіше виступають у ролі поміркованого інвестора, що не наражає себе на значний рівень ризику. Це здебільшого пов'язано із тим, що у розпорядженні страхової компанії тимчасово знаходяться кошти, за які вона несе відповідальність. Тому ринковий регулятор до страхових компаній пред'являє жорсткі вимоги – встановлення обмежень на деякі напрямки інвестицій по видам активів та по рівню їх ризикованості.

2. Страхові компанії здійснюють емісію власних цінних паперів, що торгуються на біржі. Як представники дуже капіталомісткої галузі, страхові компанії вимушені виходити на ринок цінних паперів як отримувачі пайового та боргового залученого капіталу. Тобто вони повинні ставати емітентами власних акцій та облігацій.

Сьогодні страхові компанії не обмежуються традиційним залученням капіталу через фондовий ринок. Емісія цінних паперів може розглядатися ними як варіант передачі ризику (наприклад, емісія облігацій катастроф). На відміну

від звичайних портфельних інвестиційних ризиків ймовірність катастроф абсолютно не залежить від динаміки макроекономічного циклу, відповідно, прийняття в портфель «катастрофічної» облигації дозволяє диверсифікувати вкладення та взаємно погасити ризики.

Але така діяльність для страхової компанії не може бути розцінена як суто емісійна, оскільки це є не просто торгівля облигаціями, а перерозподіл ризику за плату, що є близьким за своєю суттю до перестраховування.

3. Страхові компанії здійснюють страхування ризиків інвесторів, що вкладають кошти в інструменти фондового ринку. Досить важливою умовою привабливості цінних паперів є наявність у їх емітента договору страхування із надійним страховиком, оскільки укладення емітентом договору страхування із надійною страховою компанією є гарантією того, що його цінні папери є надійними (кожен страховик перш ніж укласти договір страхування інвестиційних ризиків проводить детальну перевірку інвестиційного проекту, що не під силу звичайному інвестору).

4. Страхова компанія як гарант – здійснює емісію гарантійних зобов'язань. Страхові компанії, так само як і банки та небанківські кредитні інститути, можуть виступати гарантом, тобто видавати гарантії по зобов'язанням клієнтів. Одночасно, страхова компанія, надаючи гарантію, бере на себе зобов'язання у випадку некредитоспроможності свого клієнта сплатити його борги третім особам. Наявність гарантії страхової компанії слугує хорошим аргументом під час визначення надійності інвестицій, тому видача гарантій на західних страхових ринках є дуже поширеною.

5. Страхова галузь є макроекономічним стабілізатором і може виступати стабілізатором на фондовому ринку. Використання страхування забезпечує безкризовий розвиток економіки, а отже, є сприятливим для ринку цінних паперів. Це є особливо актуальним для фондового ринку, оскільки він схильний до кон'юнктурних коливань, що пов'язані з фазами макроекономічного циклу.

Найпоширенішим страховим продуктом для фондового ринку – є страхування відповідальності. Даний вид страхування є оптимальним як для

мінімізації операційних ризиків та ризиків шахрайства, так і для подальшого розвитку системи гарантій виконання угод. Операційні ризики відносяться до легко прогнозованих та усуваються значно простіше, ніж системні або ринкові, не говорячи про ризики країни, зменшити які може лише тривала робота по створенню більш стабільного іміджу країни.

До професійних ризиків фінансових інститутів (учасників фінансового ринку і ринку цінних паперів) відповідно до світового досвіду відносяться:

- можливі втрати і пошкодження майна компанії, організації або банку, як нерухомого, так і при транспортуванні;
- ймовірні втрати від помилкових ненавмисних і протиправних дій співробітників (включаючи шахрайство в електронних та інформаційних системах);
- втрати від протиправних дій третіх осіб (включаючи шахрайство в електронних та інформаційних системах);
- збитки, пов'язані з проведенням операцій за підробленими документами і цінними паперами;
- ймовірна фінансова відповідальність перед третіми особами за шкоду, завдану професійною діяльністю фінансового інституту.

На сьогоднішній день, найбільш вдалим рішенням щодо нівелювання операційних ризиків професійних учасників ринку цінних паперів є поліс комплексного страхування і його додаткові покриття. Такий поліс комплексного страхування гарантує адекватний захист від усіх перерахованих ризиків.

Захист за комплексним договором забезпечується поєднанням двох видів страхового покриття – комплексного страхування фінансового інституту (в міжнародній термінології – Bankers Blanket Bond, BBB) і страхування професійної відповідальності (Financial Institution Professional Indemnity, FIPI).

Поліс BBB є основою комплексної програми страхування від злочинів та професійної відповідальності фінансових інститутів. Для іноземних фінансових

інститутів наявність такого полісу є обов'язковою вимогою та питанням престижу.

Комплексне страхування банків від злочинів (BBV) адаптовано з урахуванням місцевих законодавчих норм для використання в багатьох країнах і отримало велике поширення в світі. В країнах СНД та в Україні використання даного виду страхування є дуже обмеженим: по-перше, керівництво фінансових інститутів не бачать суттєвої необхідності у страхуванні, що пов'язано з низьким рівнем страхової культури в країні, а, по-друге, програми BBV страхування можуть запропонувати обмежена кількість страхових компаній і здебільшого ті, що мають зв'язки з західними ринками перестраховування, а також ті, засновниками яких є банки, або які входять до складу холдингових структур.

Стандартні умови страхування, розроблені андеррайтерами Lloyd's та адаптовані вітчизняними страховими компаніями, включають в себе наступні основні ризики [30,86]:

- втрати, викликані нечесністю працівників застрахованої фінансової установи;
- втрата чи пошкодження майна у приміщенні застрахованої фінансової установи;
- втрата транзиту, включаючи крадіжку або фізичне знищення майна під час перевезення;
- втрати, спричинені підробленими перевірками;
- втрати, спричинені підробками цінних паперів та аналогічних інструментів;
- збиток, який зазнала застрахована фінансова установа під час звичайної діяльності, пов'язаної з операціями з цінними паперами та аналогічними інструментами;
- втрати, пов'язані з підробленою валютою;
- збиток, заподіяний майну в приміщенні застрахованої фінансової установи внаслідок незаконних дій, що здійснюються третіми сторонами.

До переваг комплексного підходу страхування ризиків фінансових установ відносяться [67]:

- зниження вартості страхування, оскільки декілька видів страхування в одному пакеті коштують дешевше, ніж окремо;

- поліси є взаємодоповнюючими: ризики, які покриваються з одного виду страхування, виключаються з інших;

- економічні злочини часто носять дуже складний характер, тому не завжди просто визначити, чи став збиток наслідком якоїсь злочинної дії або помилки співробітника. Маючи комплексний поліс, страхувальник може бути впевнений, що всі його збитки будуть відшкодовані.

- максимально широкий страховий захист фінансового інституту, як від шахрайських дій, так і від помилок.

Комплексна програма страхування фінансових інститутів передбачає встановлення загального ліміту відповідальності, який представляє собою суму, в межах якої страховик зобов'язується здійснити виплату при виникненні збитків у банку. Крім того, в межах загального ліміту встановлюються граничні розміри відповідальності за кожним ризиком (субліміти).

На практиці розмір страхового покриття за полісами комплексного страхування фінансових інститутів може значно коливатися. Для країн СНД розмір страхового покриття знаходиться в межах від 500 тис. до 30 млн. доларів. Розмір ліміту встановлюється за бажанням фінансового інституту і зазвичай залежить від обсягів діяльності банку [85].

Перед укладенням договору комплексного страхування фінансового інституту необхідно підтвердити дотримання мінімально необхідних заходів безпеки щодо запобігання можливих збитків. Для оцінки ризику і визначення переліку заходів, спрямованих на запобігання втрат, страховик залучає висококваліфікованого страхового фахівця (сюрвейера). Передстрахова експертиза (сюрвей), що проводиться професіоналами зі спеціалізованих західних компаній, дозволяє виявити слабкі місця в системі безпеки компанії,

його внутрішньому контролі та менеджменті. Експертиза проводиться перед укладенням першого договору страхування і далі через кожні три роки.

На основі отриманої інформації визначається вартість страхування. Основними факторами, що впливають на розмір страхової премії є: обсяги та напрямки діяльності фінансової установи, її репутація; розміри філіальної мережі; наявність збитків в минулому; широта страхового покриття (ризиків, ліміти відповідальності, франшизи). Орієнтовна вартість поліса може коливатись від кількох десятків до кількох сотень тисяч доларів.

Гарантією оплати можливих збитків банку служить повна або часткова передача ризиків національними страховиками закордонним перестраховикам, наприклад, одному з найпрестижніших в світі страхових інститутів – Lloyd's of London.

В даний час як за кордоном, так і в Україні, найбільш серйозним з точки зору ймовірності збитків і їх наслідків є ризик нелояльності персоналу фінансової компанії. Згідно зі статистикою, 85% злочинів [104] у фінансовій сфері відбувається або безпосередньо співробітниками банку, або за їх співучасті (співробітники фінансової установи – 40%, колишні співробітники – 15%, директори та менеджери – 30%, треті особи – 15%).

Аналогічним продуктом до ВВВ є програма (політика) розроблена ISO (International Organization for Standardizations) та яка має назву Financial Institution Crime Policy (FICP). Даний продукт являє собою політику боротьби зі злочинністю у фінансових установах. У продукті FICP існують чотирнадцять окремих страхових договорів, кожен з яких може мати власну страхову суму та франшизу. Страхувальник може обирати будь-який набір ризиків, окрім страхування ризику лояльності (вірності) персоналу, що є обов'язковим для фінансових інститутів.

Продукт FICP охоплює ризики втрати майна, комерційного транспорту, підробки документів, транзиту (є стандартними для ВВВ) та ризики відповідальності фінансової установи перед третіми особами, комп'ютерні ризики (що і відрізняє даний продукт від ВВВ). FICP містить багато його

положень і умов, що є подібними до тих, що містяться у ВВВ, але FICP покриває ширший перелік ризиків [95].

Для страхування професійної відповідальності фінансових установ існує спеціальний продукт – Financial Institution Professional Indemnity (FIPI). Даний продукт надає фінансовий захист фінансовій установі та її працівникам від претензій третіх осіб та можливих фінансових втрат третіх осіб в наслідок дій, бездіяльності або помилки фінансового інституту. Страховий захист охоплює відповідальність співробітників як тих, що працюють на повний день, так і тих, що працює на не повний. Крім того, захист охоплює материнську та дочірні компанії страхувальника.

Таким чином, FIPI покриває такі ризики: неправомірні дії, помилки, упущення працівників, введення в оману, підробка документів або їх виплавлення, недбалість, порушення обов'язків та правил фінансової установи [97, 96].

В даний час поліс ВВВ і, як доповнення до останнього, поліс FIPI ще не можна назвати широко поширеними в нашій країні. Але вони вже успішно використовуються найбільшими вітчизняними банками і учасниками ринку цінних паперів (біржі, депозитарії, реєстратори, керуючі компанії). Крім того, дедалі очевидніше, що таке страхування не тільки надає повноцінний захист самим фінансистам, а й більшою мірою покликане підвищити надійність фінансових інститутів в очах їхніх клієнтів [26].

Значний вплив на розвиток ринку страхування фінансових ризиків на фондовому ринку має стан ринку перестраховання, оскільки такого роду ризики мають велику фінансову ємність, тому потребують обов'язкового перестрахового захисту. Український страховий ринок не має змоги розміщення значних перестрахових ризиків, тому значна їх частина лягає на західних перестраховиків, іноді із залученням сюрвейерів. Крім того, засновниками фінансових інститутів досить часто є західні інвестори, що більше довіряють західним страховикам.

Для страхування фінансових ризиків характерним є високий рівень невизначеності, тому страховики досить жорстко підходять до підбору страхувальників. У середньому із загальної кількості звернень потенційних страхувальників до страхових компаній із метою застрахувати фінансові ризики позитивну відповідь отримують лише близько 20 %. Це пов'язано з тим, що страхові компанії, з метою забезпечення власної безпеки, проводять детальний аналіз фінансового стану потенційних страхувальників, їх кредитної історії та проектів, що підлягають страхуванню.

Негативним для розвитку страхування фінансових ризиків в Україні є те, що даний вид страхування використовується для проведення «фінансових схем» з метою податкової оптимізації, переведення коштів в готівку. В наслідок цього страхові компанії встановлюють високий рівень франшизи (від 8 до 15 % від страхової суми) та високі страхові тарифи (5-7 % залежно від ризикованості та строку страхування) [21].

Головною особливістю страхування фінансових ризиків є необхідність врахування страховиками генезису фінансових ризиків. Оскільки більшість фінансових ризиків є результатом взаємовідносин між суб'єктами ризику (кредитори, позичальники), то вони виникають здебільшого через так званий «людський фактор». Тобто, на відміну від класичних ризиків (страхування від вогню, стихійного лиха, хвороби тощо) фінансові ризики характеризуються відсутністю природного стабілізатора рівня ризику у формі об'єктивно існуючих природних або суспільних явищ, дія яких на параметри ризику не залежить від впливу суб'єктів ризику.

Таким чином, відмінність між класичними і фінансовими ризиками може бути виражена так: розподіл ймовірностей настання страхової події для класичних ризиків описується нормальним законом (законом Гауса). Тобто цей розподіл є одномодальним; для фінансових ризиків він наближається до рівномірного. Тобто з'являється можливість багатомодальності, а також залежність від часу.

Відсутність природних стабілізаторів рівня породжує вкрай небезпечну для страховиків властивість фінансового ризику – можливість зміни (як правило, зростання) рівня ризику після укладання договору страхування.

Означені властивості фінансових ризиків різко знижують цінність статистичних даних і роблять їх фактично непридатними для використання з метою забезпечення беззбитковості цього виду страхування. Іншими словами, сукупність страхових параметрів фінансових ризиків є суто індивідуальною для кожного страхувальника, характеризуючи притаманні тільки йому особливості: вид діяльності, її обсяг, конкурентне середовище, кваліфікацію страхувальника, надійність партнерів тощо, і тому не може використовуватися як аналог для інших страхувальників.

Зокрема, тариф у разі страхування фінансового ризику повинен вважатися не мірою середнього рівня ризику (і тому бути приблизно однаковим для всіх страхувальників, як у випадках страхування класичних ризиків), а еквівалентом ринкової ціни за надання страхового захисту конкретному страхувальникові, тобто має бути індивідуальним.

Серйозною проблемою у сфері страхування фінансових ризиків є висока вартість їхнього аналізу. Через це принципова можливість страхування фінансового ризику (на відміну від страхування інших видів ризику) ще не свідчить про його доцільність. Великі витрати, пов'язані з аналізом фінансових ризиків, обумовлюють межу вартості окремого ризику, за якою його страхування стає для страхової компанії економічно недоцільним. Зазвичай ця вартість становить десятки тисяч доларів США. Тож у сфері страхування фінансових ризиків ризик страхової компанії, як правило, виявляється досить високим. Цим пояснюється певні особливості технології прийняття рішення про страхування фінансових ризиків, яка істотно відрізняється від технологій класичних видів страхування.

Як відомо, процедура страхування класичних ризиків настільки формалізована (стандартизовані поліси, договори, тарифи тощо), що майже ніколи не виникає потреби у проміжній участі в ній з боку вищого керівництва

страхової компанії. У сфері страхування фінансових ризиків, навпаки, усі принципові рішення щодо кожного ризику приймаються виключно вищим керівництвом компанії.

Зазначені вище особливості фінансових ризиків не є принциповою перешкодою для їхнього безбиткового страхування. Щоб цього досягти, страховик повинен:

- не покладатися на будь-які статистичні дані як на об'єктивну основу для розрахунку тарифу (для конкретного фінансового ризику таких об'єктивних статистичних даних не існує);

- відмовитися від спроб кількісного визначення тарифу як об'єктивної міри ризику (це не можливо через брак статистики, що характеризує фінансовий ризик у цілому або його складові, на відміну, наприклад, від поодиноких техногенних ризиків, щодо яких загальної статистики також немає, проте розрахунок величини конкретного ризику все ж можливий);

- використовувати відомі статистичні дані і тарифи лише як довідковий матеріал для формування власних уявлень про орієнтовні параметри конкретного ризику і приблизний рівень ринкової вартості його страхування (використовувати ці ж дані для кількісних розрахунків щодо конкретного ризику недоцільно, оскільки неможливо встановити ступінь відповідності між його параметрами і параметрами ризиків-аналогів);

- величину тарифу обирати за домовленістю зі страхувальником у діапазоні нижнє значення якого обмежене ринковою кон'юнктурою, а верхнє – міркуванням оптимуму. Адже надмірно високий тариф може перетворитися на непосильний фінансовий тягар для страхувальника і призвести до збільшення ризику;

- використовувати певний комплекс заходів, спрямованих на зниження ризику до рівня, який, на думку страховика, є допустимим.

Таким чином, можна зробити висновок, що ринок страхування фінансових ризиків фондового ринку є дуже перспективним для страхових компаній. Даний сектор страхування має значний потенціал, для активізації

якого необхідним є впровадження нових страхових продуктів, що зможуть забезпечити захист індивідуальним та інституціональним інвесторам на ринку. Стимулом до розвитку даного виду страхування у світі є впровадження обов'язкового страхування або страхування, що обумовлено допуском до діяльності або зростанням рейтингу надійності. Крім того, така конвергенція фондового та страхового ринків стане поштовхом до розвитку фондового, оскільки підвищиться безпека діяльності на ньому та сприятиме загальному розвитку економіки країни.

2.3 Концептуальні засади трансформації бюджетного менеджменту

Нарощування боргового навантаження в Україні в умовах тривалої посткризової стабілізації економіки, поглиблення нерівномірності розподілу капіталу та перехід до партисипативного управління фінансовими ресурсами актуалізують необхідність реформування сектору публічних фінансів (ПФ). Ця проблема загострюється ще і внаслідок зростаючого розриву між доходною та видатковою частинами державного бюджету, який виникає внаслідок збереження традиційної структури джерел надходжень до бюджету з одночасним збільшенням обсягів державного фінансування на проведення реформ в національній економіці. При цьому глобальним трендом останніх десятиліть стало зростання суспільних вимог до якості надання послуг у секторі ПФ в напрямку підвищення їх технологічності, персоналізованості, публічності, відповідальності та транспарентності.

Фундаментальні засади функціонування сектору публічних фінансів в цілому та формування сучасних концепцій бюджетного менеджменту зокрема закладені у наукових працях зарубіжних вчених Дж. Олта, Ф. Баласоне, Е. Баумана, Х. Бльохлігера, П. Діпа, Н. Іванової, Д. Кауфмана, Дж. Родена, М. Фрейтага, А. Хана, Н. Ханх, Ф. Хенемана, А. Шика, Х. Шина та ін. Серед

вітчизняних науковців значні напрацювання в даному напрямку мають О. Абакуменко, Є. Балацький, Т. Васильєва, Н. Виговська, Ю. Ганущак, О. Длугопольський, М. Єрмошенко, О. Заброцька, В. Задорожний, Т. Затонацька, О. Кириленко, В. Козюк, Л. Лисяк, І. Луніна, В. Опарін, Н. Педченко, А. Ставицький, В. Федосов, С. Фролов, О. Шишко, С. Юрій, Ю. Яценко та інші.

Протягом останніх десятиліть практично в усіх європейських країнах була проведена або проводиться реформа сектору публічних фінансів та відповідно трансформуються підходи до бюджетного менеджменту. Дані реформи покликані посилити стабільність фінансової системи країн, підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів та поглибити ступінь відповідальності державної влади та високопосадовців з метою уникнення нецільового використання бюджетних коштів. Першою країною, яка вдало реформувала сектор публічних фінансів була Великобританія, досвід якої став використовуватись в подальшому іншими країнами Європейського співтовариства.

Бюджетний менеджмент відображає основні орієнтири та цілі державної бюджетної політики, визначає інвестиційну привабливість держави і значною мірою впливає на якість життя населення. При цьому Міністерство фінансів або інший уповноважений орган, що проводить бюджетну політику, неминуче опиняється перед вибором між соціальною і фінансовою стабільністю держави. Так, бюджетний менеджмент виступає механізмом, за допомогою якого здійснюється вплив на:

- економічний розвиток країни. За допомогою побудови та реалізації ефективного бюджетного менеджменту держава може здійснювати перерозподіл національного доходу, змінювати загальну структуру суспільного виробництва та впливати на соціальні процеси у суспільстві;

- соціальний розвиток країни, що досягається шляхом удосконалення системи бюджетного фінансування соціальної сфери країни (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, житлове будівництво тощо). Світові тенденції свідчать про поглиблення ролі державного бюджету у соціальній сфері. Дані

тенденції пояснюються тим, що за допомогою бюджетних коштів та позабюджетних фондів створюється фінансова основа для проведення соціальних заходів та подальшим покращенням соціального забезпечення населення. Крім того, державний бюджет може нівелювати соціальні наслідки розмежування населення за рівнем матеріального забезпечення;

- згладжування економічного циклу – при плануванні бюджетних доходів і видатків, держава тим самим концентрує певний обсяг грошових коштів для проведення своєї політики або з метою подолання наслідків економічних криз;

- процеси вирівнювання економічного розвитку окремих територій країни За допомогою інструментів бюджетного фінансування як на поворотній, так і безповоротній основі у системі управління державним бюджетом здійснюється вирівнювання економічного розвитку окремих територій країни;

- процеси мобілізації і концентрації грошових ресурсів юридичних і фізичних осіб у формі централізованого державного фонду. За допомогою конкретних інструментів щорічно акумульовані грошові ресурси у формі централізованого державного фонду використовуються для забезпечення фінансування потреб народного господарства, соціальної сфери тощо;

- процеси фінансування потреб народного господарства, адже забезпечується виконання державних програм, проведення культурних заходів та фінансування наукових досліджень загальнодержавного значення.

Поряд із зазначеною традиційною роллю бюджетного менеджменту в соціально-економічному розвитку країни, сучасні умови розвитку висувають нові вимоги до бюджетного менеджменту, які стосуються питань якості публічного управління, забезпечення економічного зростання за рахунок більш ефективного надання суспільних послуг на місцевому рівні, забезпечення макроекономічної стабільності та підвищення суспільної довіри до сектору публічних фінансів, зниження нерівномірності розподілу доходів населення та власності у капіталі.

Так, відповідно до результатів глобального дослідження, присвяченого питанню якості публічного управління під егідою Світового банку та

відповідному рейтингуванню країн світу за рівнем цього показника (Worldwide Governance Indicators), Україна протягом останніх років має негативні оцінки за всіма параметрами якості публічного управління – контроль корупції, ефективність уряду, політична стабільність, якість державного регулювання, верховенство права, свобода голосування та підзвітність (табл 2.1). Одним із ключових наслідків такої оцінки є низький рівень довіри до державних органів влади. Результати дослідження Edelman Trust Barometer для 28 країн світу засвідчили, що рівень довіри населення до державних структур є найнижчим (41% – у 2017 р.) серед усіх (оцінювався рівень довіри до бізнесу, влади, медіа та громадського сектору в світі), а серед причин недовіри суспільства до держави в цілому 40% опитаних зазначили високий рівень корупції.

Таблиця 2.1 – Індикатори якості публічного управління в Україні за методикою Світового банку Worldwide Governance Indicators

Індикатори якості	Роки	Оцінка (від -2,5 до 2,5; де 2,5 – максимальна)	Ранг країни (від 0 до 100)
Голосування і підзвітність (відображає оцінку рівня громадянської свободи та політичних прав, рівень незалежності ЗМІ)	2006	0,05	47,60
	2011	-0,13	44,60
	2016	0,02	47,29
Політична стабільність та відсутність насильства (відображає стабільність державних інститутів, ймовірність дестабілізації та зміни політичної влади)	2006	-0,04	43,96
	2011	-0,07	43,60
	2016	-1,89	6,19
Ефективність роботи уряду відображає (якість державних послуг та державної політики, якість роботи державного апарату)	2006	-0,49	36,59
	2011	-0,82	21,33
	2016	-0,58	31,73
Якість законодавства (відображає здатність уряду формувати та реалізовувати раціональну державну політику)	2006	-0,52	31,86
	2011	-0,60	29,86
	2016	-0,43	36,06
Верховенство права (відображає ступінь дотримання законодавчих норм, передбачуваність законодавчої системи)	2006	-0,80	24,88
	2011	-0,82	23,94
	2016	-0,77	23,56
Контроль корупції (відображає існування корупції на політичному рівні, ступінь її сприйняття в суспільстві)	2006	-0,75	24,88
	2011	-1,05	15,64
	2016	-0,84	19,71

Не менш важливим викликом для сучасної концепції бюджетного менеджменту стає вирішення соціально-економічних протиріч, обумовлених нерівномірністю розподілу доходів населення та власності у капіталі. Слід відмітити, що у багатьох високорозвинутих країнах запровадження реформи фінансової децентралізації на початку 2000-х дозволило досягти позитивних зрушень у напрямку посилення фінансової спроможності територіальних громад та вирівнювання диспропорцій розвитку регіонів. У даному разі на сучасному етапі розвитку економічних відносин ефективна система фінансового вирівнювання є одним з найважливіших підтримуючих механізмів результативності заходів у рамках фінансової децентралізації, завданням якої у цьому процесі стає не просто перерозподіл фінансових ресурсів між різними рівнями органів управління, а побудова такого механізму алокації коштів, який би одночасно стимулював територіальні громади нарощувати власну фінансову базу і, разом з тим, підтримував ті регіони, котрі з об'єктивних причин не здатні самостійно профінансувати свої видаткові повноваження.

Ключовим індикатором, який відображає нерівномірність розвитку регіонів є коефіцієнт Джині, розрахований на основі показника валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення у розрізі регіонів країни (у відповідності до загальноприйнятого підходу Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)). Варто відмітити, що за результатами дослідження «Україна: територіальний огляд» [82], здійсненого за підтримки ОЕСР та на основі методології цієї організації, коефіцієнт Джині для регіонів України у 2013 році складав 0,27 (подібне значення показника було зафіксовано у Словаччині, Ірландії та Туреччині), що є доволі високим значенням порівняно з країнами-членами ОЕСР, тобто для нашої країни надзвичайно гострою є необхідність якісної трансформації системи фінансового вирівнювання з урахуванням досвіду провідних країн світу з метою підвищення її ефективності та, як наслідок, згладжування регіональних диспропорцій.

Проблема більш ефективного надання суспільних послуг на місцевому рівні тісно пов'язане з питанням реформи децентралізації влади. Так, задля

реалізації змін та забезпечення соціально-економічного зростання в країні, починаючи з 2015 року в Україні розпочато реформу децентралізації [15, 14]. В кожному регіоні темпи здійснення реформи на сьогодні є різними, що в цілому пояснюється багатьма факторами, в тому числі і очікуваними перспективами від реалізації реформи в окремих територіальних громадах. Ті територіальні громади, які передбачали наявність трудового, фінансового, матеріально-ресурсного, виробничого та іншого потенціалу, швидкими темпами ввійшли в реформу децентралізації і вже не перший рік працюють і використовують можливості для новостворених громад. Інша частина регіонів або побоюючись фінансової та адміністративної самостійності, або маючи інші страхи залишається в процесі обговорення. Між рівнем розвитку громади і її економічною спроможністю існує пряма залежність. Слід зазначити, що не всі територіальні громади мають однаковий соціально-економічний потенціал на старті, а отже не всі громади будуть мати однакові можливості задоволення соціальних проблем. Для визначення можливостей місцевих бюджетів, якщо за основу взяти інформацію по областях та визначити реальну можливість місцевих бюджетів виходячи з рівня мінімальної заробітної плати, можна спостерігати реальне зниження купівельної спроможності бюджетних ресурсів тобто зниження економічної спроможності бюджетів. Проте для успішних громад існують інші можливості підвищення економічної спроможності. Оскільки територіальна громада має статус юридичної особи, то вона має право відкривати не тільки казначейські, а й депозитні рахунки та розміщувати вільні кошти на умовах отримання відсотків. Новостворені громади мають підтримку і можливості через надходження від програм допомоги і грантових програм міжнародних фінансових організацій і Європейського союзу. Так найбільш відомими програмами підтримки ОТГ на сьогодні є програма Агентства США з міжнародного розвитку, яке впровадило програму допомоги для 25 громад України, програма ІСАР Єднання «Школа фондів громад», програми та проекти БФ «Борисфен, програми з навчання Академії розвитку освіти, Американської ради міжнародної освіти, програми Британської ради, програми підтримки

малого і середнього бізнесу EU4BUSINES та багато інших. Основною проблемою при цьому залишається відсутність в окремих громадах кваліфікованих кадрів з написання проектних заявок, а в окремих випадках перекладання обов'язків і не бажання брати на себе відповідальність.

Окрім зазначених викликів для розвитку сучасного бюджетного менеджменту слід відмітити також і загальний тренд зростання суспільних запитів до бюджетного менеджменту, зокрема в частині підвищення прозорості бюджетного процесу та бюджетних відносин, децентралізації фінансових повноважень та рівності доступу до прийняття рішень в бюджетній сфері, оптимізації фіскальних правил та підвищення відповідальності державних органів, усунення регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку країни тощо.

Незважаючи на те, що в Україні Бюджетним кодексом визначено 10 принципів бюджетної системи, один з найважливіших принципів – віднесено на останнє місце. Принцип відповідальності в управлінні державними фінансами взагалі не знайшов свого відображення у Бюджетному кодексі України. Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах:

1) принцип єдності бюджетної системи України – єдність бюджетної системи забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

2) принцип збалансованості – повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;

3) принцип самостійності – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними;

4) принцип повноти – до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до

нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

5) принцип обґрунтованості – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

6) принцип ефективності та результативності – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

7) принцип субсидіарності – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

8) принцип цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

9) принцип справедливості і неупередженості – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

10) принцип публічності та прозорості – інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Ще одним із важливих аспектів, необхідних для ефективного функціонування економіки України в цілому, є утвердження на законодавчому рівні принципу справедливості у відношенні майбутніх поколінь. До сих пір,

дана проблематика не була висвітлена та оприлюднена на законодавчому рівні. Тракткування даного принципу має бути чітким та не суперечити основним орієнтирам розвитку нашої держави.

Досвід розвинених країн світу у сфері реформування бюджетного менеджменту, свідчить про ефективність та результативність ключових засад управління бюджетом, які були покладені в основу Кодексу фінансової стабільності, розробленим урядом Великобританії, та який в подальшому послужив основою реформ у європейських країнах. Основні положення Кодексу покликані забезпечити стабільність фінансової системи країни, підвищити ефективність використання бюджетних коштів та поглибити персональну відповідальність представників державної влади щодо результатів використання бюджетних коштів. На основі даного Кодексу було сформовано підхід до прозорого управління державними фінансами з боку уряду в довгострокових інтересах держави, який в подальшому став основою реформи системи управління бюджетом не тільки у Англії, але і в інших країнах Європейського співтовариства. На нашу думку, для реформування бюджетного менеджменту в Україні, найголовнішим завданням, яке постає перед науковцями (теоретиками та практиками) – це необхідність подолання розриву між суспільними запитами до бюджетної сфери та цілями управління бюджетними ресурсами та відносинами.

Механізмом подолання цього розриву повинно стати запровадження інтегрованої дескриптивної концепції трансформації бюджетного менеджменту, яка інтегрує суспільні запити та ключові таргети в процесі реформування сектору публічних фінансів, що забезпечує прозоре управління, відкритість бюджетного процесу, ефективність контролю сфери публічних фінансів, та в кінцевому підсумку – створює передумови для поступальної позитивної динаміки економічного зростання в країні. Методологічно запропонована концепція ґрунтується на поєднанні структурного, процесного та результатного підходів (рис. 2.3).

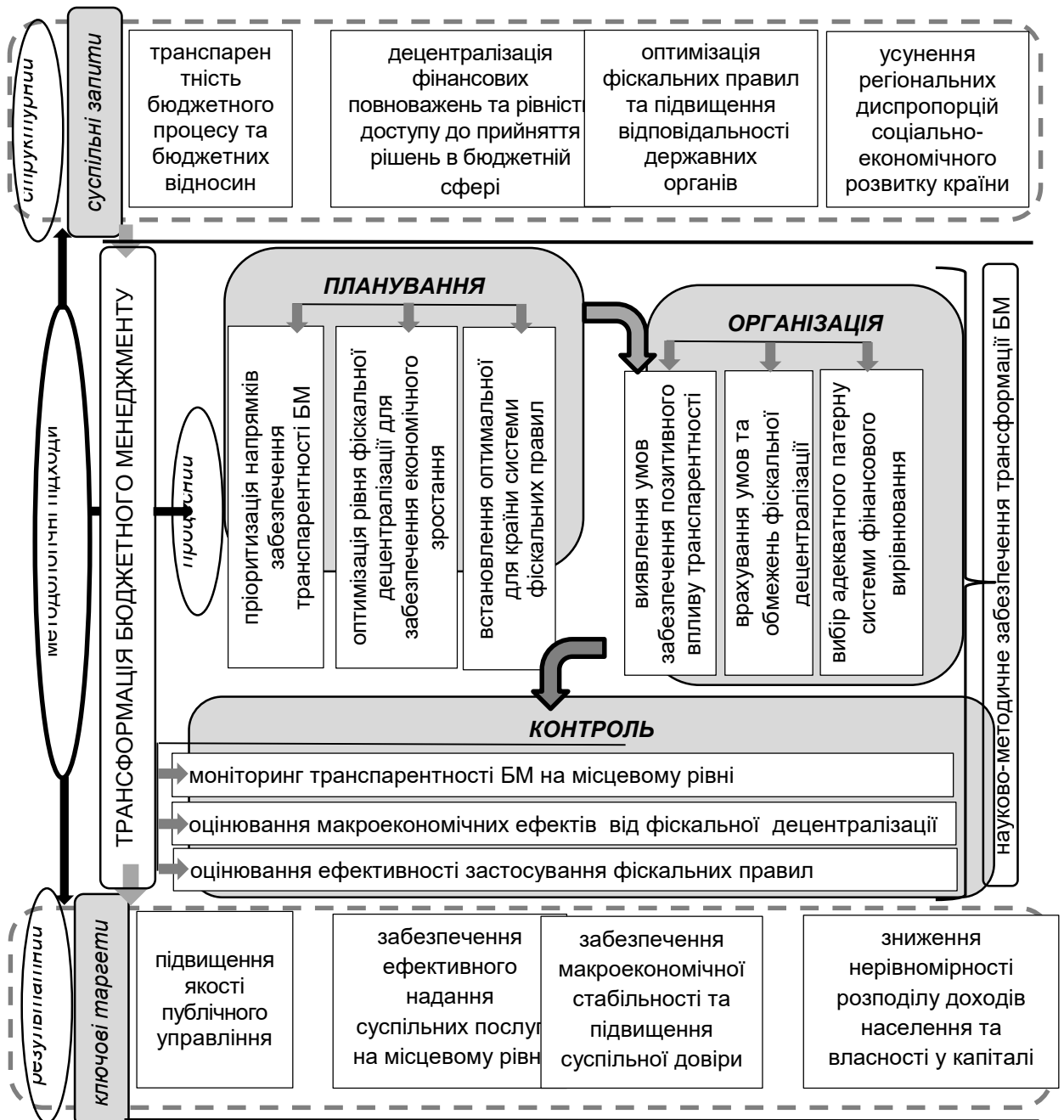

Рисунок 2.3 – Інтегрована дескриптивна концепція трансформації бюджетного менеджменту (БМ)

Отже, з точки зору структурного підходу, концепція передбачає врахування ідентифікованих суспільних запитів під час реалізації державними органами функцій з управління бюджетними ресурсами та відносинами. Зокрема, це: транспарентність бюджетного процесу та бюджетних відносин, децентралізація фінансових повноважень та рівність доступу до прийняття

рішень в бюджетній сфері, оптимізація фіскальних правил та підвищення відповідальності державних органів, усунення регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку країни.

З точки зору процесного підходу, концепція розподіляє завдання трансформації бюджетного менеджменту за традиційними етапами управлінського циклу: планування, організація та контроль.

З точки зору результатного підходу, вона орієнтована на досягнення ключових таргетів ефективного функціонування сектору публічних фінансів, зокрема забезпечення соціально-економічного зростання країни з усуненням регіональних диспропорцій, підвищення якості державного управління та довіри.

Таким чином, розроблена інтегрована дескриптивна концепція трансформації бюджетного менеджменту створює методологічне підґрунтя для удосконалення нормативно-правового, інституційного, інструментального та аналітичного забезпечення реформування сектору публічних фінансів в Україні.

2.4 Оцінка впливу рівня транспарентності монетарної політики на рівень інфляції

Досвід зарубіжних країн у проведенні монетарної політики та регулюванні банківської системи свідчить, що транспарентність діяльності центрального банку, яка досягається через налагоджену систему комунікацій з суб'єктами економічних відносин та забезпечує високий ступінь їх довіри до центрального банку, у кінцевому підсумку, сприяє досягненню визначених регулятором цілей. Цінним у даному контексті видається досвід центральних банків таких розвинених країн світу як США, Японія, Швеція, Англія, а також країн Євросони, які протягом багатьох років активно використовують

ефективні канали комунікації для впливу на монетарні параметри макроекономічної кон'юнктури.

На сьогоднішній день в Україні лише розпочато дослідження поняття прозорості, її складових та комунікаційних каналів центрального банку. У той же час зарубіжна наука перебуває на етапі розробки та удосконалення інструментарію кількісного аналізу рівня прозорості монетарної політики, а також впливу прозорості на ключові макроекономічні показники. Так, значна кількість наукових досліджень вчених з провідних країн світу підтверджує наявність позитивного зв'язку між рівнем прозорості монетарної політики та рівнем ВВП. При цьому відкритим у науковій літературі залишається питання зв'язку прозорості та рівня інфляції. Що стосується вітчизняного наукового доробку, то слід визнати факт, що на сьогоднішній день в Україні лише розпочато дослідження методологічних засад прозорості, її складових та комунікаційних каналів центрального банку.

У результаті аналізу іноземної наукової літератури нами було зроблено висновок про наявність на теоретичному рівні двох підходів щодо визначення зв'язку між рівнем прозорості монетарної політики та рівнем інфляції: перша група авторів [93, 99, 108, 111] вважає, що прозорість призводить до зниження інфляції в країні та стабілізації цін; друга – що прозорість спричинює інфляційні процеси [90, 100, 105, 110].

На емпіричному рівні у 2002 році вплив прозорості на рівень інфляції дослідили С.Г. Цечетті (S.G. Cecchetti) та С. Краус (S. Krause) [88]. Вченими було проаналізовано середнє значення інфляції за період 1995-1999 рр. у 60 країнах. По-перше, використовуючи підхід М. Фрея (M. Fry) [98], дослідники розрахували рівень прозорості центральних банків. По-друге, було встановлено обернений кореляційний зв'язок між прозорістю та середнім рівнем інфляції. Наступним етапом було проведення регресійного аналізу на основі множинної регресії з включенням таких незалежних змінних як: незалежність, підзвітність, прозорість, довіра. У результаті було встановлено, що зв'язок між рівнем інфляції та прозорістю є оберненим.

Група науковців на чолі з А.Т. Левінім (A.T. Levin) [103] проаналізували вплив режиму інфляційного таргетування на врівноваження рівня інфляції, використовуючи метод аналізу подій («event-study approach»). Вчені порівняли п'ять країн, що застосовують режим інфляційного таргетування та три країни, що не перейшли до даного режиму. У результаті дослідження було встановлено, що інфляційні очікування учасників ринку будуть близькими до встановленого цільового рівня інфляції за умови забезпечення належного рівня прозорості центрального банку та довіри до його дій, а також оголошення цільового рівня інфляції. У випадку не дотримання цих умов, прогнози суспільства щодо майбутнього рівня інфляції будуються на основі минулої та теперішньої інфляції.

А. Фатас (A.Fatas) [94] дослідив макроекономічний ефект політичної прозорості центрального банку. До вибірки ввійшли 42 країни (період 1960-2000 рр.). Рівень прозорості оцінювався за допомогою бінарної змінної (розкриває центральний банк кількісний цільовий орієнтир чи ні). Вчений зазначає, що не обов'язково таким орієнтиром має бути рівень інфляції, а й валютний курс чи грошова маса, та приходить до висновку, що наявність та розкриття орієнтиру призводить до стабілізації цін в країні.

Цікавими у контексті нашого дослідження є наукові доробки Г.Е. Чортареса (G.E. Chortareas) [89]. Автор використав значення рівня прозорості, розраховані у 2000 році М. Фреєм (M. Fry) [98]. Було проведено порівняння 87 країн за середньорічним рівнем інфляції протягом 1995-1999 рр. та встановлено обернений зв'язок між прозорістю та інфляцією. Також науковцем було враховано й інші фактори впливу на рівень інфляції в країні (політична нестабільність, фіксований валютний курс), у цьому випадку також зв'язок є оберненим.

Найбільш актуальним є дослідження К.С. Вебера (C.S. Weber) [112], проведене у березні 2016 року. Автор аналізує вплив ряду факторних ознак на рівень інфляції. Особливістю підходу автора є включення бінарного показника «банківська криза» («banking crisis»), а також показників, що характеризують

політичну ситуацію в країні: «політична фрагментація» («polity fragmentation»), «політична стабільність» («political stability»), «загальна оцінка політичної ситуації» («combined polity score»). Науковець прийшов до висновку, що підвищення прозорості монетарної політики призводить до зменшення рівня інфляції.

Ґрунтуючись на результатах аналізу наукової літератури, розглянутих нами вище, нами було сформульовано основні завдання даного дослідження. По-перше, це – оцінити ступеня впливу рівня прозорості на рівень інфляції в розвинених країнах (без врахування України), по-друге, – встановити, чи напрям впливу прозорості на інфляцію в Україні є аналогічним розвиненим країнам.

З метою виконання першого завдання дослідження та емпіричного визначення ступеня впливу рівня прозорості середовища реалізації ГКП на рівень інфляції проведено аналіз панельних даних для 20 країн світу за 1998-2010 рр., результати якого у формалізованому вигляді представлено на рис.2.4. Україну не було включено до переліку досліджуваних країн по двох причинах. По-перше, спостереження за 1998-2010 рр. некомплексне (значна кількість даних є відсутньою випадковим чином), по-друге, тенденції розвитку економіки та реалізації монетарної політики в Україні протягом досліджуваного періоду значно відрізнялися порівняно з іншими досліджуваними країнами.

На першому та другому етапах було сформовано інформаційну базу дослідження та масив статистичних даних.

У якості результативної змінної використано показник приросту інфляції, факторної змінної – рівень прозорості ГКП, розрахований індексним методом. Відібрані незалежні змінні відображають особливості економічного стану країни та є визначальними факторами, що впливають на рівень інфляції (зростання рівня ВВП, зростання рівня ВВП (t-1), зростання виробництва зерна, зростання виробництва зерна (t-1), реальна відсоткова ставка, зростання грошової маси, зростання валютного курсу, зростання валютного курсу (t-1),

рівень підзвітності органів влади, ефективність державного управління, зростання державного боргу, запровадження режиму інфляційного таргетування, контроль корупції, ступінь впливу профспілок).

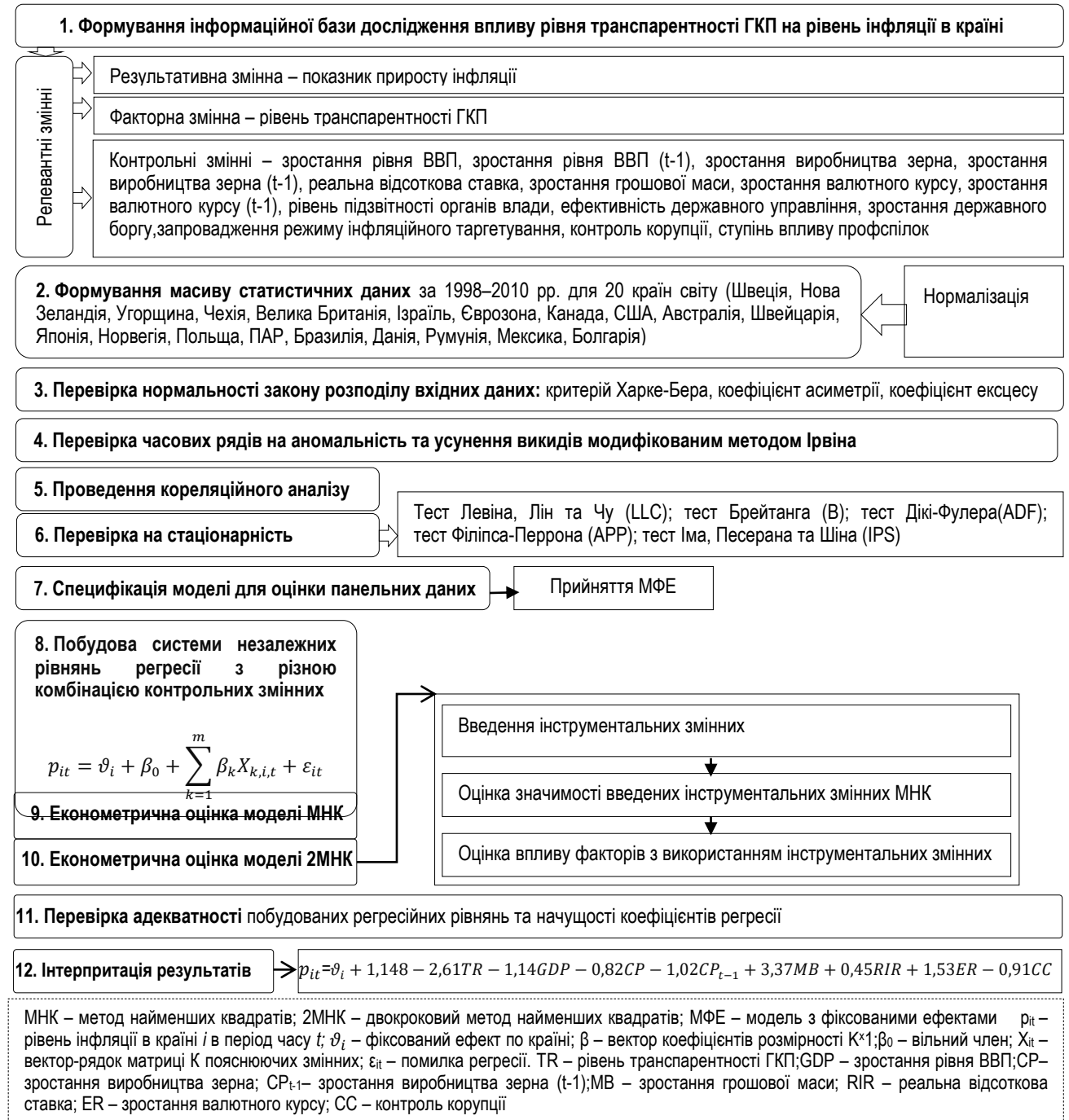

Рисунок 2.4 – Науково-методичний підхід до оцінювання впливу рівня прозорості монетарної політики на рівень інфляції

У якості джерел даних було використано:

- показники світового розвитку (World Development Indicators) Світового банку;
- показники державного управління (Worldwide Governance Indicators) Світового банку;
- дані щодо облікових ставок з офіційних сайтів центральних банків досліджуваних країн;
- дослідження Н. Дінсера та Б. Ейхенгріна (N. Dincer & B. Eichengreen) [92] (показник «рівень прозорості монетарної політики») та Г. Хамонда (G. Hammond) [101] (показник «запровадження режиму інфляційного таргетування»).

На третьому, четвертому та п'ятому етапах було здійснено перевірку вхідних даних відповідності вимогам закону розподілу, на аномальність, а також проведено кореляційний аналіз. Наступним кроком була перевірка часових рядів на стаціонарність. Для цього було застосовано стандартні процедури тестування на наявність одиничних коренів у разі використання панельних даних (тести Левіна, Лін та Чу (LLC); Брейтанга (B); Дікі-Фулера (ADF); Філіпса-Перрона (APP); Іма, Песерана та Шіна (IPS)). Для вибору лагів застосовувався критерій Шварца. Усі запропоновані тести були проведені у двох альтернативних варіантах. Перший варіант включає перетин та тренд, другий варіант – перетин. Результати перевірки гіпотез про стаціонарності панельних даних не дають підстав вважати, що взаємозв'язки між змінними породжені наявністю одиничних коренів.

На сьомому етапі було визначено специфікацію моделі для оцінки панельних даних. Результати тестування декількох моделей за методом Хаусмана, коефіцієнтом детермінації, критеріями Фішера і Стюдента вказують на доцільність використання моделі з фіксованими ефектами. Як результат, на восьмому етапі нами було побудовано системи незалежних рівнянь регресії з різною комбінацією контрольних змінних типу:

$$p_{it} = \vartheta_i + \beta_0 + \sum_{k=1}^m \beta_k X_{k,i,t} + \varepsilon_{it} \quad (2.1)$$

де p_{it} – рівень інфляції в країні i в період часу t ;

ϑ_i – фіксований ефект по країні;

β – вектор коефіцієнтів розмірності $K \times 1$;

β_0 – вільний член;

$X_{k,i,t}$ – вектор-рядок матриці K пояснюючих змінних;

ε_{it} – помилка регресії.

У результаті оцінки 12 рівнянь регресії за допомогою методу найменших квадратів з використанням програмного пакету EViews v7 (етап дев'ятий) було встановлено існування щільного та дуже щільного зв'язку ($0,7 \leq R^2 \leq 0,9$; $R^2 \geq 0,9$) між досліджуваними факторами та рівнем інфляції. При цьому отримані результати, окрім підтвердження оберненого зв'язку між рівнем інфляції та рівнем прозорості ГКП, дозволяють стверджувати, що трансформація ГКП має здійснюватися комплексно з врахуванням усіх соціально-економічних факторів.

На 10 етапі аналізу нами було здійснено економетричну оцінку моделі двокроковим методом найменших квадратів з введенням інструментальних змінних:

– для показника рівень прозорості ГКП – «відношення банківських активів до ВВП» та «свобода преси»

– для показника «зростання рівня ВВП» – «рівень споживання енергії».

Першим кроком аналізу було доведення значимості інструментальних змінних методом найменших квадратів. Другим кроком – оцінка впливу виділених на першому етапі факторів, але вже з використанням інструментальних змінних. У результаті побудови шести рівнянь, виділено рівняння з найбільшим значенням коефіцієнта детермінації:

$$p_{it} = \vartheta_i + 1,148 - 2,61TR - 1,14GDP - 0,82CP - 1,02CP_{t-1} + 3,37MB + 0,45RIR + 1,53ER - 0,91CC, \quad (2.2)$$

де TR – рівень прозорості ГКП;

GDP – зростання рівня ВВП;

CP– зростання виробництва зерна;

CP_{t-1}– зростання виробництва зерна (t-1);

MB – зростання грошової маси;

RIR – реальна відсоткова ставка;

ER – зростання валютного курсу;

CC – контроль корупції

Таким чином, довівши шляхом емпіричного дослідження обернений зв'язок між рівнем прозорості та рівнем інфляції на основі панельних даних, ми маємо обґрунтування для проведення аналогічного дослідження для України, але вже з врахуванням значимості показників, шляхом побудови багатофакторних регресійних моделей виду:

$$p_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_k X_k \quad (2.3)$$

де β_0 – вільний член;

β_1 - β_k – параметри рівняння;

X_1 - X_2 – незалежні змінні.

Рівняння регресії оцінимо за допомогою методу найменших квадратів (OLX). Усі часові ряди показників сформовані на річній основі з 2002 р. (вперше опубліковано «Основні засади грошово-кредитної політики») по 2015 р. (50 спостережень). Оцінити рівень прозорості ретроспективно, виходячи з методики Н. Дінсера та Б. Ейхенґріна (N. Dincer & B. Eichengreen) [92] неможливо. Тому було спрощено індекс прозорості, виключивши з методики оцінки індикатори, по яким необхідно є наявність актуальної інформації, та побудовано шість рівнянь регресії для визначення ступеню впливу прозорості монетарної політики на рівень інфляції в Україні. У результаті, виключивши всі статистично незначущі незалежні змінні, отримано наступне рівняння:

$$p = 0,122TR - 0,126GDP - 0,062CP_{t-1} - 0,145RIR + 1,418 \quad (2.4)$$

де p – рівень інфляції;

TR – рівень прозорості монетарної політики;

GDP – зростання рівня ВВП;

CP_{t-1} – зростання виробництва зерна (t-1);

RIR – реальна відсоткова ставка.

Таким чином, у результаті дослідження впливу прозорості ГКП на рівень інфляції в Україні було спростовано гіпотезу, сформульовану в результаті дослідження досвіду зарубіжних країн, щодо оберненого впливу рівня прозорості ГКП на рівень інфляції. Для України зростання рівня прозорості призводить до активізації інфляційних процесів, що спричинене рядом об'єктивних факторів: нерозвиненість ринкових інститутів, наявність тіньового сектору економіки; висока «собівартість інформаційної відкритості»; недосконалість процесу обміну інформацією; недовіра учасників ринку до центрального банку; низький рівень фінансової грамотності населення; небажання (невміння) користуватися офіційним сайтом НБУ для отримання інформації щодо грошово-кредитного ринку. Тенденція свідчить про необхідність комплексного підходу до трансформації системи монетарної політики. Проте аналогічна ситуація спостерігається в більшості країн, що розвиваються [100, 105, 109, 110].

Отже, ступінь впливу рівня прозорості грошово-кредитної політики на рівень інфляції слід визначати за допомогою моделі з фіксованими ефектами, використовуючи панельні дані. У результаті побудови системи незалежних рівнянь регресії з різною комбінацією контрольних змінних та економетричної оцінки моделі двоетапним методом найменших квадратів, доведено обернений зв'язок між рівнем інфляції та рівнем прозорості монетарної політики для розвинених країн світу. Для України спростовано гіпотезу, сформульовану в результаті дослідження досвіду зарубіжних країн, щодо оберненого впливу рівня прозорості монетарної політики на рівень

інфляції було спростовано. Така тенденція свідчить про необхідність комплексного підходу до трансформації системи монетарної політики. Слід зазначити, що на сьогодні в Україні вже реалізуються заходи щодо реформування центрального банку та системи монетарної політики, основними компонентами яких є: нова структура монетарної політики (посилення політичної і операційної незалежності НБУ, розробка і використання НБУ власних прогностичних показників інфляції, а не показників уряду); робота з впровадження ринкових інструментів управління і контролю відсоткової ставки; застосування нової стратегії; зміни в структурі НБУ; розширення комунікаційних каналів НБУ (інтенсифікація використання електронних каналів). З метою покращення комунікаційної політики НБУ слід визначити та оприлюднити чітко формалізовану методику визначення довгострокової цілі своєї діяльності, на регулярній основі звітувати перед населенням та відповідними органами державної влади. Важливим у даному контексті є розкриття монетарного правила, що дасть можливість учасникам ринку зрозуміти ключові взаємозв'язки у механізмі грошово-кредитної політики та правильно трактувати застосування центральним банком інструментарію грошово-кредитної політики. Також необхідною є імплементація кращого світового досвіду щодо оприлюднення операційних механізмів та аналітичного забезпечення прийняття рішень у сфері монетарної політики. За умови успішної реалізації цієї стратегії та забезпечення сприятливого соціально-політичного клімату в країні (рівень політичної стабільності, ефективність державного управління, контроль корупції) напрям впливу рівня транспарентності на рівень інфляції змінить з прямого та обернений, що (поряд з іншими індикаторами) й буде свідченням успішного проведення реформ в Україні.

Отже, з метою емпіричного визначення ступеня впливу рівня транспарентності монетарної політики на рівень інфляції проведено аналіз панельних даних для 20 країн світу за 1998-2010 рр. У якості результативної змінної використано показник приросту інфляції, факторної змінної – рівень транспарентності ГКП, розрахований індексним методом. Відібрані незалежні

змінні відображають особливості економічного стану країни та є визначальними факторами, що впливають на рівень інфляції. Результати тестування декількох моделей за методом Хаусмана, коефіцієнтом детермінації, критеріями Фішера і Стьюдента вказують на доцільність використання моделі з фіксованими ефектами. Отримані результати підтверджують обернений зв'язок між рівнем інфляції та рівнем прозорості монетарної політики та дозволяють стверджувати, що трансформація ГКП має здійснюватися комплексно з врахуванням усіх соціально-економічних факторів. У результаті оцінки впливу прозорості ГКП на рівень інфляції в Україні шляхом побудови багатофакторних регресійних моделей було спростовано гіпотезу, сформульовану в результаті дослідження досвіду зарубіжних країн, щодо оберненого впливу рівня прозорості ГКП на рівень інфляції. Для України зростання рівня прозорості призводить до активізації інфляційних процесів, що спричинене рядом об'єктивних факторів та свідчить про необхідність комплексного підходу до трансформації системи монетарної політики.

2.5 Дослідження розвитку фінансових конгломератів на основі оцінки інтеграції секторів фінансового ринку

Дослідження інтеграції секторів фінансового ринку пов'язане, перш за все, з посиленням тенденції до глобалізації на світових фінансових ринках. У той же час, внаслідок тісної співпраці між фінансовими посередниками, виникають утворення конгломеративного типу.

Такі інтегровані об'єднання здатні ефективно працювати в умовах загальної нестабільності та протидіяти дисбалансам, що виникають внаслідок поглиблення кризи. Отже, виникає необхідність дослідити інтеграційні процеси та оцінити їх вплив на розвиток фінансових конгломератів.

З метою оцінки рівня інтеграції секторів фінансового ринку, нами запропоновано побудувати модель взаємодії учасників фінансового конгломерату на основі методу багатофакторної оптимізації. Логічна схема побудови моделі зображена на рисунку 2.5. На початку розрахунку інтеграції учасників фінансового конгломерату необхідно визначитись з вихідними даними, що повинні відображати реальний стан аналізованих секторів фінансового ринку. Були обрані статистичні дані індикаторів фінансової стійкості Національного банку України, що розраховуються згідно рекомендацій Міжнародного валютного фонду (МВФ) та водночас слугують основною інформаційною базою для прогнозування періодів нестабільності та протидії фінансовим дисбалансам і кризам.

Слід зауважити, що НБУ проводить моніторинг фінансового ринку та збирає необхідну статистичну звітність починаючи з 2005 року [55, 56]. Отже, проаналізовано період з 2005 до 2014 рр.

Логічний розподіл показників наведений у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Розподіл показників банківського, страхового та інвестиційного секторів фінансового ринку

	BANK	INS	INV
BANK ₁	IB_1	IS_1	IV_1
BANK ₂	IB_2	IS_2	IV_2
...
BANK _m	IB_m	IS_m	IV_m
INS ₁	IB_{m+1}	IS_{m+1}	IV_{m+1}
INS ₂	IB_{m+2}	IS_{m+2}	IV_{m+2}
...
INS _{m+k}	IB_{m+k}	IS_{m+k}	IV_{m+k}
...
INV ₁	IB_{m+k+1}	IS_{m+k+1}	IV_{m+k+1}
INV ₂	IB_{m+k+2}	IS_{m+k+2}	IV_{m+k+2}
...
INS _{m+k+g}	IB_{m+k+g}	IS_{m+k+g}	IV_{m+k+g}
...
INS _{m+k+n}	IB_{m+k+n}	IS_{m+k+n}	IV_{m+k+n}

Розробка моделі інтеграції учасників фінансового конгломерату на основі методу багатофакторної оптимізації передбачає виявлення стимуляторів та дестимуляторів із застосуванням бінарного підходу.

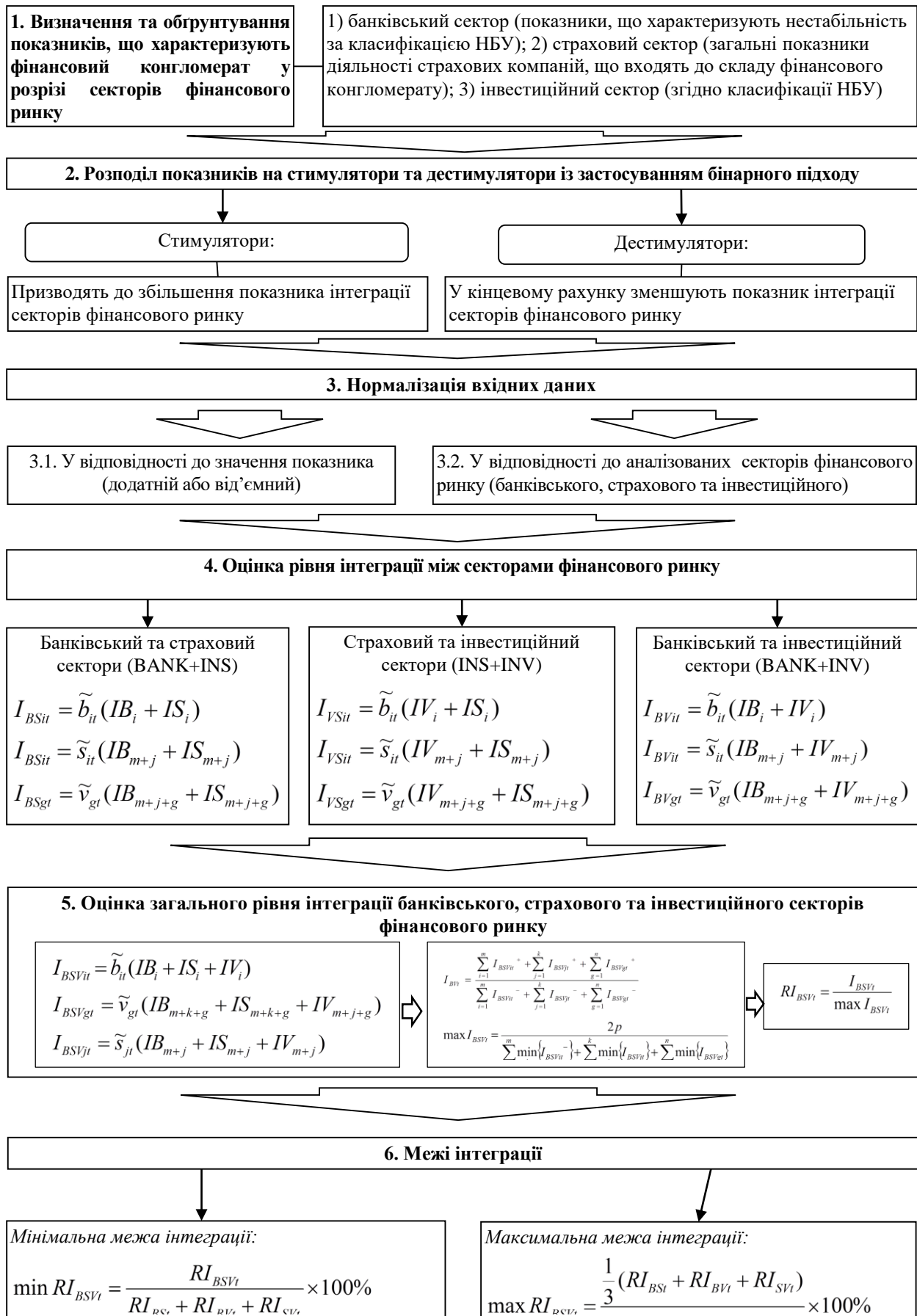

Рисунок 2.5 – Загальний вигляд моделі оцінки рівня інтеграції учасників фінансового конгломерату

Логіка такого розподілу полягає у наступному: для кожної з аналізованих груп експертним методом визначаються суттєві показники, що збільшують або зменшують рівень інтеграції. Стимулятори отримують «1», а дестимулятори в аналізованому секторі фінансового ринку отримують «0». Наприклад, показник розміру загальних активів банків впливає на рівень інтеграції банківського та страхового секторів (BANK-INS) та банківського і інвестиційного секторів (BANK-INV), проте не впливає на рівень інтеграції між страховим та інвестиційним секторами банківського ринку (INS-INV). Слід зауважити, що у переліку показників є і ті, що впливають на кожен з аналізованих секторів, а саме показник співвідношення активів банків до ВВП, співвідношення ліквідних активів банків до короткострокових зобов'язань та розмір страхових резервів страхових компаній (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Розподіл на стимулятори та дестимулятори із застосуванням бінарного підходу

Показники	BANK	INS	INV
Показники банківського сектору			
Загальні активи банків, млн. грн.	1	0	0
Депозити, млн. грн.	1	0	0
Статутний капітал банків, млн. грн.	1	0	0
Резерви банківських установ під активні операції, млн. грн.	1	0	1
Активи/ВВП	1	1	1
К. кред. активності (К/А)	1	0	0
К/Д	1	0	0
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	1	0	0
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	1	0	0
Норма прибутку на активи	1	0	0
Норма прибутку на капітал	1	0	0
Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	1	0	0
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	1	1	1
Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів	1	0	0
Процентні доходи	1	0	0
Процентні витрати	1	0	0
Непроцентні доходи	1	0	0
Валовий дохід	1	0	0

Продовження таблиці 2.3

Показники	BANK	INS	INV
Непроцентні витрати	1	0	0
Чистий дохід (після сплати податків)	1	0	0
Показники страхового сектору			
Активи страхових компаній	0	1	0
Капітал страхових компаній	0	1	0
Страхові резерви страхових компаній, млн. грн.	1	1	1
Валові страхові премії, млн. грн., з них:	0	1	0
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	0	1	0
Сума сплаченого статутного фонду	0	1	0
Показники інвестиційного сектору			
Боргові цінні папери	0	0	1
Акції та інші форми участі в капіталі	0	0	1
Похідні фінансові інструменти	0	0	1

Проведено нормалізацію показників досліджуваних секторів фінансового ринку за допомогою методів відносної та природної нормалізації.

Для показників банківського сектору (BANK) отримуємо:

Стимулятори:

$$\tilde{b}_{it} = \frac{b_{it}}{\max_t \{b_{it}\}} \quad (2.5)$$

де \tilde{b}_{it} нормалізоване значення i -го показника, що характеризує банківський сектор за t -рік;

b_{it} – значення показника банківського сектора;

$\max_t \{b_{it}\}$ – максимальне значення показника банківського сектора;

$\min_t \{b_{it}\}$ – мінімальне значення показника банківського сектора.

$$\tilde{b}_{it} = \frac{b_{it} - \min_t \{b_{it}\}}{\max_t \{b_{it}\} - \min_t \{b_{it}\}} \quad (2.6)$$

Дестимулятори:

$$\tilde{b}_{it} = \frac{\min \{b_{it}\}}{b_{it}} \quad (2.7)$$

Для показників страхового сектору (INS) отримуємо:

Стимулятори:

$$\tilde{s}_{jt} = \frac{s_{jt}}{\max_t \{s_{jt}\}} \quad (2.8)$$

Дестимулятори:

$$\tilde{s}_{jt} = \frac{\min \{s_{jt}\}}{s_{jt}} \quad (2.9)$$

Для показників інвестиційного сектору (INV) отримуємо:

Стимулятори

$$\tilde{v}_{gt} = \frac{v_{gt}}{\max_t \{v_{gt}\}} \quad (2.10)$$

Дестимулятори:

$$\tilde{v}_{gt} = \frac{\min \{v_{gt}\}}{v_{gt}} \quad (2.11)$$

Розглядаючи рівень інтеграції між банківським та страховим секторами фінансового ринку, зауважимо, що в Україні для того, щоб страхова компанія мала право працювати з клієнтами комерційних банків, вона повинна пройти декілька етапів. Спочатку страховій компанії необхідно здійснити комплекс заходів, спрямований на те, щоб бути відповідним чином представленою на ринку, потім пройти відповідні процедури ризик-менеджменту, і тільки після цього вона отримає шанс бути акредитованою компанією. На основі договору між страховою компанією і банківською установою сплачуються комісійні платежі банку, який виступає агентом з продажу страхових продуктів. Таким чином, інтеграція банківського та страхового секторів має певні обмеження,

проте вважається дуже перспективним напрямком співпраці у створенні нових продуктів на фінансовому ринку із залученням широкого кола клієнтів [20].

Нині українські страхові компанії надають обмежений обсяг страхових послуг порівняно зі страховиками промислово розвинених країн. Наприклад, тільки деякі страховики займаються страхуванням життя, оскільки саме цей вид страхування передбачає залучення довгострокових інвестиційних ресурсів. Саме тому деякі банки і страхові компанії взаємодіють в цьому напрямку.

Зазвичай, банки можуть бути зацікавленими в інвестиційній інтеграції зі страховими компаніями, оскільки страховики здатні мінімізувати частину ризиків при кредитуванні та погоджуються розміщувати вільні грошові кошти на розрахункових рахунках та депозитах [6].

Слід визнати доцільним для страхових компаній користуватися послугами банківських установ при придбанні акцій, облігацій тощо, але, на жаль, в сучасних умовах розвитку фінансового посередництва в Україні через низьку ліквідність цінних паперів та нестабільність розвитку вітчизняного фондового ринку страхові компанії змушені використовувати банківські установи як інструменти збереження своїх грошових ресурсів. Банківські депозити залишаються вимушеним та основним напрямком інвестування.

Наступним етапом є розрахунок рівня інтеграції між банківським та страховим секторами фінансового ринку. Для цього застосуємо метод багатofакторної оптимізації.

$$I_{BSit} = \tilde{b}_{it}(IB_i + IS_i) \quad (2.12)$$

де I_{BSit} – абсолютний рівень інтеграції банківського сектора та страхового сектора;

$$I_{BSit} = s_{jt}(IB_{m+j} + IS_{m+j}) \quad (2.13)$$

$$I_{BSgt} = \tilde{v}_{gt}(IB_{m+j+g} + IS_{m+j+g}) \quad (2.14)$$

$$I_{BS_t} = \frac{\sum_{i=1}^m I_{BSit}^+ + \sum_{j=1}^k I_{BSjt}^+ + \sum_{g=1}^n I_{BSgt}^+}{\sum_{i=1}^m I_{BSit}^- + \sum_{j=1}^k I_{BSjt}^- + \sum_{g=1}^n I_{BSgt}^-} \quad (2.15)$$

$$\max I_{BS_t} = \frac{2p}{\sum_{i=1}^m \min_i \{I_{BSit}^-\} + \sum_{j=1}^k \min_j \{I_{BSjt}^-\} + \sum_{g=1}^n \min_g \{I_{BSgt}^-\}} \quad (2.16)$$

де $\max I_{BS_t}$ – максимально можливий рівень інтеграції банківського сектора та страхового сектора;

p – кількість стимуляторів.

$$RI_{BS_t} = \frac{I_{BS_t}}{\max I_{BS_t}} \quad (2.17)$$

RI_{BS_t} – відносний рівень інтеграції банківського сектора та страхового сектор.

У результаті проведеного розрахунку ми отримуємо абсолютний та відносний рівні інтеграції банківського та страхового секторів фінансового ринку (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Розрахований рівень інтеграції банківського і страхового сектору

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Абсолютний рівень інтеграції	1,54	2,15	3,21	3,91	4,26	5,09	4,95	4,98	4,97	6,04
Рівень інтеграції, %	9,00	12,00	18,00	22,00	24,00	29,00	28,00	28,00	28,00	35,00

Взаємодія банківських та страхових установ в інвестиційному просторі визначається організацією проникнення страхових компаній в банківські групи.

Слід виділити переваги банківсько-страхової інтеграції в таких сферах: розрахунково-касове обслуговування (страхові компанії відкривають рахунки в банках та користуються їх послугами з розрахунково-касового

обслуговування); спільна діяльність з надання комплексних послуг клієнтам (разом з банками страхові компанії надають комплексні послуги клієнтам – страхові та послуги з банківського обслуговування) [28].

Перевагами для страхових компаній від банківсько-страхової інвестиційної інтеграції є отримання ними можливості:

- розміщувати власні фінансові ресурси на депозити в банках або інвестувати в корпоративні цінні папери, емітентами яких виступають банки;

- користуватися консалтингово-супроводжувальними послугами банків при придбанні акцій, облігацій.

- Для банків такими перевагами пропонується вважати:

- можливість отримання довгострокових фінансових ресурсів від страхових компаній, особливо від компаній, що спеціалізуються на страхуванні життя;

- можливість користуватися послугами страхових компаній щодо страхування специфічних інвестиційних ризиків (власних та на замовлення клієнтів);

- надання комплексних послуг клієнтам з інвестиційного банкінгу.

Як бачимо, рівень інтеграції між банками та страховими компаніями невинно зростає, та на сьогоднішній день складає близько 35%. «Взаємопроникнення» банківського та страхового ринку знаходиться на досить високому рівні. Про це свідчить і розширення діяльності банкоцентричних фінансових конгломератів та поширення концепції «bancassurance».

Далі, розраховуємо рівень інтеграції між страховим та інвестиційним сектором фінансового ринку з застосуванням вищерозглянутого методу багатофакторної оптимізації за наступними формулами:

У сучасних умовах пошуку додаткових джерел інвестиційних ресурсів мотиви інтеграції банків з іншими фінансовими посередниками не обмежуються лише потребами оптимізації поточної діяльності та комплексного обслуговування клієнтів.

Зазвичай, головну роль в інвестиційному посередницькому процесі в Україні відіграють банківські установи, але в останні роки відбувається зростання кількості інвесторів небанківського типу, провідне місце серед яких займають страхові компанії. Конкуруючи з приводу залучення інвестиційних процесів, банки і страхові компанії водночас повинні взаємодіяти між собою, що забезпечує більш ефективне використання інвестиційних ресурсів.

Вітчизняні страхові компанії при виборі об'єктів інвестування віддають ліквідності перевагу над прибутковістю, про що свідчить значна питома вага в структурі активів: грошових коштів на поточних та депозитних рахунках у банку та прав вимоги до перестраховиків.

Попри те, що страховий ринок України розвивається достатньо швидкими темпами, вітчизняні страхові компанії досі не в повній мірі виконують функції інституційних інвесторів, що пов'язано з низьким рівнем попиту на продукти зі страхування життя, недостатнім рівнем розвитку страхової культури, несприятливими умовами для інвестування, недостатнім обсягом заощаджень економічних агентів, дефіцитом ліквідних фінансових інструментів, високою питоною вагою спекулятивних операцій на вітчизняному фондовому ринку, відсутністю державних гарантій стосовно інвестиційних проектів загальнодержавного характеру тощо. Крім цього, останніми роками мають місце кризові явища глобального та локального вимірів, що значною мірою ускладнюють процес прийняття ефективних інвестиційних рішень.

Отриманий результат розрахунку інтеграції страхового та інвестиційного сектору фінансового ринку представлений у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Розрахований рівень інтеграції страхового та інвестиційного сектору фінансового ринку

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Абсолютний рівень інтеграції	2,20	2,89	7,21	13,60	13,68	21,37	18,81	20,16	21,89	33,10
Рівень інтеграції, %	1,00	2,00	5,00	10,00	10,00	16,00	14,00	15,00	17,00	26,00

Отже, рівень інтеграції страхового та інвестиційного секторів поступово зростає з розвитком вітчизняного страхового ринку. Це пояснюється тим, що страховики знаходяться у постійному пошуку нових джерел інвестування з урахуванням нових, ефективніших стратегій інвестування.

Низький рівень інтеграції на рівні 10-11% у докризовий та кризовий періоди пояснюється низьким рівнем інвестиційної активності страхових компаній та загальним станом невизначеності на фінансовому ринку. Проте, пом'якшення обмежень щодо інвестиційної діяльності страховиків з боку регулятора та ухвалення нового Податкового кодексу, який змінює режим оподаткування страхових компаній (перехід до загальних засад оподаткування, обумовлений необхідністю відповідати міжнародній практиці) активізує конвергентні процеси на фінансовому ринку, що супроводжується формуванням нових форм взаємодії страхового та інвестиційного секторів фінансового ринку [9]. Станом на 2014 р. рівень інтеграції між аналізованими секторами згідно проведених розрахунків знаходиться на рівні 26,2%.

За аналогічним алгоритмом здійснюємо розрахунок рівня інтеграції між банківським та інвестиційним секторами:

Аналіз світового досвіду та вітчизняної практики інтеграції банківського та інвестиційного секторів фінансового ринку розглядається з позиції взаємодії банків та недержавних пенсійних фондів (НПФ).

До основних переваг для НПФ від інтеграційної взаємодії інвестиційного спрямування банків та НПФ можна віднести: значне розширення бази клієнтів, можливість використовувати банківські інструменти для отримання доходу, застосовувати досвід банків з управління інвестиційними ресурсами.

Для комерційних банків інвестиційна співпраця з НПФ дасть можливість залучати вільні грошові кошти, що в свою чергу призведе до зростання банківського капіталу і, як наслідок, – прибутку.

Слід зауважити, що інвестиційна діяльність НПФ в Україні характеризується значним рівнем інвестування пенсійних активів у банківські депозити та низьким – у державні боргові цінні папери.

Зменшення в період фінансово-економічної кризи обсягів виробництва основних видів промислової продукції та послуг значно погіршили умови інвестиційної діяльності, у тому числі недержавних пенсійних фондів, що негативно вплинуло на рівень дохідності пенсійних активів. Так, рівень інтеграції у 2007-2009 роках тримався на рівні 17-18%.

За результатами 2010 р., переважними напрямками інвестування пенсійних активів є депозити в банках (34,7 % інвестованих активів), акції українських емітентів (18,1 %), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (15,4 %), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (14,9 %). Тенденція розміщення коштів керуючими активами на депозитах у банках пов'язана, по-перше, з позицією компанії з управління активами НПФ мінімізувати ризики, а по-друге, – з нестабільністю ситуації на фондовому ринку та на ринку державних цінних паперів. Рівень інтеграції між зазначеними посередниками склав 27% (таблиця 2.6).

Станом на кінець 2013 року частка активів НПФ на банківських депозитах склала 42 %. Вочевидь, зі зростанням взаємної інвестиційної активності НПФ та банків, зростає і рівень інтеграції між ними. Станом на 2014 рік рівень інтеграції між аналізованими секторами склав близько 33 %.

Таблиця 2.6 – Розрахований рівень інтеграції банківського та інвестиційного сектору фінансового ринку

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Абсолютний рівень інтеграції	1,40	1,82	2,87	3,44	3,71	4,95	5,14	5,17	5,14	6,22
Рівень інтеграції, %	7,00	9,00	15,00	18,00	19,00	26,00	27,00	27,00	27,00	33,00

На останньому етапі дослідження розрахуємо загальний рівень інтеграції між банківським, страховим та інвестиційним секторами фінансового ринку.

Графічно, інтеграцію трьох секторів можна представити у вигляді кілець, обопільний перетин яких вказує на існуючий тісний зв'язок, що породжує новітні продукти та послуги між основними учасниками фінансового ринку

(рисунок 2.6).

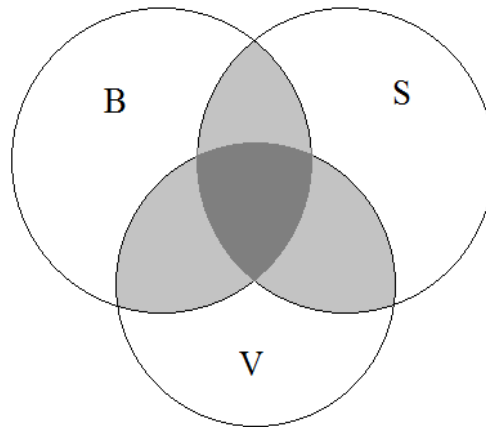

Рисунок 2.6 – Графічна інтерпретація інтеграції досліджуваних секторів фінансового ринку

Саме на перетині цих секторів з'являється принципово нова форма співробітництва, що називається фінансовим конгломератом, динамічний розвиток якої свідчить про зростання рівня інтеграції на фінансовому ринку.

Обчислюємо загальний абсолютний та відносний рівень інтеграції між досліджуваними секторами фінансового ринку за таким алгоритмом, з урахуванням нормалізації вихідних даних:

$$I_{BSVt} = \tilde{b}_{it} (IB_i + IS_i + IV_i) \quad (2.18)$$

$$I_{VSit} = \tilde{b}_{it} (IV_i + IS_i) \quad (2.19)$$

$$I_{BVit} = \tilde{s}_{it} (IB_{m+j} + IV_{m+j}) \quad (2.20)$$

$$\min RI_{BSVt} = \frac{RI_{BSVt}}{RI_{BS_t} + RI_{BV_t} + RI_{SV_t}} \times 100\% \quad (2.21)$$

$$I_{VSgt} = \tilde{v}_{gt} (IV_{m+j+g} + IS_{m+j+g}) \quad (2.22)$$

$$RI_{BSVt} = \frac{I_{BSVt}}{\max I_{BSVt}} \quad (2.23)$$

Результати розрахунку загального рівня інтеграції між аналізованими секторами представлені у таблиці 2.7. Починаючи з 2006 року, рівень інтеграції між банківським, страховим та інвестиційним секторами фінансового ринку невинно зростає. У 2006-2007 роках спостерігався стрімкий розвиток фінансового ринку України, що супроводжувався зростанням обсягів операцій між фінансовими посередниками. Основним каталізатором цих процесів був саме банківський сектор. Необхідність у розширенні клієнтської бази та хеджуванні фінансових ризиків переводить відносини між банками та страховими компаніями на новий рівень. Співробітництво та кооперація переростає у консолідацію та підвищує рівень інтеграції між вищезазначеними фінансовими посередниками.

Таблиця 2.7 – Розрахунок загального рівня інтеграції банківського, страхового та інвестиційного секторів фінансового ринку, %.

Сектор фінансового ринку			Рік									
			2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
BANK	INS	–	8,92	12,49	18,57	22,59	24,69	29,50	28,68	28,90	28,79	35,00
–	INS	INV	1,74	2,29	5,72	10,78	10,85	16,94	14,91	15,98	17,34	26,23
BANK	–	INV	7,45	9,66	15,28	18,27	19,66	26,31	27,31	27,45	27,27	33,01
BANK	INS	INV	9,38	12,63	20,81	26,13	28,90	36,53	36,12	36,31	36,53	46,26

У період загальної економічної кризи, рівень інтеграції на фінансовому ринку дещо уповільнює темпи зростання, та, тим не менш, досягає рівня 28-30%. Це пояснюється тим, що доступ до вітчизняного фінансового ринку отримують іноземні фінансові конгломерати, що, у переважній більшості, отримують контроль над вітчизняними фінансовими установами та поширюють свою діяльність на найбільш розвинуті сектори фінансового ринку. Післякризовий період характеризується продовженням тенденції до зростання загального рівня інтеграції на фінансовому ринку. У 2010 році темп зростання загального рівня інтеграції повертаються до передкризового рівня. Станом на кінець 2014 року, розрахункове значення загального рівня інтеграції

банківського, страхового та інвестиційного секторів фінансового ринку складає 46,26%.

Незважаючи на стійкий тренд до зростання загального рівня інтеграції між аналізованими секторами, необхідно відзначити суттєве скорочення темпів росту показника у період кризи 2008-2010 рр. та у період загальної невизначеності на фінансовому ринку 2011-2013 рр. (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 – Розрахунок темпу росту та темпу приросту для загального рівня інтеграції

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Темп росту, %	134,59	164,77	125,56	110,60	126,41	98,88	100,52	100,61	126,64
Темп приросту, %	34,59	64,77	25,56	10,60	26,41	-1,12	0,52	0,61	26,64

Вочевидь, на початкових етапах кризи прослідковується суттєве ослаблення рівня інтеграції між секторами, зокрема між банківським та страховим. У той же час, банкрутство фінансових установ та зниження загального рівня капіталізації фінансової системи створює підґрунтя для входження іноземних банків та страхових компаній на вітчизняний фінансовий ринок та посилює конвергентні зв'язки між окремими компаніями у рамках новоутворених фінансових конгломератів.

Останнім етапом дослідження є визначення мінімальної та максимальної межі інтеграції. Зауважимо, що дослідження меж інтеграції є методом інтервальної оцінки. Розрахунок здійснюється за наступними формулами:

Мінімальна межа інтеграції:

$$I_{VSit} = \tilde{s}_{it} (IV_{m+j} + IS_{m+j}) \quad (2.24)$$

Максимальна межа інтеграції:

$$I_{VSgt} = \tilde{v}_{gt} (IV_{m+j+g} + IS_{m+j+g}) \quad (2.25)$$

З економічної точки зору, межі інтеграції вказують на можливості розвитку конвергентних процесів на фінансового ринку. За аналізований період, мінімальна межа інтеграції знаходилась на рівні 49-52 %, а максимальна межа інтеграції – 63-67 % (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9 – Розрахунок максимальної та мінімальної меж для загального рівня інтеграції, %.

Межа	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
min	51,780	51,664	52,592	50,587	52,347	50,209	50,941	50,199	49,756	49,087
max	64,375	64,519	63,380	65,893	63,678	66,389	65,436	66,402	66,994	67,906

У той же час, можна стверджувати про прояв структурної та функціональної синергії. Синергетичний ефект у даному випадку полягає у тому, що при інтеграції двох або більше секторів фінансового ринку їх дія суттєво переважає ефект кожного окремого сектору у вигляді простої їх суми.

Межі інтеграції вказують на те, що у результаті загальної одночасної інтеграції аналізованих секторів буде досягатись більший економічний ефект, ніж у результаті кожного окремого сектору з іншим. Отже, фінансові установи мають у власному розпорядженні істотні ресурси та можливості до подальшого розвитку партнерських відносин з одночасною вигодою для усіх сторін.

Отже, посилення процесів фінансової інтеграції та фінансової конвергенції призвело до того, що різні суб'єкти фінансового ринку, які є неоднорідними за стратегіями розвитку, управління та особливостями фінансових продуктів, почали об'єднувати свої зусилля як на ринку фінансових послуг, так і на фінансовому ринку. На практиці вищезазначені процеси проявилися горизонтальною інтеграцією капіталу – формування внутрішньогалузевих зв'язків і вертикальною інтеграцією капіталу – об'єднання фінансових посередників різних видів. Виникнення висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, які є принципово новим видом суб'єктів фінансового ринку, відбувається в результаті одночасного посилення конвергенції та активізації інтеграційних процесів.

Найбільш тісна співпраця у процесі конвергентно-інтеграційної взаємодії спостерігається між банківськими, страховими та інвестиційними установами.

Досліджений рівень інтеграції є чітким індикатором, що вказує на динамічний розвиток фінансових конгломератів на вітчизняному фінансовому ринку.

2.6 Інструментарій діагностики напрямів механізму розвитку кредитних спілок

Останнім часом на світовому ринку фінансових послуг спостерігається значний вплив процесів глобалізації та економічної інтеграції на конкурентоздатність окремих типів фінансових установ та їхній хід розвитку. Особлива увага приділяється проблемі управління КС, попередженню кризових явищ, підвищенню їхньої конкурентоздатності шляхом створення та реалізації спеціальних систем показників як складової процесу удосконалення механізму розвитку КС [81].

При дослідженні механізму розвитку учасників ринку фінансових послуг – КС, слід чітко оперувати поняттям механізму розвитку, критеріями оцінювання та варіаціями розрахунків даного процесу. Адже питання аналізу діяльності КС стоїть особливо актуально на фоні скорочення банківського кредитування та загальної платоспроможності населення, виділяє для КС значні перспективи охоплення ринку, які на сьогоднішній день представлені 589 установами в Україні та займають лише 2 % з активами понад 1,9 млрд. грн. [10]. У той же час вітчизняні емігранти в Канаді за сприятливих умов змогли заснувати 11 установ КС із загальними активами на рівні 1,3 млрд. доларів США, причому Національна асоціація КС Канади окремо виділяє статистику як по всі установам Канади, так і по 11 установам, що засновані українцями на їхній території. Виходячи із закордонного досвіду світових асоціацій кредитної

кооперації запропонуємо новітню для вітчизняного ринку класифікацію показників діяльності КС, що характеризують їх розвиток та можуть бути інструментом механізму оперативного удосконалення діяльності фінансових установ [80].

Вітчизняні вчені-економісти відзначають використання в міжнародній практиці на основі попередніх маркетингових та бенчмаркінгових досліджень таких сучасних програм: ABC (Activity Based Costing), CSF (Critical Success Factors), ROI (Return on investment), TCA (Transaction Cost Analysis), TBC (Time based Competition), QFD (Quality Function Deployment), TTM (Time-to-market), TQM та BSC (Balanced Scorecard) [22]. Найбільшого розповсюдження з огляду на КС набула використання система збалансованих показників (BSC) як інструменту управління ефективністю діяльності фінансової установи, особливістю якої є обчислення ефективності бізнес-процесів з урахуванням задоволення потреб клієнтів та за умови постійного навчання і розвитку персоналу КС. BSC дозволяє визначити ефект від діяльності відповідно до стратегії розвитку КС, що часто не зводиться тільки до розміру прибутку та безумовного зниження витрат. BSC має значні переваги для акціонерних небанківських фінансових компаній, що витікають з необхідності підзвітності перед акціонерами та власниками у застосуванні об'єктивних показників не фінансового характеру [81].

М. Портато, представник Школи адміністративних вчень в Торонто (Канада), а також М. Басабе і Х. Ареландо передбачають, що ідея стандартизації продуктів для КС, ґрунтується на трьох характеристиках критеріїв якості роботи: довіра до доступних даних про КС; доступ до еталонного продукту; можливість перевірки третіми особами.

Р. Руська відзначає, що свобода маневру українських КС в питаннях ціноутворення в питаннях ціноутворення значно вища ніж у розвинутих європейських країнах. Однак із розвитком ринку КС дана тенденція поступово буде зникати.

Під системою оцінки стану розвитку КС пропонуємо вважати сукупність необоротних, спрямованих, закономірних змін матеріально-технічних інструментів, фактичних показників діяльності та цифрової візуалізації стратегії управління фінансовою установою. Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін в показниках діяльності КС: оборотність змін характеризує процеси функціонування фінансової системи з огляду на КС, відсутність закономірності - характерно для виняткових процесів та методів з боку покращення для зростання установи КС, при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерної для розвитку єдиної, внутрішньо взаємозалежної лінії [48].

Система показників розвитку КС виступає індикатором ефективного управління фінансовою установою, що повинна постійно забезпечувати виникнення нових сфер діяльності, трансформації організації, а також заміну застарілих інструментів функціонування, покращення і удосконалення існуючих підпроцесів у повсякденній роботі КС. Система показників розвитку може включати як внутрішні елементів функціонування так і дослідження ефективних зв'язків установи із зовнішнім середовищем (таблиця 2.10) [62].

Економічним змістом питання системи показників розвитку КС є прийняття такої структурної системи оцінювання показників розвитку, яка б всебічно відображала динаміку основних показників (активи, пасиви, статутний капітал, кількість клієнтів, рівень проблемної заборгованості, рентабельність активів, сукупну зважену вартість пасивів) та діяльності установи у дистрибуції, комунікації, ефективності функціонування, прийнятих показниках ефективності ті якості обслуговування, для забезпечення стабільної діяльності при будь-яких обставинах, що на виході означає отримання прибутку, який у подальшому може бути направлений на розвиток в інших сферах діяльності установи [46].

Системою показників розвитку КС будемо вважати сукупність коефіцієнтів та варіантів обчислення параметрів діяльності КС, виміряних у

часі, а · класифікуємо оцінювання розвитку за кількісними та якісними показниками по ознакам внутрішнього та зовнішнього середовища [60].

Таблиця 2.10 – Система показників оцінки стану розвитку КС

Якісні показники діяльності КС	
Якісні зовнішні	Якісні внутрішні
Рівень достатку населення (відповідно кількості прожиткових мінімумів) Коеф. закредитованості одного клієнта (середнє кількість кредитів на N клієнтів) Коефіцієнт довіри до системи КС Узагальнюючий коефіцієнт ефективності управління КС на ринку фін. послуг	Коефіцієнт ділової активності Коефіцієнт якості обслуговування Коефіцієнт інноваційних перетворень Оцінка показників: репутаційного ризику, структури власності, галузевих ризиків, рипкової позиції, бізнес планування та стратегії.
СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ СТАНУ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК	
Кількісні зовнішні показники	
Коригуючий коефіцієнт для оцінювання ризику кредитування позичальників КС Коеф. грошового потоку позичальників	Кориг. Коеф. Ризику за позичальником КС. Коеф. загальної маркетингової активності
Кількісні внутрішні показники	
У частині пасивів	У частині активів
Коеф. активності залучення позичених і залучених коштів КС Коеф. залучення міжспілкових кредитів Коеф. активності використання залучених коштів у дохідні активи Коеф. активності використання залучених коштів у кредитний портфель	Коеф. забезпечення власними активами Коеф. рівня дохідних активів Коеф. кредитної активності Коеф. проблемних до повернення кредитів Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів - достатність капіталу
Показники платоспроможності	Показники фінансової стійкості
Коеф. миттєвої ліквідності Коеф. поточної ліквідності Коеф. загальної ліквідності Коеф. «мертвої точки» прибутковості КС	Коеф. маневреності власних коштів Коеф. незалежності КС Коеф. збитковості кредитних операцій Коефіцієнт системної діяльності КС
Прогнозні показники	
Показник дюрації портфелів КС Показник прогнозних оціночних значень досліджуваних показників	Показник середньорічних темпів зростання Показник імітаційних експериментів

Джерело: Складено автором

Нацкомфінпослуг, як регулятор діяльності КС досі не створив жодного рейтингу чи класифікації КС як систему оцінки ступені розвитку КС для потенційної клієнтської аудиторії. Саме це є однією з причин слабого рівня

довіри населення до КС як до фінансових інститутів, що спонукає людей з обережністю ставитись до послуг КС.

Розглянемо окремо у поданих таблицях Додатку В кількісні та якісні показники, що дозволяють розрахувати стан розвитку КС та входять до удосконаленої системи показників розвитку КС.

На сучасному етапі розвитку системи вітчизняної КС постає питання створення загальної концепції оцінювання діяльності КС, розповсюдження інформації про їхні досягнення та здобутки, активності та ринкові пропозиції, фінансову ситуацію та рівень довіри. Зважаючи на бажання та спроби вітчизняних науковців виконати дану концепцію за єдиними критеріями для всіх типів КС, закордонні прихильники BSC, зокрема Б. Лешчишин виділяє необхідність розглядати окремі сценарії розвитку для універсальних та спеціалізованих установ КС. Застосовування елементів BSC у показниках оцінки та індикаторах удосконалення механізму розвитку надає більші можливості за наступних умов: використання між показниками причинно-наслідкової логіки; не фінансові показники збалансовані та використовуються на різних рівнях ієрархічної структури КС, що мотивує до обов'язкової участі кожного працівника у досягненні стратегічних результатів установи. Причому кожному члену КС доводять не тільки планові показники його структурного підрозділу, але також провадять аналітично-інформаційну ситуацію по діяльності установи та ринку в цілому [54].

У результаті застосування для КС належної системи оцінювання заходів по удосконаленню механізму розвитку відбудеться наступний ефект: якщо способи і процеси, які використовуються в управлінні знаннями забезпечити системою, вони будуть всеціло зрозумілими, точними і систематизованими, і зможуть легко порівнюватися і контролюватися [45].

Таким чином, узагальнення зарубіжного теоретичного і практичного досвіду дозволяє отримати важливі результати з питань підвищення ефективності функціонування фінансових установ, в зокрема КС на основі застосування BSC, що забезпечить відображення послідовності оцінювання

інноваційної діяльності КС направленої на розвиток внутрішніх процесів та показників основної діяльності [47].

Для обчислення загального показника ступеня розвитку КС використаємо параметри якісні, нормативні, економічні та додаткові (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 – Класифікація характеристик ступеню розвитку КС

Група параметрів	Складові характеристики	Оцінка характеристик
Нормативні характеристики	Дотримання нормативу ліквідності	2
	Дотримання нормативу адекватності капіталу	2
	Показник ділової активності установи	2
	Дотримання показника рентабельності активів	3
Якісні характеристики	Унікальність продуктів	1
	Додаткові сервіси	1
	Технологічність установи (наявність КФ)	2
	Онлайн підтримка та суп родів call-центру	1
	Агресивна комунікаційна політика, застосування	2
	Стандартизовані інформаційні буклети, акції та бренд бук	1
	Застосування механізмів зміцнення іміджу та репутації установи	1
Технологічні характеристики (додаткові)	Рівень програмного забезпечення установи	1
	Наявність автоматизованої системи прийняття кредитних рішень	1
	Наявність систему документообороту	1
	Інформаційна безпека установи	1
Фінансово-економічні характеристики	Доля проблемних активів	2
	Зростання основних засобів	1
	Забезпечення власними активами	3
	Достатність залучених коштів КС	4
	Статутний капітал (участь у формуванні активів)	3
	Кількість клієнтів	2
	Рівень поточної простроченої заборгованості	2

Якісні та додаткові параметри оцінемо за 3-ох бальною шкалою, нормативні та економічні за 5ти бальною шкалою [35,62].

Розрахунок інтегрального показника проводиться за таким алгоритмом: визначення переліку характеристик кожного з 4-ох параметрів; встановлення

питомої ваги кожної характеристики в складі даного параметра за відповідною шкалою; визначення еталона для проведення конкурентної оцінки; обчислення групових показників: нормативного, якісного, економічного та додаткового, за формулами.

$$I_n = \sum_{j=1}^n a_j \times i_j, \text{ груповий показник нормативного параметру}; \quad (2.26)$$

$$I_q = \sum_{z=1}^k a_{zj} \times j_z, \text{ груповий показник якісного параметру}; \quad (2.27)$$

$$I_d = \sum_{y=1}^u a_y \times h_y, \text{ груповий показник економічного параметру}; \quad (2.28)$$

$$I_e = \sum_{q=1}^v a_q \times g_q, \text{ груповий показник додаткового параметру}; \quad (2.29)$$

де n, k, u, v - число кількісних характеристик, відповідно, нормативного, технічного, організаційного, економічного параметрів, що оцінюється;

i_j - параметричний індекс i -ї характеристики;

j_z - параметричний індекс z -ї характеристики;

h_y - параметричний індекс y -ї характеристики;

g_q - параметричний індекс q -ї характеристики;

a - вага оцінюваної характеристики в складі нормативного, якісного, економічного та додаткового параметрів.

Обчислення інтегрального показника ступеня розвитку КС за формулою:

$$K = I_n \times (I_q \times I_d) / I_e \quad (2.30)$$

$$K = I_n \times (I_q \times I_d) / I_e, \quad (2.31)$$

де K – інтегральний показник конкурентоспроможності КС:

при $K < 1$ – аналізований вибір є гіршим за порівняльний аналог;

при $K = 1$ – аналізований вибір на одному рівні з порівняльним аналогом;

при $K > 1$ – аналізований вибір – кращий за порівняльний аналог.

Інтегральний показник конкурентоспроможності КС розраховується першою формулою – за умов витратної сутності роботи КС для клієнтів; за другою формулою за умов дохідної сутності послуг для клієнтів [46].

За результатами досліджень методичних положень з оцінювання ступеня розвитку діяльності та узагальнення практичних результатів роботи

вітчизняних КС, було сформовано показники по напрямом оцінки системності КС відповідно до побудованої стратегічної карти і генеральних цілей етапів інноваційної діяльності. Для розрахунків коефіцієнтів сформовано класифікаційний блок параметрів оцінювання ступеню розвитку КС. Для кожної фінансової установи – КС набір показників є індивідуальним і залежить від пріоритетності певної складової збалансованих систем показників у стратегії розвитку конкретної КС [62].

У ході дослідження стану розвитку КС виявлено падіння темпів зростання їх активів, капіталу, залучених внесків (вкладів) на депозитні рахунки, відставання темпів збільшення капіталу від зростання активів та наданих кредитів. Унаслідок погіршення якості кредитного портфеля спілок, з одного боку, та дострокового витребування вкладів вкладниками КС, з іншого боку, простежується тенденція перевищення попиту ліквідності всередині системи КС.

Питання обчислення керівництвом КС запасу фінансової стійкості на скільки вистачить ресурсів для розвитку у найближчій перспективі та скільки доходів принесуть активи КС у довгостроковій перспективі, виступає невідемним елементом механізму розвитку КС.

У якості одного з методів функціонального рівня механізму розвитку КС запропоновано метод дюрації, портфелів активів та пасивів КС, що дасть змогу отримати картину перспектив розвитку КС [79].

Для визначення показників розвитку КС у якості базису в роботі будемо використовувати ряд показників соціальної та економічної ефективності, що характеризують: ступінь виконання соціальних завдань установи; економічна доцільність та ефективність функціонування, що може забезпечити стабільність та надійність повернення позик; рівень дохідності активів; оцінку фінансово-господарських ризиків діяльності; рівень ліквідності та структуру/строковість ресурсної бази; витратну частину кредитної спілки [31].

Набір фінансових коефіцієнтів діяльності КС під назвою PEARL, прийнятий у 1990р. на Всесвітній раді КС окремим блоком включає показники, що

характеризують ознаки зростання. Зростання вимірюється за такими позиціями, як: сума балансу; кредити; ощадні вклади; паї та організаційний (інституційний) капітал.

Стосовно прогнозних показників, які дають оцінити потенціал розвитку існуючої установи КС з метою подальших перспектив розвитку за рахунок власних коштів, обчислюють показник дюрації, який покаже в тому числі на скільки надіна і захищена та чи інша КС в кризовій ситуації.

Запропонуємо обчислення показника дюрації для оцінки потенціалу розвитку КС. Показник дюрації це середньозважений строк погашення активів, тим самим дасть нам змогу зрозуміти на який період необхідно залучати кошти для подальшого нарощення показників та розвитку мережі продаж і похідних методів розришення ефективної діяльності КС. Отже, дюрація це міра приведеної вартості окремого фінансового продукту КС, що показує середню тривалість періоду, протягом якого всі потоки доходів за цим фінансовим продуктом будуть освоєні установою [35, 80].

Показник дюрації найчастіше використовується для аналізу боргових цінних паперів з тривалими термінами обігу, проте у нашому випадку актуально коли установа КС розмістила кошти вкладників у повному обсязі та не має достатніх резервів під екстрену виплату коштів клієнтам або надання додаткових позик. Перед тим як провадити пошук додаткових коштів варто зясувати період коли більша частина активів буде повернута. Дюрація активів обчислюється за формулою Ф. Макуолі та є відношенням приведеної вартості суми всіх очікуваних потоків доходів від розміщення активів, зважених за часом надходження, до його ринкової ціни:

$$D = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{S_i \cdot i}{(1+d)^i} + \frac{N \cdot n}{(1+d)^n}}{p}, \quad (2.32)$$

де D – дюрація активів КС;

S_i – очікувані потоки процентних доходів у i -й період;

i – періоди проведення виплат;

n – загальна кількість періодів;

d – ставка дисконтування;

N – номінальна сума боргу;

P – ринкова ціна залучення ресурсів (для формування активів).

Іншими словами, дюрація показує період через який КС зможе повернути кошти, витрачені на придбання цього інструменту і вимірюється в роках. Дюрація використовується в багатьох аналітичних прийомах та методах, одним з яких є перспективний аналіз можливих змін розміщення активів протягом періоду в залежності від ризиків.

Техніку розрахунку та методику аналізу дюрації КС розглянемо на прикладі установи КС, активи якої становлять 10 млн. грн. з середнім періодом надання 3 роки та відсотковою ставкою 28 %, що вкладені в іпотечне та споживче довгострокове кредитування. Поточний обсяг активів дорівнює 9,5 млн. грн. ставка залучення ресурсів під дані позики складає 25 %. Для обчислення дюрації даної установи КС послідовно розрахуємо грошовий потік, коефіцієнт дисконтування ресурсів, чисту теперішню приведену вартість та її зважене значення (таблиця 2.12) [46].

Таблиця 2.12 – Приклад розрахунку дюрації портфелю КС

Періоди	Грошовий потік за період, S_i	Дисконт $kd = \frac{1}{(1+d)^i}$	Приведена вартість $S_i \cdot kd$	Зважена приведена вартість $\frac{S_i \cdot kd}{P}$	Складові дюрації $\frac{S_i \cdot kd}{P} \cdot i$
1	2 800 000	0,800	224 000	0,236	0,236
2	2 800 000	0,640	179 000	0,188	0,376
3	12 800 000	0,512	655 000	0,689	2,068
Дюрація					2,68

На завершальному етапі діленням зваженої теперішньої вартості на ринкову вартість облігації визначають показник дюрації. Таким чином у термінах приведеної вартості період окупності ресурсів під активи і термін

повернення позик портфелю становитиме 2,68 року. Термінологічно можна назвати середньозваженим строком вигашення активів КС.

Практична апробація показує, що використання показнику дюрації при удосконаленню механізму розвитку КС є більш точною мірою чутливою ніж номінальний термін обігу її ресурсів. Цей підхід також дає можливість зафіксувати сукупну дохідність портфеля активів КС взаємним погашенням двох типів ризиків: процентного та реінвестиційного.

При оптимальному механізмі розвитку КС повинне спостерігатися значення показника дюрації портфелю 0,75 за 1 рік [54, 62].

Застосовуючи цей підхід актуально буде розрахувати дюрацію всього портфелю пасивів КС. Для цього обчислюють дюрацію кожного типу депозитних продуктів, що входить до його складу, та зважують знайдені показники за ринковою вартістю. Сума всіх одержаних значень є середньозваженим строком погашення портфелю в цілому. Дюрація портфеля пасивів КС обчислимо за формулою:

$$D_p = \frac{\sum_{m=1}^M DFI_m \cdot FI_m}{\sum_{m=1}^M FI_m}, \quad (2.33)$$

де D_p – дюрація портфеля (роки),

DFI_m – дюрація m -го фінансового інструмента, що входить до складу портфеля $m=I_m$;

FI_m – ринкова вартість m -го фінансового інструмента;

M – кількість фінансових інструментів у портфелі [71].

Обчислимо дюрацію портфеля КС «Центральна», який складається в основному із коротко- та середньострокових фінансових ресурсів. Обсяг такого портфелю в заданій установі становить 14 281 650,00 грн.

Для статистичної обробки показників діяльності, що характеризують поточний розвиток, потенційний розвиток, окремі макро та мікро напрями системи РС за сферами діяльності роздрібного бізнесу КС, розглянемо додаткові показники, частково адаптувавши їх під складові напрями механізму розвитку з системи збалансованих показників.

З метою визначення рівня досягнення локальних цілей по удосконаленню механізму розвитку КС (підготовчий етап) запропонуємо загальний показник ефективності управління КС:

$$Sr = \sum_{j=1}^m (A_{1j} \cdot A_{2j} + A_{2j} \cdot A_{3j} + \dots + A_{1j} \cdot A_{1j}) \cdot 1/n \quad (2.34)$$

де Sr – сукупний показник ефективності управління фінансовою установою, по заданим питанням класифікації, які проходять дослідження за системою оцінки розвитку КС;

r – параметр класифікаційного блоку оцінки ступеня розвитку КС за заданим напрямом удосконалення механізму розвитку;

A_{1r}, \dots, A_{nr} - бальні значення питань класифікаційного блоку, отримані в результаті значення r -го експерименту;

t – кількість проведених досліджень за числом респондентів;

n – кількість питань класифікаційного блоку.

При використанні в розрахунках формули необхідно врахувати певні природні обмеження її змінних складових та пріоритетних напрямів [10].

Згідно з пріоритетними напрямками по удосконаленню механізму розвитку якісних показників діяльності КС будемо застосовувати обчислення узагальнюючих коефіцієнтів ефективності управління за блоками предметно-значеннєвої класифікації, причому такі коефіцієнти підійдуть тільки для універсальних установ КС. Розрахунок даного показника може бути здійснений для кожного r -го блоку питань предметно-значеннєвої класифікації окремо за такою пропонованою нижче формулою:

$$Ks_r = \frac{Sr}{Sr_{\max}} \quad (2.35)$$

де Ks_r – узагальнюючий коефіцієнт ефективності заходів по удосконаленню механізму розвитку КС по r -му блоку питань.

У якості прикладу проведемо розрахунок максимальної кількості можливих залучених членів для регіональної КС Провідна.

За наявності кількості членів у 2000, охоплюючи регіон Київської області $Sr_{\max} = 80\ 000$ потенційних суб'єктів. Таким чином за даним напрямом по залученню клієнтів даних районів установа спрацювала з ефективністю 2,5 %. Похибка та неточності подібних розрахунків ефективності по складовим механізму розвитку корегується оцінкою конкурентних пропозицій по заданому напрямку. Також, наявність погрішностей обчислення між однотипними установами, може бути зумовлена відмінностями у функціонуванні спеціалізованих та універсальних типів КС [79, 62].

Зазначені неточності, можуть бути спричинені проявами як зовнішніх факторів (специфіка проведення комерційної практики, галузеві особливості функціонування спеціалізованих КС і т. д.), так і внутрішніми факторами (кваліфікація управлінського персоналу, рівень інтелектуальної освіченості, професійна матеріально технічне та технологічне забезпечення установи) і повинні бути враховані. Тому з метою підвищення ступеня вірогідності кінцевих результатів наведений вище розрахунок узагальнюючих коефіцієнтів ефективності управління потребує коригування для спеціалізованих КС, що досягається способом вирахування поправочних коефіцієнтів для кожного блоку удосконалення механізму розвитку. Тому для адекватного обчислення оцінювання діяльності спеціалізованих КС за якісними показниками діяльності, варто застосовувати розрахунок поправочних коефіцієнтів [54].

Основою розрахунків виступають результати попередньо проведеного експертного опитування, що має на меті з'ясувати ступінь теоретичної ясності для учасників імітації питань, представлених у класифікаційних блоках [47].

Оскільки першочерговим завданням вітчизняних КС є відновлення довіри до них як до фінансових інститутів, за рахунок підняття авторитету та іміджу серед потенційної клієнтської аудиторії, окремо виділимо показник ефективності управління маркетинговою активністю КС як один із напрямів удосконалення механізму розвитку КС. Його можна визначити, застосовуючи таку формулу:

$$E\phi = \frac{\sum_{r=1}^k (Ks_r \cdot Km.я._r)}{k} \cdot 100\% \quad (2.36)$$

де $E\phi$ – ефективність маркетингового управління в цілому;

k – кількість досліджуваних напрямів удосконалення розвитку КС з позиції каналів продаж.

До блоків управлінських питань, будемо відносити поєднання дистрибуційної та комунікаційної політики КС, забезпечення єдиних стандартів в усіх точках продажу послуг установи, частоту маркетингових заходів тощо. При цьойцукму раціональність затрачених коштів на маркетингову активність обчислюється по завершенню компанії активності - за результатами динаміки кількісних показників КС.

На цьому етапі також видається за доцільне з'ясувати внесок кожного показника ефективності за блоками класифікаційних питань у загальний результуючий показник механізму розвитку КС. Це може бути досягнуто шляхом розподілу величин приватних результуючих показників на показник, що характеризує загальну ефективність управління установою КС в цілому, як заходів по удосконаленню механізму розвитку [62].

Для успішного функціонування на ринку керівництву установи КС потрібно на системній основі робити порівняння своїх ринкових пропозицій,

тарифної політики з середньо ринковим значенням та приділяти увагу значенню даного показника [48].

З метою узагальнення системи вищезазначених показників, які стосуються оцінки потенціалу прогнозу та ефективності напрямів удосконалення механізму розвитку КС сформовано підходи до групування даних показників на 4 групи:

1. показники фінансової ефективності КС;
2. показники фінансової стабільності КС;
3. показники масштабу діяльності КС ;
4. показники оцінки ефективності роботи персоналу КС (Додаток Г).

У межах запропонованого підходу по визначено відсоткову значимість кожної групи показників при обчисленні інтегрального показника розвитку КС, який відображає загальний комплекс критеріїв щодо стабільності, надійності, ефективності, дохідності та технологічності конкретної КС:

- Група 1 – значимість 32,5 % (130 балів) – 13 показників;
- Група 2 – значимість 27,5 % (110 балів) – 11 показників;
- Група 3 – значимість 25 % (100 балів) – 10 показників;
- Група 4 – значимість 15 % (60 балів) – 6 показників.

Кожен показник складає 2,5 % значимості отриманого результату. За кожним показником ставиться 10 балів, якщо він дорівнює або більше нормативного значення. У разі, якщо він менше від нормативного, ставиться 0. У результаті сумування показників по групі та врахування їх значимості будується рейтинг КС за рівнем розвитку.

Таким чином, внаслідок проведеного групування показників різних сфер діяльності та розвитку КС виділено чотири групи показників, до яких віднесено: показники фінансової ефективності КС; показники фінансової стабільності КС; показники масштабу діяльності на фінансовому ринку; група показників оцінки ефективності роботи персоналу КС.

З'ясовано відсоткову значимість кожної групи при обчисленні індикативного показника розвитку КС, який буде відображати загальну комплекс критеріїв із стабільності, надійності, ефективності, дохідності та

технологічності конкретної фінансової установи (група 1 – значимість 32,5 % (130 балів) – 13 показників; група 2 – значимість 30 % (110 балів) – 11 показників; група 3 – значимість 22,5 % (100 балів) – 10 показників; група 6 – значимість 15% (60 балів) – 6 показників). Кожен показник складає 2,5 % значимості отриманого результату та оцінюється у 10 балів.

Вибір критерію теоретичної ясності механізму розвитку КС, як коригувальної величини зумовлений тим, що саме він найповніше характеризує ефективність або неефективність управління КС, зокрема маркетинговою діяльністю, дистрибуційною політикою, рівнем стандартів обслуговування, кваліфікації персоналу або вибір цільової стратегії розвитку КС тощо.

Отже, автором висвітлено методичні аспекти та особливості формування показників розвитку КС, які зумовлені кооперативною природою КС та проявляються у формуванні та використанні фінансових ресурсів, оптимізації власних витрат, інвестуванні тимчасово вільних коштів у покращення технологічних та маркетингових процесів КС, розвитку мережі продажів та розширенню продуктового ряду КС.

ВИСНОВКИ

1.1. Особливого характеру роль інновацій у забезпеченні ефективності функціонування компаній набуває у сфері послуг, зокрема при веденні банківського бізнесу, результати провадження якого залежать як від спектру та якості пропонованих банківських продуктів та послуг, так і від рівня обслуговування клієнтів. У зв'язку з цим реалізація концепції управління якістю банківських продуктів передбачає наявність інноваційної компоненти їх надання. Запровадження банківських інновацій обумовлює від'ємний вплив на динаміку рентабельності активів комерційних банків у рік їх запровадження та в наступні чотири роки після реалізації таких інновацій. Результати дослідження створюють наукове підґрунтя для управління банківськими інноваціями як у процесі підвищення якості банківських послуг, так і при використанні резервів зростання результативних показників функціонування банку, а також є основою для проведення подальших досліджень щодо визначення ролі банківських інновацій в забезпеченні ефективності діяльності комерційних банків.

1.2 Проблема визначення понять «депозит», «депозитний ринок», а також оцінювання рівня конкуренції на депозитному ринку та в банківському секторі загалом набула особливої актуалізації в пост кризовий період світової економічної кризи 2008 – 2009 рр. Дана подія показала всьому світові наскільки важливо не просто володіти інформацією про стан ринку, а і правильно розставляти важелі впливу на нього. В проведеному дослідженні визначено наступні важливі аспекти щодо функціонування депозитного ринку України: що виступає об'єктом розподілу / перерозподілу; хто є головними суб'єктами, між яким виникають економічні відносини з приводу розподілу / перерозподілу об'єкта ринку; які інструменти використовуються на даному ринку; якою є інституційна структура ринку, а також досліджено конкурентне середовище ринку.

1.3 Аналіз розвитку зарубіжних та вітчизняних банків протягом останніх 40 років засвідчив, що неврахування структури комплексної фінансової кризи, тобто різної глибини прояву кожного типу фінансової кризи під час формування посткризових стратегій діяльності банку може спричинити суттєві перекоси у розвитку фінансової системи країни в цілому та рецидиву фінансової кризи у короткостроковій перспективі. Виходячи з цього, в роботі запропоновано науково-методичний підхід до визначення найбільш ефективних інструментів стратегічного управління діяльністю банку з урахуванням структури комплексної фінансової кризи.

Він передбачає вибір інструменту стратегічного управління банком залежно від його ефективності по відношенню до групи ризиків, які є переважаючими для кожного типу фінансової кризи. Це дозволить сконцентрувати посткризову стратегій діяльності банку на мінімізації найбільш релевантних ризиків в залежності від структури комплексної фінансової кризи, що забезпечить мінімізацію затрат банку на коригування стратегічних пріоритетів у майбутньому.

1.4 Функціонування банку у довгостроковій перспективі відповідно до стратегічних засад його розвитку передбачає узгоджену взаємодію на основі комплексу зворотних зв'язків всіх його підсистем, кожна з яких функціонує відповідно до окреслених завдань та поставленої мети, а ефективно узгодження цих ключових орієнтирів сприяє зростанню вартості банківського бізнесу. Уточнення ролі та місця депозитного менеджменту в системі управління банку визначає основні засади комплексного підходу до його організації, тому в частині оцінки ефективності депозитної діяльності передбачає застосування інтегрованого підходу, що забезпечує залучення достатнього обсягу коштів для здійснення активних операцій при таргетуванні цільових функцій прибутку, ризику та ліквідності.

1.5 Цифровізація банківництва в Україні зумовлює більш детальне дослідження впливу ІТ-технологій на грошові потоки банку, оскільки даний процес змінив систему фінансових відносин між учасниками ринку банківських

послуг, збільшив рівень конкуренції на сегментах даного ринку та залучив на даний ринок паралельно з небанківськими фінансово-кредитними установами високотехнологічні компанії та, так звані, стартапи «Fintech». У менеджерів банку та його персоналу є два шляхи подальшого стратегічного розвитку або консервативна стратегія, яка призведе до суттєвого зниження рівня конкурентоспроможності банку та втрати його стратегічної позиції на всіх сегментах ринку банківських послуг, або прогресивна стратегія, яка вимагатиме від керівництва банку витратити значний обсяг фінансових ресурсів на впровадження інновацій, а від персоналу швидкої адаптації до змін внутрішнього і зовнішнього середовища їх трудової діяльності.

Менеджмент банку, виходячи з фінансових можливостей та обраної моделі стратегічного розвитку банку, спроможний обирати різні варіанти цифрових технологій, які дозволять вирішити різні проблеми його діяльності, підвищити ефективність функціонування та забезпечити оптимізацію доходів та витрат.

1.6 Динамічне зростання глобального індексу регуляторного тиску на банківський бізнес (за рахунок підвищення вимог до капіталу та ліквідності банків, вжиття заходів щодо мінімізації системних ризиків, посилення норм щодо культури ведення бізнесу на фінансових ринках, посилення вимог до якості корпоративного управління, звітності та прозорості банків тощо) вимагає детального вивчення існуючих механізмів державного втручання у функціонування банківського бізнесу та наслідків їх застосування. При оцінюванні інтенсивності регулювання банківської діяльності доцільно виокремлювати такі складові регуляторного механізму як функціональну (враховує інструменти грошово-кредитного регулювання банківської діяльності індикативного та адміністративного характеру), організаційну (відображає витратність регуляторних заходів та вимірюється за допомогою витрат на здійснення регуляторної діяльності) та інституційну (характеризує інституційне середовище банківської діяльності через дотримання правових норм та рівень фінансової свободи). З методичної точки зору оцінювання рівня державного

втручання у банківський бізнес слід здійснювати за допомогою агрегованого індикатора інтенсивності регулювання банківської діяльності, розрахованого на базі нормалізованих кількісних та якісних оцінок параметрів, що характеризують основні складові регуляторного механізму. Результати проведених розрахунків вказують на зростання інтенсивності регулювання банківського бізнесу в світі, а також переважання помірною та незначною рівнів державного втручання в банківську діяльність. Крім того, розроблений підхід дозволяє порівняти країни світу за рівнем інтенсивності регулювання банківської діяльності (низький, незначний, помірний, високий), а також формує наукове підґрунтя для використання індикатора у подальших дослідженнях з метою визначення рівня конфліктності інтересів держави та банківського бізнесу, а також розробки регуляторних ініціатив з їх узгодження.

1.7 Стадії життєвого циклу банку обумовлюють наявність притаманних їм проблем і завдань, що потребують диференціації технологій управління фінансами. Розроблено методичне забезпечення вибору спеціальних технологій управління фінансами банку в аспекті банківських операцій, залежно від стадій його життєвого циклу. Сформовано перелік індикаторів ефективності здійснення банківських операцій: кредитних, із залучення коштів, із цінними паперами, валютних, із розрахунково-касового обслуговування, узагальнених в інтегральні показники. Із використанням методів аналізу та синтезу, порівняння, кореляційного аналізу, факторного аналізу, таксономічного аналізу, побудови інтервальних шкал доведено гіпотезу про існування різних рівнів ефективності здійснення основних банківських операцій на різних стадіях життєвого циклу банку. Це дозволило виявити залежність результативності кредитування, залучення коштів, портфельного інвестування, розрахунковокасового обслуговування та здійснення валютних операцій у банках України від стадій їхнього життєвого циклу та розробити пропозиції щодо пріоритетних напрямів концентрації зусиль конкретним банком, залежно від його операційної спеціалізації та часових параметрів траєкторії його розвитку. Запропоновано сконцентрувати найбільшу увагу на розвитку

спеціальних технологій управління тими банківськими операціями, які потребують підвищення ефективності здійснення, відповідно до визначених інтервалів значень інтегральних показників. Пріоритетними технологіями визначено: для банків на стадії створення – технології управління операціями із залучення коштів; на стадії екстенсивного зростання – технології управління операціями з розрахунково-касового обслуговування; на стадії інтенсивного зростання – технології управління кредитною діяльністю; на стадії зрілості – технології управління валютними операціями; на стадії спаду – технології управління кредитно-депозитним портфелем.

2.1 Періодизація розвитку фінансового нагляду, тобто зміна регуляторного і наглядового середовища, є вторинною відносно періодизації розвитку фінансового сектора, і була здійснена на основі аналізу змін у нормативно-правовому забезпеченні фінансового нагляду в рамках отриманих періодів розвитку фінансового сектору. На основі обраних для визначення періодизації розвитку фінансового сектору показників, застосовуючи методи кластерного аналізу, було отримано п'ять кластерів-періодів (водночас хронологічна послідовність зберіглася). Ідентифіковані такі стадії розвитку фінансового сектору: 2005-2006 рр. – зростання; 2007-2008 рр. – пік, спад; 2009-2011 р. – криза, післякризове відновлення; 2012-2014 рр. – пік, спад; 2015-2016 рр. – криза, стискання.

2.2 Ринок страхування фінансових ризиків фондового ринку є дуже перспективним для страхових компаній. Даний сектор страхування має значний потенціал, для активізації якого необхідним є впровадження нових страхових продуктів, що зможуть забезпечити захист індивідуальним та інституціональним інвесторам на ринку. Стимулом до розвитку даного виду страхування у світі є впровадження обов'язкового страхування або страхування, що обумовлено допуском до діяльності або зростанням рейтингу надійності. Конвергенція фондового та страхового ринків стане поштовхом до розвитком фондового, оскільки підвищиться безпека діяльності на ньому та сприятиме загальному розвитку економіки країни.

2.3 Відновлення суспільної довіри населення до державних структур та підвищення якості управління вимагає забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту, зокрема транспарентності результатів бюджетного процесу та дій суб'єктів бюджетного механізму на кожному етапі бюджетного процесу, що створює можливості для забезпечення не лише економічної транспарентності, а й політичної, громадської, процедурної та інституційної. 3. Обґрунтований вплив транспарентності бюджетного менеджменту на якість публічного управління (на основі регресійної моделі із випадковими ефектами) дозволив формалізувати силу та напрямок впливу компонентів Індексу відкритості бюджету (за даними ОЕСР) на ключові індикатори якості публічного управління (за методикою Світового банку). Результати панельного аналізу міжнародної вибірки емпіричних даних вказують на позитивний вплив транспарентності бюджетного менеджменту на рівень усіх індикаторів якості публічного управління. Пріоритетними напрямками забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту є стабільність та обґрунтованість бюджету, а також відкритість доходів бюджету.

2.4 З метою емпіричного визначення ступеня впливу рівня транспарентності монетарної політики на рівень інфляції проведено аналіз панельних даних для 20 країн світу за 1998-2010 рр. У якості результативної змінної використано показник приросту інфляції, факторної змінної – рівень транспарентності грошово-кредитної політики, розрахований індексним методом. Відібрані незалежні змінні відображають особливості економічного стану країни та є визначальними факторами, що впливають на рівень інфляції. Результати тестування декількох моделей за методом Хаусмана, коефіцієнтом детермінації, критеріями Фішера і Стюдента вказують на доцільність використання моделі з фіксованими ефектами. Отримані результати підтверджують обернений зв'язок між рівнем інфляції та рівнем транспарентності монетарної політики та дозволяють стверджувати, що трансформація грошово-кредитної політики має здійснюватися комплексно з врахуванням усіх соціально-економічних факторів. У результаті оцінки впливу

транспарентності грошово-кредитної політики на рівень інфляції в Україні шляхом побудови багатофакторних регресійних моделей було спростовано гіпотезу, сформульовану в результаті дослідження досвіду зарубіжних країн, щодо оберненого впливу рівня транспарентності грошово-кредитної політики на рівень інфляції. Для України зростання рівня транспарентності призводить до активізації інфляційних процесів, що спричинене рядом об'єктивних факторів та свідчить про необхідність комплексного підходу до трансформації системи монетарної політики.

2.5 Посилення процесів фінансової інтеграції та фінансової конвергенції призвело до того, що різні суб'єкти фінансового ринку, які є неоднорідними за стратегіями розвитку, управління та особливостями фінансових продуктів, почали об'єднувати свої зусилля як на ринку фінансових послуг, так і на фінансовому ринку. На практиці вищезазначені процеси проявилися горизонтальною інтеграцією капіталу – формування внутрішньогалузевих зв'язків і вертикальною інтеграцією капіталу – об'єднання фінансових посередників різних видів. Виникнення висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, які є принципово новим видом суб'єктів фінансового ринку, відбувається в результаті одночасного посилення конвергенції та активізації інтеграційних процесів. Найбільш тісна співпраця у процесі конвергентно-інтеграційної взаємодії спостерігається між банківськими, страховими та інвестиційними установами.

Досліджений рівень інтеграції є чітким індикатором, що вказує на динамічний розвиток фінансових конгломератів на вітчизняному фінансовому ринку.

2.6 Доведено, що чисті песимістична та оптимістична стратегії розвитку кредитних спілок досягаються тільки за рахунок інструментів впливу на групи показників фінансової ефективності та ефективності роботи персоналу. Корегування діяльності кредитних спілок в межах фінансової стабільності та масштабів діяльності призводить до формування змішаних стратегій

(песимістично-оптимістична та оптимістично-песимістична) розвитку даних фінансових посередників.

Оцінювання рівня розвитку кредитних спілок запропоновано здійснювати за допомогою науково-методичного підходу, що передбачає групування показників різних сфер діяльності та розвитку кредитних спілок, визначення відсоткової значимості кожної групи показників та обчислення інтегрального показника розвитку кредитних спілок, що відображає стабільність, надійність, ефективність, дохідність та технологічність конкретної кредитних спілок. Для ефективного управління розвитком та поточною діяльністю кредитних спілок у роботі запропоновано науково-методичний підхід до обґрунтування вибору моделі розвитку кредитних спілок на основі побудови матриці моделей розвитку кредитних спілок, серед яких виділено: критичну, раціональну, сталу та системну моделі. Для кожної моделі розвитку кредитних спілок формалізовано напрямки найбільш прийнятних стратегій.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Азрилиян А. Н. Экономический словарь : 14500 терминов / А. Н. Азрилиян. – М.: Ин-т новой экономики, 2010. – 1152 с.
2. Андросова О. Ф. Аналіз дохідності кредитного портфеля [Електронний ресурс] / О. Ф. Андросова, М. В. Нестеренко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_24/androsova.pdf.
3. Банківський менеджмент: питання теорії та практики : монографія / [О. А. Криклій, Н. Г. Маслак, О. М. Пожар та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 152 с.
4. «Банкопад» коштував економіці 38% ВВП [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-40507733>.
5. Болгар Т. М. Сучасний фінансовий стан банківської системи України / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2011. – № 2 (35). – С. 86–92.
6. Бондаренко Є. К. Інвестиційна діяльність страхових компаній як стабілізаційний механізм у періоди макроекономічної нестабільності / Є. К. Бондаренко, В. А. Козирев // Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации : Сб. трудов XV Международной науч.- практ. конф. Аспирантов и студентов, 20-23 марта 2013 г., г. Симферополь / «Центр Стабилизации». – Симферополь: Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского, 2013. – С. 23-24.
7. Ботвіна Н. О. Проведення валютних операцій комерційним банками та методика їх оцінювання [Електронний ресурс] / Н. О. Ботвіна, Н. В. Євстюніна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/biznes/2009_2/2009/02/090216.pdf.
8. Важинський Ф. А. Методологічні підходи до визначення фінансової діяльності банку [Електронний ресурс] / Ф. А. Важинський,

- П. П. Гаврилко, М. Л. Потинський. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltnu/21_17/170_Wazh.pdf.
9. Васильєва Т. А. Інвестиційний ринок України : проблеми та перспективи розвитку / Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, О. В. Макарюк // Економічний простір: збірник наукових праць . – 2009. – № 28/1. – С. 77–85.
 10. Васильченко З. М. Конкурентний потенціал небанківських фінансових установ на ринку кредитних ресурсів / З. М. Васильченко, А. С. Криклій // Економіка та держава. – 2006. – № 10. – С.8-11.
 11. Васюренко О. В. Управління залученням ресурсів у комерційних банках / О. В. Васюренко // Фінанси України. – 2000. – №11. – С. 12–16.
 12. Веремчук Д. В. Кластерний аналіз стран-членов Європейського Союзу и України по критеріям податкової політики / Д. В. Веремчук // Бизнес-Інформ. – 2010. № 9. – С. 100-106.
 13. Веретюк С. М. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні / С. М. Веретюк, В. В. Пілінський // Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку. – 2016. – № 2. – С. 51-58.
 14. Винниченко Н. В. Система управління бюджетом: наукові основи, сучасні тенденції, світовий досвід : монографія за заг. ред. Н.В. Винниченко / Н. В. Винниченко. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 372 с.
 15. Винниченко Н. В. Фінансова децентралізація: виклики та можливості / Н. В. Винниченко // НДО-Інформ. – 2017. – №1(53). – С. 11-13.
 16. Выголова И. Н. Периодизация динамического ряда как информационно-аналитическая основа разработки стратегии развития системы профессионального образования в Оренбургской области / И. Н. Выголова, Т. Н. Ларина, Л. В. Беньковская // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2015. – № 13 (188). – С. 22-27.
 17. Гаряга Л. О. Місце банківського моніторингу у банківській діяльності / Л. О. Гаряга // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5 (71). –

- С. 153–165.
- 18.Гражевська Н. Використання методів кластерного аналізу при багатовимірній періодизації та типологізації в дослідженні закономірності глобалізації країн світу / Н. Гражевська, Н. Ковтун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 117. – С. 4-7.
- 19.Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці [Електронний ресурс] / О. Дзюблюк. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/jee/ua/2010_1/jee-1-ua/07Dz_ua.pdf.
- 20.Дмитренко Д. М. Принципові підходи до реструктуризації фінансової системи України / Д. М. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 2 (27). – С. 32-38.
- 21.Журавка О. С. Проблемні аспекти страхування фінансових ризиків в Україні / О. С. Журавка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 20. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 16–24.
- 22.Землячов С. Активізація маркетингової діяльності сучасних комерційних банків щодо розширення клієнтської бази / С. Землячов // Галицький економічний вісник. – 2011. – №4(3). – С. 115-121.
- 23.Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Затверджена Постановою Правління Національного банку України 24.10.2011 № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.
- 24.Історія банку. Офіційний сайт ПАТ «Укрсоцбанк». URL: https://www.ukrsotsbank.com/ip_history/.
- 25.Каракулова І. С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.05. / І. С. Каракулова. – Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2008. – 17 с.

- 26.Карякин М. Страхование профессиональных рисков в финансовом секторе: шесть практически х советов / М. Карякин //Страхование рисков. – 2006. – № 11 (46). – С. 7-9.
- 27.Карчева Г. Використання технології блокчейн як фактор підвищення ефективності фінансової сфери / Г. Карчева, Р. Лернатович, В. Кавецький // Банківська справа. – № 2. – 2017. – С. 110-119.
- 28.Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль: Економічна думка & Карт-бланш, 2002. – 570 с.
- 29.Козьменко С. М. Теоретичне підґрунтя банківсько-страхової інтеграції / С. М. Козьменко, К. В. Багмет // Вісник НБУ. – 2012. – № 2 (192). – С. 22–27.
- 30.Комплексное страхование банков от преступлений [Электронный ресурс] / Фориншурер страхование. – Режим доступа: <http://bancassurance.com.ua/review/294>.
- 31.Коцовська Р. Р. Фінансова підтримка кредитними спілками малого бізнесу: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Р. Р. Коцовська; Терноп. акад. нар. гос-ва. – Т., 2004. – 20 с.
- 32.Краус Н. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку / Н. М. Краус, О. П. Голобородько, К. М. Краус // Ефективна економіка. – 2018. – № 1. – Режим доступа: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf.
- 33.Крухмаль О. В. Особливості фінансового аналізу банку / О. В. Крухмаль, О. А. Криклій // Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит : галузевий аспект : колективна монографія; за ред. П.Й. Атамас. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 505–515.
- 34.Литвин Н. Методика комплексного аналізу валютних операцій комерційних банків / Н. Литвин // Вісник НБУ. – 2002. – № 8. – С. 29–33.
- 35.Мазур Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів : зарубіжний досвід і пропозиції для України / Т. Мазур // Підприємство, господарство і право. – 2007. – №2 (134). – С.95–98.

- 36.Макроекономічні показники [Електронний ресурс] / Режим доступу:
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896.
- 37.Мамонов М. Е. Неструктурный подход к оценке уровня конкуренции в
российском банковском секторе / М. Е. Мамонов // Банковское дело. –
2010. – № 11. – С. 17-24.
- 38.Миллер Р. Л. Современные деньги и банковское дело / Р. Л. Миллер,
Д. Д. Ван-Хуз. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
- 39.Мирончук В. М. Оцінка внутрішньосистемних складових формування
стану фінансової стійкості банків України [Електронний ресурс] /
В. М. Мирончук. – Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2010_2/myronch.pdf.
- 40.Міщенко В. І. Вплив банківської кризи на зміну умов банківського
кредитування / В. І. Міщенко – Фінансовий простір. – 2015. – № 3. –
С. 63-72.
- 41.Міщенко В. І. Банківська система України: проблеми становлення та
розвитку / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2016. –
№ 5. – С. 7-33.
- 42.Московец Е. С. Оценка эффективности депозитной политики
коммерческим банком [Электронный ресурс] / Е. С. Московец,
Л. А. Мочалова // Ползуновский альманах.– 2009. – № 3. – Режим
доступа: http://elib.altstu.ru/elib/books/Files/pa2009_3_2/pdf/253moskovets.pdf
- 43.Набок Р. М. Підходи до удосконалення процесу інспектування активів
банку [Електронний ресурс] / Р. М. Набок. – Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_28/10_28_02.pdf.
- 44.Надь Н. М. Застосування багатофакторного регресійного аналізу у
моделюванні економічних процесів / Н. М. Надь // Науковий вісник
Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – Вип. 30. – С. 63–66.

45. Никифорова Е. Система сбалансированных показателей: интегрированный менеджмент/ Е. Никифорова, Н. Резникова // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – №3. – С. 46-53.
46. Николук В. П. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні / В. П. Николук, І. В. Камінська / Вісник Буковинської державної академії. – Чернівці, 2009. – С.99–103.
47. Нили Анди. Призма ефективності. Карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления им / Нили Анди, Адамс Крис, Кенерли Майк. – Днепропетровск : Баланс Клуб, 2003. – 54 с.
48. Нівен Пол Р. Діагностика збалансованої системи показників: Підтримуючи максимальну ефективність / пер. з англ.; за наук. ред. М. Горського. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 256с.
49. Новини. Офіційний сайт АТ «Дельта Банк». URL: <http://deltabank.com.ua/press/news/>.
50. Новини. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/>.
51. Новини. Офіційний сайт АТ «УкрСиббанк». URL: <https://ukrsibbank.com/news/>.
52. Новини та прес-реліз. Офіційний сайт ПАТ КБ «Приватбанк». URL: Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/>.
53. Оголь Д. О. Вплив грошово-кредитної політики на економічне зростання України: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. / Д. О. Оголь. – Українська академія банківської справи Національного банку України, 2016. – 20 с.
54. Олексів І. Б. Побудова системи збалансованих показників підприємства на основі моделі одночасних рівнянь / І. Б. Олексів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2006. – №12. – С. 132-138.

- 55.Офіційна статистика Національного банку України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України // Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674 – Назва з екрану.
- 56.Офіційна сторінка Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс] Режим доступу :<http://www.me.gov.ua>.
- 57.Очищення банківської системи практично завершилося [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://biz.nv.ua/ukr/economics/ochishchennja-bankivskoj-sistemi-praktichno-zaversheno-gontarjeva-541682.html>.
- 58.Паковський П. А. Система управління кредитною спілкою // П. А. Паковський – К. : НАКСУ, НМЦ, 2007. – 98 с.
- 59.Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта ; пер. с пол. В. В. Иванова; науч. ред. В. М. Жуковской. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.
- 60.Підсумки розвитку ринку кредитних спілок станом на 31.12.2011 року [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
- 61.Пірс Девід В. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА / Девід В. Пірс. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.
- 62.Показники банківської системи. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
- 63.Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2002. – 316 с.
- 64.Про банк. Офіційний сайт ПАТ «АЛЬФА-БАНК». URL: <https://alfabank.ua/about/>.
- 65.Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. –

№ 40. – Ст. 365.

66. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV, зі змін. та доп. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.
67. Программы комплексного страхования банков (BBB – Bankers Blanket Bond) [Электронный ресурс]/ Фориншурер страхование. – Режим доступа: <https://forinsurer.com/public/10/01/18/4011>.
68. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банку / Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 2005. – № 8. – С. 9–14.
69. Райффайзен Банк Аваль – хроніка подій. Офіційний сайт АТ «Райффайзен банк Аваль». URL: <https://www.aval.ua/about/history/>.
70. Разработка имитационных моделей в среде MATLAB: Методические указания для студентов специальностей 01719, 351400 / Сост. А. М. Наместников. – Ульяновск, УлГТУ, 2004. – 72 с.
71. Разработка сбалансированной системы показателей. Практическое руководство с примерами / [под ред. А. М. Гершуна, Ю. С. Нефедьевой]. – Изд. 2-е, расшир. – М. : Олимп-Бизнес, 2005. – 128 с.
72. Рекуненко І. І. Періодизація розвитку грошового та кредитного ринків України / І. І. Рекуненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 39. – С. 171-183.
73. Річні звіти. Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>,
<https://nfp.gov.ua/content/rzviti-derzhfinposlug.html>.
74. Річні звіти. Національний банк України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58023.
75. Річна звітність. Офіційний сайт АТ «Прокредит банк». URL: <http://www.procreditbank.com.ua/about/otchetnost/annual-reports/>.
76. Річні звіти. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК». URL: <http://www.ukrgasbank.com/about/anual/>.

77. Сімонова О. Л. Модель управління якістю депозитних послуг комерційного банку / О. Л. Сімонова // Банківська системи України: теорія і практика становлення. Зб. наук. праць: В 2 т. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД: Ініціатива, 2007. – Т. 2. – С. 520-528.
78. Смагін В. Л. Фінансовий ринок в трансформаційній економіці: закономірності формування і розвитку: Автореф. дис. докт. екон. наук: 08.00.01. / В. Л. Смагін – Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, 2010. – 37 с.
79. Стоянов Г. С. Раціональна та критична моделі розвитку кредитних спілок в обґрунтуванні підвищення їх ефективної діяльності / Г. С. Стоянов // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2013. – Випуск № 23.17. – С. 303-310.
80. Стоянов Г. С. Системно-аналітичне забезпечення, як управління розвитком кредитних спілок / Г. С. Стоянов // Науковий журнал Культура народів Причорномор'я. – 2014. – Випуск № 1 (17) – С. 303-310.
81. Стоянов Г. С. Програмне забезпечення кредитних спілок як один з напрямів їхнього розвитку / Г. С. Стоянов // Придніпровський науковий вестник. – 2013. – № 7(143). – С. 27-34.
82. Україна: територіальний огляд. Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old.minregion.gov.ua/attachments/news-attachments/6177/UkraineTerritorialReviewbyOECD_UA.doc.
83. Яблоков А. І. Особливості управління банківськими ризиками [Електронний ресурс] / А. І. Яблоков. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/EMMSES/2011_16/Yablokov%20A.pdf.
84. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

85. Bankers Blanket Bond (BBB) как форма распределения банковских рисков [Электронный ресурс]/ Фориншурер страхование. – Режим доступа: <http://bancassurance.com.ua/review/300>.
86. Bankers Blanket Bond Product description / AIG [Official site]. – Access mode: <https://www.aig.ru/en/business/products/bankassurance/bankers-blanket-bond>.
87. Be Revolutionary - how banks can prosper in the era of open banking / SAP Report URL: <https://discover.sap.com/ITisLive/en-au/banking.html>
88. Cecchetti, S. G., & Krause, S. (2002). Central bank structure, policy efficiency, and macroeconomic performance: exploring empirical relationships. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 84(July/August 2002).
89. Chortareas, G. E., Stasavage, D., & Sterne, G. (2001). Does it pay to be transparent? International evidence from central bank forecasts. Bank of England Working Paper 143.
90. Cukierman, A. (2002). Are contemporary central banks transparent about economic models and objectives and what difference does it make?. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 84(July/August 2002).
91. Designing a sustainable digital bank. IBM. White Paper Executive Summary Цифрова адженда України – 2020 (“Цифровий порядок денний” – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти “цифровізації” України до 2020 року. HITECH office. грудень 2016. 90 с. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
92. Dincer, N. N., & Eichengreen, B. (2014). Central Bank Transparency and Independence: Updates and New Measures. International Journal of Central Banking, 10(1), 189-259.
93. Eijffinger, S. C., Hoeberichts, M., & Schaling, E. (2000). Why money talks and wealth whispers: Monetary uncertainty and mystique. Journal of Money, Credit and Banking, 218-235.
94. Fatas, A., Mihov, I., & Rose, A. K. (2007). Quantitative goals for monetary policy. Journal of Money, Credit and Banking, 39(5), 1163-1176.

95. Financial institution bonds / Duncan L. Clore Duke Robert, [editor] / Chapter 1, Robert J. Duke J. A brief history of the financial institution bond. – 3rd edition. – 1035 p.
96. Financial institutions Elite civil liability insurance / Chubb [Official site]. – Access mode: <https://www2.chubb.com/uk-en/business/financial-institutions-elite-civil-liability-insurance.aspx>.
97. Financial Institutions Professional Indemnity / AIG [Official site]. – Access mode: <https://www.aig.co.za/business/products-services/financial-lines/financial-institutions-professional-indemnity>.
98. Fry, M., Julius, D., Mahadeva, L., Roger, S., & Sterne, G. (2000). Key issues in the choice of monetary policy framework. Monetary policy frameworks in a global context, London: Routledge, 2000: 2-18.
99. Geraats, P. M. (2005). Transparency and reputation: The publication of central bank forecasts. *Topics in Macroeconomics*, 5(1).
100. Grüner, H. P. (2002). How much should central banks talk?: A new argument. *Economics Letters*, 77(2), 195-198.
101. Hammond, G. (2010). State of the Arte of Inflation Targeting. In Bank of England. *CCBS Handbook*.
102. Hartigan, J. A., Wong M. A. Algorithm AS 136: A k-means clustering algorithm”. *Applied Statistics*. 1979. № 28.1, P. 100-108.
103. Levin, A. T., Natalucci, F. M., & Piger, J. M. (2004). The macroeconomic effects of inflation targeting. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 86(July/August 2004).
104. Liberty Mutual Insurance Europe Limited (LMIE) from June 2013 / Presentation [Electronic resource]. – Access mode: <https://welcome.willis.com/finexe/calendar/Shared%20Documents/D%20and%20O%20team/2013/David%20Purdy%20event/Liberty%20Mutual%20Presentation>.
105. Mishkin, F. S. (2004). Can central bank transparency go too far? (No. w10829). National Bureau of Economic Research.

106. Paruchuri R. Krishnaiah, Handbook of Statistics [Электронный ресурс]/ Volume 31. – Режим доступа : <https://books.google.com.ua/books>.
107. Pesaran M. H. Estimating Long-Run Relationship from Dynamic Heterogeneous Panels / M. H. Pesaran, R. P. Smith. – Journal of Econometrics. – 1995. – Vol. 68. – P. 79-113.
108. Schaling, E., & Nolan, C. (1998). Monetary policy uncertainty and inflation: The role of central bank accountability. *De Economist*, 146(4), 585-602.
109. Sibert, A. (2002). Monetary policy with uncertain central bank preferences. *European Economic Review*, 46(6), 1093-1109.
110. Sørsensen, J. R. (1991): Political uncertainty and macroeconomic performance. *Economics Letters*, 37(4), 377-381.
111. Walsh, C. E. (1999). Announcements, inflation targeting and central bank incentives. *Economica*, 66(262), 255-269.
112. Weber, S. C. (2016). Central Bank Transparency and Inflation (Volatility) – New Evidence (No.163). BGPE Discussion Paper.

ДОДАТКИ

Тип кризи	Індикатори фінансової кризи	Стандартне відхилення (2008)	Стандартне відхилення (2014)	Середнє значення (2008)	Середнє значення (2014)	Коефіцієнт варіації (2008)	Коефіцієнт варіації (2014)	приріст на 01.01.2009	приріст на 01.01.2015	p(2008)	R(2008)	p(2014)	R (2014)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Банківська криза	Частка проблемних кредитів	4,313	20,382	55,941	23,988	0,077	0,850	1,287	0,472	15,70	1	0,56	0
	Адекватність регулятивного капіталу	0,427	2,551	14,224	16,662	0,030	0,153	0,155	-0,146	4,16	1	-0,95	0
	Депозити клієнтів до сукупних валових кредитів	10,418	12,939	77,143	63,818	0,135	0,203	-0,303	-0,121	-3,24	1	-0,60	0
	Норма прибутку на активи	0,535	1,298	1,160	0,049	0,462	26,610	-2,767	-18,750	-6,99	1	-0,70	0
	Норма прибутку на капітал	4,475	9,966	9,744	0,803	0,459	12,415	-2,557	-21,839	-6,57	1	-1,76	1
	Ліквідні активи до короткострокових зобов'язань	1,639	28,516	38,651	63,892	0,042	0,446	-0,148	-0,033	-4,49	1	-0,07	0
	Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу, %	6,045	9,871	11,157	16,141	0,542	0,612	1,150	3,566	1,12	1	5,83	1
	Співвідношення процентної маржі до валового доходу	2,371	6,016	53,872	60,888	0,044	0,099	0,196	-0,172	3,46	1	-1,75	1
	Співвідношення NPL без урахування резервів до капіталу	22,530	145,979	346,340	112,607	0,065	1,296	0,921	0,992	13,15	1	0,77	0
Боргова криза	Відношення державного боргу до ВВП, %	0,015	0,037	0,089	0,122	0,172	0,301	0,487	1,087	1,84	1	3,62	1
	Індекс споживчих цін, %	5,105	5,787	106,789	106,032	0,048	0,055	-0,037	0,249	-1,77	1	4,57	1
	Співвідношення між зовнішнім і внутрішнім державним боргом	1,008	0,644	1,224	0,714	0,824	0,903	4,578	0,213	4,56	1	0,24	0
	Відношення корпоративного боргу до ВВП, %	0,016	0,069	0,225	0,308	0,073	0,225	0,735	0,567	9,08	1	2,52	1
	Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	0,002	0,020	0,010	0,032	0,151	0,637	2,821	0,101	17,69	1	0,16	0
	Курс гривні до дол. США	2,490	142,218	505,830	687,027	0,005	0,207	0,525	0,954	105,6	1	4,61	1
	Облікова ставка	0,583	1,625	8,556	8,827	0,068	0,184	0,200	1,154	1,93	1	6,27	1
	Різниця між обліковою ставкою НБУ та LIBOR	0,817	2,509	3,526	6,942	0,232	0,361	0,540	1,193	1,33	1	3,30	1
	Сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США	2 354,563	3 138,989	-2 673,44	-1 982,39	-0,881	-1,583	-2,331	-2,249	1,65	1	1,42	1
Валютна криза	Курс гривні до дол. США	2,490	142,218	505,830	687,027	0,005	0,207	0,525	0,954	105,6	1	4,61	1
	Обсяг коорпоративного зовнішнього боргу, млн. дол. США	4 883,323	16 483,18	27 147,7	46 807,1	0,180	0,352	0,096	-0,175	-0,47	0	-0,50	0
	Співвідношення між зовнішнім і внутрішнім державним боргом	1,407	0,956	-0,801	0,162	-1,758	5,913	4,578	0,213	-3,60	1	0,04	0
	Сальдо зовнішньоторгового балансу, млн. дол. США	1 084,805	1 762,654	-772,889	-1 987,11	-1,404	-0,887	-0,825	-0,719	-0,41	0	0,81	0
	Сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США	2 354,563	3 138,989	-2 673,44	-1 982,39	-0,881	-1,583	-2,331	-2,249	1,65	1	1,42	1
	Частка кредитів в ін. валюті	0,032	0,065	0,482	0,459	0,066	0,141	0,146	0,369	1,23	1	2,62	1
	Частка депозитів в ін. валюті	0,025	0,046	0,368	0,404	0,068	0,113	0,335	0,238	3,89	1	2,11	1
	Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу, %	6,045	9,871	11,157	16,141	0,542	0,612	1,150	3,566	1,12	1	5,83	1
	Обсяг міжнародних резервів ЦБ, млн. дол. США	5 078,265	5 302,622	25 633,2	29 282,5	0,198	0,181	-0,236	-0,631	-2,19	1	-3,48	1
Криза	Курс гривні до дол. США	2,490	142,218	505,830	687,027	0,005	0,207	0,525	0,954	105,60	1	4,61	1
	Обсяг коорпоративного зовнішнього боргу	4 883,323	16 483,158	27 147,667	46 807,091	0,180	0,352	0,096	-0,175	-0,47	0	-0,50	0
	Співвідношення між зовнішнім і внутрішнім державним боргом	1,407	0,956	-0,801	0,162	-1,758	5,913	4,578	0,213	-3,60	1	0,04	0

Дані для розрахунку чотириквартального показника СТ

ДОДАТОК А

Продовження додатка А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	<u>Відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП</u>	0,004	0,003	0,004	0,002	0,940	1,094	-0,637	-0,468	-1,68	1	-0,43	0
	<u>Сальдо фінансового рахунку, млн. дол. США</u>	2 354,563	3 138,989	-2 673,444	-1 982,394	-0,881	-1,583	-2,331	-2,249	1,65	1	1,42	1
	<u>Облікова ставка</u>	0,583	1,625	8,556	8,827	0,068	0,184	0,200	1,154	1,93	1	6,27	1
	<u>Різниця між обліковою ставкою НБУ та LIBOR</u>	0,817	2,509	3,526	6,942	0,232	0,361	0,540	1,193	1,33	1	3,30	1
	<u>Індекс споживчих цін, %</u>	5,105	5,787	106,789	106,032	0,048	0,055	-0,037	0,249	-1,77	1	4,57	1
	<u>Приріст ВВП</u>	0,061	0,118	0,265	0,173	0,228	0,681	-1,116	-0,336	-5,89	1	-0,49	0

ДОДАТОК Б

**Результати факторного аналізу показників оцінки ефективності
здійснення банківських операцій**

Таблиця Б.1 – Матриця факторних навантажень показників операцій з залучення коштів

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
Z ₁	-0,815961	0,161944	0,126243	-0,284876
Z ₃	-0,787200	-0,367715	-0,010183	0,062766
Z ₅	0,641932	-0,464781	0,141610	-0,079629
Z ₆	0,734851	0,206752	0,102389	-0,342614
Z ₇	0,297767	0,332424	-0,209838	0,656695
Z ₈	-0,467749	-0,700182	-0,019996	-0,182290
Z ₉	0,426623	-0,448876	0,539752	-0,028558
Z ₁₀	0,206391	-0,524473	0,111702	0,538997
Z ₁₁	-0,384238	0,344001	0,251085	0,167262
Z ₁₂	0,010138	0,340221	0,823260	-0,122965
Z ₁₅	0,392302	-0,022732	-0,467029	-0,495807

Таблиця Б.2 – Результати факторного аналізу операцій з залучення коштів

Фактор	Власне значення фактора	Доля загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
1	3,071259	29,92054	3,071259	29,92054
2	1,732134	23,74668	4,803393	53,66722
3	1,353735	15,30669	6,157129	68,97391
4	1,253552	11,39593	7,410681	80,36984

Таблиця Б.3 – Результати факторного аналізу операцій з РКО

Фактор	Власне значення фактора	Доля загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
1	1,836952	39,61587	1,836952	39,61587
2	1,227981	31,46635	3,064933	71,08222

Продовження додатка Б

Таблиця Б.4 – Матриця факторних навантажень показників валютних операцій

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
V ₂	-0,365675	0,775810	0,175293
V ₄	0,148650	0,680213	0,511804
V ₅	-0,596587	0,476981	-0,421518
V ₆	-0,368440	-0,220744	0,505572
V ₇	-0,729481	-0,050268	-0,457583
V ₈	-0,509051	-0,293088	0,472943
V ₉	-0,780571	-0,256150	0,218078

Таблиця Б.5 – Результати факторного аналізу валютних операцій

Фактор	Власне значення фактора	Доля загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
1	2,048045	37,25779	2,048045	37,25779
2	1,494851	25,35501	3,542896	62,61279
3	1,206567	19,23667	4,749462	81,84946

Таблиця Б.6 – Матриця факторних навантажень показників операцій з цінними паперами

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
ЦП ₁	-0,198722	-0,782309	0,247042	-0,151284
ЦП ₂	-0,829331	0,308156	-0,192136	-0,090691
ЦП ₃	0,118506	0,126133	0,347887	-0,624925
ЦП ₄	0,072211	-0,210246	-0,674430	0,271545
ЦП ₅	-0,466401	-0,350082	0,331003	0,111535
ЦП ₆	-0,055237	-0,701258	-0,347123	-0,236766
ЦП ₇	-0,894112	0,131146	-0,109850	-0,096066
ЦП ₈	-0,148724	-0,104764	0,442361	0,657454

Таблиця Б.7 – Результати факторного аналізу операцій з цінними паперами

Фактор	Власне значення фактора	Доля загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
1	1,788674	29,35843	1,788674	29,35843
2	1,409576	19,61970	3,198250	48,97812
3	1,111634	15,89542	4,309884	64,87355
4	1,005353	13,56692	5,315237	78,44046

ДОДАТОК В

Кількісні та якісні показники, що дозволяють розрахувати стан розвитку КС

Таблиця В.1 – Показники платоспроможності КС

Найменування показника	Розрахунок	Значення	Оцінка	Визначення
1.Коефіцієнт миттєвої ліквідності	КЛ1=А в/Зп	>= 0,2	1	<p>Авл – високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції; Зп – поточні зобов'язання, які складаються з короткострокових кредитів та розрахунків з кредиторами.</p> $КЛ_1 = \frac{Ав}{Зп} = \frac{\Phi_1 (c.220 + c.230 + c.240)}{\Phi_1 c.620}$
		0,1- 0,2	2	
		0,05- 0,1	3	
		0,03- 0,05	4	
		< 0,03	5	
2.Коефіцієнт поточної ліквідності	КЛ2=А л/Зп	>= 0,5	1	<p>Ал – ліквідні активи, які складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості та векселів одержаних.</p> $КЛ_2 = \frac{Ал}{Зп} = \frac{\Phi_1 (c.260 - c.100 - c.110 - c.120 - c.130 - c.140 - c.250)}{\Phi_1 c.620}$
		0,3- 0,5	2	
		0,1- 0,3	3	
		0,05- 0,1	4	
		< 0,05	5	
3.Коефіцієнт загальної ліквідності	КЛ3= Ао/Зп	>= 2	1	<p>Ао – оборотні активи</p> $КЛ_3 = \frac{Ао}{Зп} = \frac{\Phi_1 c.260}{\Phi_1 c.620}$
		1- 2	2	
		0,8- 1	3	
		0,4- 0,8	4	
		< 0,4	5	

Продовження додатка В

Таблиця В.2 – Показники фінансової стійкості та рентабельності КС

Найменування показника	Розрахунок	Значення	Оцінка	Визначення
1. Коефіцієнт маневреності власних коштів	$K_M = \frac{B_K - A_H}{B_K}$	$\geq 0,5$	1	Вк- власний капітал АН – необоротні активи $K_M = \frac{B_K - A_H}{B_K} = \frac{\Phi_1 (c.380 + c.630 - c.80)}{\Phi_1 (c.380 + c.630)}$
		0,3- 0,5	2	
		0,1- 0,3	3	
		0,05- 0,1	4	
		$< 0,05$	5	
2. Коефіцієнт незалежності	$K_H = \frac{З_K}{B_K}$	0- 1	1	Зк- залучені кошти Вк- власний капітал $K_H = \frac{З_K}{B_K} = \frac{\Phi_1 (c.480 + c.620)}{\Phi_1 (c.380 + c.630)}$
		1- 3	2	
		3- 5	3	
		5- 7	4	
		> 7	5	
3.Рентабельність активів КС		$\geq 10\%$	1	Чп – чистий прибуток; N – кількість місяців в періоді Асер. – середня вартість активів розраховується як (активи на початок періоду + активи на кінець періоду)/2 $P = \frac{П_ч * 12}{Ас * N} = \frac{\Phi_2 c.220 * 12}{(\Phi_1 c.280_n + \Phi_1 c.280_k) * N / 2}$
		3% - 10%	2	
		1% - 3%	3	
		0% - 1%	4	
		$\leq 0\%$ або Чд=0	5	

Продовження додатка В

Таблиця В.3 – Додаткові (специфічні) показники діяльності КС

Найменування показника	Розрахунок	Значення	Оцінка	Визначення
1. Коефіцієнт забезпечення власними активами	$K_{за}=(A_{г}+A_{і})/P_{с}$	≤ 1	1	A _г – грошові кошти A _і – інвестиційні активи P _с – резервний капітал КС
		0,7- 1	2	
		0,5- 0,7	3	
		0,1- 0,5	4	
		$> 0,1$	5	
2. Коефіцієнт збитковості кредитних операцій	$K_{зс}=C_{в}/C_{п}$	$0,02 \leq K_{зс} \leq 0,4$	1	C _в – операційні видатки C _п – операційні доходи
		$0,4 < K_{зс} \leq 0,5$	2	
		$0,01 \leq K_{зс} < 0,02$	3	
		$0,5 < K_{зс} \leq 0,6$		
		$0,005 \leq K_{зс} < 0,01$		
		$0,6 < K_{зс} \leq 0,7$	4	
		$0,001 \leq K_{зс} < 0,005$	5	
$K_{зс} > 0,7$ $K_{зс} < 0,001$				
3. Коефіцієнт ділової активності	$K_{да}=C_{п}/A_{сер}$	$\geq 0,5$	1	Періодом для C _п , C _в виступає період з початку року.
		0,4- 0,5	2	
		0,3- 0,4	3	
		0,2- 0,3	4	
		$< 0,2$	5	

Продовження додатка В

Таблиця В.4 – Якісні показники діяльності КС

Показник	Значення	Оцінка
1. Репутаційний ризик	Не має жодної негативної інформації щодо діяльності КС та/або його власників	1
	Остання негативна інформація щодо діяльності КС та/або його власників з'являлась в пресі більше 2-х років тому	2
	Є відомості до притягнення КС та/або його власників до госп. спорів	3
	КС втягнутий в тривалий Господарській процес/ Проти КС порушено справу про банкрутство	4
	Має місце інформація щодо порушення кримінальної справи відносно КС та/або його власників та/або його керівництва	5
2. Структура власників	Більшість акцій (паїв) належить провідній\сильній національній компанії, зокрема її фіз. особам працівникам	1
	Більшість акцій належить середній національній компанії або більшість акцій належить заможним фіз. особам (від 2 до 10 фіз. осіб включно)	2
	Більшість акцій належить фіз. особам (від 10 фізичних осіб включно) або підприємець або більшість акцій належить одній фіз. особі	3
	Більшість акцій (паїв) належить слабкій національній компанії або більшість акцій належить фіз. особам (більше 10 фіз. осіб)	4
	Структура власників не відома або явно виражені проблеми серед акціонерів, судові процеси	5
3. Бізнес планування та стратегія	На дату аналізу всі основні показники бізнес-плану виконуються. КС має стратегію, виконання якої є запорукою ефективної діяльності.	1
	На дату аналізу більшість показників бізнес-плану виконуються.	2
	Поточні показники діяльності свідчать про недоліки в плануванні.	3
	КС має техніко-економічне обґрунтування отримання кредиту, але більшість показників ТЕО не виконуються.	4
	Установа КС не має бізнес-плану або ТЕО.	5
4. Ризик галузі в на якій спеціалізується КС	Виробництво електроенергії, газу та води; транспорт	1
	Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам; рибне господарство; фінансова діяльність	2
	Будівництво; оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту; готелі та ресторани, переробна промисловість	3
	Колективні, громадські та особисті послуги; державне управління; освіта; охорона здоров'я та соціальна допомога; сільське господарство	4
	Добувна промисловість	5
5. Ринкова позиція	Системний бренд або більше 10 % ринку	1
	Один із основних учасників ринку або більше 5% ринку	2
	Ще не входить до групи основних учасників ринку, але займає свою нішу і може увійти до групи основних учасників найближчим часом або більше 1% ринку, але менше 5 % ринку	3
	Не входить до групи основних учасників ринку та займає слабку позицію по відношенню до інших учасників	4
	Нова компанія	5

ДОДАТОК Г

Система показників, що стосуються оцінки потенціалу прогнозу та ефективності напрямів механізму розвитку КС

Таблиця Г.1 – Група показників фінансової ефективності КС

	Показник	Розрахунок	Нормальна поведінка показника
П1	Операційна ефективність КС	Σ виданих позик / операційні витрати	Зростання
П2	Відношення економічних результатів к видаткам на діяльність	Σ доходів від власної діяльності / операційні витрати	Зростання
П3	Рентабельність кредитного портфеля	Σ прибуток / Σ кредитний портфель	>1
П4	Середня дохідність за ощадними внесками	$c = \frac{\sum \%_{OB}}{\sum OB}$, де OB – сума ощадних внесків пайовиків	Зростання
П5	Витрати за заощадженнями на 1 грн. кредиту	Σ сплачених відсотків за заощадженнями / Σ виданих кредитів	< 90, зниження
П6	Рівень ризику портфеля	Σ прострочених кредитів більше 30 діб / Σ кредитного портфелю	>10
П7	Відношення відсотків сплачених за внесками і кредитами	$\frac{\%_{OB}}{\%_{кредитами}}$	> 0=75
П8	Валова дохідність КС	Середньозважена Σ (Доходи КС - Витрати КС)	> +10%
П9	Коефіцієнт витрат на одного пайовика	Σ операційних витрат / кількість пайовиків	Зростання
П10	Коефіцієнт доходів на одного пайовика	Σ операційних доходів / кількість пайовиків	Зростання
П11	Питома вага виданих кредитів в активах, %	Σ виданих кредитів / Σ активів * 100%	70-80%
П12	Дохідність кредитного портфелю	% за користування позиками / Σ кредитного портфелю	>10 %
П13	Середньозважена дохідність кредитного портфелю	Середньозважена Σ (% за виданими кредитами / Σ виданих кредитів)	>7

Продовження додатка Г

Таблиця Г.2 – Група показників фінансової стабільності КС

	Показник	Розрахунок	Рекомендоване значення	Нормальна поведінка показника
К1	Коефіцієнт достатності власних коштів	$E = \frac{\sum BK}{\sum A \pm РПЗ}$, де ВК власні кошти КС на звітну дату; А – сума активів балансу; РПЗ – резерв на покриття збитків від прострочених та списаних позик	0,1	Зростання
К2	Коефіцієнт покриття обсягу заощаджень пайовиків	$E = \frac{\sum ПК}{\sum ОВ}$, де ПК пайовий капітал	<0,03	Зростання
К3	Коефіцієнт формування резервного фонду	$E = \frac{\sum РК}{\sum ФФВ}$, де РК – резервний капітал; ФФВ фонд фінансової взаємодопомоги	> 0,05	Зростання
К4	Коефіцієнт відношення власних коштів до заощаджень	$\frac{\Sigma \text{ власних коштів}}{\Sigma \text{ заощаджень пайовиків}}$	> 0,07	Зростання
К5	Середньозваж. коеф. формування резервного капіталу	Середньозважена Σ (обсяг резервного капіталу / Σ залучених коштів пайовиків)	>15	0,05
К6	Частка доходів в активах, %	$\frac{\text{Доходи від основної діяльності}}{\Sigma \text{ активів}} * 100\%$	10	Зростання
К7	Частка витрат в активах, %	$\frac{\text{Витрати від основної діяльності}}{\Sigma \text{ активів}} * 100\%$	<30	Зниження
К8	Частка операційних витрат в Σ сумі	$\frac{\Sigma \text{ операційних витрат}}{\Sigma \text{ загальних витрат}}$	<50	Зниження
К9	Частка своєчасно повернутих кредитів	$\frac{\Sigma \text{ повернутих у строк кредитів}}{\Sigma \text{ загального кредитного портфелю}}$	>90	0,2
К10	Індекс зміни заощаджень	$\frac{\Sigma \text{ заощаджень на кінець періоду}}{\Sigma \text{ заощаджень на початок року}}$		Зростання
К11	Індекс зміни запозичень	$\frac{\Sigma \text{ виданих кредитів на кінець періоду}}{\Sigma \text{ виданих кредитів на початок періоду}}$		Зростання

Продовження додатка Г

Таблиця Г.3 – Група показників масштабу діяльності на ринку фінансових послуг

	Показник	Розрахунок	Рекомендо- ване значення	Нормальна поведінка показника
K1	Коефіцієнт кооперування населення	Число пайовиків / Чисельність працездатного населення	0,15	Зростання
K2	Коефіцієнт охоплення ринку	Σ виданих кредитів КС на території регіону / Σ виданих кредитів КС пайовикам на території регіону	>0,02	Зростання
K3	Середня сума виданих кредитів	Загальна сума виданих кредитів / кількість кредитів		Зростання
K4	Сума виданих кредитів у розрахунку на одного пайовика	Сума виданих кредитів / число пайовиків		Зростання
K5	Середня сума заощаджень	Сума заощаджень пайовиків / кількість вкладних договорів		зростання
K6	Коефіцієнт маркетингової активності кредитних спілок	$E\phi = \frac{\sum_{r=1}^k (Ks_r \cdot Kт.я._r)}{k} \cdot 100\%$, де k – кількість досліджених напрямів розвитку та каналів продаж	>10	0,1
K7	Індекс зміни числа пайовиків	Кількість пайовиків на кінець року / Кількість пайовиків на початок року		Зростання
K 8	Стабільність членів	Середній час участі клієнтського кола у КС / Строк дії КС		Зростання
K9	Ефективність мережі продажів	Кількість дохідних точок продажу КС / загальна кількість точок КС	>25	0,1
K 10	Коефіцієнт спеціалізації установи КС	Σ клієнтів КС з однієї галузі / Σ загальна кількість клієнтів		зменшення, т.к

Продовження додатка Г

Таблиця Г.4 – Група показники оцінки ефективності роботи персоналу

	Показник	Розрахунок	Рекомендоване значення	Нормальна поведінка показника
1	Число пайовиків на одного співробітника	Число пайовиків / число персоналу	>50	Зростання
2	Сума виданих кредитів на одного співробітника фронт-офісу	Σ виданих кредитів / чисельність фронт-офісу	> 0,05	Зростання
3	Сума залучених пасивів на одного співробітника фронт-офісу	Σ заощаджень / чисельність фронт-офісу	> 0,07	Зростання
4	Залишок заборгованості за кредитами на одного співробітника	Σ прострочених кредитів / чисельність фронт-офісу	< 0,05	Зменшення
5	Частка робочих місць, створених за участю кредитної спілки	Число робочих місць, створених за прямої чи непрямої участі КС / загальне число робочих місць у регіоні	>7	0,05
6	Рівень задоволення споживачів сервісом та послугами кредитної спілки	Св/ Сз* п, Св – кількість виконаних замовлень, Сз – загальний обсяг замовлень, п – повторні звернення, недоліки	>80	0,05